

Inhoudsopgave

9. Labels	2
9.1 Labels en antwoorden interviews gescheiden ouders	2
Kernlabel: Algemeen	2
Kernlabel: Scheiding	10
Kernlabel: Kinderen	26
Kernlabel: Ouders	42
Kernlabel: Verwerking kind	63
Kernlabel: Veranderingen	77
9.2 Labels en antwoorden interviews professionals	89
Kernlabel: Ervaring professional	89
Kernlabel: Hulpverlening professional	95
Kernlabel: Advies professional aan hulpverleners	106
Kernlabel: Gescheiden ouders	108
Kernlabel: Verandering scheiding	113
Kernlabel: Beleving scheidingskinderen	116
Kernlabel: Verlies	123
Kernlabel: Weerbaarheid	126
10. Enquêtes vragen en antwoorden	130
Vraag 1, 2, 3, 4, 5	130
Vraag 6, 7, 8	131
Vraag 9	132
Vraag 10	133
Vraag 11, 12	134
Vraag 13, 14	135
Vraag 15, 16	137
Vraag 17, 18, 19	138
Vraag 20, 21	139
Vraag 22	140
Vraag 23, 24, 25	142
Vraag 26	143
Vraag 27, 28	143

9. Labels

9.1 Labels en antwoorden interviews gescheiden ouders

Kernlabel: Algemeen	
Label	Antwoorden
Leeftijd ouder	<u>Dennis (DEN2404)</u> D1: ja hoor. Ik ben Dennis, ik ben 43 jaar.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E1: nou ik ben Eva, ik ben 42.
	<u>Isabel (ISA035)</u> Nu ben ik trouwens 43 jaar.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J1: ik ben nu 50.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K1: Ik ben 36 inmiddels.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L1: Ja,nou ik ben 40.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L1: nou ik ben in maart 46 geworden
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P6: Ik ben 42.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P1: Ik ben 44.
	<u>Renate (REN0105)</u> R1: En ik ben 46 jaar.
Opleiding ouder	<u>Dennis (DEN2404)</u> D5: Mijn opleiding is 12 ambachten, 13 ongelukken. Onder andere de universiteit gedaan. Op de sociale academie heb ik toen nog personeelswerk gedaan. En een beetje hier in gerold. En ja, dat is het in een notendop.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E4: Ik ben KIES gecertificeerd. E8: ja. En mijn achtergrond, ik kom eigenlijk uit het financiële, daar ben ik ooit eens mee begonnen. Bedrijfskunde heb ik gestudeerd. Daarnaast een mediation opleiding gedaan en ook een opleiding fiscale adviseur. En toen ben ik eigenlijk verder ₂ gegaan in het KIES gebeuren en verder in de bemiddeling.

	<u>Isabel (ISA0305)</u> I1: Ik ben naar de mavo geweest 4 jaar, toen wist ik niet wat ik wilde, toen ben ik naar de MDS, Middelbare Detailhandel School gegaan. En daar heb ik niet 3 jaar maar 4 jaar over gedaan I4: HEAO is hoger economisch en administratief onderwijs. Dat was de HEAO, na de MEAO deed je de HEAO. Maar ik heb dan niet de MEAO gedaan maar de MDS, dat is meer op de taal gericht in plaats van administratief, economisch.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J1: . Vwo gedaan, daarna ben ik gaan werken, aan de NIFA gaan studeren en tegelijk gaan werken. NIFA is voor jurist accountant.
	<u>Karin (KAR0805)</u> Ik heb pedagogiek gestudeerd in B. Jongerendivisie en jeugdbeleid.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L2: ik heb eerst bij de middelbare school de havo gedaan en daarna de opleiding tandartsassistente. En daarna de opleiding intern voor mondhygiëniste, omdat ik al een diploma had voor tandartsassistente.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P1: Ik heb eerst bouwtechniek gedaan en toen ben ik edelsmid gaan doen. En ik was in 1997 klaar.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P1: Opleiding MBO plus, kunstacademie, NIMA het equivalent van HEAO. Postacademische opleiding bedrijfskundige.
Werk ouder	<u>Dennis (DEN2404)</u> D4: Ik ben consultant voor lokale overheden, ik adviseer op het gebied van basisregistraties, processen en dat soort dingetjes. Werk bij een bedrijf in H, dus ik werk in heel Nederland. D6: dit werk doe ik nu 5 jaar. Daarvoor en daarna gewerkt bij een ander bedrijf wat meldkamersystemen maakt, een heel fijne sector. Toen was ik GIS specialist. Dingen met kaarten en computers, laat ik maar zeggen.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E3: Ik ben werkzaam als scheidingsmakelaar, bemiddelaar, mediator. Ik begeleidt ook kinderen in echtscheiding. E8: En toen ben ik eigenlijk verder gegaan in het KIES gebeuren en verder in de bemiddeling. E9: Ik kon toch niet standaard in de cijfertjes bezig zijn. Ik wist wel dat ik goed kon analyseren, maar ik wil dat niet iedere dag doen. Gewoon in gesprek kunnen zijn en daarbij die kennis gebruiken. En toen heb ik ook een jaar of 7 in de verzekering gezeten, leef en pensioen E10: weet ik eigenlijk niet. Ik denk dat dat ook een beetje is voortgekomen uit de eigen scheiding. Daarvoor zat ik in een bedrijf en daar was ik bezig met een bedrijfsovername, een familiebedrijf. Dus dan ben je ook wel met mensen bezig om dat door te laten stromen. En op de een of andere manier trek ik mensen altijd aan, als ze problemen hebben en dat ze graag bij me terecht komen. Dus misschien dat dat een beetje zo is samengevoegd. Toen ben ik gaan nadenken over mediation, maar dan eigenlijk conflicten in z'n algemeen. En toen ben ik hier eigenlijk in gerold. Toen dacht ik oh, dat vind ik eigenlijk wel heel erg leuk. En om ook eens te kijken hoe het op een normale manier kan. Ik denk dat dat het vooral was. E110: En ik merk zelf dat ik dat, als ik mensen aan tafel heb en daar toch wel bepaalde spanningen zijn, nou ja die zijn er eigenlijk altijd wel.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I3: Maar toen ik 20 was, was ik te jong om grondstewardess te worden bijvoorbeeld. Een brief geschreven naar de KLM, maar ik kon wel als seizoensmedewerker in de taxfree winkels werken. En ik heb elk jaar bij de KLM gewerkt, ben dus niet

	naar de HEAO gegaan en heb tot mijn 30ste gewerkt. I5: Mijn ouders zeiden je moet op kantoor gaan werken. Die hadden nooit zelf een leuke baan gehad dus, ga lekker iets doen op kantoor. KLM was wel mijn ding. Heel veel vrijheid, heel veel gereisd, 11 jaar genoten. En het laatste jaar gevlogen ook, maar met name op de grond gewerkt als supervisor. Hartstikke leuk. Toen op mijn 30ste heb ik ontslag genomen omdat ik me niet prettig voelde. Ik wist niet wat het was, maar het was een ongelukkig gevoel. Ik dacht ik ben overspannen. Toen ben ik gestopt, heb ik ontslag genomen en ben ik op zoek gegaan. In 5, 6 jaar tijd ieder jaar wel een maand, want als ik ergens kwam met mijn cv was ik wel gelijk aan het werk, maar was het dan wel wat ik wilde dat wist ik niet. Dus ik heb wel veel commerciële dingen gedaan, want ik schijn dat toch uit te stralen, lekker makkelijk verkopen. I6: Dus ik ben van alles geweest: intercedent, cliëntadviseur bij een bank, bij een makelaar heb ik gewerkt. I8: En toen ben ik bij K, een woningbouwcorporatie, terechtgekomen. I9: daar werk ik sinds 2005. Oh, dat is alweer 8 jaar. Dus dat is even mijn werk. <u>Joris (JOR0305)</u> J1: Eerst bij een accountant begonnen, daar heb ik een jaartje of 2 gewerkt, daarna ben ik bij een auto concern terechtgekomen. Daar deed ik wat meer, daar deed ik automatiseringen, toerisme, van alles in onroerend goed. Dan van machines en opruimen archief opgeklommen tot concern controle. Dat heb ik een jaar of 17 gedaan. En daarna heb ik een jaartje bij H gewerkt, als formule manager, althans op het financiële aspect daarvan ben ik als formule manager werkzaam geweest. Maar dat was het niet helemaal en toen ben ik hier bij S terechtgekomen en daar ben ik nu directeur en eigenaar, we zijn met z'n drieën eigenaren. <u>Karin (KAR0805)</u> K1: en ik ben via een omweg terecht gekomen in de gemeente R en daar ben ik coördinator jeugdveiligheid en daar houd ik me bezig met jeugdoverlast en criminaliteit. <u>Laura (LAU2204)</u> L1: Ik ben psycholoog (arbeids- en organisatiepsycholoog), ik werk als flexdocent. Ik ben P&O adviseur jaren lang geweest. Ik heb nu een eigen begeleidingspraktijk voor mensen met werkgerelateerde vragen en voor studenten die vastlopen in hun studie. Ik heb gewerkt bij K als docent voor de opleiding pedagogisch werk. <u>Lianne (LIA2504)</u> L1: Ik werk als tandartsassistente en mondhygiëniste op een Centrum Bijzondere Tandheelkunde in een revalidatiecentrum. Daar werk ik twee keer 6 uur, op maandag en dinsdag. En tegenwoordig doe ik vanaf november één dag in de week als vrijwilligster op een kantoor bij een christelijke stichting. En daar doe ik gewoon wat administratie. Ik werk nog niet zo heel veel en bewust ook niet om er voor die jongens te zijn, en financieel is dat ook haalbaar. <u>Patrick (PAT1804)</u> P1: Ik ben edelsmid. Ook werk ik in het atelier, nieuwe dingen ontwerpen. <u>Paula (PAU1305)</u> P2: ik werk als senior marketeer, een redelijk pittige job bij V. Dat betekent dat ik sinds een jaar 36 uur werk <u>Renate (REN0105)</u> R4: Daarvoor heb ik voor het daklozenloket gewerkt bij de gemeente O. R5: Ja, het daklozenloket, een soort uitgebreid pakket.
Ouders	<u>Eva (EVA0305)</u> E15: ja. Ik was getrouwd met de vader van de kinderen, hij was iemand die borderline had, manisch-depressiviteit. We waren

	22 jaar samen, ik kende hem al vanaf m'n 15^e dus we waren heel erg lang bij elkaar. E83: ja die is wisselend. Het is maar net in welke modus hij zit. En als het allemaal om hem heen stabiel blijft zeg maar, dan blijft hij ook wel redelijk stabiel. Maar op het moment dat daar in de omgeving ook onrust is of wat er ook gebeurt, hij gaat dan echt heen en weer *gebaart hoog en laag*. Dat is wel lastig. <u>Isabel (ISA0305)</u> I2: Mijn moeder is Indisch en mijn vader is Nederlander. Maar doordat ik veel op de luchthaven was, veel familie op ging halen, was ik veel op de luchthaven en wilde ik ook altijd graag daar werken. I37: Want dat is ook Peter zijn manier van uitleggen, dus ook de mijne. I57: ja, heel anders. Ik heb mezelf ontdekt zeg maar. Ik ben meer op eigen benen gaan staan. I58: ja, ik was heel erg aan het geven altijd. Vragen stellen aan mensen, 'hoe is het nou met je', omdat je aardig gevonden wil worden. En nu heb ik zoiets van oké, ik heb nu meer rust. Dat is een heel fijn gevoel. I60: En bij Peter, die vond dat niet fijn <u>Lianne (LIA2504)</u> L3: ja. Ik heb Henk leren kennen in 1995 en na er gebeurde toen elk jaar wat, we waren zelf al wat ouder. Ik was 28. Henk die is beroepsmilitair en die werd uitgezonden in 2002. Toen in augustus moest Henk weer gaan werken en eigenlijk na 2, 3 weken is hij gewoon... een burn-out, overspannen, hoe je het maar mag noemen, en is hij thuis komen te zitten. Echt in de ziektewet. Ja en toen is hij gewoon heel erg veranderd. L4: ja toch door de uitzending, wat ze daar meegemaakt hebben. En ik zeg nu burn-out maar wat ik denk, ik ben geen psycholoog of maatschappelijk werkster of hoe je het ook maar noemt, ik denk dat hij posttraumatische stressstoornis heeft opgelopen. <u>Renate (REN0105)</u> R9: Toen woonde zijn vader en ik nog in één huis, en onze zoon. En die werkte ook. R16: In het begin trokken ik en mijn ex-partner wat meer naar elkaar toe, je bent wel blij dat je van elkaar af bent, hoe verdrietig het ook is, dat was op zich wel een goede beslissing, maar je raakt ook je kind kwijt voor een deel en dat is niet de bedoeling. R27: En dat heeft mijn ex-man wel, die is een stuk strenger. Die verwacht veel meer...niet alleen van zijn zoon, van iedereen. Dat is echt zijn beperking. Hij heeft hele hoge eisen aan vriendschappen, relaties in het algemeen.
Kinderen	<u>Dennis (DEN2404)</u> D7: Twee kinderen, Willem en Lisa. D8: Lisa is nu 13. En Willem is 16. D61: Hij is ook een kind wat daar, ook buiten de scheiding om gewoon om vraagt, dat hij het prettig vindt om dingen duidelijk te hebben van 'wanneer gaan we nou wat doen' enzovoorts. D62: ja dat was een gewoonte die we met hem hadden omdat hij daar veel eerder ook al uit zichzelf om vroeg. D76: Maar volgens mij zijn ze al met al stabiele en best gelukkige kinderen. D83: Een hele hoop dingen zijn veranderd maar wat ze wel altijd hadden was, ze waren altijd broertje en zusje, waren altijd tegelijkertijd ergens. Of in het ene huis of in het andere huis, dat is niet gesplitst, dus ik denk wel dat ze daar... ondanks dat ze gewoon broer en zus zijn... ik weet niet of jullie broers en zussen hebben maar dan heb je ook een hekel aan elkaar. Dat hoort er ook bij. Maar dat ze wel, ja ik denk wel een stabiele basis bij elkaar hebben gevonden. Niet dat ze super goed bevriend zijn, want nu ook doen ze wel eens dingetjes samen maar meestal gewoon niet. Een jongen van 16 en een meisje

	van 13 ja, die doen toch andere dingetjes. Maar ze letten wel op elkaar, dat zie je wel. Maar of dat anders is dan bij andere broers en zussen...
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I15: Daan is een heel gevoelig kind dus die hoeft je niets wijs te maken. En die zei af en toe al tegen mij vooral: 'je hoeft niet vrolijk te doen hoor mama want ik zie toch wel dat het niet zo is'. Dat soort dingen gaf hij al af. I30: voordat wij gingen scheiden was Daan altijd al een jongetje die super gevoelig was voor spanning om zich heen. I32: vreselijk. De scheiding vonden we veel minder erg om te zien dan dat Daan zo naar beneden ging. En dat was niet door de scheiding alleen. Dat zit in zijn karakter en dat is versterkt. Hij zal er altijd mee blijven worstelen. I53: Daan is een één-op-één kind, dan komt hij pas tot bloei. Dat regelt hij dan ook zelf. Dan is hij opeens wel heel zeker en een spreekbeurt bijvoorbeeld, dat is ook helemaal geen probleem, dan gaat hij daar staan en vertelt hij. Het is geen verlegen kind maar als hij merkt het is niet vertrouwd, dan laat hij niets los. Dan zal hij een stoere houding aannemen, dan lijkt hij net een stoer jongetje, terwijl het helemaal niet zo is.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J2: ja, er is Bart van 14, Roos van 11, Inge 10, en Laura 8. Vier dus. En ja, wat zal ik ervan vertellen. De twee middelste meiden, Roos en Inge, die beginnen een beetje te puberen nu. Dus dan zie je ze heel erg veranderen in eigen personen, beginnen eigen dingen leuk te vinden, eigen humor en eigen muziek en alles. Ook wat ze wel en niet accepteren, grenzen opzoeken.. Bart is de oudste, die is min of meer geobsedeerd door tractors. Die werkt heel veel met tractors en op tractors en op het land. Sociaal wat minder sterk denk ik, hij heeft er geen last van heb ik het idee, maar hij vindt het heel leuk om de hele dag alleen op de tractor te zitten en met vrienden communiceert hij via de pc en een aantal via school. En Laura is het tegenovergestelde, dat is een enorm spring ding en die is overal mee bezig tegelijkertijd, laat zich overal door afleiden. Zowel spring ding in fysieke zin als in het mentale zin zeg maar. Voor zover ik het weet zitten ze allemaal lekker in hun vel. J11: ja dat staat er zomaar tussen, dat is eigenlijk de enige emotie die erin staat zal ik maar zeggen, die niet met tractors te maken heeft (over Bart). En bij Roos, ja die is vrij sociaal in de zin van, ze is begaan met iedereen, ze helpt iedereen, maar ik denk dat ze haar eigen gevoelens een beetje vlak houdt. J12: ja, hij had het al van jongs af aan (moeite met omgaan veranderingen), en ten tijde van de scheiding is dat wel een piekmoment geweest. Dus in die zin denk ik dat daar een link ligt. En Roos echt heel weinig van gemerkt. Die is bijna altijd vrolijk gewoon, toen en nu.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K3: Over mijn kinderen? Hoeveel ik er heb en *lacht* Ik heb er twee, een tweeling van inmiddels 10 worden bijna 11. Jongen en een meisje. Ze zijn allebei heel anders qua karakter. Het zijn gewoon normale kinderen, prima zeg maar.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L3: Meisje L51: Nou, sowieso geeft ze zelf niet zoveel aan. Het is echt een meisje, wat meer naar binnen, dus ik moet daar echt naar vragen.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L1: ik heb dan twee jongens. Eén van bijna 15 en één van bijna 10, ze zijn binnenkort in de eerste week van juni allebei jarig. L17: Hij wordt toch al 15 en over 3 jaar 18 jaar. En misschien woont hij nog wel hier. Het enige wat ze wel allebei hebben, maar of dat met de scheiding te maken heeft weet ik niet, maar dat ze 's nachts niet zindelijk zijn, Bram draagt 's nachts nog een luier en Sander die draagt geen luier, maar die heeft ook nog wel eens dat hij nat is . Bij Bram kun je een bom neergooien en hij wordt gewoon niet wakker. Daar kun je echt alles mee doen. En hij heeft twee jaar geleden iets meer dan een week in het ziekenhuis gelegen, een soort bedplas-training was dat, voor dag en nacht. Toen

	was hij bijna 13. L18: ze zijn nooit 's nachts zindelijk geweest. L29: Bram is wat kleiner en nog niet echt ontwikkeld gewoon met alles. En Sander daarentegen, die is groot en fors. Want als je ze naast elkaar zet, ja qua lengte schelen ze niet eens zo heel veel. Dat er toch 5 jaar tussen zit. En ik denk dat eerder Sander volwassener qua leeftijd is dan Bram zeg maar op die leeftijd was. En of dat dan misschien ook komt doordat hij de tweede is... toen Bram 10 was fietste ik nog elke dag mee naar school. Sander die gaat al heel lang alleen. <u>Patrick (PAT1804)</u> P2: Normaal gesproken zitten mijn kinderen bij de kinderen van Esther op school. Dus breng ik ze daar naar school en dan komen ze hier. P4: Twee kinderen. eentje is 12 jaar oud en de andere 7 jaar. Pim en Elise. P30: Zij schuift altijd de kinderen naar voren, de kinderen willen dit, de kinderen willen zus en zo. Ik zeg: hallo, gaan we nou ons hele leven door de kinderen laten bepalen? Nu heeft ze tegen mijn zoontje gezegd: nu mag jij straks bepalen als jij 12 bent. P34: Vaak zijn het de ouders die het moeilijk maken voor de kinderen. In onze situatie vind ik dat wel. <u>Renate (REN0105)</u> (op de vraag hoeveel kinderen) R2: Eentje R8: Hij is nu ruim 11, wordt in september 12. R23: Ja, kinderen voelen dat haarfijn aan, wanneer er iets niet lekker loopt.
Leefsituatie nu	<u>Dennis (DEN2404)</u> D45: Dus de ene helft van de week... dat is een beetje de situatie die we nu nog steeds hebben. In het begin van de week zijn ze bij mijn ex. Dan komen ze woensdag, dus vandaag zijn ze ook bij mij gekomen. En dan zijn ze woensdagavond, donderdag en vrijdag bij mij, en zoals dit weekend zijn ze bij mij tot maandagochtend. En andersom dan gaan ze op vrijdag naar hun moeder toe en dan zijn ze daar. Dus het is echt, de weekenden om en om en de week doormidden gedeeld. D52: Voor verjaardagen zijn de kinderen gewoon bij degene die jarig is. En met kerst zijn ze gewoon eerst bij de een dan bij de ander. Gewoon expliciet benoemd en dat is voor onszelf heel makkelijk want dat maakt het duidelijk, dan heb je ook geen ruzies van ja, jij hebt ze met kerst gehad en bij oud en nieuw gehad. Oud en nieuw is ook hartstikke handig. Heel fijn om je handen vrij te hebben. D54: ja, dat zie je ook wel eens anders. Ja dat gaat gewoon heel goed. Maar dat komt ook omdat ik met haar verder geen ruzie heb. Nooit gehad ook. Als je er met wrok in gaat dan gaat het over gunnen, dan gaat het veel fout. D78: En ik heb een andere partner en mijn ex die heeft sinds kort ook weer een vriend, en natuurlijk zie je dat daar dingen anders in werken. Ja er is iemand, zoals mijn vriendin, een aantal jaren al, maar dat is niet je moeder. Maar het is wel iemand die is er zo vaak, die heeft ook wel wat te zeggen in huis. Die kan ook wel dingen vinden. Dat soort dingen merk je natuurlijk wel, maar dat is niet meer dan te verwachten. Het is niet zo dat er een nieuwe moeder gekomen is, en hetzelfde geldt eigenlijk voor mijn ex. D90: een veel betere relatie nu. <u>Eva (EVA0305)</u> E5: Ik ben ook weer hertrouwd E12: En hij woont nu helemaal bij mij. <u>Isabel (ISA0305)</u>

	I68: Nu kunnen we zelfs, ik sluit niet uit dat we zelfs een keer samen op vakantie kunnen gaan.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J20: En mijn vriendin dus ook. Maar daar zit ook wel meer aanpassing, omdat zij vindt... als ik bijvoorbeeld de kinderen te laat op liet dan vindt zij dat meteen van 'hallo'. Dan sprak ze mij al snel ergens op aan van hé... en met de kinderen als ze bijvoorbeeld iets niet opruimen. Dat is van zowel mijn ex en ik niet onze sterkste kant om de kinderen daarop aan te sturen. Meestal ruimen wij dan achter hen op, dat is sneller en minder energievretend dan ze daarop aansturen. *lacht* Helemaal verkeerd maar in de praktijk werkt het wel zo. En zij is daar vrij strikt in, zo van 'nee, daar moet je energie in stoppen om ze daarin op te voeden'. En we zijn nu een inhaalslag aan het maken. Maar dat vinden ze prima.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L16: Ja, ja, in eerste instantie, daarna zijn we verhuisd. De kinderen hebben zeg maar dat huis nog steeds, alleen woont hun vader daar met zijn nieuwe vriendin. En ik ben verhuisd met hen. L61: Het is wel heel fijn; we zitten op fietsafstand van elkaar, dus ze kunnen heen en weer fietsen. Dus als ze iets vergeten, en dat gebeurt nogal, ze heeft gewoon een sleutel en dan haalt ze het op.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L26: Bij ons is het allemaal niet zo gecompliceerd als je wel eens hoort met scheidingen hoor. En weet je, dan wil ik helemaal niet decadent doen, maar als ik dan zie, ja ik ben toch gescheiden, als ik dan zie wat voor huis ik heb en hoe ik erbij zit... daar ben ik alleen maar dankbaar voor natuurlijk.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P7: We hebben eigenlijk co-ouderschap en ze zijn de helft van de week bij mij, en om de weekenden. Dat is eigenlijk hoe wij het doen.
	<u>Renate (REN0105)</u> R6: Ik heb co-ouderschap met de vader van mijn zoon. De ene week is hij bij mij en de andere week bij z'n vader. Zijn vader woont in D en ik in O. Dus hij kan zelf met de fiets gezien zijn leeftijd. Dat gaat goed.
Vooroordelen over scheiding(skinderen)	<u>Laura (LAU2204)</u> L63: Het meest lastig wat zij vinden is denk ik dat ze een stempel hebben. Het stempel kind van gescheiden ouders. Er zijn natuurlijk veel onderzoeken in de media gepubliceerd over kinderen van gescheiden ouders; o.a. dat kinderen een lager niveau hebben, kinderen hebben dit, dat. Dat je daartegen moet vechten is voor hen denk ik wel wat lastiger. Toch een soort van vooroordelen, maar dat klinkt een beetje negatief. L65: Ja, deels wel. Vooral ook dat er toch vooroordelen van mensen zijn dat doe je niet, of... L92: Ja. Dat sommigen zoiets hebben van dat doe je niet. Dat is dus wat ik ervaar als probleem van gescheiden zijn. dat mensen er gedachten bij hebben of een oordeel over hebben. Terwijl je weet het gewoon niet. Je kijkt naar de buitenkant en mensen denken 'je was het zeker zat, dan stopt ze er gewoon mee', maar het verhaal is soms heel anders.

Kernlabel: Scheiding	
Label	Antwoorden
Leefsituatie toen	<u>Dennis (DEN2404)</u> D13: ja we woonden in B, huisje boompje beestje. Een leuk huis. Leuke hoekwoning. Auto voor de deur, boom in de voortuin. D34: we waren gewoon vrienden die bij wijze van spreken samenwoonden, dus het ging gewoon prima thuis. D91: Je zit vast in iets, in een kringetje, in iets wat ontstaan is in de jaren en dat loopt niet lekker. D113: ja kijk, dat soort ruzietjes, meningsverschillen zijn er altijd wel. D114: ja meer kibbelend. D115: ik word heel rustig. Tot grote ergernis van mijn ex die wat expressiever is. D116: er is nooit een bom die barst of zo. En we hebben ook nooit heftige... we staan redelijk hetzelfde in het leven, dus als je meningsverschillen hebt dan gaat het over trivialiteiten. Maar er zijn nooit ruzies geweest vanwege enorme persoonlijkheidsverschillen of weet ik veel wat, of een situatie zoals vreemdgaan. Allerlei drama is er niet geweest. D117: ja we waren niet getrouwd. <u>Eva (EVA0305)</u> E2: Ik heb twee kinderen, nu in de leeftijd van 18 en 16. <i>(ten tijde van scheiding 11 en 9)</i> E15: ja. Ik was getrouwd met de vader van de kinderen, hij was iemand die borderline had, manisch-depressiviteit. We waren 22 jaar samen, ik kende hem al vanaf m'n 15^e dus we waren heel erg lang bij elkaar. E97: ja. Die <i>(Thom)</i> stond 's morgens om half 7 voor de deur want dan was hij weg voordat z'n vader op was, dat ik echt dacht van waar gaat dit over? E98: ja extreem. Dan ging hij bij ons douchen en dan naar school, en uit school kwam hij weer en dan zat ik al van oh jee hij is weer te laat. Dat is driekwart jaar zo gegaan. <u>Isabel (ISA0305)</u> I7: Ik had inmiddels Peter vanaf m'n 20ste ontmoet. Als je zoveel jaar samen bent en je bent 32, 33 dan wordt het ook van de omgeving verwacht dat je dan gezinsuitbreiding hebt. Dus zo hebben wij volgens mij die keuze gemaakt. Het was wel meer iets van mij uit, dat ik dacht van ja moeten we dan niet vader en moeder worden? Toen was Daan geboren toen ik 34 was. I10: in onze begintijd woonden we in P. We woonden samen, en we hebben heel veel leuke dingen gedaan in het begin. Tussen onze 20ste en 30ste heel veel gereisd. Echt goed samen. We zijn goede vrienden zeg maar. Niet dat ik echt verliefd of... als je niet beter weet dan leef je gewoon zo. Dus we leefden zo en toen kwam Daan, dan wordt je afgeleid, ga je voor een kind zorgen op je allerbest. Ieder jaar had ik wel therapie, dat ik niet lekker in m'n vel zat en ik heb nooit gedacht van: het zit hem in de relatie met Peter. Totdat ik weer een burn-out kreeg. En toen ben ik in het traject gekomen, 2011, via mijn werkgever om toch te kijken van waar zit het hem nou eigenlijk, dat je iedere keer zo vastloopt? Dus zo is eigenlijk een beetje de breuk, de afstand tussen Peter en mij gekomen. We woonden samen in een huis. En gewoon allebei een baan. Een happy family zeg maar, met z'n drietjes. I30: Wij hadden in huis nooit spanning. We maakten nooit ruzie. Was ook al niet goed, maar wij maakten nooit ruzie want ik ben heel meegaand, en Peter die bepaalde. Dus het was helemaal niet in balans maar zo werkte het toen wel voor ons. I63: hij moest voor mij zorgen. Ik liep daar achteraan altijd, zo moet je het zien. I67: we gingen dan wel op vakantie als gezin, maar ik hing erbij. Ik was daar wel, ik ben op de mooiste plekken geweest. We waren in Maleisië, Thailand, overal. Maar ik was niet happy. En dan gingen Peter en Daan met een motortje, gingen een leuke dag beleven. Laat mij maar met rust. En als het jaren zo gaat is het ook niet leuk voor een kind. Een moeder die zich altijd maar terugtrekt en wil lezen. Ik wilde me afschermen weet je wel. Ik zat niet lekker in m'n vel. Ik denk ja dat is ook niet de manier.

	<u>Joris (JOR0305)</u> J3: anderhalf jaar in K. doordeweeks deels op kamers gezeten en thuis gewoond. Op een gegeven moment wisten de kinderen wel dat ik hier zat en dat dat de voorbode was van... En dat heeft anderhalf jaartje geduurd. J4: we woonden toen, daar wonen mijn kinderen nog steeds, in een oude boerderij die verbouwd moest worden. En op een gegeven moment na een poos was het steeds minder, en hadden we steeds meer woorden zeg maar. Daar hebben de kinderen me op aangesproken, van 'hé jullie maken steeds ruzie'. Toen zijn we om de tafel gaan zitten van oké... het is niet zo simpel als ik nu zeg... wat is er allemaal aan de hand? En daar kwam eigenlijk uit dat we als ouders en meer als broer en zus bij elkaar leefden dan als partners. Daar schrokken we allebei wel van. Ik naar oorzaken kijken en dergelijk, dat hebben we allemaal benoemd. En toen zijn we terechtgekomen bij kijken of we verder kunnen samen of niet, en bespreken van hoe komt het dan en wat kunnen we er wel en niet aan doen, ik denk dat dat toen anderhalf jaar heeft geduurd. J5: ja. En op een gegeven moment werd wel duidelijk, het beviel ook wel prima zo, het deels gescheiden leven en deels samen zorgen maar dan was het vooral praktisch. J6: praktisch in de zin van wat er thuis moet gebeuren, wie doet de kinderen, en dat je de taken samen wel echt verdeelt en dat ging goed. Dus je leeft dan in die periode dat je thuis bent, nog steeds samen in een huis en dat gaat gewoon door zoals het de laatste tijd ging zal ik maar zeggen. En op een gegeven moment hebben we er dan een punt achter gezet, maar dat was op het moment, toen waren we goeie vrienden zeg maar. J7: ja een beetje na die anderhalf jaar, een maand dat ik hier zat en dat ik echt helemaal apart ging wonen. Het gaat heel langzaam zo'n proces, althans bij ons. En op een gegeven moment als het ware gewoon goeie vrienden en we zijn de ouders van. Die geleidelijkheid heeft er ook wel voor de kinderen in gezeten, dus het wennen aan veranderende omstandigheden. <u>Karin (KAR0805)</u> K5: Ik was 21. En Henk was 24. En met mijn 25ste hebben we Tim en Lotte gekregen (<i>tweeling</i>). En toen zijn we van J centrum naar C verhuisd. Vanuit het idee dat een flatje niet heel handig is in het centrum van J met twee kinderen. Het was dus opeens vanuit het studentenleven naar een burgerlijk leven, zo ineens. En nou ook niet echt in een dorp waar, sorry dat ik het zeg, niet al te veel te beleven valt *iedereen lacht*. We zijn in dit huis waar ik nu woon terecht gekomen. Eigenlijk zijn wij altijd samen geweest tot het moment dat we besloten om te scheiden en het de kinderen en de familie vertelden. K7: Ik heb met Henk nooit toestanden gehad. Discussies enzovoort. Dat hebben wij niet gehad. K12: Eigenlijk was de situatie vrij normaal. Voor de buitenwereld was het niet duidelijk dat het niet goed ging. Zeven jaar voor de scheiding zijn we 3 maanden uit elkaar geweest en hebben we relatietherapie gehad. Het was duidelijk dat het niet lekker liep, maar we hadden geen slaande ruzies of elkaar totaal negeren. We hadden allebei heel erg ons eigen leven. Terwijl vakanties en zo prima gingen met elkaar. Het was meer onderling dat het niet lukte. <u>Laura (LAU2204)</u> <i>Niet expliciet benoemd, maar uit haar verhaal maken we op dat ze voor de scheiding met haar man en twee kinderen in een huis woonde.</i> <u>Lianne (LIA2504)</u> L3: ja. Ik heb Henk leren kennen in 1995 en na er gebeurde toen elk jaar wat, we waren zelf al wat ouder. Ik was 28. We hebben vrij snel een huis gekocht en toen waren we na een jaar samen gaan wonen. Dat was dus in '96. Toen zijn we in '97 gaan trouwen en een jaar daarna, in '98 – want we zijn getrouwd op 23 mei '97 – en op 5 juni 1998 werd Bram geboren, dus iets meer dan een jaar daarna. Dus eigenlijk in een jaar tijd... nou ja '95 leer je elkaar kennen, '96 hadden we ons eerste huis gekocht, '97 waren we gaan trouwen, '98 weet je wel geboorte... Elk jaar iets. (...) Henk die is beroepsmilitair en die werd uitgezonden in 2002. Oktober 2002 zou hij in Bosnië, Kosovo of Servië, daar ergens – ik zou niet meer weten wat... en toen zou hij in oktober dus weggaan en eigenlijk voordat hij wegging kwamen we erachter dat ik 8 weken zwanger was. (...) Je bent 6 maanden op uitzending. Dus hij
--	---

	kwam terug, toen was ik 35 weken zwanger, dus hij heeft eigenlijk van de hele zwangerschap niks meegemaakt. (...) Sander is een week eerder geboren dan gepland was, die lag in een stuit en is uiteindelijk met een keizersnee geboren. Je hebt toch een operatie gehad dus ik lig wat langer in het ziekenhuis. Sander werd geboren een paar dagen voordat Bram 5 werd, dus toen lag ik in het ziekenhuis terwijl hij jarig was. Voor Bram was er best wel een hoop veranderd want hij werd 5 jaar, hij kreeg na 5 jaar alleen te zijn geweest een broertje in één keer, waar natuurlijk alle aandacht naar ging. Ik lag in het ziekenhuis, en na 6 maanden was in één keer zijn vader thuis. (...) Dus voor Henk was het zo van: hij kwam na 35 weken thuis, na 3 weken had hij in één keer een kind erbij, een vrouw die heel ziek was, en een zoon van 5 die ook zoiets had van nou ja, stom, vervelend, en die ook aandacht wilde. Toen in augustus moest Henk weer gaan werken en eigenlijk na 2, 3 weken is hij gewoon... een burn-out, overspannen, hoe je het maar mag noemen, en is hij thuis komen te zitten. Echt in de ziektewet. Ja en toen is hij gewoon heel erg veranderd. Heel erg zijn werk mee naar huis genomen en dan praat ik over 2003. L4: En ik zeg nu burn-out maar wat ik denk, ik ben geen psycholoog of maatschappelijk werkster of hoe je het ook maar noemt, ik denk dat hij posttraumatische stressstoornis heeft opgelopen. L5: ik zei wel eens tegen hem van 'hallo ik ben geen soldaat van je'. Hij kon op een gegeven moment ook kwaad worden als ik thuis kwam en dan liep ik hier door de gang heen, en dan hing ik even mijn jas hier op *wijst op keukenstoel*. En hij snapte gewoon niet dat ik die jas niet op de kapstok hing. En als Bram bijvoorbeeld niet uit bad wilde komen nou, daar kon hij echt een drama van maken. Dat ik echt dacht boven van oh, werkelijk waar, wat een geschreeuw en een gedoe allemaal. En dit zijn allemaal hele kleine dingen en zo zijn er natuurlijk tig dingen gebeurd en ook vele ergere dingen.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P28: ik werkte dus thuis, ik heb een atelier aan huis, ik heb ze eigenlijk opgevoed. Ik was altijd thuis en ik bracht ze naar school. P40: Ik voelde dat al heel lang aan, dat er iets mis was, maar ik stopte het altijd weg. En dat bleek wel achteraf. M: Hoe lang had je dat vermoeden dan al? P41: Al drie jaar of zo. M: Hoe komt het dat je het al die tijd hebt weggestopt? P42: Ja, kinderen he. (...) Voor de kinderen. Dat is het enige wat ik kan bedenken eigenlijk. Stel dat zij niet bij mij weg was gegaan, dan was ik nog steeds doorgedaan. Ik ken mezelf.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P3: leefsituatie in een hele goede wijk. Jaren '30 woning in M, een hoekwoning in een goede wijk in B Noord. Twee ouders werkende, met hun gedeelde zorg en hun gedeelde werk. Situatie gelijkwaardig qua werkniveau, qua inkomen en qua verdeling in zorg voor de kinderen. (...) Wel een heftige periode, een periode dat mijn moeder ziek werd. Die uiteindelijk ook overleden aan kanker. We hebben in de laatste 6 jaar van onze relatie 3 keer op het punt gestaan om uit elkaar te gaan. De tweede keer ook daadwerkelijk besloten, en toch weer geprobeerd, en uiteindelijk de derde keer definitief. Waarvan het laatste half jaar wij al wisten dat we uit elkaar zaten, maar omdat de kinderen in groep 8 zaten voor het overgaan naar de middelbare school en andere eind van het jaar, hebben we besloten om pas in de zomervakantie te vertellen dat we uit elkaar zouden gaan. (...) En een hele negatieve spiraal in sfeer. Dus heel veel buiten de deur, in het weekend altijd weg, en ook kortaf naar de kinderen. Veel spanning. En dat is zo ongeveer de situatie. P4: Dus ik werkte rond schooltijden. En dat eigenlijk in de vakanties, wij hebben met de opa's en oma's het logeren geformaliseerd, dus in de zomers en in de vakanties gingen ze altijd een week naar opa en oma, of naar de andere opa en oma. En in de zomer natuurlijk 3 weken met papa en mama, en met de kerst ook. Dus dat is redelijk goed geregeld. En bij nood is er altijd wel een vriendin of een tante die kan helpen. Mijn zusje woont vlakbij, die is thuismoeder. Dus die deed bij ziekte opvangen, en altijd duidelijke afspraken met de bazen. Dat als een van de kinderen ziek was, om en om gingen we thuiswerken. Dus we hadden sowieso allebei een thuiswerkdag.

	<u>Renate (REN0105)</u> R9: Toen woonde zijn vader en ik nog in één huis, en onze zoon. En die werkte ook. Twee werkende ouders en dat was een vrij langdurige relatie, bijna 20 jaar. R15: Maar we merkten wel toen we eenmaal, we hebben eerst gezegd dat mijn ex ergens anders ging wonen, dat het niet goed ging, nou dat was wel duidelijk dat het een tijdje niet goed ging, en eigenlijk was die spanning weg toen wij de knoop doorhakten. Toen konden we weer normaal met elkaar praten en hadden we weer lol. (...) We zaten nog net niet op het randje haat, we zijn net op tijd gestopt. Maar dat het niet meer ging en daar was hij het wel mee eens. Het komt soms voor dat één van beide niets ziet aankomen, en dat het zogenaamd heel gezellig is in huis, ik kan me er niets bij voorstellen, maar dat was bij ons niet zo. Het laatste jaar was al echt niet meer, dan probeer je eerst nog bij elkaar te blijven voor je zoon, want dit is niet wat je wilt, maar dat werkt dan uiteindelijk niet. Maar daarna hebben we nog wel een goede periode gehad. Het was gezellig. Maar ook wel verdrietig. R24: Geen hele grote ernstige ruzies, dat is misschien 1 keer geweest. We konden dat goed buiten hem om houden. Maar de sfeer was er niet minder ijskoud onder. En dat heeft hij natuurlijk wel gevoeld. R40: Hij (<i>zoon</i>) was sowieso niet gewend dat we als gezin altijd en alles samen deden en niet je eigen leven nog daarnaast had.
Jaar scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> D3: ben sinds een aantal jaren gescheiden. D9: ja, 5 jaar geleden. Zal wel 4½ jaar geleden zijn geweest. Ja 4, 5 jaar. <u>Eva (EVA0305)</u> E7: Mijn scheiding is 7 jaar geleden. E18: voordat we gescheiden waren, want dat is volgens mij in hetzelfde jaar geweest. We zijn volgens mij in juli echt uit elkaar gegaan en in december waren we officieel gescheiden. <u>Isabel (ISA0305)</u> I11: nou pas hoor, januari 2012 was hij officieel. Dus een jaar en een paar maanden. Heel pril nog. <u>Joris (JOR0305)</u> J3: de scheiding is een redelijk proces geweest, dat ik 3 jaar geleden het huis uit ben gegaan. Misschien is dat wel het moment om te zeggen er is een scheiding. Maar ook wel anderhalf jaar in K. doordeweeks deels op kamers gezeten en thuis gewoond. <u>Karin (KAR0805)</u> K4: Ja, het inmiddels 1,5 jaar geleden dat we zijn gescheiden. <u>Laura (LAU2204)</u> L1: ik ben 3,5 jaar geleden gescheiden. L9: 3,5 jaar geleden noem ik altijd als moment van de scheiding, want dat was het moment dat we beiden echt uit elkaar zijn gegaan. De regelingen, de hele juridische scheiding was 1,5 jaar later. Dus daar zit best wel een lang traject tussen. <u>Lianne (LIA2504)</u> L7: we zijn in 2008 gescheiden. L11: Dus we hebben besloten in april 2008 uit elkaar te gaan, en 23 december 2008 lag de brief in de brievenbus dat het officieel bij de rechtbank bekend was. <u>Patrick (PAT1804)</u> S: Begrijp ik goed dat het 3 jaar geleden is? P12: Ja, al 4 jaar.

	<u>Paula (PAU1305)</u> P1: Gescheiden, of zeg je officieel uit elkaar, 4 jaar nu. Zeg ik dat goed? Ja. Dat was 4 jaar.
	<u>Renate (REN0105)</u> R12: In 2008.
Leeftijd kinderen scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> D11: onze oudste die zit nu in de 4 ^e ... toen we verhuisden toen zat hij in de 1 ^e ... toen we het de kinderen vertelden was ten tijde van de de basisschool. Dus 4,5 jaar geleden, zo iets. D12: even kijken, 2008 toen zat hij in de 1 ^e , 2009, ... ja ik denk het wel. Hij was toen 12. Lisa was 9.
	<u>Eva (EVA0305)</u> <i>Maartje was 11, Thom was 9. Niet expliciet benoemd door Eva maar zelf uitgerekend.</i>
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I17: twee jaar geleden... 8, 8½.
	<u>Joris (JOR0305)</u> <i>Bart was 11, Roos 8, Inge 7 en Laura 5. Niet expliciet benoemd door Joris maar zelf uitgerekend.</i>
	<u>Karin (KAR0805)</u> K24: Ze waren 9 tijdens de scheiding.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L1: Toen waren mijn kinderen bijna 9 en bijna 5.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L7: Dus toen was Sander, wat zeg ik, 7 jaar? Zeg ik dat goed? Nee, 5, 5 en een half ja. S: En Bram was 9 en een half. L8: ja inderdaad.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P14: mijn dochtertje was een jaar of 3. <i>(Zoon Pim was 8; niet expliciet benoemd door Patrick maar zelf uitgerekend)</i>
	<u>Paula (PAU1305)</u> P1: De oudste is een jongen, 16, de jongste is een meisje van 13. (...) Dus toen 12 en 9. In jullie doelgroep.
	<u>Renate (REN0105)</u> <i>Zoontje was 7. Niet expliciet benoemd door Renate maar zelf uitgerekend.</i>
Aanleiding scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> D14: en toen ja, dat is een proces van jaren natuurlijk wat eraan vooraf gaat, maar het was gewoon op. De koek was op. Het was er niet meer zeg maar, waarom je bij elkaar zou willen zijn. Mijn ex die kwam daar als eerste mee. We hebben wat dipjes gehad en we waren ook een keer in therapie geweest een paar jaar daarvoor. Maar daarna nooit meer echt helemaal uit dat dal terug omhoog gekomen, dus toen was het op.
	<u>Eva (EVA0305)</u>

	E16: Maar uiteindelijk was er teveel strijd en mijn gevoel was gewoon over min of meer. Dus dat is als eerste het uitgangspunt geweest voor de scheiding. Maar ook wel heel veel spanning, in dit geval echt een beetje een kat en muisspel. E29: nou het was niet eens abrupt. Er ging wel een periode aan vooraf.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I10: We zijn goede vrienden zeg maar. Als je terugkijkt dan denk je oké, dat was onze relatie. Niet dat ik echt verliefd of... als je niet beter weet dan leef je gewoon zo. (...) En ik denk dat een jaar of 4 geleden bij mij het besef van kwam: ik voel me niet helemaal happy in m'n relatie. Maar niet dat kunnen uiten naar Peter toe. (...) Totdat ik weer een burn-out kreeg. En toen ben ik in het traject gekomen, 2011, via mijn werkgever om toch te kijken van waar zit het hem nou eigenlijk, dat je iedere keer zo vastloopt? Dus zo is eigenlijk een beetje de breuk, de afstand tussen Peter en mij gekomen.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J4: En op een gegeven moment na een poos was het steeds minder, en hadden we steeds meer woorden zeg maar. Toen zijn we om de tafel gaan zitten van oké... het is niet zo simpel als ik nu zeg... wat is er allemaal aan de hand? En daar kwam eigenlijk uit dat we als ouders en meer als broer en zus bij elkaar leefden dan als partners.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K12: Zeven jaar voor de scheiding zijn we 3 maanden uit elkaar geweest en hebben we relatietherapie gehad. Het was duidelijk dat het niet lekker liep, maar we hadden geen slaande ruzies of elkaar totaal negeren. We hadden allebei heel erg ons eigen leven. Het was meer onderling dat het niet lukte.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L9: de aanleiding van de scheiding was dat ik erachter kwam dat mijn ex-man een dubbelleven heeft geleid. Meerdere relaties heeft gehad en dat was een donderslag bij heldere hemel. Dat was een schokervaring omdat ik niet wist dat dat zo was. En met mij eigenlijk al onze vrienden en familie niet. Ja, ik zeg wel eens het is net zo'n verhaal dat je in de Viva kunt lezen, en dan blijkt het mijn verhaal te zijn. L20: Naast dat ik erachter kwam dat hij iets had met zijn secretaresse toen wist ik nog niet dat er nog veel meer was. En tegelijkertijd wist ik het wel... ik had al een gevoel er klopt hier iets totaal niet; het is veel groter dan ik had gedacht. Op het ene moment kwam ik dus achter die secretaresse en twee weken later kwam ik achter het hele verhaal, of ja, het hele verhaal zoals het bij mij bekend was, het is natuurlijk altijd de vraag of dat het hele verhaal is. L23: Het bleek dus, met het verhaal wat ik nu weet, dat het 8 jaar lang zo is geweest. En met dat ik zeg dat het 8 jaar lang is geweest snap je ook dat de jongste is geboren dat hij een andere relatie had. Dus daarvan was het zo duidelijk dat het <i>(het huwelijk)</i> niet meer te redden was.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L3: Toen in augustus moest Henk weer gaan werken en eigenlijk na 2, 3 weken is hij gewoon... een burn-out, overspannen, hoe je het maar mag noemen, en is hij thuis komen te zitten. Echt in de ziektewet. Ja en toen is hij gewoon heel erg veranderd. Heel erg zijn werk mee naar huis genomen en dan praat ik over 2003. L4: ja toch door de uitzending, wat ze daar meegemaakt hebben. En ik zeg nu burn-out maar wat ik denk, ik denk dat hij posttraumatische stressstoornis heeft opgelopen. L9: Ik merkte als ik bij wijze van spreken in de keuken aan de voorkant stond, dan zag ik hem aan komen rijden en dan keek ik al door de hele kamer van 'oh staan de borden recht, is m'n jas weg, is dit weg is dat weg....' Ik leefde eigenlijk gewoon, als ik alles maar goed had voor hem en zorgde dat als hij thuis kwam dat ik kon zeggen van 'ik heb de ramen gedaan, ik heb dit gedaan en dat gedaan'. Dat ik het moeilijk vond om te zeggen van 'nou ik heb een dag op de bank gezeten, ik heb niks gedaan', noem maar op. Ik leefde gewoon zo gespannen, ik ging er gewoon zelf aan onderdoor dat ik ook dacht van nou dat wil ik gewoon niet meer. Ik had er heel veel moeite mee, want ja ik wilde dit gewoon echt niet... ik heb wel eens gedacht ik wou maar dat hij een ander had,

	dan kon ik de beslissing nemen van en nu ga ik bij je weg. <u>Patrick (PAT1804)</u> P55: Dan vragen de kinderen dat, en dan geef je een antwoord waar ze eigenlijk ook niks aan hebben want ja, je kunt niet zeggen dat is een klootzak. Je moeder heeft een rotstreek uitgehaald. Dat zeg je dan ook niet. Ik zeg wel: dat merk je later wel als je groter bent, dan weten ze: jeetje, m'n moeder heeft dat gedaan. Dat hoeft ik nu niet te zeggen. Op die leeftijd weten ze niet wat vreemdgaan is. Dat weten ze niet. Dat kan ik wel vertellen. Maar nee, dat doe ik later wel. Dat is echt niet leuk. Ik ben wel blij dat ze dat gedaan hebben. <u>Paula (PAU1305)</u> P3: Zonder in allerlei details te treden, eigenlijk gewoon uit elkaar gegroeid. Je mist iets in een relatie. Dus meer maatjes dan wat anders. (...) De reden, eigenlijk vrij simpel. Er ontstaat spanning omdat je niet meer bij elkaar vindt wat je zoekt. Dat is overigens mijn keuze, niet van de vader van mijn kinderen. Mijn keuze ook om weg te gaan, hij wilde oud met mij worden. <u>Renate (REN0105)</u> R15: We zaten nog net niet op het randje haat, we zijn net op tijd gestopt. Maar dat het niet meer ging en daar was hij het wel mee eens want ik denk niet, of je nou getrouwd bent of samenwoont dat maakt geen zak uit, het komt soms voor dat één van beide niets ziet aankomen, en dat het zogenaamd heel gezellig is in huis, ik kan me er niets bij voorstellen, maar dat was bij ons niet zo. Het laatste jaar was al echt niet meer, dan probeer je eerst nog bij elkaar te blijven voor je zoon, want dit is niet wat je wilt, maar dat werkt dan uiteindelijk niet.
Afwikkeling formulieren	<u>Dennis (DEN2404)</u> D10: De beslissing was er eerst en toen heeft het een tijdje geduurd voordat we gingen scheiden vanwege de kinderen. Dat kwam toen beter uit. De definitieve scheiding met verkoop van het huis. Het moment dat we echt 100% gescheiden waren was toen al met al... Tenminste we hebben het met elkaar besproken in februari, en in december was het huis verkocht en woonde ik elders en zij ook. D117: ja we waren niet getrouwd. Dus het papier hoefde niet gedaan te worden. We waren wel zeg maar normaal samenwonend en al dat soort dingetjes, maar hoefden verder geen dingetjes te regelen anders dan de verkoop van het huis. <u>Eva (EVA0305)</u> E18: We zijn volgens mij in juli echt uit elkaar gegaan en in december waren we officieel gescheiden. Maar we zijn uiteindelijk 3 jaar bezig geweest met alle afwikkelingen. <u>Isabel (ISA0305)</u> I12: Dus toen zijn we naar een mediator gegaan. Hadden we wel eens gehoord, dus we dachten nou dan gaan we daar eens langs. En die had allerlei concepten en we hebben zelf heel veel samen ingevuld waardoor het heel snel is verlopen. We waren binnen 8 weken gescheiden. <u>Joris (JOR0305)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Karin (KAR0805)</u> K7: Heel kort. Eind januari hebben we het uitgesproken samen en in juni was het definitief. In april zaten we bij de notaris. Dat is eigenlijk heel snel gegaan. <u>Laura (LAU2204)</u>

	L9: 3,5 jaar geleden noem ik altijd als moment van de scheiding. (...) De regelingen, de hele juridische scheiding was 1,5 jaar later. Dus daar zit best wel een lang traject tussen. <u>Lianne (LIA2504)</u> L11: bij ons vrij kort. En dat is dan ook wel weer Henk en militairachtig, hij had álles in een Excel-bestand gezet en dan spreek ik echt over alles, van Tupperware schaaltes tot de deksels aan toe. En een tabelletje van Henk en van Lianne waarbij ik alleen maar bij wijze van spreken een kruisje hoefde te zetten van dit neem ik mee, dit neem ik mee. Op zich hartstikke fijn hoor. Maar ik ken Henk daar wel in, want die had alles gewoon perfect voor elkaar. Ook de financiën en alles was gewoon heel goed geregeld. Dus we hebben besloten in april 2008 uit elkaar te gaan, en 23 december 2008 lag de brief in de brievenbus dat het officieel bij de rechtbank bekend was. (...) Wij hadden wat dat betreft wel wat voordelen, we hadden een huis die we te koop moesten zetten, maar we hebben één kijker gehad en binnen 3 weken stond het bord 'verkocht' in de tuin. Dus we verkochten het huis vrij snel. <u>Patrick (PAT1804)</u> P38: Ik denk 3 maanden of zo. <u>Paula (PAU1305)</u> P5: 3 maanden. We hebben het in juni verteld... nee dat is niet helemaal waar moet ik zeggen. In september hadden we het huis verkocht en 1 december zijn we verhuisd allebei. P6: dat was wel makkelijk. Toen we de tweede keer besloten uit elkaar te gaan, toen hoorden we al snel dat mijn moeder ziek was. Toen hebben wij in één weekend alles zelf op papier gezet, een Excel gemaakt, en vooral gekeken wat erin moest. Afspraken over financiën, vakantiedagen. Volgens mij zaten er 4 sheets in. Nou alles wat bij een ouderschapsplan hoort. Dat kun je vrij makkelijk zelf downloaden, maar voor ons was het een hele automatische doorgang van hoe wij altijd al met z'n tweeën voor de kinderen zorgden. We hebben alleen gekeken welke dagen bij wie. En die Excel hadden we dus al, dus toen was het ook vrij snel geformuleerd. <u>Renate (REN0105)</u> R11: Echt het formele gedeelte, in juli werd de knoop doorgemaakt en in november was alles rond. Het ging vrij snel. Dat had wel te maken met dat we een vakantie moesten annuleren. En dan moet je aantonen dat je in een echtscheidingsprocedure zat dus toen hadden we zoiets van we gaan maar door.
Proces scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> D10: De beslissing was er eerst en toen heeft het een tijdje geduurd voordat we gingen scheiden vanwege de kinderen. Dat kwam toen beter uit. D15: In februari, toen heeft zij de knoop doorgemaakt. D17: nou de initiële beslissing was van mijn ex. Het duurde eventjes voordat ik daarachter stond. Maar het is geen gevecht geweest verder, het was wel duidelijk dat het gewoon op was. D19: we hebben het hier en daar met wat goeie vrienden erover gehad, maar het was sowieso een hele rare periode. En het was ook allemaal nieuw natuurlijk. Dat gebeurt gewoon. Vooral omdat het een keuze was van ja, een hele logische goede reden om het nog niet te vertellen, aan de klok te hangen. Het was niet zo dat we ruzie hadden of dat soort dingen. Het was op en dat is uitgesproken, nou ja prima. Tenminste, prima... maar dan is er alleen iets uitgesproken maar de feitelijke situatie verandert niet met de week daarvoor. Alleen er is iets uitgesproken. Dus het eindigt, weet je dan heel duidelijk. Dat ging eigenlijk zonder problemen verder. D118: Als ik het vergelijk met mijn vriendin die een klassieke scheiding had, gedoe met advocaten en alimentatie en al dat soort

	dingetjes. Dat hadden wij niet, alles was gewoon doormidden en het beetje spaargeld wat we hadden nou prima, dat was ook alles doormidden knippen. Dat scheelt denk ik ook wel hoor, dan heb je iets minder om over te vechten. D119: We hadden gewoon allebei een gelijkwaardige baan, dus dan heb je daar ook geen verschillen in. D121: ja dat was gewoon verkopen en dan ieder de helft. En dan is er een notaris die gewoon de ene helft bij die en de andere helft bij die. Het is niet zo heel complex dan. Wat dat betreft ging het ook heel relaxt. D122: nee ik denk dat het bij ons soepeltjes ging. Gedeeltelijk ook misschien wel onze eigen verdienste. Maar ook gewoon wat ik al aangaf, de scheiding is niet vanuit een conflict ontstaan en ik denk dat dat heel veel verschilt.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E19: Dus we hadden een vechtscheiding, hij wilde niet scheiden, hij zei 'jij wil scheiden dus je regelt het maar'. Dus ik heb toen een advocaat in de arm moeten nemen om het te regelen. E20: ja dat was een heel proces. En hij moest uiteindelijk mee, maar bij alles eigenlijk waren de hakken in het zand. Dus daardoor duurde het allemaal heel lang.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I12: heel vlot. We hebben eigenlijk, toen we erachter kwamen van nou we willen niet meer samen verder... nou ja, ik wilde niet meer samen verder, Peter wel, die wilde helemaal niet scheiden eigenlijk. Even samenvattend, we hadden zoiets van als we dan gaan scheiden dan moeten we het maar goed regelen en zo goedkoop mogelijk. I13: ja. November en januari... Ja dat klinkt heel klinisch allemaal, maar er komt veel meer emotie bij natuurlijk, maar als je kijkt naar de scheiding dan hebben we het zo gedaan. En alles is in harmonie.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J3: En dat heeft anderhalf jaartje geduurd dus in die zin heeft het incubatietijd gehad voor hen. J5: ja. En op een gegeven moment werd wel duidelijk, het beviel ook wel prima zo, het deels gescheiden leven en deels samen zorgen maar dan was het vooral praktisch. J6: praktisch in de zin van wat er thuis moet gebeuren, wie doet de kinderen, en dat je de taken samen wel echt verdeelt en dat ging goed. Dus je leeft dan in die periode dat je thuis bent, nog steeds samen in een huis en dat gaat gewoon door zoals het de laatste tijd ging zal ik maar zeggen. En op een gegeven moment hebben we er dan een punt achter gezet, maar dat was op het moment, toen waren we goeie vrienden zeg maar. J7: ja een beetje na die anderhalf jaar, een maand dat ik hier zat en dat ik echt helemaal apart ging wonen. Het gaat heel langzaam zo'n proces, althans bij ons. En op een gegeven moment als het ware gewoon goeie vrienden en we zijn de ouders van. Dat is een prima basis om verder te gaan, maar niet samen. Die geleidelijkheid heeft er ook wel voor de kinderen in gezeten, dus het wennen aan veranderende omstandigheden, dat hebben ze wel ruimschoots gehad.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K7: Eind januari hebben we het uitgesproken samen en in juni was het definitief. Henk had ook zoiets dat als we het gaan doen, doen we het zo snel en goed mogelijk voor de kinderen. Ik heb met Henk nooit toestanden gehad. Discussies enzovoort. Dat hebben wij niet gehad. K8: Ja. In die zin was het geen totaal drama.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L10: Het is dus ook heel abrupt gegaan zeg maar. Op een gegeven moment kwam ik erachter (<i>achter het dubbelleven van ex-man</i>) en toen heb ik gelijk gezegd: "dat betekent dat je hier niet meer kan wonen dus je moet nu vertrekken." We hebben ook niet meer daarna samen thuis gewoond. Dat hoor je soms wel bij mensen die van plan zijn om te gaan scheiden, dat ze nog een tijdje in hetzelfde huis blijven wonen, maar dat was bij ons dus niet het geval, omdat ik dat absoluut niet wilde. L20: Het was zo'n enorme crisissituatie.

	L23: Ik ben redelijk snel nadat het hele verhaal bekend was, ben ik naar een advocaat gestapt en ben ik de procedure gaan in zetten, want dit was gewoon echt niet meer te redden. Hier helpt geen therapie meer aan.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L8: Wij zijn niet met ruzie uit elkaar gegaan. Dus ik denk dat dat misschien ook wel heel erg scheelt. In het begin hebben we ook nog wel dingen met elkaar gedaan, we zijn zelfs nog met elkaar op vakantie geweest met de jongens, naar Frankrijk 3 weken, toen we al wisten dat we uit elkaar gingen. L11: wij zijn toch wel redelijk in harmonie uit elkaar gegaan. (...) Dus bij ons was de periode ook niet zo heel lang omdat wij het eigenlijk allemaal goed op papier hadden staan. Ook financieel gewoon, dat het eigenlijk goed ging.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P8: Daar ben ik nog mee bezig (<i>met omgangsregeling</i>). Dat ze gewoon week op week af komen. Kijk als je de helft van de week doet, mis je de helft van de week. Dat vind ik heel vervelend. Sinds wij gescheiden ben ik bezig... ja... al drie jaar. P9: Ik heb een keertje een rechtszaak aangespannen. We hadden afgesproken <i>fifty-fifty</i> alles. Maar goed. Daarna hebben we ook een ouderschapsplan ingevuld. Zij had het er hartstikke moeilijk mee in het begin, met de scheiding. Terwijl zij eigenlijk zelf weg is gegaan. (...) En toen had ik zoiets van dat wil ik gewoon veranderd hebben (<i>de omgangsregeling</i>). En we hebben in het ouderschapplan gezet dat we dat zouden herzien. Maar toen was er geen sprake meer van. M: Ja. Als je kijkt naar het hele proces van scheiden, vanaf het moment dat... had jij besloten om te scheiden? P37: Nee, mijn ex. P39: Nou, ik bleef in het huis wonen, omdat ik mijn atelier aan huis had. Ach ja, ze kon het ook niet betalen dus ja. Ik bleef daar wonen. We hebben eigenlijk een maandje nog samen gewoond, maar dat vond ik veel te rommelig. P40: Voordat het rond was. Een maandje. En dan kwam ze thuis, en dan weer niet, en dan weer wel. En de kinderen: "waar is mama?" Toen zei ik tegen haar: "nu moet je maar gewoon gaan, zoek maar een kamer waar je kan zitten want dit is geen hotel of zo." Ik vond het lastig, je moet tegen de kinderen zeggen waar is mama. Ze belde wel: "ik blijf hier slapen, ik blijf daar slapen". Het zijn ook leugens. Ik voelde dat al heel lang aan, dat er iets mis was, maar ik stopte het altijd weg. En dat bleek wel achteraf.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P3: We hebben in de laatste 6 jaar van onze relatie 3 keer op het punt gestaan om uit elkaar te gaan. De tweede keer ook daadwerkelijk besloten, en toch weer geprobeerd, en uiteindelijk de derde keer definitief. P16: En omdat we het met de kinderen altijd samen goed hebben gedaan, en ook in alle rust afrondden, is er nooit ruzie geweest. Dat maakt dat er rust is. S: en hoe lang zat er dan tussen die tweede en derde keer? Toch een half jaar nog? P33: ja. Voor ons een half jaar, voor hen een jaar. En anderhalf jaar voordat we het echt doorverkocht hadden en dat soort dingen. P43: Wat voor ons een meerwaarde is geweest, en dat merk ik ook in andere situaties die we op die manier hebben opgelost... op momenten dat je je scheiding zo regelt dat het in het verlengde ligt waarop je ook je leven hebt geleid, gaat het makkelijker als dat je allerlei andere veranderingen doorvoert. Dus dat is het makkelijkste, om dat geleidelijk te doen. En wij hebben altijd 50/50 voor de kinderen gezorgd, dus we hebben ook heel makkelijk heel logisch dat kunnen voortzetten.
	<u>Renate (REN0105)</u> R11: Het ging vrij snel. Dat had wel te maken met dat we een vakantie moesten annuleren. En dan moet je aantonen dat je in een echtscheidingsprocedure zat dus toen hadden we zoiets van we gaan maar door. Dat was niet zo prettig. We hadden alle twee dat we het uit wilde stellen, het administratieve gebeuren zeg maar. Maar toen hadden we zoiets van, we wilde ook niet samen op vakantie. Dus toen hadden we zoiets van bats boem door. R15: Dat...nou ja, op zich hebben wij een keurige echtscheiding gehad of het verbreken van de relatie. R39: Toen hebben we besloten om wel naar Frankrijk te gaan en om maar te zien hoe we dat dan zouden doen. Want we vonden

	het ook wel een raar idee nog. Achteraf denk je ja, je kent elkaar ook al 20 jaar, je kent elkaar door-en-door, dat gaan we gewoon wel doen en dan zien we wel. We hebben dan tijd om het erover te hebben. Dus uiteindelijk heeft dat 5 dagen geduurd, toen hadden we wel heel veel tijd om met elkaar te praten. Het schijnt dat als de knoop is doorgehakt dat je ineens met elkaar, wij in ieder geval, met elkaar praten. Op dag 5 werden we 's ochtends wakker en hadden we zoiets van: pfff...ja. We hebben gezegd wat er gezegd moest worden en toen hadden we zoiets van shit wat moeten we nu. Moeten we nog een hele week met elkaar doorbrengen. We hebben elkaar nu niks meer te zeggen. Dus toen zijn we terug gereden. En toen ben ik weggegaan met mijn zoon. En toen is mijn ex-man ook niet meer teruggekomen in het huis. Hij heeft er 's nachts nog wel geslapen.
Ouderschap juridisch	<u>Dennis (DEN2404)</u> Onduidelijk
	<u>Eva (EVA0305)</u> E13: We zijn ooit begonnen met co-ouderschap, de één werkt ook nog, de ander niet. E23: We hebben in eerste instantie een volledige co-ouderschap gehad, dus toen waren de kinderen om de week bij één van ons.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I36: "...we hebben co-ouderschap dus je gaat om de week naar mama".
	<u>Joris (JOR0305)</u> Onduidelijk
	<u>Karin (KAR0805)</u> K9: We hebben geen co-ouderschap maar een omgangsregeling.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L22: Ja, we hebben allebei het ouderlijk gezag. Je kunt tegenwoordig niet meer, alleen in extreme situaties, een ouder uit het gezag zetten. Alleen met een hele goed reden, en die heb je eigenlijk niet, ook als is er, er moet dan een heleboel aan de hand zijn wil je een ouder uit het ouderlijk gezag zetten. En er is ook een ouderschapsplan omdat wij in de regeling vielen van het ouderschapsplan wat gemaakt moest worden. L25: Dus het ouderschapsplan vormgegeven, waarvan ik dacht dan en dan moet er contact zijn, ik wil geen co-ouderschap, geen regeling waarin ze de hele tijd heen en weer gaan. Ik wil één vaste basis en vanuit daar kunnen ze contact hebben. S: En die vaste basis was dus bij jou. L26: Ja, omdat ik sowieso al meer voor ze zorgde.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> Onduidelijk.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P7: We hebben eigenlijk co-ouderschap. P9: We hadden afgesproken <i>fifty-fifty</i> alles. Maar goed. Daarna hebben we ook een ouderschapsplan ingevuld.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P2: Zowel binnen mijn relatie als nadat we uit elkaar zijn gegaan, hebben wij altijd de verzorging gedeeld. En dat is eigenlijk naadloos overgegaan in een co-ouderschap. P6: voor ons was het een hele automatische doorgang van hoe wij altijd al met z'n tweeën voor de kinderen zorgden. Dus voor ons was het doorgaan naar co-ouderschap heel logisch.
	<u>Renate (REN0105)</u>

	R6: Ik heb co-ouderschap met de vader van mijn zoon. R19: Toen (<i>na scheiding</i>) heeft hij 4 jaar anti-kraak gewoond. (...) Met weet ik hoeveel andere gescheiden vaders. Dat is wel een leuke manier van wonen maar toen op dat moment niet zijn keus. En vrij ver weg. Dus toen kon het co-ouderschap nog niet. Dat was anders te ver weg van school. (...) Toen heeft hij iets gekocht in D en dat is nog wel redelijk in de buurt. Er zit 3 km tussen.
Omgangsregeling	<u>Dennis (DEN2404)</u> D45: Dus de ene helft van de week... dat is een beetje de situatie die we nu nog steeds hebben. In het begin van de week zijn ze bij mijn ex. Dan komen ze woensdag, dus vandaag zijn ze ook bij mij gekomen. En dan zijn ze woensdagavond, donderdag en vrijdag bij mij, en zoals dit weekend zijn ze bij mij tot maandagochtend. En andersom dan gaan ze op vrijdag naar hun moeder toe en dan zijn ze daar. Dus het is echt, de weekenden om en om en de week doormidden gedeeld.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E23: er is op het moment geen regeling. We hebben in eerste instantie een volledige co-ouderschap gehad, dus toen waren de kinderen om de week bij één van ons. (...) En die (<i>Thom</i>) woont daar dus niet meer, die woont inmiddels bij mij. E24: nee, mijn dochter gaat nog steeds heen en weer, die wisselt nog wekelijks. En mijn zoon die functioneerde daar niet onder. En die had ook wel last van de spanning in huis daar. Het botste nogal. Dus hebben we daar uiteindelijk samen voor gekozen dat hij bij mij zou wonen. E44: op het moment dat ze kwamen, dan merkte je echt dat ze 2 dagen gewoon moesten acclimatiseren, dat ik dacht van oké daar gaan we weer. Dat gevoel heb ik dan wel. En dan daarna ging het eigenlijk wel weer goed. E64: ja, en dat heen en weer dat vinden ze het meest storend. Gewoon dat continu heen en weer, maar ze willen eigenlijk ook niet anders. Tenminste de oudste vooral. Dat vindt zij heel lastig, niet om heen en weer te gaan maar wel iedere keer dat gesleep.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I36: "...we hebben co-ouderschap dus je gaat om de week naar mama".
	<u>Joris (JOR0305)</u> J14: ze zijn eigenlijk van de zondagochtend tot maandagavond bij mij, en donderdagavond tot en met vrijdagochtend. En om de andere week ook de zaterdag nog. En voor de rest zijn ze bij hun moeder. Dat is wel een redelijk vast ritme. In het begin wisselden we daar nog wel veel mee, maar toen hebben de kinderen gezegd van 'dat vinden wij niet zo handig, want we hebben ook ons eigen ritme'.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K5: De kinderen zijn overdag het meest bij mij. K9: We hebben geen co-ouderschap maar een omgangsregeling. De kinderen zijn van zondagavond tot dinsdagavond bij mij, na het eten gaan ze naar Henk, daar slapen ze. De woensdag zijn ze de hele dag bij Henk en donderdagochtend brengt hij ze weer naar school en vanaf donderdagavond tot vrijdag zijn ze weer bij mij en dan het weekend om en om.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L25: ik wil geen regeling waarin ze de hele tijd heen en weer gaan. Ik wil één vaste basis en vanuit daar kunnen ze contact hebben.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L16: ze zijn natuurlijk in principe altijd bij mij en om de twee weken een weekend bij Henk en dan gaan ze of vrijdagmiddag of avond daar naar toe tot zondagavond.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P7: ze zijn de helft van de week bij mij, en om de weekenden.

	S: Dus dat is eerlijk verdeeld. P8: nou nee nog niet. Daar ben ik nog mee bezig. Dat ze gewoon week op week af komen. Kijk als je de helft van de week doet, mis je de helft van de week. Dat vind ik heel vervelend. Bijvoorbeeld mijn dochtertje zit op dansen en dat is op donderdag. En ik heb ze nooit op donderdag. Dat vind ik heel vervelend. Ik wil dat meemaken. Sinds wij gescheiden ben ik bezig... ja... al drie jaar. P10: En toen heb ik ook gezegd dan doen we maar gewoon die zondagmiddag. Omdat dat lange 5 dagen achter elkaar wordt. Maar daar kwam ik zelf ook achter van shit hé, moet ik zondagmiddag, dat zijn leuke dagen, moet ik de kinderen wegbrengen. Dus toen ja wilde ik dat ook niet meer. Ja dat is gewoon niet eerlijk. En ja dat moet nog veranderd worden allemaal. Dat moet via de rechter, dat deze uitspraak komt. M: En wat wil je dan precies? P11: Gewoon een week op week af. Dat is eerlijk. Maar mijn ex geeft aan elke keer: ze trekken het niet bij jou de hele week. Dat is gewoon <i>bullshit</i>. Ik ga 3 weken op vakantie met de kinderen, helemaal niets aan de hand. P16: En in het begin hadden we ook... omdat zij dus woensdagmiddag kwam halen de kinderen, kwam ze de ene keer om 12 uur, een keer om 1 uur en dan belde ze "het wordt 2 uur." Toen had ik zoiets van: het moet niet gekker worden. Dus ik had zoiets van we gaan een vaste tijd afspreken en dan kom je maar halen. Ik moet echt regels hebben. Ik wil houvast hebben. Dan kom je brengen en dan kom je halen. P17: Toen had ik zoiets van dan haal je de kinderen van school, en dan moet ik ze ophalen, en dan komt ze een uur later de kinderen ophalen. Dat slaat echt nergens op. P32: Als ik het aan hem vraag (<i>Pim</i>), met hem erover heb, dan zegt hij "1 week bij jou, 1 week bij mama", dat zei hij een jaar geleden ook al, maar goed. "Zeg je dat ook wel eens tegen je moeder?" "Nee." "Waarom niet dan?" Daar wilt hij het dan niet over hebben. P63: Dat gewissel de hele tijd is gewoon slecht voor de kinderen. <u>Paula (PAU1305)</u> P14: ik heb ze maandag, dinsdag, woensdag. En de ene woensdag gaan ze na school naar hun vader en de andere woensdag 's avonds. Woensdagavond, donderdag en vrijdag zijn ze bij hun vader, en dan om het weekend. <u>Renate (REN0105)</u> R6: De ene week is hij bij mij en de andere week bij z'n vader.
Alimentatie	<u>Dennis (DEN2404)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Eva (EVA0305)</u> E23: We hadden destijds de afspraak gemaakt om allebei de kosten voor één kind te dragen. Er waren dan verder geen afspraken over alimentatie uiteindelijk. Hij wilde in eerste instantie alimentatie voor zichzelf, los van de kinderen want die droegen we al samen. En daarna heeft hij nog een bedrag aan kinderalimentatie van mij ontvangen voor het kind wat bij hem ingeschreven stond. En die woont daar dus niet meer, die woont inmiddels bij mij. En dat is gestopt. <u>Isabel (ISA0305)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Joris (JOR0305)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Karin (KAR0805)</u>

	<u>Onduidelijk.</u>
	<u>Laura (LAU2204)</u> <u>Onduidelijk</u>
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L26: als ik dan zie, ja ik ben toch gescheiden, als ik dan zie wat voor huis ik heb en hoe ik erbij zit... daar ben ik alleen maar dankbaar voor natuurlijk. Maar dat heb ik ook aan Henk te danken, die is financieel gewoon heel goed voor mij en ook voor de jongens. En nu is ook wel het voordeel, hij kan het ook, hij heeft ook gewoon een goeie baan. Dus ik krijg gewoon heel veel partneralimentatie en kinderalimentatie.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> <u>Onduidelijk.</u>
	<u>Paula (PAU1305)</u> P6: En we hebben een gezamenlijke rekening, die hebben we behouden, waar de kinderbijslag op binnenkomt en waar we allebei een bedrag naar overmaken, waar wij alle kosten van de kinderen van betalen. P7: Eens per half jaar houd ik de kosten bij, dan maak ik een opzetje. En we hebben een verdeelsleutel ook in bijdragen op basis van aantal uren. Dus wij hadden 47/53%, dus hij betaalt 53% en ik 47%, dus de kosten werden ook naar die hoeveelheid gedragen, en op basis van inkomen. Nu hebben we ook altijd de afspraak gemaakt, mocht er iets wijzigen dan stellen we dat bij. En het is nu 50/50, dat betekent dat we allebei, we hebben hetzelfde inkomen dus we hebben een eigen aandeel. En nou ja, we zitten nu in de fase dat de kinderen gewoon kleedgeld krijgen en dat soort dingen. En ook de kosten bijvoorbeeld voor zorgverzekering waar de kinderen in meegaan, ze hebben allebei orthodontie. Ik zit nu bij V dus ik heb een goede regeling. Dan kijken we wie de kosten op zich neemt en dan moeten we dat verrekenen. Dus dat jaarlijkse interpretatie van kosten en werken. En ook altijd overleg, wat is het kleedgeld, wat is het zakgeld.
	<u>Renate (REN0105)</u> <u>Onduidelijk.</u>
Hulpverlening voor ouders	<u>Dennis (DEN2404)</u> D14: We hebben wat dipjes gehad en we waren ook een keer in therapie geweest een paar jaar daarvoor.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E109: wij zijn uiteindelijk ook bij een mediator terechtgekomen. Daar zijn wel wat dingen uitgesproken en excuses gemaakt, ook zelfs door hem. En ik moet zeggen, ik denk dat dat wel een keerpunt is geweest uiteindelijk. Dat daardoor die cirkel doorbroken is zo van 'oké, wat zegt hij nu?' Bij wijze van. Dat je dan toch wel weer wat anders naar elkaar kunt kijken.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I12: Want we hebben ook therapie geprobeerd maar dat zat er niet meer in bij mij, het was al klaar. Dat werkte niet meer. We hebben het wel geprobeerd bij een haptotherapeut maar... die merkte al aan mij van, jij vindt Peter een hartstikke fijne man maar je wil niet meer met hem samenleven. (...) Dus toen zijn we naar een mediator gegaan. Hadden we wel eens gehoord, dus we dachten nou dan gaan we daar eens langs.
	<u>Joris (JOR0305)</u> <u>Onduidelijk.</u>
	<u>Karin (KAR0805)</u> K12: Zeven jaar voor de scheiding zijn we 3 maanden uit elkaar geweest en hebben we relatietherapie gehad.

	<u>Laura (LAU2204)</u> L23: Ik ben redelijk snel nadat het hele verhaal bekend was, ben ik naar een advocaat gestapt en ben ik de procedure gaan in zetten, want dit was gewoon echt niet meer te redden. Hier helpt geen therapie meer aan.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L9: ja wij liepen wel bij een psycholoog samen en eigenlijk is daar een beetje de doorslag gekomen, want ik ging daar ook al alleen naartoe en Henk ging daar ook alleen naartoe. En die had ons ook geadviseerd om een periode, dat is denk ik al in 2007 begonnen, om ook even gewoon echt tijdelijk uit elkaar te gaan. (...) Voor mij om een beetje bij te komen wat ik wilde, ook voor hem om te kijken of we meer naar elkaar konden groeien, want we hebben toen ook nog wel gehad dat we echt een dagje weggingen. Wat de psycholoog ook had gezegd, van 'ga nu zorgen dat je de kinderen ergens onderbrengt en ga samen een dag weg dat je ook voor elkaar er bent'. En dat zijn dingen die hebben we dan toch wel geprobeerd en ik weet dat wij ergens begin april op een vrijdagavond weer het gesprek hadden bij een psycholoog, en dat ik daarvoor al met hem gesproken had dat ik zei 'ik kan gewoon echt niet meer'. Ik zag het gewoon echt niet meer zitten. L11: En wij zijn ook niet naar een advocaat gegaan, we hebben het via een scheidingsbemiddelingsbureau gedaan.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P9: Ja weet je ik heb met therapie geprobeerd en via de rechter ook wel. (...) Dat ging allemaal via de advocaat en de rechter. Ook moesten we naar Lindenhout, gesprekken. Dat gaat nergens over. M: Ik heb wel van Lindenhout gehoord. Dat is gezinsbegeleiding toch? P10: Ja, gezinsbegeleiding. Via de rechter zijn we daarheen gegaan. P12: Ik ben ook met de psycholoog gaan praten en heb de hele situatie uitgelegd. Hij zei: jullie moet in therapie. Dat hebben we ook gedaan... M: Met z'n tweeën? P22: Ja. En toen hadden we de therapie via de rechtbank, zo'n mediator. En toen waren we daar. Ik wil gewoon zaken op orde stellen weet je wel. Dingen moeten gewoon geregeld worden. Alleen zij dacht we gaan daar gewoon gezellig staan te kletsen of zo. Snap je? Ik had zoiets van ik wil best praten maar ik wil ook gewoon dingen geregeld hebben. S: Was dat al ten tijde van de scheiding? P24: Nee, ja, da's al een jaar later weer. P43: En toen zei ik laten we in therapie gaan. En toen was het eigenlijk al gebeurd. P44: Ja, eigenlijk al te laat. Ik heb dat al in die 3 jaar dat ik daarmee zat een paar keer aangegeven. Maar zij zei dan 'ik ben niet gek'. P48: En sinds een half jaar tot ¾ geleden had ik zoiets van, met die therapieën, allemaal bullshit. Het is niet zo. Niet bullshit, maar je komt er niet met iemand uit. Dan kun je nog 10 jaar therapie nemen, het zou gezinstherapie zijn, maar het werd steeds meer relatietherapie. Ik hoef geen relatie meer met jou, ik wil gewoon alles regelen, klaar.
	<u>Paula (PAU1305)</u> <i>Therapie, een jaar voorafgaand aan de scheiding (zie Dennis). Heeft Paula niet expliciet benoemd.</i>
	<u>Renate (REN0105)</u> <i>Onduidelijk.</i>

Kernlabel: Kinderen	
Label	Antwoorden
Vertellen nieuws scheiding aan kinderen	<u>Dennis (DEN2404)</u> D16: Een tijdje voor de zomervakantie hebben we het de kinderen verteld. D18: Uiteindelijk hebben we het als een gezamenlijk iets verteld aan de kinderen. D20: dat was op zich wel heel heftig. D21: Dat heb ik nog niet verteld, een paar jaar daarvoor ging het al slecht. Toen hebben we het ongeveer anderhalf jaar voor de scheiding er ook over gehad en toen hebben we het de kinderen verteld. En toen gebeurden er allemaal dingen achter elkaar, mijn ex die raakte haar baan kwijt, raakte in een depressie, dus het was allemaal heel heftig. En toen hebben we die scheiding op <i>hold</i> gezet en niet meer doorgevoerd. M: waar zaten jullie toen jullie het vertelden... D23: ik denk gewoon in de kamer. Ik zou je eerlijk niet meer kunnen vertellen of dat voor het weekend was of in het weekend. S: dat was de eerste keer wat je nu zegt. D24: ja beide keren eigenlijk. Beide keren was het wel gewoon in de schoolperiode. Ik denk dat dit tegen het eind van het weekend was... maar in ieder geval, we hebben het verteld en ze moesten daarna wel weer naar school. D26: Maar ook gewoon wel bewust in het schooljaar gedaan. Dan is er routine. Als je dat in de vakantie doet, was ons idee, en dan? Dan doe je het in de zomervakantie en dan zit hij 6 weken... D27: Het is in ieder geval in de periode dat hij naar school gaat, dan kan het rustiger een plek gaan krijgen. Dan heb je ook nog een structuur waarop je af en toe kan terugvallen. Als je niks te doen hebt, als je vakantie hebt, ben je ook alleen maar daarmee bezig en dat schiet niet op. D28: ja het zat na de schoolkeuze en na die beslissingen op de basisschool, cito's waren dan in februari, en er waren nog wat dingen over schoolkeuzes dus. Volgens mij weet ik niet eens precies meer wanneer we het hebben gezegd. Volgens mij een maand voordat de vakantie daadwerkelijk begon. D29: gezamenlijk verteld. En ik moet zeggen, ik heb het niet heel helder meer, in mijn beleving zijn we gewoon met ze gaan praten in de woonkamer. Midden op de dag was het, dus het zal wel in het weekend geweest zijn. D30: als ouder, wat je het meest aan het hart gaat, die ga je iets aandoen waarbij je zeker weet dat het pijn doet. En dat is voor elke ouder... Dus dat van tevoren, dat gevoel van je moet het gaan vertellen, en dan zien dat het inderdaad zoveel pijn doet.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E27: nou het is wat anders gegaan. Er is vooral geschreeuwd dat ik wilde scheiden. Dus zo wisten de kinderen het eigenlijk. Er was ook niet gecommuniceerd verder. Dat was ook niet mogelijk. S: en dat geschreeuw dat was dan door je ex-man? E28: ja.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I14: we hebben gewoon Daan aan tafel, ja hij merkte natuurlijk al wel dat er iets was. I16: Maar volgens mij was het zo dat we hebben gezegd, 'mama wil graag alleen wonen. Niet meer met z'n drieën. Die heeft rust nodig'. Zo hebben we het gezegd, die heeft rust nodig. Want hij wist dat ik overspannen was en in een traject zat.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J4: ik denk dat we het toen al wel tegen de kinderen gezegd hadden dat het speelde. J9: dat was een keer, toen zaten we te buiten barbecueën in de zomer. En dat is denk ik dan een half jaar geleden voor het laatst²⁶

	geweest... ik ben in februari het huis uit gegaan, het zal wel in juli ervoor zijn geweest dat we de kinderen hebben verteld van we gaan uit elkaar.
	<u>Karin (KAR0805)</u> Die zondag daarna hebben we het aan de kinderen verteld. Niet alleen maar dat we uit elkaar gingen en apart gingen wonen. We weten nog niet hoe en wat, maar dat moet snel duidelijk worden. Ook niet heel ingewikkeld. K17: Dat weet ik eigenlijk niet meer. Ik denk: we zullen iets gezegd hebben dat het niet meer ging en dat we daarom besloten hadden dat we allebei apart gingen wonen.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L12: Toen ze terug waren gekomen heb ik het hen verteld. Dus ze zijn twee nachtjes weggeweest en toen kwamen ze terug, in de ene nacht is een vriendin bij mij blijven slapen, de andere nacht heb ik bij hen geslapen, en toen kwamen de kinderen terug en toen heb ik het de kinderen verteld. L13: Ja, ik had ze opgehaald en toen kwamen we thuis. Ik had besloten dat ik het thuis wilde vertellen en niet in de auto. (...) De situatie zie ik nog voor me: de bank en daar zaten ze dan. Toen ben ik tegenover ze gaan zitten en toen heb ik gezegd van: ik heb heel slecht nieuws, papa en mama gaan scheiden. L14: Ja, maar ik heb ook erg geworsteld met wat zou ik zeggen? Achteraf denk ik dat is best wel heel erg lastig geweest want welke woorden geef je eraan? Ik wist wel gelijk, ik wil papa niet zwart maken, want dat was niet in het belang van de kinderen, maar hoe zeg je dat dan wel? Het was zo bliksemschicht dat ik ook niet kon zeggen: papa en mama hebben al jaren ruzie en nu hebben we besloten om uit elkaar te gaan. Dat sloeg ook nergens op. Dus, ik had er wel gesprekken over met een vriendin van mij die therapeute is, en die zei ook je moet het in kleine stukjes vertellen, papa vindt iemand anders heel erg lief, en daarom gaan papa en mama scheiden. En dat is wel de boodschap geweest, en dat is eigenlijk nog steeds wel de boodschap, het verhaal waar mijn kinderen mee leven. Papa vindt iemand anders heel erg lief en we houden heel veel van jullie maar... omdat mijn kinderen kenden ook de secretaresse...nou ja, dat maakte het een beetje complex, maar van dat andere, van het dubbellevens en de impact daarvan, dat weten ze niet. En dat houd ik ook zo.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L12: En wij hebben het – wat ik me nu kan herinneren want ik zag die vragen, dat ik dacht van... hoe hebben wij het verteld. Volgens mij zaten we aan tafel te eten.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P58: Ja... dat was op een moment dat het speelde, ik had een vermoeden dat er iets niet goed was. En in die tijd, een maandje, dan kwam ze wel eens thuis, ik was zo boos geworden. 's Ochtends vroeg stond ik op en dan vroegen de kinderen: 'waar is mama?' Dan zei ik: 'ze is met iemand anders' *lacht* Dat is toen ik heb gezegd. Gewoon boosheid denk ik. En daarna hebben we het gewoon verteld aan de kinderen M: En hoe hebben jullie dat verteld? P59: Gewoon samen. Dat we uit elkaar gingen eigenlijk.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P31: moet je de tweede of derde keer horen? *lacht* ik denk dat de tweede keer interessanter is. Toen hebben we echt gezeten van 'we moeten jullie wat vertellen'. En dan is het ook wel zo'n zwaar weer gesprek. We hebben wel samen voorbesproken wat we dan gingen vertellen, van papa en mama gaan uit elkaar, en dan moet je dat uitleggen van het ligt niet aan jullie, en waarom dan? 'Ik wil niet dat jullie uit elkaar gaan'. Ik denk dat dat een standaard gesprek is bijna, maar het is wel zwaar. En daarna volgden nog een aantal gesprekken om het nog eens uit te leggen. En toen waren we weer bij elkaar. En de derde keer was vrij simpel, toen we riepen van.... Ja, mijn zoon had het er laatst nog over: 'ja en toen riepen jullie, we moeten jullie wat vertellen.' 'Jullie gaan toch niet weer scheiden hè??' En toen was het dus zo. *lacht*

	<u>Renate (REN0105)</u> R15: we hebben eerst gezegd dat mijn ex ergens anders ging wonen, dat het niet goed ging. (...) We hebben wel, we zijn gelijk heel duidelijk geweest naar hem dat we nooit meer bij elkaar zouden komen, dat we nog wel van elkaar hielden. Maar dat het niet meer ging. R35: Ja, dat wij het hem vertelden. Ja, dat was een paar dagen later. Twee dagen voor de zomervakantie, en we zouden naar Frankrijk gaan om te kamperen. Dus mijn ex-man zou eerst een weekje met hem naar Schiermonnikoog gaan, daarna twee weken gezamenlijk en daarna zou ik nog een weekje met hem hebben en zouden we ergens anders naartoe gaan. De rest was dan wel logeren bij familie. Want het zijn natuurlijk zes weken. De avond voordat zij naar Schiermonnikoog gingen heeft mijn ex de knoop doorgemaakt, nu is het klaar, ik ga het nu zeggen. Dat was natuurlijk een heel lullig moment, daarna was hij weg. M: Dus dat was niet gezamenlijk, dat jullie dat besloten hadden. R36: Nee, nee. Ik zat nog helemaal met het verlies van mijn moeder. Ik begon juist een beetje er bovenop te krabbelen want ik had ook zorgverlof gedaan. (...) Dus ik was nog aan het bijkomen van die periode. En ik was er in mijn hoofd wel mee bezig, dit kan toch niet langer zo. Ik vond het nog steeds een lullig moment maar aan de andere kant dacht ik er bestaan ook geen goede momenten. Hij heeft er blijkbaar voor gekozen om het op dat moment te doen. Dus toen ging hij weg, en daar was ik achteraf gezien ook wel blij om. R39: We hebben toen wel heel veel gebeld, want er bestaan tegenwoordig mobieltjes, dus we hebben heel wat af lopen bellen. Toen hebben we besloten om wel naar Frankrijk te gaan en om maar te zien hoe we dat dan zouden doen. (...) En toen op dag drie hebben we het O verteld. We vertelden hem dat zijn vader na de vakantie ergens anders ging wonen, en dat de sfeer zo slecht was dat we besloten hadden dit elkaar niet meer aan wilden doen.
Reacties kinderen op nieuws	<u>Dennis (DEN2404)</u> D22: Dus de kinderen hadden al een keer dat gevoel gehad, dus de eerste reactie van mijn zoon was ook 'nee niet weer'. D31: dat het kind in verwarring is, en emotionele pijn heeft en overstuur raakt. D34: ja overstuur, onwerkelijk, ontkennend, alles eigenlijk wat je in de boekjes zou verwachten. Maar ook gewoon heel rustig. (...) Dus dat kwam best wel als donderslag bij heldere hemel voor hen. Dus dan heb je verdriet en overstuur, niet snappen... dat type dingetjes. M: en Lisa? D72: Die was toen een stuk jonger dus die kon toen ook minder benoemen. Maar die heeft ook wel haar verdriet laten zien. Ook niet echt boosheid daarin, maar gewoon van het verdriet. Die eerste reactie van dat ze het niet wilde en dat soort dingetjes, dat komt dan een paar keer wel weer terug. Maar dat verdriet heeft ze wel gehad. <u>Eva (EVA0305)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Isabel (ISA0305)</u> I18: heel koel. 'Oke'. Maar dat hoor je vaak hè. Nee helemaal niet drama, dat kwam later. I19: wel een week later denk ik, toch wel heel snel daarna hoor. Want we hadden allebei zoiets van nou de reactie was vrij koel, maar hij is niet koel. <u>Joris (JOR0305)</u> J4: De jongste (5 jaar) had het nog niet in de gaten hoor, de oudste drie wel. Ook toen we het tegen de jongste vertelden, die zei 'oh ja oké, mag ik een ijsje?' Die had het echt niet in de gaten. J9: En de oudste twee hadden zoiets van ja, hadden we wel verwacht. Inge dat weet ik niet zo goed, die was toen wat stil. Die was

	altijd al wel wat stiller, althans nu niet meer, maar toen nog wel. En de jongste die heeft het helemaal niet geregistreerd. <u>Karin (KAR0805)</u> K12: Toen wij de kinderen vertelden over de scheiding toen reageerde Lotte: "oh, maar wat verandert er dan eigenlijk? Of jij bent hier of papa is hier. Zoveel doen we toch niet samen." Voor de kinderen was het toch al meer duidelijk. K14: Lotte was heel erg laconiek, zo van ik had niet anders verwacht. En Tim was niet zo heel verdrietig of zo. Ik ben daarna naar mijn ouders gegaan. En daar was mijn zus met haar gezin. Ik had Tim meegenomen. Waar ik niet helemaal over na had gedacht: hij was in de woonkamer en het is voor iedereen enorm ingrijpend en dat vond hij wel heel erg. Iedereen was aan het huilen en volgens mij had hij daar meer last van dan toen Henk en ik het hem vertelden.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L13: Toen moesten ze allebei heel hard huilen. En bij de jongste was er niet echt een besef van wat er nu was want die was 4 en werd bijna 5. Die had niet helemaal een beeld erbij, maar de oudste dus wel (8, bijna 9) die had veel meer ideeën daarbij omdat ze in de klas klasgenootjes had waarvan de ouders ook gescheiden waren. En bij de jongste was dat nog niet zo. Dus veel huilen en tegelijkertijd niet zo beseffen, dus daarna weer gewoon vertellen wat ze hadden gedaan tijdens het logeren. L19: Ja, ook ongeloof. Dat ze het niet begrepen en niet snapt. En de oudste meer, die begreep het meer omdat ze in de klas dus een klasgenootjes had. Heel verdrietig.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L12: en ik weet nog de reactie van Sander dat wij het verteld hebben. En Bram begon te huilen, dat weet ik nog wel, en Sander rende naar buiten en die klom op de schutting en die schreeuwde naar het buurjongetje wat een paar maanden jonger was dan hem: 'wij gaan verhuizen!' Dat is het eerst wat hij riep. En toen hadden de burens zoiets van: verhuizen? En toen riep hij 'ja, want mijn vader en moeder gaan uit elkaar en dan krijg ik twee kamers!' Dat weet ik nog dat hij dat riep.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P60: Nou, nee. Pim vond dat best wel spannend denk ik. Hij zei tegen de buurt: 'mijn vader en moeder gaan uit elkaar' *lacht*. Toen woonden we op de H, mijn burens twee verderop was ook een therapeut. Hij vertelde het bij haar... dat wist ik altijd wel bij hun. En dat vertelde hij dus zo aan hem. Dat was ook in die tijd dat heel veel ouders uit elkaar gingen... *lacht* Het was zo van normaal. Maar goed, hij kwam er later wel achter... mama is er wel, mama is er niet. Ja, dat was een vervelend moment.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P31: moet je de tweede of derde keer horen? *lacht* ik denk dat de tweede keer interessanter is. (...) 'Ik wil niet dat jullie uit elkaar gaan'. Ik denk dat dat een standaard gesprek is bijna, maar het is wel zwaar. En dan is het ook nog op school de volgende dag, dus het is huilen. En de derde keer was vrij simpel, toen we riepen van.... Ja, mijn zoon had het er laatst nog over: 'ja en toen riepen jullie, we moeten jullie wat vertellen.' 'Jullie gaan toch niet weer scheiden hè??' P32: ja en dat voelden ze zelf ook wel aankomen, dat het niet goed zat. En wat me wel opvalt is dat kinderen echt wel weten wat er aan de hand is. Al die spanning, ze voelen het echt wel. M: ja, dus de derde keer, reageerden ze dan ook minder emotioneel dan de tweede keer? P34: mijn zoon wel, mijn dochter niet. Die was wel... maar die is ook een stuk jonger natuurlijk. P35: ja mijn zoon, ja, het was goed zo. En mijn dochter echt huilen. Tranen. Maar dat ging al vrij snel over, maar dat heeft denk ik ook wel te maken met dat we nog steeds in hetzelfde huis woonden, voor hen veranderde er niet zoveel. Ze kregen de mededeling, en er veranderde langzamerhand wat.
	<u>Renate (REN0105)</u> R15: daar was hij het wel mee eens. R39: Maar een kind van 7 hoort dat aan maar kan zich nog niet voorstellen hoe dat dan eruit gaat zien. R40: Dat wist hij al. Dus dat was allemaal goed. Het was nog steeds vakantie weet je wel. Het een soort vakantiesfeertje. Ik denk

	dat hij in die periode niet zo goed door heeft gehad. Het is vakantie, camping, leuk, papa en mama zagen elkaar nog. Pas toen mijn ex-man in U zat drong het tot hem door. R43: Mijn ex-man heeft het nog een keer heel duidelijk tegen hem gezegd, toen moest hij heel hard huilen. We komen echt nooit meer bij elkaar, wat er ook gebeurd. Daar was ik het ook wel mee eens. Geen achterdeurtjes openhouden.
Gedrag kind bij scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> D59: geen expliciete dingen. <u>Eva (EVA0305)</u> E35: waar ze heel veel last van hebben gehad, denk ik toch wel dat dat ook te maken heeft met dat hij heel erg aan het afgeven was op de hele situatie en op mij. En dat ze daar geen weg mee wisten. En dat zag je voornamelijk dat ze tegen hem het ene zeiden en tegen mij het andere. E42: Ze waren heel erg teruggetrokken. Sowieso heel bang voor allerlei conflicten, die gingen ze echt uit de weg op alle mogelijke manieren. E45: de jongste, bij mijn zoon, die was vooral heel erg teruggetrokken. Die kon zich niet goed uiten, die had heel veel moeite om emoties te laten zien. En ook concentratieproblemen, toch gewoon niet zo goed weten hoe hij verder moest. Daar komt het eigenlijk op neer. <u>Isabel (ISA0305)</u> I20: Hij kreeg allerlei kwaaltjes, hij kreeg overal last van om op die manier de aandacht te rekken zeg maar. Pijn in mijn hoofd, pijn in m'n buik, en eigenlijk is hij heel verdrietig dan. I26: een beetje agressief, een beetje gefrustreerd. Niet weten hoe hij ermee om moest gaan. Boos. Daan liep rond als een boos jongetje. I29: Op school ook, dan merk je dat een kind niet lekker in zijn vel zit. Bozig. Boos tegen iedereen. Hij liep rond als een ongelukkig kind. En als hij tekeningen maakte gebruikte hij zwart, en dat hij dood wilde. Ja het was eigenlijk wel heftig hoor. I31: Maar met zo'n scheiding heb je toch wel vaker dat zo'n kind het voelt, dat er spanning is. En toen merkten we wel dat Daan aandacht ging trekken op een niet zo prettige manier. Dat we hem vaak moesten corrigeren, dat hij niet luisterde, veel op de gang, werkte ook allemaal niet. Het ging bergafwaarts met hem. I35: Hij vertelde niets meer aan Peter en niets meer aan mij. En later bleek ook, hij vertrouwde ons niet. Want wij zeiden, als hij heel erg gepest en geplaagd werd op school, 'niet zeuren' eigenlijk. Daar stapten we overheen. <u>Joris (JOR0305)</u> J11: En bij Roos, ja die is vrij sociaal in de zin van, ze is begaan met iedereen, ze helpt iedereen, maar ik denk dat ze haar eigen gevoelens een beetje vlak houdt. Ze benoemde het wel, zo van 'ik vind het kut dat jullie uit elkaar gaan. Maar goed, dat is zo'. En dan gaat ze vervolgens de voordelen opnoemen van gescheiden ouders hebben. Dus die praat daar niet echt over. En de oudste ook niet, wel over allerlei andere dingen want hij had in die tijd veel behoefte om 's avonds een rondje te rijden, een half uurtje. En dan vertelt hij alles wat hij voelt en waar hij mee zit en met schulden en werken en vriendjes en zo, en zijn zussen. Maar weinig over het feit dat wij gescheiden zijn. (...) Wat hij wel heel erg heeft en dat is nu veel minder, hij heeft last van veranderingen. J12: ja, hij had het al van jongs af aan, en ten tijde van de scheiding is dat wel een piekmoment geweest. Dus in die zin denk ik dat daar een link ligt. En Roos echt heel weinig van gemerkt. Die is bijna altijd vrolijk gewoon, toen en nu. J13: nee. Die accepteert de situatie zoals die is en daarin is ze gewoon zichzelf. En dat is knap, denk ik. Maar misschien gaat het ook wel een beetje ten koste van, dat weet ik niet. Ik weet niet of ze wel de behoefte had gehad om zich te uiten. Wel eens gevraagd, maar dan zei ze nee het is goed zo. (...) Nou Inge, de derde, die wel. Die heeft wel in een mate gezegd van 'ik vind het

	niet leuk toen je een vriendin kreeg, ik vind haar eigenlijk wel leuk maar dat betekent dat jij en mama niet meer bij elkaar komen en dat vind ik niet leuk'. En dan kun je wel zien dat ze daar verdriet om had.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K18: En Lotte was alleen maar: dat vind ik niet erg hoor, dat vind ik niet erg hoor. Dat kan eigenlijk ook niet zo zijn. Die kreeg afgelopen zomer, dat ze slecht sliep en dat ze last had van allerlei andere dingen, maar niet van de scheiding. Toen dacht ik, maar ondertussen komt er wel een stukje verandering door dit alles. K25: Die viel gewoon niet in slaap, dan ligt ze wakker van dat ze niet slaapt dus de volgende dag chagrijnig is. Ook wel heel verdrietig, maar dan meer als ze iets met vriendinnetjes had gedaan waar ze zich voor schaamde. En dan kwam dat verhaal na 3 maanden weer. Daar hebben we het toch over gehad? Wat is er nu? Toen heb ik ook wel aan haar gevraagd wil je er met iemand over praten? Ik dacht, ik doe het in kindertaal: wil je naar de praatdokter? Lotte: bedoel je de psycholoog? Maar dat wilde ze niet. K32: Ik denk dat er bij Tim een heleboel is uitgekomen in die eerste paar maanden met die boosheid. En als hij nu ergens mee zit dan praat hij daarover. Soms duurt dat even. Dan merk je aan zijn gedrag dat het niet lekker gaat. Dat duurt dan een paar weken voordat het eruit komt. Bijvoorbeeld laatst merkte ik het gaat niet heel erg lekker. En toen kwam hij 's nachts om 12 uur bij mij in bed liggen en begon hele verhalen te vertellen over van alles. Hij vroeg denk je dat papa nog van mij houdt? Want die heeft het zo druk. Dan noemt hij dat soort dingen ook wel. En daarna merk je dat het weer goed gaat.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L15: als ik dan heel erg moest huilen dan zei de oudste tegen de jongste: ga even een zakdoek halen, en dan gingen ze me knuffelen. L19: Ze hadden de neiging om papa mailtjes te sturen. Ze hebben dus toen, rondom die crisissituatie, hebben ze 4 weken hun vader niet gezien. Toen hebben ze mailtjes gestuurd met vragen: weet je nog wel wie ik ben? Ik heet zo en zo. Wie ben jij? En wanneer kom je dan weer? Dat soort dingen. L55: Wel allebei wat meer vasthoudend aan mij. Dus waarin ze eerst wel even alleen konden zijn als ik naar de Albert Heijn ging of zo, wilde ze dat absoluut niet meer. Als ik er was, moest ik er zijn. Oma veilig is genoeg, die mocht ook komen, en de vaste oppas die ik voor die tijd had mochten ook, maar een nieuwe oppas was een probleem, want dan hadden ze zoiets van waarom die, want die kennen we niet. En dat andere was dat als ik er was, dan moest ik er ook echt zijn. Dus dan kon ik niet zeggen ik ga even naar de winkel of even een brief posten of wat dan ook, dat wilde ze echt mee. Ook wel een beetje regressie, dat je dacht dat kun je allang zelf en daar dan toch wat meer moeite mee hebben. L56: Dat zit een beetje in de organisatie van dingen. Zoals hun tas inpakken voor het naar school gaan, wat ze best wel weten en kunnen, maar dat dan vergeten. Of de structuur van wanneer je je gymtas mee naar huis moest nemen, want ze gymmen twee keer in de week, en daar had ze op zich vaste dagen voor, maar dat vond ze dan lastiger. Dat soort dingen. L57: Ja, ze moesten mij echt zien. Ja, het was op een gegeven moment ook echt claimend, dat ik gewoon weinig lucht kreeg. L60: En nog kan ze het wel hebben. Nu is het meer rondom donker, in het donker is het niet fijn om thuis te zijn. Overdag gaat het wel een stuk beter.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L20: En ik weet dat Karin even naar de auto toe liep en dat ze even Bram knuffelde en Sander. En toen zei Sander tegen Karin: 'en wanneer ga jij dan scheiden?' En toen zei Karin van 'nee Sander, niet iedereen gaat scheiden.' En toen begon ze dat helemaal uit te leggen, en dat ik in één keer dacht van ja, eigenlijk een hele begrijpelijke vraag voor een kind. L28: ik weet wel dat ze dat wel eens gevraagd hebben van waarom we dan echt uit elkaar zijn.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P25: Hij gaat zijn grenzen opzoeken natuurlijk. Bij mij zijn de grenzen tot daar en verder niet, klaar. S: Heel duidelijk.

	P26: Ja heel duidelijk. Je kunt op je kop gaan staan, maar er gebeurt niks. Snap je? En bij haar... en dan begon het al met dingen geven... je kind heeft een probleem dus geef maar een snoepje, dan gaat het weer beter. De oorzaak verhelpt niet. En dan maakte hij, dat wist hij heel goed. Als hij bij mij niks kreeg ging hij naar z'n moeder, dan krijg ik het toch wel. (...) Dat doen kinderen gewoon... de manier van alles uitproberen natuurlijk. Hoe kan ik toch alles voor elkaar krijgen. Als kind zijnde geen snoepje krijgt ga je toch een half uur later nog een keer proberen en dan vraag je het nog iets liever. Zo ging dat bij hem ook. En toen had hij geen zin om naar school te gaan. Bij mij moest hij naar school gaan, maar bij de moeder bleef hij ziek. Alweer ziek. Totdat we naar de GGD moesten omdat hij zo vaak afwezig was. En heel toevallig altijd bij haar. Dat soort dingen. P28: Hij kwam elke keer naar mij, huilend. Want hij had geen zin om naar mij te komen. Hij was een half uur bij mij en ging hij weer helemaal knuffelen en dat vond hij weer erg voor mij.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P15: dat ze voor je gaan zorgen. Dat ze zich zorgen maken, dat ze een stuk volwassener worden. Wat niet goed is. P16: En ze gaan fysiek voor je zorgen. Dus 'moet ik dan pannenkoeken bakken?' Ze gaan meer voor elkaar zorgen: 'dat doen wij wel samen'. (...) Mijn zoon begon een beetje te betuttelen, de vaderrol op zich te nemen, de man in huis te spelen. Nou daar grijp je op in. P18: afsluiten. Mijn zoon werd heel rationeel. Die heeft echt weer zijn weg moeten vinden naar zijn eigen gevoel. En dan zit hij ook een beetje in de puberteit dus dat... en het is een jongen. Afzetten. Boos, heel erg boos. Extreem pubergedrag. Maar ook opluchting, langzamerhand. Meer rust. En veel praten. P19: Maar ook vluchtgedrag, veel op de eigen kamer zitten. Afsluiten. Heel breed spectrum en naarmate de tijd vordert, wordt het steeds anders. Naarmate de rouw en de verwerking verder gaat normaliseert het ook, maar zo gauw er dan iets is wat hun stabiliteit aantast, dan komt er wel verweer.
	<u>Renate (REN0105)</u> R15: We merkten aan hem dat op het moment dat hij ergens anders ging wonen, dat hij op z'n tenen begon te lopen, hij probeerde het heel goed, nooit lastig doen naar mij, het is ook geen lastig kind, maar dan nog minder lastig doen. (...) Daarna kwam dat onze relatie mislukte, dus dat uitte zich naar ons toe dat hij heel lief was, in het begin dan, maar op school met een enorm concentratieprobleem, hij werd echt de lolbroek van de klas. R16: Nee, hij kon wel een beetje lachers op zijn hand hebben maar niet dat hij een stoorfactor werd. Hij werd echt een stoorzender. En hij kon zich nog geen halve minuut concentreren. Toen is hij ook blijven zitten het jaar daarop, hij kon het niet meer inhalen. R26: Dus mijn zoon kwam tussen twee verschillende huishoudens te zitten en manieren van met elkaar omgaan. Dat zijn allemaal kleine subtiele dingetjes, maar daar heeft hij last van gehad. En dat is ook de reden... en dat hij ook zijn vriendin (<i>van vader</i>) niet accepteerde, niet op kon tegen de hoge verwachtingen van mijn ex, en dat ligt echt niet aan de vaderschapsliefde, want dat zit helemaal oké, maar hij had niet door dat hij te hoge eisen aan hem stelde en dat mijn zoon emotioneel nog in een heel andere fase zat, die was nog bezig met de verwerking dat het echt nooit meer goed kwam tussen ons. Verstandelijk wist hij dat wel, maar emotioneel was dat een ander verhaal. Dus klapte steeds meer dicht bij hen en hij begon zich af te zetten bij zijn nieuwe vriendin in de vorm van afstand houden. Heel beleefd te doen, kinderen horen thuis niet beleefd te doen, vind ik. Hij ging haar op een gegeven moment met u aanspreken, dan denk je hallo, waar gebeurt dat nog? Hij ging steeds meer afstand nemen. R29: In het begin had hij ook heimwee, dat was voor mij heel moeilijk. Hij wilde zijn vader wel graag zien en de zoon van zijn nieuwe vriendin, hij wilde daar wel zijn, maar als je de hele tijd op je tenen moet lopen is dat heel erg moeilijk. Dat begon dan donderdagavond al, huilend, "ik ga je missen". "Wil je dan niet naar papa?" "Jawel dat wil ik wel." Hij is natuurlijk ook loyaal. Af en toe smsjes, ik mis je, i love you, dat soort dingen. Hij zei ook "sms maar niet terug want dan wordt het erger, en als ik het van me af sms dan ben ik het wel kwijt daarna." En bij mij in bed slapen, de nacht voordat hij naar zijn vader ging en de nacht dat hij weer

	terug kwam. Hij kroop ook graag bij zijn vader in bed maar dat ging niet meer. Dus dat dan wel weer bij mij. Dus twee dagen per week had ik hem weer bij me in bed. R42: Dus hij was in die periode heel lief en meegaand, was deed nooit ergens moeilijk over. Hij vond alles best. En ik weet niet waarom. Misschien heeft hij gehoopt misschien komen ze wel weer bij elkaar. R47: Ja, pas later krijg hij die klachten. Ja, hij pakte de draad gewoon weer op. Hij was ook een vroege leerling en de combinatie van die twee dingen in 1 jaar, was gewoon teveel. Daar na is het een tijdje wel rustig geweest, totdat we merkten dat hij een blokkade kreeg naar mijn ex-man.
Gevoelens kind bij scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> D67: ja hij heeft er wel eens om gehuild, dat heeft hij wel eens verteld. Boosheid niet zozeer, wel verdriet. D82: Je zag wel dat ze wat onzekerder waren. D84: het is meer een idee. Het is gewoon een gevoel, omdat het een hele onzekere tijd is.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E31: Wat ze vertelden is dat ze opgelucht waren dat die spanning uit huis weg was, dat die ruzie er niet meer was. En dat ze zich ook niet meer kunnen voorstellen dat wij bij elkaar in één huis wonen. Maar goed ze hebben er wel de hele tijd last van gehad. Ze zijn ook wel angstig geweest door dingen die mogelijk zouden kunnen gebeuren. E32: er zijn wel heel veel dingen gebeurd, vooral verbaal. Maar de kinderen zijn niet geslagen en ik ook niet. Maar er zijn wel heel veel agressieve uitingen geweest. E33: Dus daar zijn ze wel heel angstig voor geweest.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I20: heel gevoelig. Hij kreeg allerlei kwaaltjes, hij kreeg overal last van om op die manier de aandacht te rekken zeg maar. Pijn in mijn hoofd, pijn in m'n buik, en eigenlijk is hij heel verdrietig dan. I23: Maar dat half jaar heeft hij zich er in zijn eentje een beetje doorheen moeten... heeft zich alleen gevoeld ook. I26: een beetje agressief, een beetje gefrustreerd. Niet weten hoe hij ermee om moest gaan. Boos. Daan liep rond als een boos jongetje. S: was die boosheid op iets of iemand gericht? I27: ja op zichzelf vooral, dat merkte je wel. Dat heeft hij nu nog wel een beetje hoor. I29: Op school ook, dan merk je dat een kind niet lekker in zijn vel zit. Bozig. Boos tegen iedereen. Ja sneu, heel naar om te zien. Ben je nou boos op mij of je vader? Nee. Hij betrok het heel erg op zichzelf. Vreselijk. Hij liep rond als een ongelukkig kind.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J7: De kinderen gaven ook wel terug, wat ik volgens mij net al zei, we waren steeds minder ruzies aan het maken. Toen kregen zij op een gegeven moment wel de hoop van het gaat goed. Dus dat hebben ze wel lang gehad, van nou misschien... zeker toen ik nog geen andere vriendin had en Merel nog geen andere vriend, van misschien komen ze wel weer een keer bij elkaar. J8: En ik denk dat pas toen wij allebei een serieuze relatie hadden, dat ze die deur echt een beetje dichtgedaan hebben. J10: nou, wel dat ze er heel veel verdriet van hebben gehad. Maar dat viel niet direct op moet ik zeggen, dat hielden ze wel een beetje bij ons weg. Maar mijn zoon heeft een maand geleden voor school een levensvisieboek moeten maken. Nou daar staat in wanneer hij voor het eerst op een tractor zat, wanneer wij voor het eerst een tractor kochten, wanneer hij de eerste keer zelf tractor mocht rijden, al dat soort dingen. En dat toen papa en mama uit elkaar gingen, dat hij daar wel heel veel verdriet van heeft gehad. In één zin. J11: ja dat staat er zomaar tussen, dat is eigenlijk de enige emotie die erin staat zal ik maar zeggen, die niet met tractoren te maken

	heeft. En bij Roos, ja die is vrij sociaal in de zin van, ze is begaan met iedereen, ze helpt iedereen, maar ik denk dat ze haar eigen gevoelens een beetje vlak houdt. In ieder geval niet heel veel uit. Ze benoemde het wel, zo van 'ik vind het kut dat jullie uit elkaar gaan. Maar goed, dat is zo'. En dan gaat ze vervolgens de voordelen opnoemen van gescheiden ouders hebben. Dus die praat daar niet echt over. En de oudste ook niet, wel over allerlei andere dingen want hij had in die tijd veel behoefte om 's avonds een rondje te rijden, een half uurtje. En dan vertelt hij alles wat hij voelt en waar hij mee zit en met schulden en werken en vriendjes en zo, en zijn zussen. Maar weinig over het feit dat wij gescheiden zijn. Dat kwam wel eens ter sprake maar nooit in de zin van dat hij er moeite mee had. J13: Nou Inge, de derde, die wel. Die heeft wel in een mate gezegd van 'ik vind het niet leuk toen je een vriendin kreeg, ik vind haar eigenlijk wel leuk maar dat betekent dat jij en mama niet meer bij elkaar komen en dat vind ik niet leuk'. En dan kun je wel zien dat ze daar verdriet om had. J21: omdat het geleidelijk ging... heb je ook nog wel de hoop dat wij bij elkaar blijven of weer komen. Dus dat heeft wel lang geduurd zeg maar. Dus ze zijn weer een beetje bijgekomen op den duur. En op het moment dat het hen duidelijk werd dat dat niet meer aan de orde was, merkte je dat wel maar was het een vrij korte periode. Dus je merkte wel van oké, dat ze echt even moesten slikken en het moesten verwerken. Maar dat heeft, zeker bij de oudste toen, echt merkbaar is dat misschien een weekje of twee geweest. En verder heb ik er niet heel veel van gemerkt.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K18: De grootste verandering voor hun is natuurlijk dat ze twee onderkomens hebben. En daar heeft met name Tim echt veel last van gehad. Omdat hij sowieso niet van de verandering is. K19: Als hij dan van Henk naar mij kwam was hij gewoon heel boos. Er hoefde maar wat te gebeuren of hij rende boos naar boven. K32: Bijvoorbeeld laatst merkte ik het gaat niet heel erg lekker. En toen kwam hij 's nachts om 12 uur bij mij in bed liggen en begon hele verhalen te vertellen over van alles. Hij vroeg denk je dat papa nog van mij houdt? Want die heeft het zo druk. Dan noemt hij dat soort dingen ook wel. En daarna merk je dat het weer goed gaat. K33: Oh ja, nu je het erover hebt, dat was wel met Tim: we hadden het zondag verteld van de scheiding en maandagochtend stond hij na een half uur alweer huilend voor de deur. Toen had hij het wel even zwaar.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L43: Ik merkte echt dat zij de leeftijd van 7 voorbij was, dat ze zich in kon leven in anderen toen het gebeurde. Dus ik merk ook dat zij wat minder, ze heeft wel verdriet gehad. L55: Uhm...ja, de jongste was vooral boos. Maar die zit natuurlijk niet in de leeftijdscategorie. L71: Bij mijn zoontje, die had enorm boze buien, en die had echt, die zat in een loyaliteitsconflict. L81: Ik denk dat ze op dit moment echt in die tussenfase zit. Eerst dat hele stuk verdriet en anders zijn dan anderen, en nu haar eigen leven opbouwen.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L20: En ik weet dat Karin even naar de auto toe liep en dat ze even Bram knuffelde en Sander. En toen zei Sander tegen Karin: 'en wanneer ga jij dan scheiden?' En toen zei Karin van 'nee Sander, niet iedereen gaat scheiden.' En toen begon ze dat helemaal uit te leggen, en dat ik in één keer dacht van ja, eigenlijk een hele begrijpelijke vraag voor een kind. L26: En ik weet wel dat Sander een keer heeft gezegd, toen hij in de nieuwe klas kwam, was hij toch wel weer een beetje bang van ja ik ben misschien de enige met... en dat hij thuiskomt en zegt: 'en die papa en mama zijn gescheiden, en die papa en mama, en die...' Ze zien dan ook in één keer in van goh, ik ben niet de enige. L27: Soms denk ik wel eens dat de kinderen het ook heel verwarrend vinden dat we (<i>Lianne en ex-man</i>) eigenlijk nog wel redelijk goed met elkaar kunnen.

	L28: Maar ja voor de kinderen is dat toch wel heel moeilijk. Dus het is soms ook heel verwarrend voor ze denk ik, dat ze ook wel het gevoel hebben van 'waarom kan het dan niet als we wel uit eten kunnen of een dagje weg?' En Bram begrijpt het denk ik meer nog dan Sander. Er zit toch 5 jaar verschil tussen. <u>Patrick (PAT1804)</u> P14: Mijn zoontje heeft er natuurlijk moeite mee omdat hij de moeder ziet huilen en zo. Ik heb dan altijd zoiets van dat hoeft je niet bij de kinderen te doen, maar goed. <u>Paula (PAU1305)</u> P15: Dat ze zich zorgen maken, dat ze een stuk volwassener worden. P16: onzekerheid. (...) Dus je ziet ook kinderen die toch onrustig zijn, zich zorgen maken. En niet meer ongeremd door het leven gaan. P17: verdriet. En rouw. P18: afsluiten. Boos, heel erg boos. Maar ook opluchting, langzamerhand. Meer rust. P19: Ja, ook wel opluchting in de zin van dat er rust is, dat de negatieve sfeer eruit is, dat ze meer hun eigen ding kunnen doen. P25: Ik heb gelukkig niet gehad dat mijn kinderen zich schuldig voelden, dat ze zich afvroegen of het om hun was, want dat hebben we heel erg vanaf het begin duidelijk gemaakt. P28: Wat je wel ziet is dat kinderen niet altijd duidelijk hebben waar gevoelens vandaan komen, wat logisch is, en dat weet je zelf ook heel vaak niet. En waar richt je je boosheid op? Op deuren. *lacht* <u>Renate (REN0105)</u> R52: Ik denk dat hij dat nu, dat het nu goed is voor hem. Dat hij niet meer de wens heeft dat we bij elkaar komen. Dat heeft hij wel lang gehad. R56: Dat die leerkracht dan een gesprekje aanging waar dat gedrag van O vandaan kwam. Dan ging ze samen met haar op zoek naar oplossingen, als we nou eens zus en zo met jou omgaan, kijken of dat beter gaat. Zo zijn er wel 8 dingen geprobeerd maar niets hielp. Als je in je top van je verdriet zit, want dat is het, dat is een uiting van verdriet, dan helpen dat soort dingen niet, dat is een fase waar je doorheen moet.
Loyaliteit	<u>Dennis (DEN2404)</u> D107: Ze hebben van beide kanten wat loyaliteit. Zij vertellen grappige dingetjes natuurlijk wel, maar als er iets is gaan ze niet zomaar klagen over hun moeder bij mij, of klagen over mij bij hun moeder dat doen ze niet. We geven elkaar wel signaaltjes van goh, als je denkt dat er wat is en 'ja ik hou het in de gaten'. Maar je merkt wel een soort loyaliteit bij ze. Het is niet zo dat ze lopen te klagen over de één bij de ander en vice versa. M: vertellen ze wel leuke dingen over de één bij de ander? D108: ja wat ze gedaan hebben en dat soort dingetjes, hadden ze wel gewoon verteld. D109: Maar als ze ruzie hebben gehad of weet ik veel wat of ruzie met mij, dan komen ze niet bij mij van 'kutmoeder' en *maakt mopperende geluiden*. Daar komen ze niet mee. <u>Eva (EVA0305)</u> E35: waar ze heel veel last van hebben gehad, denk ik toch wel dat dat ook te maken heeft met dat hij heel erg aan het afgeven was op de hele situatie en op mij. En dat ze daar geen weg mee wisten. En dat zag je voornamelijk dat ze tegen hem het ene zeiden en tegen mij het andere. E43: En ze waren toch een beetje, ze durfden bij allebei niet heel blij te zijn. Tenminste, vooral op het moment dat ze bij mij

	kwamen vertelden ze wel heel veel, maar andersom durfden ze dat daar niet echt te zeggen. Dus ze durfden op geen enkele manier te laten blijken dat ze iets leuk hadden gehad. Dat heb ik wel heel erg gemerkt. E67: en dat heeft er vooral mee te maken dat Thom, mijn zoon, dat die op dat moment eigenlijk niet meer naar zijn vader wilde. En Maartje die merkte natuurlijk dat haar vader dat heel vervelend vond, dus dat kwam er een beetje tussen te staan. En dat veroorzaakte tussen hen weer heel veel spanning. Dus dat was iedere week, als ze weer kwam, of om de week, dan begon dat eerst met een paar dagen spanningsvelden tussen hen, maar daarna ging het wel weer beter. E68: Maar dat merk je nog steeds wel een beetje, dat daar nog steeds een spanningsveld tussen zit, dat ze hem dat eigenlijk kwalijk neemt. En daar kun je niet zo heel veel mee. S: en dat is na verloop van tijd wat beter gegaan? E81: met de één wel, met de ander niet. E82: Tenminste, dat is mijn gevoel natuurlijk, dat Maartje dat nog steeds heel extreem heeft. Want als ze het inderdaad gewoon fijn vindt om een paar dagen langer te blijven, dat ze het moeilijk vindt om dat tegen hem te zeggen omdat ze dan toch bang is dat hij daarop reageert. Dus zij zit daar nog steeds wel aardig in.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> Onduidelijk.
	<u>Joris (JOR0305)</u> Onduidelijk.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K11: Dat gaat goed, ja. Ik merk soms wel dat de kinderen het lastig vinden. Als ze bij mij zijn en ze liever even naar Henk willen dat ze dat een beetje moeilijk vinden om te zeggen. Dat is even wennen. Geloof je dan nog wel dat ik van je houd? Maar goed, dat lukt wel.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L71: Bij mijn zoontje, die had enorm boze buien, en die had echt, die zat in een loyaliteitsconflict. (...) Ook al stel je een neutrale vraag, kinderen zijn zo gevoelig voor of dat het deloyaal of... M: Kun je een voorbeeld noemen van zo'n vraag? L72: Ja, ze willen met de hele familie naar Dubai. Dus ik vroeg: "hoe vind je dat?" En met hoe vind je dat vonden ze al dat ik het niet goed vond. Dus nu probeer ik van: "wat heerlijk dat je daar naar toe gaat, wat lekker dat daar de zon schijnt, wat vind ik dat fijn voor jou." L73: Eerst goedkeuren, dan een vraag stellen. Dat merk je pas na verloop... L74: mijn zoontje heeft zoiets van ik houd niet van papa, ik houd minder van papa en meer van jou. In het begin rondom de scheiding zei hij het andersom, ik vind papa veel liever. En dan zei ik: dat mag schat, je mag papa veel liever vinden dan mama. Dan was de strijd eruit. Maar nu zegt hij: ik vind het helemaal niet zo fijn bij papa en in het begin denk je dan: wat is dit nu? Maar nu zeg ik: nee schat, dat is niet zo. Je houd heel veel van papa en hij heel veel van jou. En op het moment dat ik dat zeg komt hij niet meer in dat conflict. L78: Ja, precies. En daarom ben ik nu, ze is nu twaalf, ben ik dat meer met haar aan het bespreken. Als ik zie dat als ik iets zeg dat ze zich wat terugtrekt, vraag ik vind je het lastig dat ik dat zo zeg? Wat is er nu? En dan komt ze wel met dingen.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> Onduidelijk.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P15: Als hij naar mij komt wilde die eigenlijk niet want dan moet hij de moeder alleen laten. Nou ja, dat is mijn theorie hoor. En dat vond hij hartstikke erg. Dan brengt zij de kinderen naar mij, en dan gaat ze hartstikke staan te huilen. En dat ziet dat kind. En wat

	doet dat met een kind? Niet echt iets leuks. P28: Hij kwam elke keer naar mij, huilend. Want hij had geen zin om naar mij te komen. Hij was een half uur bij mij en ging hij weer helemaal knuffelen en dat vond hij weer erg voor mij. <u>Paula (PAU1305)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Renate (REN0105)</u> R29: In het begin had hij ook heimwee, dat was voor mij heel moeilijk. Hij wilde zijn vader wel graag zien en de zoon van zijn nieuwe vriendin, hij wilde daar wel zijn, maar als je de hele tijd op je tenen moet lopen is dat heel erg moeilijk. Dat begon dan donderdagavond al, huilend, "ik ga je missen". "Wil je dan niet naar papa?" "Jawel dat wil ik wel." Hij is natuurlijk ook loyaal.
Beleving scheiding kind	<u>Dennis (DEN2404)</u> D100: nee, ik denk niet... zij hebben die scheiding beleefd zoals ze hem beleefd hebben. Het is niet de leukste periode geweest, het is niet iets wat ze nog een keer mee zouden maken. D101: Dat zie ik nu ook bijvoorbeeld, omdat de relatie van m'n ex, waar ze mee ging samenwonen, die is mislukt. Daar hebben we achteraf ook wel last van gehad, van hallo, dan heb je een nieuwe situatie... D102: In die periode kreeg ik net een vriendin en begon dat een beetje te lopen en zie ik wel van, 'ik ga me niet aan nog iemand hechten want straks gaat dat ook weer over'. Maar dat heeft meer met volgende relaties te maken. In die periode zelf, ik denk wel dat hechten aan mensen een beetje een besmet woord, een bijzonder gevoel wordt voor hen. <u>Eva (EVA0305)</u> E31: Wat ze vertelden is dat ze opgelucht waren dat die spanning uit huis weg was, dat die ruzie er niet meer was. Maar goed ze hebben er wel de hele tijd last van gehad. Ze zijn ook wel angstig geweest door dingen die mogelijk zouden kunnen gebeuren. E77: Ik liep naar buiten of naar boven als ik een telefoontje daarover had, zodat ze dat niet mee zouden krijgen. Maar dat hebben zij vervelend gevonden, maar ik denk dat het er ook wel mee te maken had, zoals ze dat zeiden, dat ze bij hem wel heel veel hoorden en dat dat in veel gevallen een andere versie was dan die ze later van mij hoorden als ze ernaar vroegen. Ze zeiden ja op dat moment hoor je het maar van één kant en dan ga je dat ook als waarheid zien. <u>Isabel (ISA0305)</u> <i>Onduidelijk (zie labels 'gedrag kind bij scheiding' en 'gevoelens kind bij scheiding').</i> <u>Joris (JOR0305)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Karin (KAR0805)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Laura (LAU2204)</u> L10: Voor mij en de kinderen kwam het echt als een enorme donderklap. L11: Voor zowel mij als de kinderen was het iets totaal onverwachts. L48: Ik vroeg een tijdje terug nog wel aan haar van, hoe is dat nu voor jou scheiden? Toen zei ze: ik ben er wel aan gewend. Toen zei ze ook, hun vader was veel op reis vanwege z'n werk, dan was hij twee weken niet thuis, en dan twee weken wel thuis maar wel gewoon aan het werk, dus ze zei: het lijkt eigenlijk net als toen, alleen wonen we nu ergens anders. Dus in dat opzicht is... L54: En dat vindt ze dus het lastigste stuk nog wel dat als ze afspraken maakt dat ze elke keer aan iemand moet vertellen "dan ben ik bij papa". Want dat is wat ze eigenlijk niet wil vertellen. Ze wil het liefst bij mij zijn en dan daar afspreken. En niet zeggen

	“dan moet papa mij naar paardrijden brengen, want dan ben ik bij papa.” <u>Lianne (LIA2504)</u> L28: Maar ja voor de kinderen is dat toch wel heel moeilijk. Dus het is soms ook heel verwarrend voor ze denk ik, dat ze ook wel het gevoel hebben van ‘waarom kan het dan niet als we wel uit eten kunnen of een dagje weg?’ En Bram begrijpt het denk ik meer nog dan Sander. Er zit toch 5 jaar verschil tussen. <u>Patrick (PAT1804)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Paula (PAU1305)</u> P12: Als ik het alleen tot de scheiding terugbreng dan is dat voor hun behoorlijk goed verlopen, omdat hun ouders in ieder geval een goede band met elkaar hebben. Ik heb met mijn ex-schoonouders, schoonouders, nog steeds een goede band. (...) Na anderhalf jaar met mijn twee kinderen, dus met z’n drieën een gezin te hebben gevormd, was het voor het eerst dat m’n kinderen zeiden “mam, ik ben gelukkig”. En dan zie je ook terugkomen dat ze hebben gemerkt dat wij los van elkaar meer rust brengen dan toen we samen waren. Dus dat de negatieve spiraal eruit was. P25: Ik heb gelukkig niet gehad dat mijn kinderen zich schuldig voelden, dat ze zich afvroegen of het om hun was, want dat hebben we heel erg vanaf het begin duidelijk gemaakt. P37: Af en toe komt mijn dochter er absoluut op terug, op die periode dat ik heb samengewoond. Het is niet zozeer dat we uit elkaar zijn gegaan, maar de keuzes die je maakt waar zij last van heeft, maar geen instemming in heeft. <u>Renate (REN0105)</u> <i>Onduidelijk.</i>
Inspraak kind scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> S: hebben de kinderen ook soort van inspraak gehad in de omgangsregeling? D50: nee. D64: Het is niet zozeer dat we uitgebreid hebben gesproken over die scheiding en wat hij daar nou bij voelde, want die scheiding wordt ook niet anders. Je kunt er wel over praten, maar datgene wat hij het liefste wil, wat hij zou willen, dat is niet zo. Dat gaat niet meer gebeuren. Dus is het ook best lastig om daar heel erg over te praten, want ja ‘wat wil je dan?’, ja ‘door weer bij elkaar te zijn’, dat gaat niet gebeuren vriend. D66: Maar die suggestie dat hij inspraak heeft daarin, dat gaat niet gebeuren. En dat weet hij. Daar moet een kind ook aan wennen. <u>Eva (EVA0305)</u> E26: nou hij (<i>Thom</i>) ziet daar heel erg tegenop. Dus hoe harder zijn vader z’n best deed, hoe meer hij zoiets had van ‘joh ik wil dit niet’. Zijn vader zei ook ‘ik ga je niet dwingen om te komen, dus ik leg het initiatief bij jou neer’. Maar goed, om dat initiatief bij een puber neer te leggen, vond ik weer niet zo handig. Maar goed dat was een keuze die toch gemaakt werd. Dus toen was er bijna geen contact meer. En nu is dat wel zo nu en dan, gelukkig. <u>Isabel (ISA0305)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Joris (JOR0305)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Karin (KAR0805)</u>

	K10: Ja, precies. Dat was ook wel één van de voorwaarden die we samen hadden gesteld. De kinderen moeten zelf kunnen zeggen als ze bij mij zijn, ik wil naar papa, dan moeten ze dat zelf kunnen doen.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L22: Ik heb het er wel met ze over gehad (<i>over het ouderschapsplan</i>), wat willen jullie en hoe wil je dat dan? Maar daar kwam niet heel veel uit.
	L43: We stonden samen tanden te poetsen, in de badkamer. Ik zei: “nou vandaag word ik geïnterviewd over scheiden en het gaat over jou. Wil je nog dingen zeggen die ik vooral moet zeggen? Wat vind je ervan?” Toen zei ze: “wat je vooral moet zeggen is dat kinderen inspraak moeten hebben in het schema dat wordt gemaakt, dat schema van wanneer naar papa en wanneer naar mama en daar moeten kinderen inspraak hebben.” “Prima, dat zal ik zeggen. En wat vind jij dan? Heb je voldoende inspraak?” Dat was wel goed geregeld zei ze.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P30: Nu heeft ze tegen mijn zoontje gezegd: nu mag jij straks bepalen als jij 12 bent. M: hij hoorde dus dat je vanaf je 12 ^e mag je zelf bepalen bij wie je gaat wonen. P31: Dat zeggen ze ja. Volgens mij wel. Hij mag een voorkeur uitspreken.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P37: Af en toe komt mijn dochter er absoluut op terug, op die periode dat ik heb samengewoond. Het is niet zozeer dat we uit elkaar zijn gegaan, maar de keuzes die je maakt waar zij last van heeft, maar geen instemming in heeft. Dus dat is ook een lastige. Want je maakt een hele impactvolle beslissing voor je kinderen.
Vertellen scheiding op school	<u>Dennis (DEN2404)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Eva (EVA0305)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Isabel (ISA0305)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Joris (JOR0305)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Karin (KAR0805)</u> K34: En toevallig zitten ze ook in een klas met 3 anderen kinderen waarvan de ouders gescheiden zijn. Daardoor was het al iets normaler. Daar is niet rot op gereageerd.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L43: wat ze bijvoorbeeld heel erg lastig vond was het in de klas vertellen. Ik zei al even: er waren er meer in de klas, maar dat was op één hand te tellen op 35 leerlingen. Het is ook een P.C. school dus daar komt het denk ik ook wat minder vaak voor dan op een openbare school dus dat vond zij heel erg moeilijk. En op een gegeven moment had ik zoiets van je moet het toch echt tegen je klasgenoten gaan vertellen. Toen had ik een briefje geschreven voor de juf. Wil je haar erbij helpen want ze durft het niet. Het gaat

	over dat wij gaan scheiden. Toen heeft de juf haar daar mee geholpen. Het schijnt dat ze zelf niet zoveel gezegd heeft, maar dat de juf het meeste heeft verteld, dat dat zo was.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L12: nou ik heb al een keer gehad in oktober 2007 dat ik al eigenlijk besloten had van, nou we gaan uit elkaar. Toen heb ik een brief geschreven, een algemene brief, om het aan de mensen ook te vertellen. Bijvoorbeeld aan de juffrouw van school. En ik heb volgens mij de brief nog boven in de computer staan, waar gewoon in stond van we willen vertellen dat wij uit elkaar gaan, en dat we willen gaan scheiden.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Paula (PAU1305)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Renate (REN0105)</u> S: Hebben ze er dan expliciet aandacht aan besteed in de klas? R56: Nee, niet in de klas. Wel door de leerkracht, dat wel. Alleen... het hielp niet. Dat die leerkracht dan een gesprekje aanging waar dat gedrag van O vandaan kwam. Ik had uitgelegd dat je concentratieproblemen kunt krijgen als je nare dingen hebt meegemaakt dus dat snapte hij wel. Dan ging ze samen met haar op zoek naar oplossingen, als we nou eens zus en zo met jou omgaan, kijken of dat beter gaat. Zo zijn er wel 8 dingen geprobeerd maar niets hielp. Dus die leerkracht had ook zoiets van misschien heb ik wel iets niet goed gedaan. Die heeft nog een video-training gedaan met een camera in de klas, maar dat was het ook niet.

Kernlabel: Ouders	
Label	Antwoorden
Beleving scheiding ouder	<u>Dennis (DEN2404)</u> D38: Tuurlijk het is verkeerd, het is nooit leuk. Hun leven gaat drastisch veranderen. Dat weten zij dan ook. Dat is dan lastig. D64: Het is niet zozeer dat we uitgebreid hebben gesproken over die scheiding en wat hij daar nou bij voelde, want die scheiding wordt ook niet anders. Je kunt er wel over praten, maar datgene wat hij het liefste wil, wat hij zou willen, dat is niet zo. Dat gaat niet meer gebeuren. Dus is het ook best lastig om daar heel erg over te praten, want ja 'wat wil je dan?', ja 'door weer bij elkaar te zijn', dat gaat niet gebeuren vriend. Ik denk dat we dat soort gesprekken wel eens gehad hebben, maar als je daar tegenaan loopt dan snijdt het alweer de weg af voor je. Dan kun je zo'n gesprek maar deels voeren. D88: ja uiteindelijk, iemand zei dat eens een keer, als iemand tegen je zegt dat 'jammer dat je gescheiden bent', dat is echt onzin, het is nooit jammer dat je gescheiden bent. Het is dat de relatie mislukt is, maar dat je gescheiden bent is het allerbeste. Ook al sta je er niet achter. Het is altijd het allerbeste voor iedereen. En als je dat op een gegeven moment beseft dan maakt dat het ook een stuk duidelijker. D89: En achteraf is het ook het beste wat mij overkomen is. En voor haar denk ik uiteindelijk ook. Als iets niet werkt dan moet je het ook niet blijven volhouden D90: een veel betere relatie nu. D92: Dingen zijn nu bewuster en je bent veel meer, je hebt geen twijfels over wie ik ben en hoe ik ben en dat heeft mijn vriendin nu ook niet. Zij is ook gescheiden, ze is iets ouder dan ik, en dan ben je al 'af' zullen we maar zeggen. En als je elkaar vanuit je studententijd leert kennen en dan een relatie, hoe erg je ook denkt dat het wel zo is, maar je wordt nog heel erg gevormd. Dat geldt voor mij ook wel, ik ben alleen. Dus ontdekken wie je zelf bent en al dat soort dingetjes, is nu heel anders. Ik ontdek wel de relatie nu, en je ontdekt wat je leuk vindt, maar je doet het vanuit een heel andere basis nu. Soms voelt het wel als iets wat veel meer is recht vanuit jezelf. D94: En ik heb wel een moment gehad dat ik echt dacht van nou prima, je moet door een scheiding en je moet door heel veel verdriet en ook twijfel van ja ben ik wel de moeite waard, enzovoorts, al dat soort dingen. Echt een moment gehad van nee, ik ben het wel. Ik ben in de zomer van de scheiding, toen de scheiding was uitgesproken, ben ik gaan klimmen in de Alpen. In de zomer. Met een groep vrienden, kennissen. En dan zit je daar in de middle of nowhere bovenop een berg met niks. Het was midden in juni en we gingen naar boven, de zon scheen en we werden de volgende dag wakker en er lag een meter sneeuw. We waren volledig ingesneeuwd. En dan voel je je helemaal van God verlaten. In dat natuurgeweld helemaal teruggeworpen op jezelf, niet fysieke ontberingen, maar wel door de omgeving daar een soort besef van ja, het is niet allemaal gaaf in mijn leven, ik ben prima en ik ben de moeite waard, al dat soort dingetjes al die tijd, die vielen van me af en je staat bijna rechtop weer. Je komt weer sterker terug. D95: ja dat was ook echt een moment. Gewoon een soort aha-erlebnis of hoe je dat ook noemen kan. En ik ben gelukkiger dan ooit tevoren dus wat dat betreft... D96: nee... ik ben een tijdje weer gaan roken. Ik kan wel dingen verzinnen maar niet iets waarvan ik zeg oh ik merk dat ik me anders ben gaan gedragen. D97: Kijk, omdat je een tijdlang droevig bent en dan ben je ongetwijfeld wat meer kortaf, maar ja, en je hebt schuldgevoel dus al dat soort dingen zullen ongetwijfeld tot ander gedrag leiden, maar niet dat ik kan zeggen van ja toen deed ik zo maar dat doe ik nu niet meer. Dat zou ik nu niet kunnen duiden. D99: Dat komt ook, wat ik zeg, het is ook je werkelijkheid, het is een proces waar je met z'n allen in zit en met z'n allen die 42

	dingen voelt en door dingen heen gaat. Als je dat meemaakt van buitenaf, misschien dat mensen van buitenaf wel zeggen van 'hey toen deed je andere dingen'. Maar ik kan niet zo zeggen van 'ja toen was het zo en toen was het zo en dat was omdat ik toen zo ben gaan doen'. Dat kun je beter aan m'n ex-schoonzusje vragen, verderop. Die weet dat waarschijnlijk. D120: en dat zie je wel eens bij situaties zoals bij mijn huidige vriendin. Er was daar geen balans in en dan zie je dan is de man kostwinner, om het maar zo te noemen, en daar zit veel meer een traditioneel gevoel bij. En op het moment dat je dat hebt als man, wat je natuurlijk vaak genoeg hoort, de positie van de man in een scheiding is niet heel sterk, maar dat is ook logisch. Dat heeft ook redenen. En dan worden dat soort dingen strijd en dan kan het heel lelijk worden en daar kunnen kinderen wel last van hebben denk ik. Dat soort gedoe ja. Het enige wat wij moeten doen is de verkoop van het huis ondertekenen en voor de rest... D121: ja dat was gewoon verkopen en dan ieder de helft. En dan is er een notaris die gewoon de ene helft bij die en de andere helft bij die. Het is niet zo heel complex dan. Wat dat betreft ging het ook heel relaxt.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E59: Ik ben destijds weggegaan omdat dat niet handig was om in dat huis te blijven samen. Dat ging een paar dagen goed, maar toen dacht ik dit is niet... dit moet ik niet doen. E90: Ik weet van mezelf dat ik heel veel kwaadheid in me had, dat ik heel boos was om de manier waarop het allemaal ging. Met name ook voor de kinderen, anders zouden we er nog veel harder ingegaan zijn en dan had het me helemaal niet uitgemaakt. Maar nu, dat leek een machtsmiddel bijna, waar je continu omheen moest. En dat maakte me natuurlijk heel boos. Dus ik heb daar wel hulp voor gezocht om die boosheid kwijt te raken. E91: ja je werd steeds bozer en dan had je echt zoiets van jeetje. Nu kan ik me wel voorstellen, als ik die verhalen wel eens lees, van ik kan hem wel wat. Nou dat heb ik ook absoluut gehad. Zo van jee, wordt eens wakker en schei eens uit. Je kunt er niks aan doen, je kunt het gewoon niet veranderen. En dan heb je allebei een eigen advocaat en wordt het toch een beetje zo'n vechtspeel, wie is de winnaar, en dan worden dingen ook wel aangehaald dat je echt denkt van waar gaat dit nou weer over? En dat maakt je dan wel boos. E92: Dus ik had vooral zoiets van ik moet daar iets aan doen, want ik heb er alleen maar last van. Dat kost me vreselijk veel energie, daar heb ik helemaal geen zin in. Ik wil er ook gewoon klaar mee zijn. Je wil gewoon met je leven verder gaan. Dus dat is uiteindelijk... het is mij gelukt, laat ik het zo zeggen. E93: Ik heb er geen last van, al een aantal jaren niet meer. Het maakt me ook niks. En dat wil niet zeggen dat ik niet eens een keer een discussie met hem kan hebben, maar goed dat lijkt me ook heel normaal dat je dat wel eens hebt. We hoeven het niet altijd eens te zijn. Maar voor de rest heb ik er eigenlijk geen last van. E108: Maar goed je hebt er wel een heleboel van geleerd. Dat wel. E109: nee. Nou, maar dat is niet zozeer vanuit mijn eigen situatie of misschien ook wel... wij zijn uiteindelijk ook bij een mediator terechtgekomen. Daar zijn wel wat dingen uitgesproken en excuses gemaakt, ook zelfs door hem. En ik moet zeggen, ik denk dat dat wel een keerpunt is geweest uiteindelijk. Dat daardoor die cirkel doorbroken is zo van 'oké, wat zegt hij nu?' Bij wijze van. Dat je dan toch wel weer wat anders naar elkaar kunt kijken.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> En die zei af en toe al tegen mij vooral: 'je hoeft niet vrolijk te doen hoor mama want ik zie toch wel dat het niet zo is'. I32: De scheiding vonden we veel minder erg om te zien dan dat Daan zo naar beneden ging. I56: Ik denk zelfs dat hij ermee geholpen is uiteindelijk, om een leukere moeder te hebben aan mij, door de scheiding. Want als we een jaar verder zijn dan weet hij niet beter. I70: nee, precies. Het is nooit leuk als je ouders niet bij elkaar zijn, maar ik denk dat het helemaal niet leuk voor hem was als we bij elkaar waren gebleven en niet happy waren, dan was er wel spanning gekomen op een gegeven moment.

	I74: nee, nou ik wilde hier graag aan meewerken omdat ik zoiets had van nou, bij ons is het zo goed geweest, de scheiding. <u>Joris (JOR0305)</u> J4: Dat begint met dat het rauw op m'n dak valt, bij ons allebei, dus dan krijg je eerst een stukje verliesverwerking inderdaad, en dan krijg je ruimte om iets meer van een afstand erover na te denken en dan ga je in gesprek met elkaar komt wel goed. Alles is dan op een gegeven moment gevoelig. J26: Ouders hebben het vaak niet door, ik bedoel ik had het eigenlijk ook pas later door, ook door onze wederzijdse nieuwe vriend en vriendin, die ons daar wel op wijzen. En ja, een beetje weet je het wel, maar het is toch wel meer dan je zelf had gedacht. Denk je toch even van oh, daar heb ik toch een paar steekjes laten vallen. J27: ja deels ook wel, maar als je er dan naar probeert te kijken achteraf, dan hebben we meer steekjes laten vallen dan we op dat moment in de gaten hadden. J28: ja. En het is ook niet fataal, het trekt allemaal wel weer bij. Maar dan denk ik wel van ja, dan hadden wij nog een 'goede scheiding'. Dus ja daar zit wel een risico in. Want ja, dan ben je toch iets aan het uitpraten en dan zijn ze al snel iets later op bed, zitten ze al snel iets op televisie te kijken waarvan je eigenlijk vindt dat ze het niet moeten kijken. <u>Karin (KAR0805)</u> K7: Achteraf heb je dan wel zoiets van heb je dingen wel goed gedaan of was het niet te snel? K8: Ja. In die zin was het geen totaal drama. K28: Aan de ene kant ben ik meer mezelf als ik thuis ben, dus als de kinderen hier zijn. Aan de andere kant moet je wel door een heel rouwproces heen en krijg je alle fasen over je heen. Gaat het me alleen lukken en had ik dit zo gewild? En in het begin was ik heel erg verdrietig en dat vonden de kinderen ook heel lastig. Het eerste jaar vond ik heel erg overleven, zorgen dat je al het geregeld rond krijgt. Op een gegeven moment vindt iedereen het normaal dat je alleen bent en is alles geregeld. En dan moet je je eigen leven op gaan bouwen. <u>Laura (LAU2204)</u> L10: Ja, ik zal niet zeggen dat het altijd heel soepel verliep, er waren af en toe wel wat dingen, maar voor mij en de kinderen kwam het echt als een enorme donderklap. L11: Ja, heel abrupt, een enorme schokervaring en dat is ook wel mijn herinnering aan die tijd. Heel veel huilen aan de ene kant, en aan de andere kant een soort robot zijn, rationeel kunnen vertellen, en dan weer heel erg, het was echt een achtbaan, dan weer heel erg verdrietig zijn, het ging wat dat betreft heel erg heen en weer. Voor zowel mij als de kinderen was het iets totaal onverwachts. L20: Naast dat ik erachter kwam dat hij iets had met zijn secretaresse toen wist ik nog niet dat er nog veel meer was. En tegelijkertijd wist ik het wel... ik had al een gevoel er klopt hier iets totaal niet; het is veel groter dan ik had gedacht. L23: Bij alles, en dat is wel apart, bij alles nam ik het initiatief. Ik ben redelijk snel nadat het hele verhaal bekend was, ben ik naar een advocaat gestapt en ben ik de procedure gaan in zetten, want dit was gewoon echt niet meer te redden. Hier helpt geen therapie meer aan. Hoe erg ik dat ook vond hoor want dit was absoluut niet wat ik wilde of wat mijn idee was van een huwelijk of gezin. L25: Ja, inderdaad teveel. Maar daardoor was het voor mij heel snel helder dat het niet anders kon dan dat het tot een scheiding zou leiden. L32: Ja, en dat eerste jaar, ik heb daar ook wel flitsen, herinneringen van, aan de ene kant was het heel intensief dus ik kan me het eerste uitje met z'n drieën herinneren, we zijn naar de Euromast geweest, in de herfstvakantie, dat was weer zo'n vakantie dat je dacht van, waar gaan we nu dan weer doen, en dat was heel intensief aan de ene kant en aan de andere kant lijkt het wel een soort van film of zo. Het is bijna 3,5 jaar of bijna 4 jaar geleden, dan voelt het aan de ene kant als langer geleden en aan de andere kant als korter. Het is gewoon een heel gekke tijd.
--	---

	L33: Ja, dat is het ook. Ik zei ook vaak: ik zit in een soort film of nachtmerrie en ik heb het idee dat het niet mijn eigen film is, maar dat was het wel. L34: maar dat je opeens denkt: oh nee, het is wel mijn leven. Aan de andere kant komt er ook iets in je op waarin je denkt ik wil heel erg vechten voor mijn kinderen en dit is hoe ik het ga doen. Maar ook een soort strijdvaardigheid, dat verrast dan ook wel weer. Dat is een kant van jezelf waarvan ik niet had gedacht dat ik dit nog had. L91: Ja. Dat merkte ik heel erg, dat was mijn grote drive. Ik wil dit voor hen, de schade die er is, zoveel mogelijk beperken. Dat je ook denkt, ik moet niet teveel compenseren want, weet je wel, het helpt ook heel erg om naar jezelf te kijken, wat doe ik dan wel en wat doe ik dan niet. Het is naar, echt naar, maar dat heb ik ze altijd wel voorgehouden, het is niet wat je wilde, het is niet wat je gedacht had, maar we gaan wel verder
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L26: Bij ons is het allemaal niet zo gecompliceerd als je wel eens hoort met scheidingen hoor. En weet je, dan wil ik helemaal niet decadent doen, maar als ik dan zie, ja ik ben toch gescheiden, als ik dan zie wat voor huis ik heb en hoe ik erbij zit... daar ben ik alleen maar dankbaar voor natuurlijk.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P9: Ik had echt zoiets van oké jij werkt nu, maandag en dinsdag, tot woensdagmiddag om de kinderen op te vangen. Maar in één keer alles omgooien gaat niet. Dus we gaan het zo doen. Gaan we eerst 3 maanden kijken hoe het gaat. Toen had ik zoiets van ik heb nooit op die woensdagmiddag de kinderen. Zij is altijd vrij. En dat vond ik vervelend gewoon. En toen had ik zoiets van dat wil ik gewoon veranderd hebben. En we hebben in het ouderschapplan gezet dat we dat zouden herzien. P20: Zij dacht we gaan het na een jaar weer proberen. Ze dacht zo doen veel mensen. Ik zei toen al: ik kan me niet voorstellen dat wij op hen lijken hoor. Haha. Maar zo ging dat weet je. Na een jaar weer proberen. Ik zei: dan moet je niet met iemand anders gaan. Ik heb haar ook wel in het begin gezegd. Het kan zijn dat je tijd nodig hebt. Ga op jezelf wonen en dan zien we wel na een jaar wat er is. Bij mij weggaan en met iemand anders er vandoor... Ik weet niet in welke tijd je leeft hoor maar goed, sommigen doen dat. Maar als je mij een beetje kent...haha. P33: Ja, daar kun je voor kiezen, maar ik wilde dat niet. Mijn vader ook, die ging werken...je kent alleen maar je moeder, en dat vond ik hartstikke vervelend. Ik wil best kinderen, maar wel zo. En dat ging ook zo. De kinderen nam ik mee naar mijn atelier en die sliepen daar. Dat ging op zich wel leuk. P35: Als je uit elkaar gaat. Alleen ik merkte wel dat zij terug wilde komen. Ik merkte wel dat de kinderen daarin gebruikt werden. Dan gingen we uit eten...ja ik vond het hartstikke gezellig met de kinderen... mij proberen aan te raken, alsof er niets aan de hand was. P36: Ik deed het gewoon op dezelfde manier als toen we samen deden. Bepaalde dingen deed ik wel anders. Met eten of zo, met bepaalde dingen doen. Ik was hartstikke blij dat het zo ging. En ik vond het nog fijn ook. Duidelijkheid, dat is belangrijk. P43: Ja, omdat ik het toch zielig vond. Daar hebben zij niet voor gekozen. En daarom had ik ook zoiets van, er speelt nu iets, gelukkig. Nu kunnen we het ergens over hebben P44: Ja, eigenlijk al te laat. Ik heb dat al in die 3 jaar dat ik daarmee zat een paar keer aangegeven. Maar zij zei dan 'ik ben niet gek'. Zij dacht ik ga het zelf oplossen. Je leeft met mij en dan ga je het zelf oplossen? Wat ga je dan oplossen? Ja, ze heeft het wel opgelost want ze is weggegaan. Dat is ook een oplossing natuurlijk! Haha. Dat is de makkelijkste manier om ergens een eind aan te maken. Maar dat is niet altijd de beste manier.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P8: ja. Daar hebben we eigenlijk als uitgangspunt, maar het blijft hard werken hoor, dat we zeggen: kijk, wij zijn niet meer bij elkaar maar we hebben nog wel een gezin, want we hebben nog steeds samen kinderen. En ik ben ook nog heel blij dat hij

	de vader is van mijn kinderen. Ik heb het ook eigenlijk nooit over mijn ex-man, maar over de vader van mijn kinderen. Dat klinkt allemaal ideaal, maar een scheiding betekent ook dat je elkaar weer tegenkomt om de reden dat je gescheiden bent. Als je een plus hebt, bij ons is het redelijk goed geregeld. Zonder dat wij ruzie hebben, we zijn ook heel makkelijk uit elkaar gegaan. Maar een scheiding heeft altijd impact op de kinderen. Behoorlijk <u>Renate (REN0105)</u> R15: Dat...nou ja, op zich hebben wij een keurige echtscheiding gehad of het verbreken van de relatie. Maar we merkten wel toen we eenmaal, we hebben eerst gezegd dat mijn ex ergens anders ging wonen, dat het niet goed ging, nou dat was wel duidelijk dat het een tijdje niet goed ging, en eigenlijk was die spanning weg toen wij de knoop doorhakten. Toen konden we weer normaal met elkaar praten en hadden we weer lol. Ik vind dat we het, naar omstandigheden, heel goed hebben aangepakt. We hebben wel, we zijn gelijk heel duidelijk geweest naar hem dat we nooit meer bij elkaar zouden komen, dat we nog wel van elkaar hielden, we zaten nog net niet op het randje haat, we zijn net op tijd gestopt. R16: het begin trokken ik en mijn ex-partner wat meer naar elkaar toe, je bent wel blij dat je van elkaar af bent, hoe verdrietig het ook is, dat was op zich wel een goede beslissing, maar je raakt ook je kind kwijt voor een deel en dat is niet de bedoeling, zeker niet bij een kind van 7, dat is echt niet de bedoeling. We gingen nog wel eens bij elkaar op de koffie. Als je het dan niet uithield, dat was heel erg wennen. R17: Ja, dat was niet leuk. En dan losten we het zo met elkaar op. Dan at hij een keer mee. Op zich hadden we een vrij relaxte scheiding, achteraf gezien, vind ik dat we dat goed hebben gedaan. R44: Maar dat spaar je dan op totdat hij naar zijn vader is en dan kun je even in een sombere bui komen, afleiding zoeken, of geen afleiding, hoe mijn ex-man dat deed weet ik eigenlijk niet, geen idee. Ik weet wel dat hij dat wat minder goed kan afschermen. Dan kun je het van zijn gezicht aflezen. Dat moet O wel door gehad hebben. Ik kan redelijk goed toneelspelen.
Wat zien kinderen aan ouder bij scheiding	<u>Eva (EVA0305)</u> E32: toch wel een beetje agressie, er zijn wel heel veel dingen gebeurd, vooral verbaal. Maar de kinderen zijn niet geslagen en ik ook niet, dat niet. Maar er zijn wel heel veel agressieve uitingen geweest. E105: ja dat denk ik wel, ik denk wel dat ik wat rustiger uiteindelijk ben geworden. Ik denk dat dat het is. Ik weet het niet. Nee. E106: ja die boosheid, maar verder... nee. <u>Isabel (ISA0305)</u> I59: dat hij ook ontdooit, dat hij mij meer vertrouwt. En als ik moet huilen dan huil ik. <u>Karin (KAR0805)</u> K28: Aan de andere kant moet je wel door een heel rouwproces heen en krijg je alle fasen over je heen. Gaat het me alleen lukken en had ik dit zo gewild? Dat krijgen de kinderen natuurlijk ook mee. En in het begin was ik heel erg verdrietig en dat vonden de kinderen ook heel lastig. <u>Laura (LAU2204)</u> L39: Dat merkte ik wel, omdat het zo'n schoksituatie was, kon ik bepaalde dingen niet van ze weghouden. Soms was ik zo verdrietig, dat ging gewoon niet. L40: Ja, en dat heeft wel het meeste impact gehad, want als ik er nu naar vraag, hoe was dat toen en hoe ging dat? Dan zeggen ze: jij moest heel erg huilen. Dus dat hebben ze wel meegekregen. L41: Nou, dat is niet zo dat ze daar een mening over hebben, maar ik heb het idee dat het een soort plaatje is wat zo in hun hoofd zit. Toen het verteld werd, moest mama heel erg huilen.

	L75: . Dan zei ik dat er wel bij: ik ben niet boos op jullie, ik ben boos op papa, dat hebben jullie nu wel gemerkt. Ik dacht, ja dat kan nu niet anders meer, dat hebben ze gemerkt, maar dat is tussen papa en mij en heeft niks met jullie te maken, en straks is dat weer minder
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L22: nou ik heb mijn emotie niet weggedrukt, ook voor hen niet. Soms was ik heel verdrietig en dat liet ik ook wel aan hen zien, dat ik er niet voor wegliep. En ik denk wel dat ze gemerkt hebben dat ik wel veranderd ben en meer ook van je moet het toch alleen doen.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P16: Maar ze horen hun ouders huilen. Met een scheiding is dat gewoon zo. Nou, dan maken ze zich zorgen.
Ouders en conflicten	<u>Dennis (DEN2404)</u> D124: ja en zeker denk ik ook hoe zij later zelf om kunnen gaan met relaties. Wat zij een relatie vinden. en als dat in principe gewoon harmonieus is geweest dan lijkt mij dat 't logisch zou zijn om zelf ook een harmonieuze relatie te hebben
	<u>Eva (EVA0305)</u> E19: Dus we hadden een vechtscheiding, hij wilde niet scheiden, hij zei 'jij wil scheiden dus je regelt het maar'. Dus ik heb toen een advocaat in de arm moeten nemen om het te regelen. E20: ja dat was een heel proces. En hij moest uiteindelijk mee, maar bij alles eigenlijk waren de hakken in het zand. Dus daardoor duurde het allemaal heel lang. E22: En goed, dat heeft even geduurd voordat we daaruit waren. E27: nou het is wat anders gegaan. Er is vooral geschreeuwd dat ik wilde scheiden. Dus zo wisten de kinderen het eigenlijk. Er was ook niet gecommuniceerd verder. Dat was ook niet mogelijk. E28: ja. Die schreeuwde dan echt van woohhhh, dus zo ging dat eigenlijk min of meer. E32: toch wel een beetje agressie, er zijn wel heel veel dingen gebeurd, vooral verbaal. Maar de kinderen zijn niet geslagen en ik ook niet, dat niet. Maar er zijn wel heel veel agressieve uitingen geweest. E35: waar ze heel veel last van hebben gehad, denk ik toch wel dat dat ook te maken heeft met dat hij heel erg aan het afgeven was op de hele situatie en op mij. En dat ze daar geen weg mee wisten. En dat zag je voornamelijk dat ze tegen hem het ene zeiden en tegen mij het andere. En dan ga je daar contact over opnemen van 'goh hoe zit dat nou', en dan was het een heel ander verhaal. Dus dat heb ik heel extreem gemerkt. E38: omdat het niet mogelijk was om dat met hem te bespreken dat wij daar wat meer overleg over moesten hebben, want op het moment dat ik dat deed was het natuurlijk van ja dat is allemaal jouw schuld want jij wilde scheiden. Dan kom je daarin niet verder. E39: Dus met de kinderen heb ik daar wel pittige gesprekken over gehad. Ik ben er niet in meegegaan maar ik ben wel echt boos erom geworden, zo van 'niet om het een of het ander, maar zeg dan gewoon hoe het is. Want nu creëer je eigenlijk nog meer dat er strijd onderling komt.' Dat vonden ze wel erg lastig. E90: Ik weet van mezelf dat ik heel veel kwaadheid in me had, dat ik heel boos was om de manier waarop het allemaal ging. Met name ook voor de kinderen, anders zouden we er nog veel harder ingegaan zijn en dan had het me helemaal niet uitgemaakt. Maar nu, dat leek een machtsmiddel bijna, waar je continu omheen moest. En dat maakte me natuurlijk heel boos E91: En dan heb je allebei een eigen advocaat en wordt het toch een beetje zo'n vechtspel, wie is de winnaar, en dan worden dingen ook wel aangehaald dat je echt denkt van waar gaat dit nou weer over? En dat maakt je dan wel boos.

	<u>Joris (JOR0305)</u> J4: En op een gegeven moment na een poos was het steeds minder, en hadden we steeds meer woorden zeg maar. Daar hebben de kinderen me op aangesproken, van 'hé jullie maken steeds ruzie'. Toen zijn we om de tafel gaan zitten van oké... het is niet zo simpel als ik nu zeg... wat is er allemaal aan de hand? En daar kwam eigenlijk uit dat we als ouders en meer als broer en zus bij elkaar leefden dan als partners. We hebben ook doordat die ruzies afnamen, hebben we vrij snel afspraken gemaakt van oké als we dan constant ruziemaken dan moeten we zorgen dat we afspraken maken dat als de één aan het woord is dat je die laat uitpraten. Dan krijg je ook even aanspraak op het moment dat je in een woordenwisseling terecht komt, dat gaat ook gemengd soms. Want soms vindt de één dat je in een woordenwisseling zit en vindt de ander dat helemaal niet. Dat zijn ook verschillende belevingen, zo van 'je hoeft niet meteen boos te worden', 'huh ik ben helemaal niet boos'. Alles is dan op een gegeven moment gevoelig.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K7: Ik heb met Henk nooit toestanden gehad. Discussies enzovoort. Dat hebben wij niet gehad. K8: Ja. In die zin was het geen totaal drama.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L71: Dus dat hele KIES-programma is daar ook op gericht natuurlijk: geen conflicten, zo weinig mogelijk conflicten. Maak daar onderscheid in. L75: Dus ook zo'n KIES-programma, hoe ontzettend bijzonder en goed ik dat ook vind, je verwacht heel veel van gescheiden ouders, los van je eigen stuk, moet je een soort van de wijste zijn, en je kind centraal zetten, en dat is hartstikke fijn, maar niemand concreet vertelt hoe je dat dan moet doen. Hoe doe je dat dan? Ja, leuk die conflicten niet meer, maar hoe doe je dat dan? Hoe ga je er dan wel mee om?
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L8: ja inderdaad. Wat wel bij ons is, tenminste je hoorde natuurlijk wel eens verhalen van andere gescheiden ouders. Ik heb het met de kinderen er eigenlijk niet heel veel over, maar het contact tussen mij en Henk is eigenlijk heel goed. Wij zijn niet met ruzie uit elkaar gegaan. Dus ik denk dat dat misschien ook wel heel erg scheelt. L14: eigenlijk wel heel goed ook. Maar dat komt ook wel, wij zijn wel altijd heel open naar hen geweest, en we hadden ook eigenlijk geen ruzie.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P18: Ja ja, en omdat ik dus... ja weet je. Natuurlijk ben ik ook emotioneel, maar ik ga niet staan te huilen bij de kinderen. Dus ze zegt ook tegen de kinderen: 'je vader geeft niks om jullie'. Want als je gaat huilen, geef je dan heel veel om je kinderen of zo? P20: Al die negatieve energie die er is. Toen wij uit elkaar waren. P46: En nu staat er ze alleen voor. Daarom dacht zij ik kan elke keer bij Patrick aankloppen, maar dat is niet zo. Dat is verleden tijd. Je moet je eigen boontjes doppen.
	<u>Renate (REN0105)</u> R22: Dus wij hadden ondertussen een redelijke band, als we elkaar niet te lang zagen. Maar O, daar gaat het om natuurlijk, die, je merkte wel dat hij heel erg oplette op ons, wanneer het bij ons weer te veel werd, en de irritatie weer kwam, dat ik dacht van: ik ga maar weer weg, of andersom. R24: Dat kwam pas na de scheiding. Daarvoor was dat niet. Geen hele grote ernstige ruzies, dat is misschien 1 keer geweest. R50: Op een gegeven moment ging ik daar dan wel de strijd over aan. En hij ook met mij en daar heeft O wel last van gehad, dat hij dat dan toch meemaakte toen wij over de telefoon aan het bekvechten waren. Daar heeft hij last van gehad.

	Wij gingen op een gegeven moment, en daar hebben we alle twee gedaan moet ik eerlijk toegeven, ik ook. Gingen we elkaars eigen huisregels opleggen, ja maar ik vind dat jij....dat soort dingen.
Contact kind-uitwonende ouder	<u>Dennis (DEN2404)</u> D75: goed. Ja. Volgens mij vinden ze het leuk om bij me te zijn net als dat ze het leuk vinden om bij hun moeder te zijn. En ben ik een vervelende vader... ze zijn nu beiden wel in de puberteit, dan kunnen ze af en toe ook een hekel aan je hebben en dat ze je stom vinden en onredelijk. D78: En ik heb een andere partner en mijn ex die heeft sinds kort ook weer een vriend, en natuurlijk zie je dat daar dingen anders in werken. Ja er is iemand, zoals mijn vriendin, een aantal jaren al, maar dat is niet je moeder. Maar het is wel iemand die is er zo vaak, die heeft ook wel wat te zeggen in huis. Die kan ook wel dingen vinden. Dat soort dingen merk je natuurlijk wel, maar dat is niet meer dan te verwachten. Het is niet zo dat er een nieuwe moeder gekomen is, en hetzelfde geldt eigenlijk voor mijn ex. D85: Toen hebben wij allebei geprobeerd om ze zoveel mogelijk zekerheid te geven. Die regelmaat is gewoon een zekerheid, en bepaalde dingen doen, en dat je er voor ze bent. Natuurlijk geef je ze, ik denk zeker in het begin, meer aandacht dan dat je normaal zou doen in een normale situatie. Dat zijn wel dingen die je extra doet, die extra tijd met je kinderen. Maar dat is ook omdat je ze maar half zo vaak ziet. Dus de tijd die je hebt die maak je dan ook net even iets meer dan dat het voorheen was. D86: Dat zijn wel dingen die je extra doet, die extra tijd met je kinderen. Maar dat is ook omdat je ze maar half zo vaak ziet. Dus de tijd die je hebt die maak je dan ook net even iets meer dan dat het voorheen was. ja. Nu niet meer hoor *lacht*.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E24: nee, mijn dochter gaat nog steeds heen en weer, die wisselt nog wekelijks. En mijn zoon die functioneerde daar niet onder. En die had ook wel last van de spanning in huis daar. Het botste nogal. Dus hebben we daar uiteindelijk samen voor gekozen dat hij bij mij zou wonen. E26: nou hij ziet daar heel erg tegenop. Dus hoe harder zijn vader z'n best deed, hoe meer hij zoiets had van 'joh ik wil dit niet'. Dan weet je zelf ook niet zo heel goed wat je daarmee aan moet. Ik heb hem ook wel eens gedwongen en dat werkte ook niet heel positief. Toen dacht ik 'ja wat moet ik daar nou mee'. Toen heb ik samen met zijn vader afgesproken, ook waar hij bij was, 'ja hoe doen we dit nou'. Zijn vader zei ook 'ik ga je niet dwingen om te komen, dus ik leg het initiatief bij jou neer'. Maar goed, om dat initiatief bij een puber neer te leggen, vond ik weer niet zo handig. Want dan doen ze gewoon niks, dan komen ze niet meer in beweging. Maar goed dat was een keuze die toch gemaakt werd. Dus toen was er bijna geen contact meer. En nu is dat wel zo nu en dan, gelukkig. E36: En dat merk je vooral bij de oudste nog steeds. Dat ze dat nog steeds moeilijk vindt om dingen tegen haar vader te zeggen. Omdat ze dan bang is voor een bepaalde reactie. E48: ja klopt. Terwijl bij mijn zoon zie ik dat eigenlijk, die praat er ook veel makkelijker over. Als zijn vader belt van 'goh wil je dit of dat', dan zegt hij ook wel van 'nee, daar heb ik eigenlijk niet zo'n zin in'. Of 'nou dat vind ik goed'. Dat doet hij wel. Dat heeft hij wel geleerd. E78: Want dat stuk hebben we ook gehad tussen Maartje en Thom, dat Thom die had dan gesprekken gehad en die vertelde daarover en Maartje zat daar een beetje tussenin dat zij weer een hele andere versie hoorde van haar vader. Of dat hij zei 'ik heb Thom al heel vaak gebeld', en dan zei Thom van 'nou ik ben helemaal niet gebeld, ik ben voor het laatst drie maanden geleden gebeld', bij wijze van. E84: ja. En Maartje die weet dan niet goed hoe ze daarmee om moet gaan (met vader borderline). Dus ik zei ook van

	‘eigenlijk moet je ook zien dat je ergens in die middenlijn blijft bewegen en het niet op jezelf betreft’ E87: Dat merkte ik bij Thom ook, hij zegt je kunt helemaal niets goed doen. Dan betrekken ze alles wat gezegd wordt heel erg op zichzelf, alsof zij als persoon niet deugen. Terwijl dat natuurlijk niet het geval is. E88: Dus het lijkt alsof ze daar iets beter mee omgaat. Maar goed, ik ben daar niet bij. E94: . Hij heeft ook geen moeite om met zijn vader op die manier te communiceren. E99: en toen zei hij ‘ik ga er niet meer naartoe. Ik ga er niet meer naartoe’. Ik denk ja, en nu? Maar goed uiteindelijk heeft hij dat ook wel zelf met zijn vader over gesproken. Dat vond ik wel heel knap van hem. E102: Het gekke is ook, Thom is pas jarig geweest en toen is zijn vader ook gekomen. Dat was wel voor de eerste keer. Dat ik zei van ‘ja kom ook’, maar dat komt natuurlijk ook omdat Thom daar eigenlijk niet komt. Dus Thom zei ‘wat wil je’, en dat vond zijn vader eigenlijk wel leuk. Ik denk nou oké dat is toch weer een pluspuntje. Dus toen is hij geweest. E103: Toen wilde ze uit eten en toen was ze weer bang dat er een spanningsveld zou zijn tussen haar vader en Thom. Dus die maakt zich daar bij voorbaat al druk over. E104: Maar nu moet ik zeggen dat ze heeft ervaren dat dat normaal kan, misschien is dat voor haar ook wel weer goed. Dat weet ik niet. Daar moet ze ook een beetje zelf aan doen denk ik.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L21: Vanaf dat moment, dus 4 weken later, hebben ze een bezoeksregeling om de week het weekend, waarbij ze in eerste instantie naar een appartement gingen, en daarna dus naar het oude huis. En dat ging op zich, daar hebben ze zich redelijk snel aan aangepast. L20: Er was wel telefonisch contact (nadat scheiding uitgesproken was)
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L13: Zoals nu komt Bram er ook wel achter hoe zijn vader is, en dan zeg ik toch wel heel gauw ‘ja Bram, ik weet het, ik ken het echt’, en dat zeg ik ook. Maar het is en blijft zijn vader natuurlijk en ze moeten het er toch mee doen. L16: ik vind dat heel moeilijk om te zeggen wat. Het enige is alleen dat ze niet heel graag naar hun vader gaan. En ja, daar kan ik allerlei oorzaken voor verzinnen... ze zijn natuurlijk in principe altijd bij mij en om de twee weken een weekend bij Henk en dan gaan ze of vrijdagmiddag of avond daar naar toe tot zondagavond. Doordat Henk nu een functie in G heeft, dus die gaat op zondagavond weg en komt vrijdagavond weer thuis. Ze hebben bij hem, niet zoals bij mij, een eigen kamer, daar staat alleen een bed, bij mij hebben ze echt hun kamer waar ze hun dingen hebben, en als ze naar Henk gaan neemt Sander toch vaak de playstation mee of een laptop. En hier hebben ze dat gewoon. Hier hebben ze ook vrienden in de buurt en dat hebben ze daar ook niet. Nu wonen we wel vrij dicht bij elkaar. Dus ja, wat ik heb gemerkt: ze gaan gewoon niet echt graag naar hun vader toe. Ze gaan wel maar... ze komen toch wel vaak zondagavond thuis... en zeker Sander nu die toch wat ouder is en nou ja en hoe vaak ik wel niet thuis kom en denk hij is er weer... dan zegt hij tegen Henk ik even naar een vriendje en dan zit hij toch vaak hier, of met een vriendje hier, omdat dit toch meer hun huis is. L17: Ja, ja. Bram zei in het begin vaak: ik heb geen zin om bij papa te gaan logeren. Dan dacht ik wel: eigenlijk is het niet logeren. Eigenlijk is het daar ook gewoon wonen. Ik denk dat dat op den duur wel komt. Henk wil de zolder gaan verbouwen zodat ze een grotere kamer krijgen. Over een jaar of twee-drie gaat Sander helemaal niet meer naar zijn vader, alleen even langs om gedag te zeggen. Ik verwacht ook wel dat Sander snel op kamers gaat als hij een vervolgopleiding gaat doen. L28: En ik merk dat ik het nu aan Bram heel goed duidelijk kan maken, want die komt met heel veel dingen over Henk en dat ik dan tegen hem kan zeggen van ‘ja, ik weet het Bram, ik herken het’. Dat Bram echt wel moppert over waar Henk zich druk over maakt of moeilijk over doet. En dan weet ik ook hoe Henk kan zijn. En zondagavond kwamen ze ook allebei thuis, ze hadden het gewoon niet naar hun zin gehad. En dan komt Bram met verhalen en dan zeg ik ‘ja Bram, ik weet het, daar herken ik papa in’. En ik zei tegen Sander pas van ‘nou, ik denk dat je het maar hier in dit oor moet doen maar daar er weer

	uit moet laten gaan, want papa bedoelt het ook weer niet zo'. Maar ja voor de kinderen is dat toch wel heel moeilijk. <u>Patrick (PAT1804)</u> P27: Hij heeft het bij mij ook 1 keer gedaan. Hij was doodziek. En toen kwam hij bij mij en ik ging Elise even wegbrengen. Ga maar even liggen. Kwam ik terug was hij aan het gamen. "Je was toch doodziek?" Ja, ik ben nog een beetje ziek hoor." 'Oh ja? Als je doodziek bent kun je niet gaan gamen, kun je niet rechtop staan gaan zitten", en toen, we voelen elkaar heel goed aan, gevoelsmatig eigenlijk. 'Ik weet gewoon dat je hebt gelogen. Je kunt vandaag thuisblijven maar dit wil ik nooit meer hebben'. Het is daarna nooit meer gebeurd <u>Renate (REN0105)</u> R26: Zijn vader is ook niet altijd de makkelijkste. Die stelt hele hoge eisen aan de mensen om zich heen, dus ook aan zijn kind. Dus mijn zoon kwam tussen twee verschillende huishoudens te zitten en manieren van met elkaar omgaan. R27: Mijn ex-man had zoiets van hij moet een vent worden. En mijn ex-man had zoiets van hij mag wel een beetje bikkelen. Hij wilde dan in gesprek gaan op een te volwassen manier. Ik vond dat hij geen kindertaal gebruikte. Toen dat zich begon te ontwikkelen was hij een jaar of 9, dat het langzamerhand slechter werd, het contact tussen hem en zijn vader en die vriendin. Het bleek dat zij niet uit het zicht raakte, want daar had mijn zoon natuurlijk nog op gehoopt, misschien gaat het wel uit, dat soort dingen. En daar liep mijn zoon op stuk. Dus die begon zich terug te trekken en ik begon me daar wel zorgen over te maken. R29: . Mijn zoon gaat nu met veel meer plezier naar zijn vader toe. In het begin had hij ook heimwee, dat was voor mij heel moeilijk. Hij wilde zijn vader wel graag zien en de zoon van zijn nieuwe vriendin, hij wilde daar wel zijn, maar als je de hele tijd op je tenen moet lopen is dat heel erg moeilijk. Dat begon dan donderdagavond al, huilend, ik ga je missen. Wil je dan niet naar papa? Jawel dat wil ik wel. R47: Daar na is het een tijdje wel rustig geweest, totdat we merkten dat hij een blokkade kreeg naar mijn ex-man. Die alleen maar erger werd en dan maakt je je wel zorgen. Dat is niet normaal. Ja, tenzij het een vader is die zelf ook enorm op afstand is, en liever niets met z'n kinderen wil, maar dat was hij niet. Hij ging er alleen op een verkeerde manier mee om waardoor het alleen maar erger werd en dan de combinatie dat zijn vader ging samenwonen met iemand waarvan het nog niet helemaal duidelijk was of die zou blijven, dus dat was best ingewikkeld. R49: Toen was het een tijdje rustig en daarna kwam er in de band met zijn vader, niet eens in de band naar anderen toe, dat niet.
Contact kind-verzorgende ouder	<u>Eva (EVA0305)</u> E73: En soms zijn er gewoon nog spanningsvelden, maar dan is het een discussie die wij hebben. Maar verder gaat het eigenlijk heel goed en is er geen spanning tussen ons. Dus we zijn gewoon normaal met elkaar in gesprek, altijd wel hoor. Dus dat is het niet. E107: Je hebt af en toe natuurlijk nog wel irritaties die daaruit voortvloeien maar dat heeft wel meer met bepaald overleg, niet zozeer met hem maar wel met Maartje voornamelijk. Dat ze er altijd omheen draait. Maar dan zeg ik ook wel van 'joh dat irriteert me gewoon, dat je het niet op die manier doet'. Maar dat is toch wel iets tussen haar en mij. Maar dat zou ik daarvoor ook gedaan hebben. Dat is niet echt anders of zo. <u>Isabel (ISA0305)</u> I35: Hij vertelde niets meer aan Peter en niets meer aan mij. En later bleek ook, hij vertrouwde ons niet. Want wij zeiden, als hij heel erg gepest en geplaagd werd op school, 'niet zeuren' eigenlijk. 'Zo werkt dat. Je wordt gepest op school en leer er maar mee omgaan, daar wordt je hard van'. Daar stapten we overheen.

	I42: maar ons geluk is gewoon nu dat hij met Peter een goede band heeft, met mij ook. En dat we met z'n drieën ook heel veel leuke dingen doen en samen eten ook doordeweeks, en dat hij nu ook wel merkt van oké, het is wel goed zo. I43: zijn vader is eigenlijk zijn ouders. Want die woont ook in het huis waar zijn vriendjes wonen, en daar zit ook de school, de dorpsschool. Dus dat is zijn thuisbasis. I59: dat hij ook ontdooit, dat hij mij meer vertrouwt. En als ik moet huilen dan huil ik.
Beleving ouderschap	<u>Dennis (DEN2404)</u> D87: Nee, het grote voordeel van scheiden is ook dat je geen kinderen af en toe hebt, dat mag je best benoemen *lacht*.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E49: ja want het is op een gegeven moment ook wel lastig om daar zelf continu in te zitten, vind ik. Want je hebt toch altijd zoiets van ja, willen ze je alles wel vertellen? Dat mag je niet verwachten denk ik, ondanks dat je daar wel voor open staat. Maar dat vind ik dan toch een lastige,
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I23: Vóór de scheiding namelijk, hadden we hem ook niet zo goed in de gaten. We wisten wel van oh hij heeft wel snel conflictjes buiten, dat hij in een groep altijd een beetje een buitenstaander was. Dat zagen we wel, maar dan hadden we zoiets van, 'je moet ook niet overal op letten. Als ze je plagen, hier erin en hier eruit' *wijst naar haar oren*. Zo oppeppen. Maar we hebben hier geleerd, je moet in zijn gevoel gaan zitten. Hij heeft het nodig. Maar dat hebben we geleerd. Maar dat half jaar heeft hij zich er in zijn eentje een beetje doorheen moeten... heeft zich alleen gevoeld ook.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J17: En in het begin, ja grenzen stellen. Ik was wat gemakkelijker dan hun moeder. Dat betekent niet dat dat beter is. Maar als hun moeder zei van 'jongens daar ligt de grens', dan zei ik 'ja daar ligt de grens' maar vervolgens lette ik daar veel minder op. En als ze er overheen gingen van ja het zal ook wel, toe maar. Toen hebben ze zelf op een gegeven moment aangegeven van 'ja dat is wel lastig pap, jij bent super makkelijk en bij jou mag alles, en misschien is dat niet helemaal goed'. Dat was inderdaad niet helemaal goed. J18: dat hebben ze zelf gezegd ja. Zo van, ja 'we gaan eigenlijk een beetje te laat naar bed' bijvoorbeeld. Dat was op een gegeven moment ook zo. Ja eigenlijk hou je maar een ritme. Toen was het de eerste om half 9, de tweede om 9 uur, half 10 en 10 uur. Bij de eerste lette ik al niet op van oh, is het zo een half uur later. De rest wil eigenlijk ook niet achterblijven en dan schoof alles op. En de volgende dag waren ze niet fit. Dus 'pap als jij nou zorgt dat we beter'... dus waar ik denk van toe maar, vragen ze zelf wel om bijsturing. J19: ja daar stond ik ook even van te kijken, van ja ze hebben gelijk, het klopt wel. En zo nog meer dingetjes, bij mij is het allemaal iets losser dus ik heb dat ook weer iets aangehaald. En nu loopt het ongeveer op één lijn. Het kan ook wel eens andersom voorkomen. J20: Maar daar zit ook wel meer aanpassing, omdat zij vindt... als ik bijvoorbeeld de kinderen te laat op liet dan vindt zij dat meteen van 'hallo'. Dan sprak ze mij al snel ergens op aan van hé... en met de kinderen als ze bijvoorbeeld iets niet opruimen. Dat is van zowel mijn ex en ik niet onze sterkste kant om de kinderen daarop aan te sturen. Meestal ruimen wij dan achter hen op, dat is sneller en minder energievretend dan ze daarop aansturen. *lacht* Helemaal verkeerd maar in de praktijk werkt het wel zo. En zij is daar vrij strikt in, zo van 'nee, daar moet je energie in stoppen om ze daarin op te voeden'. En we zijn nu een inhaalslag aan het maken. Maar dat vinden ze prima. J27: ja deels ook wel, maar als je er dan naar probeert te kijken achteraf, dan hebben we meer steekjes laten vallen dan we

	op dat moment in de gaten hadden. J28: Want ja, dan ben je toch iets aan het uitpraten en dan zijn ze al snel iets later op bed, zitten ze al snel iets op televisie te kijken waarvan je eigenlijk vindt dat ze het niet moeten kijken.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L75: Dus ook zo'n KIES-programma, hoe ontzettend bijzonder en goed ik dat ook vind, je verwacht heel veel van gescheiden ouders, los van je eigen stuk, moet je een soort van de wijste zijn, en je kind centraal zetten, en dat is hartstikke fijn, maar niemand concreet vertelt hoe je dat dan moet doen. Hoe doe je dat dan? Ja, leuk die conflicten niet meer, maar hoe doe je dat dan? Hoe ga je er dan wel mee om? En, ja, maar dat is natuurlijk mijn kant als verzorgende ouder, vind ik het sowieso wel zwaar. Om altijd verantwoordelijk te zijn, dat vind ik best een belasting. En dan moet je er dit ook nog bij doen, dat je denkt van ja. Dat er wat meer oog daarvoor komt.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L15: ja dat weet ik niet. Maar ik merk wel, zeker ook nu met Bram, hij wordt toch 15 en is een beetje aan het puberen. En daar heb ik soms best wel moeite mee en dan bel ik toch Henk op van nou wil jij eens even met hem praten. Dan merk je toch dat ze het gezag van de man af en toe wel nodig hebben hoor. L34: Natuurlijk je hebt ook wel je momenten dat je ze achter het behang kan plakken. Maar zoals nu is hij toch wel aan het puberen. Vorige week ook, een brandje stichten. Dan denk ik ja, als het daarbij blijft en het allemaal niet erger wordt. En zoals nu ook, dan ben ik blij dat ik ze zie en dat ze hierboven zitten. Dat heb ik liever dan dat ze op straat lopen. En ik ben er dus wel open in, zo van gewoon zeggen als er iets is, vertel het me gewoon. Misschien dat je later zegt van oh ik had toch dit of dat moeten doen, of ik heb dit wel goed gedaan of niet goed gedaan.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P27: Hij heeft het bij mij ook 1 keer gedaan. Hij was doodziek. En toen kwam hij bij mij en ik ging Elise even wegbrengen. Ga maar even liggen. Kwam ik terug was hij aan het gamen. "Je was toch doodziek?" Ja, ik ben nog een beetje ziek hoor." "Oh ja? Als je doodziek bent kun je niet gaan gamen, kun je niet rechtop staan gaan zitten", en toen, we voelen elkaar heel goed aan, gevoelsmatig eigenlijk. 'Ik weet gewoon dat je hebt gelogen. Je kunt vandaag thuisblijven maar dit wil ik nooit meer hebben'. Het is daarna nooit meer gebeurd. En dat heb ik dus aan mijn ex verteld, dat hij dat zo doet. Zij krijgen nog steeds alles van de moeder. Ze hoeven maar te kraaien of ja. En bij mij is dat niet zo. En ja dat laat ik aan haar, wat ze er zelf mee doet. P36: Ja, dat hebben we tegen de kinderen gezegd, vanaf het begin al. Toen ik eruit was had ik zoiets van, ik ga nooit meer samenleven. Dat was wel hard voor de kinderen *begint te lachen* maar goed. Ik ben altijd duidelijk geweest, hoe hard het ook was. Je kunt het wel met een omweg vertellen, en dan? Dan weet je helemaal niet hoe het zit. Als je maar duidelijk genoeg bent *lacht*. Daarom had ik er ook nooit last van als de kinderen bij mij waren. Ik deed het gewoon op dezelfde manier als toen we samen deden. Bepaalde dingen deed ik wel anders. Met eten of zo, met bepaalde dingen doen. Ik was hartstikke blij dat het zo ging. En ik vond het nog fijn ook. Duidelijkheid, dat is belangrijk. P47: Als je er niet uit komt, dan zeg je dat soort dingen en dan werd ik erg boos. Dat hebben de kinderen ook wel eens meegemaakt. Dat benadrukte ze nog wel eens, zo van, papa wordt weer boos, dat zei ze naar de kinderen toe. Papa wordt elke keer boos. Nog steeds hoor. Ik heb het losgelaten en met de kinderen ook over gehad. Ook met Pim afgesproken: ik wil dat jij gelukkig bent. Als dat alleen bij je moeder is, dan mag je straks gewoon kiezen. Als je straks gewoon daar wilt wonen, mag je daar wonen. Als je bij mij wilt om de week wil komen dan is dat ook goed. Ik wil jou gewoon gelukkig zien en als dat daar is, is dat ook goed. P56: Alleen die wisselmomenten was ellende. Een jaar geleden had PIM bedacht, ik krijg mijn zin niet bij mijn vader dus ga

	ik maar naar mijn moeder. En toen ben ik hem gaan halen en zei ik: 'dat gaan we nooit meer doen. Je gaat het eerst met mij oplossen en als je dan naar je moeder wil, bespreek je eerst met mij'. En mijn ex had zoiets van, dat moet toch kunnen? Dat moet ook kunnen, maar niet als ik met hem woorden heb en hij zo wegloopt. We moeten het gewoon oplossen en dat heb ik met mijn zoontje ook. Als we een probleem hebben, lossen we het gewoon op. En hij heeft een beetje het karakter van mijn ex. Ik wil het er dan met PIM overhebben en dan wordt hij boos en ik word boos, maar nu hebben we het opgelost. <u>Renate (REN0105)</u> R27: Mijn ex-man had zoiets van hij moet een vent worden. Dat vond ik ook wel. R31: Nee, eigenlijk niet meer. Dat is nu toch al zo lang geleden. Wel over afspraken die we maken, hoe hij daarin benaderd wil worden door mij. Hij begint langzaam wat ouder te worden, dus hij wil niet meer dat alles voor hem beslist wordt. Hij begint een beetje te pre-puberen. Flink aan het onderhandelen en dat vind ik wel leuk. R32: Ja, natuurlijk. Het is nog niet echt de puberteit dus, nu is het nog leuk. Ik weet ook niet wat er gaat gebeuren. R51: We zijn wel van plan dat als de puberteit komt en hij begint een beetje met uitgaan of dat soort dingen, of hangen, of over hoe laat hij thuis moet zijn, dat we dat wel een beetje op één lijn komt. Maar ja, dat komt nog. Zo ver zijn we nog niet.
Omgang ouder belang kind	<u>Eva (EVA0305)</u> Eva26: Dan weet je zelf ook niet zo heel goed wat je daarmee aan moet. Ik heb hem ook wel eens gedwongen en dat werkte ook niet heel positief. Toen dacht ik 'ja wat moet ik daar nou mee'. Toen heb ik samen met zijn vader afgesproken, ook waar hij bij was, 'ja hoe doen we dit nou'. Zijn vader zei ook 'ik ga je niet dwingen om te komen, dus ik leg het initiatief bij jou neer'. Maar goed, om dat initiatief bij een puber neer te leggen, vond ik weer niet zo handig. Want dan doen ze gewoon niks, dan komen ze niet meer in beweging. Maar goed dat was een keuze die toch gemaakt werd. Dus toen was er bijna geen contact meer. En nu is dat wel zo nu en dan, gelukkig. E41: Maar ik weet niet of ik daar goed of fout heb gehandeld, dat weet ik eigenlijk niet. E49: ja want het is op een gegeven moment ook wel lastig om daar zelf continu in te zitten, vind ik. Want je hebt toch altijd zoiets van ja, willen ze je alles wel vertellen? Dat mag je niet verwachten denk ik, ondanks dat je daar wel voor open staat. Maar dat vind ik dan toch een lastige. E63: Maar hij woont ook in de buurt. We hebben wel geprobeerd om in de veilige omgeving te blijven allebei. E71: eigenlijk heel goed. Dat was eigenlijk geen probleem. Gelukkig niet. Ik denk dat het anders ook niet zo had gewerkt, dan had hij er niet voor gekozen om na een half jaar te zeggen laten we maar in één huis gaan wonen. Ik denk niet dat dat was gebeurd dan. E75: Dat probeerde ik altijd wel te mijden maar dat heb ik later wel voor m'n voeten gekregen van ze, dat ze aan mij niks merkten, dat ze van mij niks hoorden. En omdat ik juist zoiets had van ik wil dat niet naar hen toe laten zien. E76: Dus ja dat was dan eigenlijk ook weer niet handig maar dan denk je dat je daar goed aan doet door ze er helemaal buiten te houden, omdat in mijn beleving het toch meer iets was tussen mijn ex-man en mij. Maar zij zagen dat toch iets anders. E77: Ik liep naar buiten of naar boven als ik een telefoontje daarover had, zodat ze dat niet mee zouden krijgen. Maar dat hebben zij vervelend gevonden, maar ik denk dat het er ook wel mee te maken had, zoals ze dat zeiden, dat ze bij hem wel heel veel hoorden en dat dat in veel gevallen een andere versie was dan die ze later van mij hoorden als ze ernaar vroegen. Ze zeiden ja op dat moment hoor je het maar van één kant en dan ga je dat ook als waarheid zien. En toen dacht ik ja, dat is natuurlijk ook wel zo, maar ik vind eigenlijk dat je het allebei niet moet doen maar daar heb ik geen invloed op. Dan was het misschien toch handiger geweest om iets daarover te zeggen, maar dan vind ik dat nog moeilijk, want dan zijn het twee

	verhalen en welke versie is dan voor hen... wil je dat dan weten, wie van je ouders dat niet eerlijk zegt? Dat vraag ik me af. E84: ja. En Maartje die weet dan niet goed hoe ze daarmee om moet gaan. Dus ik zei ook van 'eigenlijk moet je ook zien dat je ergens in die middenlijn blijft bewegen en het niet op jezelf betreft'. Ik heb haar gezegd 'lees er eens wat over om daar wat meer over te begrijpen'. E85: ja. En dat had ik eigenlijk weer van een collega, toevallig dat die ook gescheiden is en dat haar ex-man eigenlijk meer een narcistische persoonlijkheid heeft. En die had op een gegeven moment ook tegen haar dochter gezegd van 'ik denk dat het goed is om eens wat informatie te lezen over die persoonlijkheden en stoornissen, om ermee om te kunnen gaan'. Dus toen dacht ik oh dat vind ik eigenlijk een hele goede, dus dat heb ik haar ook meegegeven. E86: jawel ze begrijpt het wel beter, het is niet dat ze het heel erg op zichzelf betreft.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I28: Maar dat zit ook in zijn karakter. Hij is heel onzeker, super onzeker. Dat is ook gebleken uit wat de kindertherapeut vertelt. Je kunt dat verbloemen maar vanbinnen is er altijd een onzekerheid. En ik herken heel veel in hem gelukkig dus ik kan daar nu beter mee omgaan. I33: Hij moet blij zijn met zichzelf... hij moet niks, maar dat is ons doel. Hij moet vooral het gevoel hebben van het is oké zoals ik ben. Maar dat is makkelijk gezegd als je... nu weet ik het. Maar toen zaten we er middenin, toen wisten we het niet. Er is toch wel wat beschadigd bij hem. I35: Hij vertelde niets meer aan Peter en niets meer aan mij. En later bleek ook, hij vertrouwde ons niet. Want wij zeiden, als hij heel erg gepest en geplaagd werd op school, 'niet zeuren' eigenlijk. 'Zo werkt dat. Je wordt gepest op school en leer er maar mee omgaan, daar wordt je hard van'. Daar stapten we overheen. I38: ja. Nu het ook beter gaat met hem is dat de manier gewoon. Als hij ergens mee zit, 'nou kom gaan we even zitten. Hoe voelt dat dan?' Dus meer natuurlijk voor mij. Peter heeft heel veel moeite om in dat gevoel te gaan zitten, want hij heeft ook z'n opvoeding en hoe hij ermee omgaat. Gewoon doorstappen. Huilen, daar doen we niet aan. Terwijl Daan gewoon.. gisteren waren we met K'nex aan het spelen, met de achtbaan. En dan moet dat af en dan zie ik gewoon dat hij moet huilen. Ik zeg 'dat is niet erg als je moet huilen, je bent gewoon boos dat het niet lukt of wat is er met je?' 'Ja ik wil dat af hebben'. En dan praten we erover en dan, pfff 'laat schouders zakken* dan zie ik hem ontdooien. Ik zeg 'kom, we gaan gewoon even wat drinken. Ik kan me helemaal voorstellen dat je dat niet leuk vindt'. Dan ga ik echt... nou en dan 10 minuten later zit hij in elkaar, zoiets. En dan zijn we zo trots, dan hebben we echt zoiets van oh dat hebben we samen gedaan. Echt een geluksmoment, die we nu samen beleven. Zover was ik nooit gekomen als ik bij Peter was blijven wonen. I41: Hij heeft allang aangevoeld dat ik niet happy was, maar als kind moet je daar helemaal niet mee bezig zijn. Snap je? Ik kan het niet veranderen, hij is zo gevoelig. En hij ziet aan mij wat er met me is. En ik wil als volwassene en kind, wil ik dat niet bij hem leggen. Maar sommige dingen pakt hij toch op. I44: En dan gaat hij soms tegen me zeggen van 'mama sorry, maar thuis is wel bij Peter en bij jou kom ik logeren'. Dat zei hij een maand of wat geleden. Nou dat voel je dan hè. 'Oké, dat kan ik me voorstellen Daan. Wat kunnen we eraan doen om jou ook bij mama dan op de flat een lekker gevoel te geven?' Nou op een gegeven moment kwam eruit, pas na een paar weken: 'ik wil een huisdier want dan kan ik knuffelen'. Ik zeg 'nou dat kan'. Een hond kan niet, een kat kan niet, alles op een rij. Een hamster! Dus we hebben een hamster gekocht samen en dat is nu zijn ding zeg maar. Ik denk dat ik dingen niet moet forceren. Het is wat het is, en hij voelt zich nu eenmaal bij Peter heel vertrouwd. Ik ben een ander mens, ik ben meer spontaan, en ik zie wel hoe de dag verloopt. Dus dat is voor Daan iedere keer een beetje aanpassen. I48: Het voordeel is dat ik gewoon bij Peter in huis kan zijn en iedere dinsdag en woensdag haal ik hem uit school. En als Daan dan wil spelen in zijn buurtje bij Peter, dan gaan we daar gewoon spelen. Dan zeg ik niet van 'nee, we zijn deze week bij mama dus we gaan op de flat'. We zijn daar heel flexibel in, dat is de afspraak die Peter en ik hebben: Daans' belang

	staat bovenaan. In het begin vond Peter dat moeilijk, die dacht van als jij weg wil dan ga je lekker weg. Maar al heel snel had Peter zoiets van nee Daan moet het goed gaan, dus hij is daar heel flexibel in geweest en nu werkt het gewoon goed. I51: nee. Toen was ik zo blij. Ik ben op schoolreisje mee geweest, dat was aan het begin van het schooljaar gelukkig op de dorpsschool. Nou toen had ik het al heel snel in de gaten, die man praat heel graag over dingen die hij beleeft. En dat is hartstikke leuk, maar Daan sluit zich dan af voor hem want die denkt daar kan ik m'n ei niet bij kwijt. I52: Dus we hebben een gesprek aangevraagd bij meester Bob en gezegd hoe Daan in elkaar steekt en dat hij zich niet veilig voelde bij hem. I61: Je wil niet dat een kind het meekrijgt, maar beter zo en dat hij zichzelf ook durft te laten zien. Niet dat ik mijn sores bij Daan neerleg, helemaal niet. I64: Als hij dat maar leert, dat hij gewoon lekker z'n gevoel mag uiten, ook al ben je een jongen want jongens mogen niet huilen zeg maar. Nu leg ik uit aan Daan waarom. Dat hij niet denkt dat ik verdrietig ben ergens om, maar dat het ook van geluk kan zijn. Meer in het gevoel gaan zitten. Ik merk aan Daan dat dat hem goed doet. I72: ja, ik merk dan aan hem, oh jij wil het erover hebben dat papa en mama niet bij elkaar zijn. En hij spreekt zich ook uit: 'dit zou ik nou zo graag doen met papa ook erbij'. Zoiets. 'Nou, dan gaan we dat misschien de volgende keer regelen'.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J20: Meestal ruimen wij dan achter hen op, dat is sneller en minder energievretend dan ze daarop aansturen. *lacht* Helemaal verkeerd maar in de praktijk werkt het wel zo. En zij is daar vrij strikt in, zo van 'nee, daar moet je energie in stoppen om ze daarin op te voeden'. En we zijn nu een inhaalslag aan het maken. Maar dat vinden ze prima.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K5: En met mijn 25ste hebben we Tim en Lotte gekregen. En toen zijn we van J centrum naar C verhuisd. Vanuit het idee dat een flatje niet heel handig is in het centrum van J met twee kinderen. We zijn in dit huis waar ik nu woon terecht gekomen. Toen we gingen gescheiden hebben we er bewust voor gekozen dat ik hier bleef wonen. We hadden zoiets van, dan hebben zij in ieder geval hun eigen plekje. Vandaar dat ik hier nog zit. Toen was Henk binnen twee weken weg. Die is toen vlakbij gaan wonen. K6: Ja, zodat de kinderen makkelijk heen en weer kunnen. K7: Henk had ook zoiets dat als we het gaan doen, doen we het zo snel en goed mogelijk voor de kinderen. Achteraf heb je dan wel zoiets van heb je dingen wel goed gedaan of was het niet te snel? Maar op dat moment was het goed en ook voor de kinderen duidelijk. K14: Ik ben daarna naar mijn ouders gegaan. En daar was mijn zus met haar gezin. Ik had Tim meegenomen en Lotte lag ziek op de bank. Waar ik niet helemaal over na had gedacht: hij was in de woonkamer en het is voor iedereen enorm ingrijpend en dat vond hij wel heel erg. Iedereen was aan het huilen en volgens mij had hij daar meer last van dan toen Henk en ik het hem vertelden K19: Op een gegeven moment had ik zoiets van hij moet gewoon even uitrazen en dan komt hij wel weer beneden. En dat werkte uiteindelijk beter. Dat ging zo de eerst paar maanden. En toen ging het ook wel goed. Ik vond het eigenlijk ook wel lekker. Je uit het tenminste wel. K25: Die (Lotte) viel gewoon niet in slaap, dan ligt ze wakker van dat ze niet slaapt dus de volgende dag chagrijnig is. Ook wel heel verdrietig, maar dan meer als ze iets met vriendinnetjes had gedaan waar ze zich voor schaamde. En dan kwam dat verhaal na 3 maanden weer. Daar hebben we het toch over gehad? Wat is er nu? Toen heb ik ook wel aan haar gevraagd wil je er met iemand over praten? Ik dacht, ik doe het in kindertaal: wil je naar de praatdokter? Lotte: bedoel je de psycholoog? *iedereen lacht* Maar dat wilde ze niet. K26: Toen heb ik het gewoon aankeken en ook wel aangegeven bij de leerkracht. Als jullie denken dat er veel verandert aan

	Lotte, laat het dan weten. K30: Over hoe ik mezelf voel of ik vraag regelmatig door de loop van de tijd heen hoe kijk je er nu tegenaan? Hoe gaat het? Dat probeer ik wel een beetje bespreekbaar te houden. K31: Ik ga vrij goed om met mijn ouders en mijn zussen en heb aan hun gevraagd hou het in de gaten, klets eens met ze. Dat is toch net een stapje verder weg.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L14: Ja, maar ik heb ook erg geworsteld met wat zou ik zeggen? Achteraf denk ik dat is best wel heel erg lastig geweest want welke woorden geef je eraan? Ik wist wel gelijk, ik wil papa niet zwart maken, want dat was niet in het belang van de kinderen, maar hoe zeg je dat dan wel? L15: Je krijgt van die hele rare situaties, er komen een heleboel mensen langs, en aan de andere kant kon ik niets zeggen, en wilde ik ook niets zeggen waar de kinderen bij waren, dus af en toe gingen ze dan tv kijken en ging ik dan op de slaapkamer dan met diegene even praten. L25: Dus het ouderschapsplan vormgegeven, waarvan ik dacht dan en dan moet er contact zijn, ik wil geen co-ouderschap, geen regeling waarin ze de hele tijd heen en weer gaan. Ik wil één vaste basis en vanuit daar kunnen ze contact hebben. L28: Wat heel fijn was en op een gegeven moment had ik zoiets van... er gebeurden dingen waar ik zoiets had van het kan eigenlijk niet, dit is gewoon te bijzonder dat dit gebeurt, de kinderen zaten op de basisschool en daar wilde ik ze perse houden. En daar zijn we gaan wonen en omdat we daar gingen wonen was het enigszins bekend, je kunt vanuit het huis de school zien. Dus het terrein was een soort van veilig. L29: En dat was een heel heftig moment waarbij ik ontzettend moest huilen. Ik ben dus met vrienden naar dat huis gegaan en heb voor het laatst de deur daar dicht gedaan. Dit is niet wat ik wil dat zij mee gaan maken. Dat heeft zo'n enorme impact op ze. L34: Aan de andere kant komt er ook iets in je op waarin je denkt ik wil heel erg vechten voor mijn kinderen en dit is hoe ik het ga doen. L35: Bij mijn dochter, degene waar we het natuurlijk het meest over hebben, ze heeft zelf haar behang gekozen, dat heeft een rood-wit ruitje, en ze heeft zelf de kleuren bepaald. Dat hielp haar heel erg in het vormgeven van een nieuw thuis. L38: Ik denk dat dat wel heeft uitgemaakt. En ook wel een stukje, wat ik zei, de laatste nacht samen in een bed geslapen, toen heb ik ze weggebracht naar papa en toen wist ik ook we gaan nu verhuizen. En ik heb toen gezegd: we gaan verhuizen, maar dat is zoveel werk, dan moet je zoveel tillen, dat werkt niet. Jullie komen als dat klaar is. Om het voor hen ook acceptabel te maken. L47: En dat was voor mij ook de reden om te denken, kijk het is een verliessituatie, maar die school en die klas, moet ze wel de veilige plek houden. Maar toen heb ik gelijk gezegd dat wil ik niet, dat zeg ik nu alvast, aan het eind van het schooljaar gaat ze met deze groep mee want ik wil dat dat verlies beperkt wordt en daar kunnen jullie dus aan ondersteunen. L75: Dan zei ik dat er wel bij: ik ben niet boos op jullie, ik ben boos op papa, dat hebben jullie nu wel gemerkt. Ik dacht, ja dat kan nu niet anders meer, dat hebben ze gemerkt, maar dat is tussen papa en mij en heeft niks met jullie te maken, en straks is dat weer minder. Ik had ook al heel snel in het begin, dat heb ik nog niet verteld, een fotoboekje voor ze gemaakt, met foto's van papa en van mij, van vakanties, en die had ik ze allebei gegeven, want dan kunnen jullie altijd naar papa kijken, als je papa mist dan hoef je dat niet aan mij te vragen, en ook als je het boekje meeneemt naar papa en je mist mij, dan kun je altijd naar mama kijken. En dat werkte wel heel goed als instrument. Ook met hen dingen uit gezocht die ze dan daar zouden hebben, knuffels en zo die dan belangrijk waren. L76: Ja... oh ja, dat was op het kinderdagverblijf van de kinderen, hadden de leidsters, als de kinderen nog niet echt konden praten, wel eens als tip meegegeven om zo'n boekje mee te geven met foto's van het huis, het konijn, dat soort dingen. En

	toen dacht ik dat is wel een goede manier om het wat inzichtelijk te maken. L78: Ja, precies. En daarom ben ik nu, ze is nu twaalf, ben ik dat meer met haar aan het bespreken. Als ik zie dat als ik iets zeg dat ze zich wat terugtrekt, vraag ik vind je het lastig dat ik dat zo zeg? Wat is er nu? En dan komt ze wel met dingen. L82: Ik merk wel, dat is trouwens ook nog iets wat ik heb gedaan, toen zij wat ouder was, ze vond het soms moeilijk om te vragen of ze mij mocht bellen, toen heb ik haar een mobiel gegeven, zodat ze mij in ieder geval kon sms'en. En nu merk ik dat ze me wat meer 'appt'. Dus dan is ze bij haar vader en dan stuurt ze me een 'appje', en dat vindt zij wel heel fijn om dat contact te hebben. L91: Ja. Dat merkte ik heel erg, dat was mijn grote drive. Ik wil dit voor hen, de schade die er is, zoveel mogelijk beperken. Dus vooral die verliessituaties proberen te beperken. Het is wel zo dat er altijd een andere kant aan is. Dat je ook denkt, ik moet niet teveel compenseren want, weet je wel, het helpt ook heel erg om naar jezelf te kijken, wat doe ik dan wel en wat doe ik dan niet. En ook mijn kinderen niet als zielig te zien. Het is naar, echt naar, maar dat heb ik ze altijd wel voorgehouden, het is niet wat je wilde, het is niet wat je gedacht had, maar we gaan wel verder. <u>Lianne (LIA2504)</u> L1: En voor de rest ben ik thuis voor de jongens. Ik werk nog niet zo heel veel en bewust ook niet om er voor die jongens te zijn, en financieel is dat ook haalbaar. Dat is het eigenlijk een beetje. L13: En ik moet zeggen ik heb er nooit geheimzinnig over gedaan, ook niet naar die jongens, want net... Bram zei nog 'nou dat is lekker om daarover te praten'. 'Maar het is alleen maar goed om het erover te hebben' zei ik. Ja leuk is het niet, maar ik zei erover praten is alleen maar goed. En als ze ernaar vragen naar dingen of zo, dan zeg ik dat ook gewoon. L14: Maar dat komt ook wel, wij zijn wel altijd heel open naar hen geweest, en we hadden ook eigenlijk geen ruzie. En de verdeling ging eigenlijk ook heel goed. Ik kocht dus dit huis maar dat moest nog gebouwd worden, dus ik moest tijdelijk een ander huis gaan zoeken. En ik ben nog wel naar die staande huizen wezen kijken, en ik weet als ik naar een stand huis ging kijken wat te koop stond, heb ik Bram altijd meegenomen. Die was toch op een leeftijd dat ik wilde dat hij het ook een leuk huis zou vinden of ook hier wel zou willen wonen. En natuurlijk heb ik wel het meeste daarover te zeggen, maar ik heb echt wel bij een huis waarvan ik dacht nou, hier wil Bram volgens mij echt niet wonen... en misschien zit er dan zelf ook wel iets bij je van nou dat zie ik ook eigenlijk niet zitten... totdat ik dan een nieuw huis kon kopen en toen kon ik de tekeningen laten zien. Toen heb ik ze ook meteen, toen ik wist dat ik daar misschien in kon, meegenomen L20: En ik moet wel zeggen de boerderij heb ik ook echt wel gemaakt voor die jongens dat ze ook echt wel een leuk jaar zouden hebben. We hadden een heel groot deel, ik heb een tafeltennistafel toen gekocht. Ik heb de klas van Sander eens een keer een dag gehad, Bram heeft voor de klas toen een slaapfeestje gehouden. En ze mochten van mij daar hutten achter in die schuur bouwen en vriendjes mee. Eigenlijk was het een heel leuk jaar, want we vonden het eigenlijk jammer om hier naartoe te gaan, ondanks dat het daar wel een oude troep was hoor.... En daarna ging het ook weer en ik had toen ook bewust maandag vrij gevraagd op school, zo van nou ik wil gewoon dat ze even bijkomen. Je wil ze toch graag een dagje thuis houden, dat ze even gewoon lekker in hun pyjama kunnen blijven. L21: ja. Het zijn maar hele kleine dingen maar voor mezelf, als ik dit nu ook weer vertel denk ik oh daar heb ik toen heel goed aan gedaan. Even gewoon met elkaar zijn. L31: nee. En dat is ook dan weer het voordeel dat Henk natuurlijk ook in N woont, in het weekend gaat alles gewoon door. En het is bij ons zo van, als ze naar Henk gaan, ze hebben allebei een sleutel. En dat heb ik ook wel eens tegen Henk gezegd, die heeft ook wel eens dat hij belt van we willen eigenlijk gaan zwemmen, en dat ik zeg de zwembroeken liggen daar en daar, pak ze maar. Omdat je natuurlijk ook dichtbij woont. L32: ja, dat is ook weer het voordeel dat je bij elkaar woont. En Henk zegt ook wel, die heeft daar bewust voor gekozen om in N te blijven.
--	---

	<u>Patrick (PAT1804)</u> P47: Ook met Pim afgesproken: ik wil dat jij gelukkig bent. Als dat alleen bij je moeder is, dan mag je straks gewoon kiezen. Als je straks gewoon daar wilt wonen, mag je daar wonen. Als je bij mij wilt om de week wil komen dan is dat ook goed. Ik wil jou gewoon gelukkig zien en als dat daar is, is dat ook goed. <u>Paula (PAU1305)</u> S: ja de belangen van het kind voorop. 45: ja, absoluut <u>Renate (REN0105)</u> R15: Maar we merkten wel toen we eenmaal, we hebben eerst gezegd dat mijn ex ergens anders ging wonen, dat het niet goed ging, nou dat was wel duidelijk dat het een tijdje niet goed ging, en eigenlijk was die spanning weg toen wij de knoop doorhakten. Toen konden we weer normaal met elkaar praten en hadden we weer lol. Maar hij ging vrij snel ergens anders wonen toen. Ik vind dat we het, naar omstandigheden, heel goed hebben aangepakt. We hebben wel, we zijn gelijk heel duidelijk geweest naar hem dat we nooit meer bij elkaar zouden komen, dat we nog wel van elkaar hielden, we zaten nog net niet op het randje haat, we zijn net op tijd gestopt. Maar daarna hebben we nog wel een goede periode gehad. Het was gezellig. Maar ook wel verdrietig, maar daar hielden we hem buiten. R19: Toen heeft hij iets gekocht in D en dat is nog wel redelijk in de buurt. Er zit 3 km tussen. Dus nu heeft hij vastigheid, en dat is wel belangrijk voor een kind. R43:... alsof alles doorgaat. En ondertussen maakten we geen ruzie meer, dus misschien had hij nog wel hoop. Mijn ex-man heeft het nog een keer heel duidelijk tegen hem gezegd, toen moest hij heel hard huilen. We komen echt nooit meer bij elkaar, wat er ook gebeurt. Daar was ik het ook wel mee eens. Geen achterdeurtjes openhouden. Als die er niet zijn, en die zijn er niet. Dat was voor ons alle twee heel duidelijk. R46: Dus bij mij waren het losse vriendjes. Daar heeft O nooit iets van mee gekregen R50: Op een gegeven moment ging ik daar dan wel de strijd over aan. En hij ook met mij en daar heeft O wel last van gehad, dat hij dat dan toch meemaakte toen wij over de telefoon aan het bekvechten waren. Daar heeft hij last van gehad. Dus hij werd enorm uitgespeeld tussen ons waardoor hij op een gegeven moment niets meer zei, want dan hing de een weer aan de telefoon en de ander dit kan zo niet. R51: Ja, met dat soort dingetjes wel. Ook iets minder naar mij toe. Toen hebben we ook de afspraak gemaakt, oké dit soort kinderachtig geouwehoer, moeten we mee stoppen. R60: Het is wel heel goed, en dat heb ik gemerkt met die therapeute Grace, dat als er een blokkade is, dat je een gespecialiseerd iemand, vooral als het om emotionele problemen gaat, dat vond ik bij mijn zoon, hier ben ik gewoon niet vaardig in, los van het feit dat ik niet neutraal ben, iemand die daar echt in gespecialiseerd is, ik denk dat dat ons heel veel tijd heeft bespaard..... R62: Dat ik wilde dat hij het goed kreeg met zijn vader. Hij voelde zich daar niet thuis. En dat wens je een kind niet toe. Je wilt dat je kind het leuk heeft.
Mening ouder scheidingen algemeen	<u>Dennis (DEN2404)</u> D71: ja, dan ben je niet meer abnormaal in ieder geval. En dat is toch tegenwoordig schering en inslag. D88: ja uiteindelijk, iemand zei dat eens een keer, als iemand tegen je zegt dat 'jammer dat je gescheiden bent', dat is echt onzin, het is nooit jammer dat je gescheiden bent. Het is dat de relatie mislukt is, maar dat je gescheiden bent is het allerbeste. Ook al sta je er niet achter. Het is altijd het allerbeste voor iedereen. En als je dat op een gegeven moment beseft dan maakt dat het ook een stuk duidelijker.

	D104: En zoals ik net al zei, wel een voordeel dat het zoveel gebeurt tegenwoordig. D120: en dat zie je wel eens bij situaties zoals bij mijn huidige vriendin. Er was daar geen balans in en dan zie je dan is de man kostwinner, om het maar zo te noemen, en daar zit veel meer een traditioneel gevoel bij. En op het moment dat je dat hebt als man, wat je natuurlijk vaak genoeg hoort, de positie van de man in een scheiding is niet heel sterk, maar dat is ook logisch. Dat heeft ook redenen. En dan worden dat soort dingen strijd en dan kan het heel lelijk worden en daar kunnen kinderen wel last van hebben denk ik. Dat soort gedoe ja. Het enige wat wij moeten doen is de verkoop van het huis ondertekenen en voor de rest...
	Eva (EVA0305) E89: nou ik denk dat in heel veel gevallen je daar wel een bepaalde hulp bij nodig hebt. En met name als de scheiding toch best wel pittig is, of jij dan degene bent die het besluit neemt of niet. E110: En ik merk zelf dat ik dat, als ik mensen aan tafel heb en daar toch wel bepaalde spanningen zijn, nou ja die zijn er eigenlijk altijd wel... omdat één van de twee een besluit heeft genomen en er zijn jonge kinderen... dat je daar ook wel wat dieper op ingaat om de relatie af te sluiten zeg maar. En dat dat vaak niet gebeurt, en dat het dan zo lang duurt voordat ze eindelijk wat losser van elkaar zijn. E112: ja. En soms merk je dan, ze slaan dan door. Dan is alles 'in het belang van de kinderen', dat vind ik soms zo'n... je krijgt er bijna een nare nasmaak van. Dat ze daar dan wel heel extreem op ingaan. E113: Als je de vraag stelt, 'hoe had je dat dan gedaan als je gewoon bij elkaar was?' Ja dan weten ze het eigenlijk ook niet, en op het moment dat ze gaan scheiden willen ze dat eigenlijk al heel helder hebben totdat de kinderen 25 zijn. Dan zijn ze altijd verschillend geweest, en dan ga je uit elkaar, en dan moet je ineens hetzelfde zijn. E114: En dat ze dan afgerekend worden op de manier waarop er met de kinderen omgegaan wordt. En daar hebben kinderen last van. Want die komen dan thuis van 'oh we hebben dit of zus...' 'Hm', dan krijg je die reactie. En dat vinden ze niet leuk. En dat gebeurt ook echt.
	Isabel (ISA0305) I70: Het is nooit leuk als je ouders niet bij elkaar zijn, maar ik denk dat het helemaal niet leuk voor hem was als we bij elkaar waren gebleven en niet happy waren, dan was er wel spanning gekomen op een gegeven moment. I74: En meestal, 9 van de 10 keer hoor ik dat het niet voor kinderen heel goed uitpakt. En dat ontdek je nu, dat er ook veel mensen bij elkaar zijn omdat ze of niet alleen durven zijn, of uit gewoonte. Dan denk ik ja wat is nou beter? Ik zie natuurlijk vrienden om me heen, in mijn omgeving. Dan denk ik nou, als ik zo oud moet worden. Ik weet niet of dat goed voor het kindje is. En dan niet om je eigen voordeel eruit te halen hoor. Niet om te denken van oh wat doe ik het toch goed. Maar om aan te geven dat een scheiding ook positief kan zijn.
	Joris (JOR0305) J24: Dus als je kijkt van, waar zou die buitenwereld in kunnen assisteren... ik denk wel dat ze op school alerter kunnen zijn, maar dat zal wel nu het geval zijn hoor. Van he, er is thuis nu even minder aandacht voor begeleiding in die zin. En houdt in ieder geval een vinger aan de pols van gaan ze geen leerachterstand oplopen. J26: Ik denk iedereen, alle kinderen die een scheiding hebben meegemaakt die hebben even minder goede begeleiding van hun ouders gehad. Ouders hebben het vaak niet door, ik bedoel ik had het eigenlijk ook pas later door, ook door onze wederzijdse nieuwe vriend en vriendin, die ons daar wel op wijzen.
	Paula (PAU1305) P43: dat ik altijd zelf bijzonder allergisch ben voor mensen die de scheiding over de rug van hun kinderen uitvechten. P43: Waar ik moeite mee heb, waar denk ik de meeste kinderen in een scheiding ook lijden, is op het moment dat de ouders niet in staat zijn om zich boven hun eigen verdriet... en het bij een ander leggen. Ik moet het anders zeggen, op het moment

	dat de ouders niet in de spiegel durven te kijken om te kijken wat hun eigen aandeel is, de schuld bij een ander leggen, en het gevecht over de rug van hun kinderen.
	<u>Renate (REN0105)</u> R19: En in Nederland is het zo dat ze geen rekening houden met gescheiden vaders. Dat vind ik echt een groot onrecht, maar dat is dan zo. Geen meettijd en geen urgentie. Want het kind heeft toch een dak boven het hoofd? R61: dat wij iets makkelijker zijn om over die drempel van hulpverlening heen te stappen. Ik denk dat een heleboel ouders daar meer moeite mee hebben.

Kernlabel: Verwerking kind	
Verwerking scheiding kind	<u>Dennis (DEN2404)</u> D39: Maar ze zijn er goed uitgekomen (uit de scheiding) heb ik het idee. D77: ja kijk, er is geen andere werkelijkheid, er is geen vergelijkingsmateriaal. Ze zijn wie ze zijn en dat zal ze ongetwijfeld meegevormd hebben.
	<u>Eva (EVA0305)</u> E54: Die wilde daar verder niet over praten (over de scheiding). E94: ja ik denk toch wel dat ze, Thom niet zozeer. Tenminste, zoals ik er nu tegenaan kijk merk ik bij hem niks, zit hij lekker in z'n vel. En vindt hij het ook wel prima. En als hij iets wil weten vraagt hij het. Hij heeft ook geen moeite om met zijn vader op die manier te communiceren. E95: En bij Maartje merk ik dat dus wel. Bij haar heb ik het gevoel dat het meer impact heeft gehad. E101: ja of ze nu pas dingen aan het verwerken is of zo.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I33: Hij moet blij zijn met zichzelf... hij moet niks, maar dat is ons doel. Hij moet vooral het gevoel hebben van het is oké zoals ik ben. Maar dat is makkelijk gezegd als je... nu weet ik het. Maar toen zaten we er middenin, toen wisten we het niet. Er is toch wel wat beschadigd bij hem. I71: ik denk dat hij daar nog wel mee bezig is. Ja dat denk ik wel. We praten in die zin niet van we gaan eens even over de scheiding praten, maar zo tussendoor noemt hij soms dingetjes op en dan hebben we het erover. I73: Maar ik heb niet het idee dat hij heel veel last van de scheiding heeft. Meer last van hoe zit ik in m'n vel en hoe ga ik met andere kinderen om. En meer dat hij zich lekker voelt.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J21: ja wat ik al zei, het is allemaal heel geleidelijk gegaan, ze hebben stapjes kunnen zetten, en ze hebben denk ik wel lang gehad van... omdat het geleidelijk ging... heb je ook nog wel de hoop dat wij bij elkaar blijven of weer komen. Dus dat heeft wel lang geduurd zeg maar. Dus ze zijn weer een beetje bijgekomen op den duur. En op het moment dat het hen duidelijk werd dat dat niet meer aan de orde was, merkte je dat wel maar was het een vrij korte periode. Dus je merkte wel van oké, dat ze echt even moesten slikken en het moesten verwerken. Maar dat heeft, zeker bij de oudste toen, echt merkbaar is dat misschien een weekje of twee geweest. En verder heb ik er niet heel veel van gemerkt. Ik weet niet of Merel dat anders beleefd heeft. Want de kinderen uiten zich iets makkelijker naar haar dan naar mij. Maar goed we hebben het er wel veel over gehad en ik heb niet echt aanwijzingen dat het anders is dan ik denk, zullen we maar zeggen.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K31: Ik weet dat Tim heel veel met een vriendje heeft gepraat, die ook gescheiden ouders heeft. Lotte heeft dat wat minder, maar die heeft zelf ook niet zoveel behoefte aan. K32: Ik denk dat er bij Tim een heleboel is uitgekomen in die eerste paar maanden met die boosheid. En als hij nu ergens mee zit dan praat hij daarover. Soms duurt dat even. En bij Lotte weet ik het gewoon nog steeds niet. Ik hoop het. Ze lijkt nu heel erg relaxt, maar ik weet niet... dat is wel altijd mijn angst bij Lotte geweest, omdat ze zo'n binnenvetter is en omdat ze altijd heeft geroepen dat het geen probleem was, straks ben je 14 of 15 en dan komt alles er alsnog uit.
	<u>Laura (LAU2204)</u>

	L81: Ik denk dat ze op dit moment echt in die tussenfase zit. Eerst dat hele stuk verdriet en anders zijn dan anderen, en nu haar eigen leven opbouwen. Dan verwacht ik dat daarna weer een nieuwe fase gaat komen, waarin ze terug gaat kijken, en ziet van dat en dat heeft wel veel impact gehad. Ik denk voor nu heeft ze dat wat ze als kind te verwerken kreeg, wel verwerkt. En ik denk dat er nu echt zo'n tussenfase is, dat het wat meer op de achtergrond is. Als zij een opleiding gaat doen waar heel veel vragen worden gesteld, dan zal ze met haar levensverhaal moeten komen. L82: Ja, dan mag je lekker graven. Precies, maar ga je een andere opleiding doen dan komt dat misschien minder aan de orde. Maar dan zeker, als ze zelf een gezin zou willen, dan komen dit soort thema's weer naar boven. Ik heb het idee dat het nu wat rustiger is.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> (Of Bram de scheiding heeft verwerkt) L27: ik durf het niet te zeggen. Nee dat zou ik niet weten. Dat idee heb ik wel. Soms denk ik wel eens dat de kinderen het ook heel verwarrend vinden dat we eigenlijk nog wel redelijk goed met elkaar kunnen. L34: nee ik heb wel eens gedacht van, moet ik hulp zoeken voor ze? Maar ik heb altijd wel het gevoel dat het ook wel ging. Als ik dit nu zeg, heb ik het idee dat ze er best goed doorheen zijn gekomen.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P63: Dat zou ik eigenlijk niet weten, moet ik zeggen. Hoe weet je dat of ze het verwerkt hebben? Ik denk dat... zoals ik het er met PIM wel eens over gehad heb...ja...dat het goed is zo...zijn woorden. En mijn dochtertje zei altijd: ik vind het bij papa leuk, ik vind het bij mama leuk. PIM heeft nu wel zoiets van.. Hij heeft het wel een plekje gegeven zeg maar. Of hij het echt verwerkt heeft weet ik niet. Ja, kijk. Stel dat de rust terugkeert. Dan kunnen ze het beter verwerken. Dat gewissel de hele tijd is gewoon slecht voor de kinderen.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P41: ja. Het blijft altijd een aandachtspunt, in de zin van wat ik ook zeg, ze hebben iets meegemaakt wat hen tekent en wat een impact daar is.
	<u>Renate (REN0105)</u> R52: Ik denk dat hij dat nu, dat het nu goed is voor hem. Dat hij niet meer de wens heeft dat we bij elkaar komen. Dat heeft hij wel lang gehad. Hij wist dat de realiteit anders was, maar toch was het balen. En nu heeft hij dat een plekje gegeven. Dat dat niet meer hoeft. Dat hij nu ook in ziet dat het anders wel eens heel vervelend had kunnen worden. Dat hij zou snakken naar de tijd dat we uit elkaar waren gegaan. Dat is nu bij hem gezakt dat het nu echt beter is. R53: Ja, ja. Kinderen lijken daar flexibel mee om te gaan maar dat komt gewoon wat later naar buiten op allerlei rare momenten.
Hulp bij omgaan met scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> D35: En dan is het een kwestie van wat wij ook hebben gedaan, heel veel rust en heel veel praten. Ruimte geven om verdrietig te zijn. D36: nou ze leven nog steeds. *lacht* Toen hielp het ja, D37: het is niet zo dat we er hulp bij gezocht hebben of advies hadden ingewonnen van tevoren. Het is iets wat je op je gevoel doet. D51: Jaren ervoor was een goeie vriendin van ons gescheiden, die heeft het er eens over gehad. Die heeft vanuit haar scheiding een keer uitgelegd van leg nou dingen vast en maak het helder, maak het duidelijk, ook voor je kinderen maar ook voor jezelf. Geen gedoe met feestdagen of zo, gewoon twee kerstdagen: een kerstdag bij de een, andere kerstdag bij de ander. Hoeft niet de eerste of de tweede te zijn, dat hangt er vanaf wie wat heeft. Maar in ieder geval dat je dat soort dingen

	gewoon benoemt. D63: Zo'n periode ook met naar de middelbare school gaan en zoveel veranderingen, dan geef je een kind sowieso meer aandacht en praat je over wat daar gebeurt en dan vindt hij zijn houvast ook wel weer bij je en dat betekent dat het goed is. D65: Dus in ieder geval duidelijk gemaakt dat hij verdriet mag hebben, en dat hij er boos over mag zijn en dan is dat oké. D73: Maar het is niet zo dat we daar... we hebben de ruimte ervoor gegeven, maar het is niet zo dat we heel bewust – tenminste, ik voor mezelf niet... gewoon natuurlijk laten ontstaan en als je gewoon oren hebt voor je kinderen dan begint dat gesprek wel. D85: Toen hebben wij allebei geprobeerd om ze zoveel mogelijk zekerheid te geven. Die regelmaat is gewoon een zekerheid, en bepaalde dingen doen, en dat je er voor ze bent. Natuurlijk geef je ze, ik denk zeker in het begin, meer aandacht dan dat je normaal zou doen in een normale situatie. Dat zijn wel dingen die je extra doet, die extra tijd met je kinderen. Maar dat is ook omdat je ze maar half zo vaak ziet. Dus de tijd die je hebt die maak je dan ook net even iets meer dan dat het voorheen was. D110: het is ook meer voor mij en mijn ex om aan te geven dat die ruimte er is om dat gewoon te benoemen. Dat ze dat gevoel hebben. En dan moeten ze zelf weten of ze het willen benoemen
	<u>Eva (EVA0305)</u> E50: dus Thom die heeft eerst heel wat gesprekken gehad met de broer van zijn vader. Die is wel heel erg betrokken geweest al die tijd. Die hebben ook wel veel voor de kinderen gedaan, voor allebei. Vooral op momenten dat ze bij hun vader waren. En die heeft ook psychologische hulp gehad uiteindelijk, op de basisschool. En die is ook nog bij een alternatief genezer geweest waar hij gewoon, nou ja, alleen maar aan het praten was en die ook meer in de hypnotherapie zat. Om hem uit die isolatie te trekken. E51: ja dat heeft wel geholpen. Hij is eerst bij die alternatief genezer geweest, maar dat had ermee te maken dat zijn vader geen toestemming wilde geven voor psychologische hulp. En daar had ik destijds, hij was toen nog niet aangesloten als officieel erkend therapeut, dus daar is hij in ieder geval naartoe gegaan voor de hulpvraag op dat moment. En later moest hij alsnog dat traject in bij de psycholoog en daar had hij niet zoveel zin meer in. Hij zei 'ja jeetje, moet ik nou ook nog daar naartoe'. Ik zeg 'ja wat moeten we dan'. Dus dat is eigenlijk een beetje om die reden geweest.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I24: Peter en ik wisten ook niet goed wat we ermee moesten. Vandaar dat we ook zijn gaan zoeken naar therapie. I34: eigenlijk dat we er geen raad mee wisten, met hem. We konden hem niet meer helpen. I66: We hebben de afspraak, je mag altijd papa of mama bellen als je er behoefte aan hebt of Face Time of wat dan ook. Of je belt op en papa komt een kusje geven. Maar dat is helemaal niet. Dus dan is het goed. Dan voelt het goed.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J22: ja Bart heeft bij de psycholoog gelopen, maar dat was vooral omdat hij zoveel moeite had met op vakantie gaan, een andere school, en daar zal de scheiding best wel bij gekomen zijn. Maar die zei al vrij snel vrij resoluut van 'nou ik weet nu hoe ik met die dingen om moet gaan, om kan gaan, en vanaf hier doe ik het zelf wel'. En toen heb ik het toch nog een paar keer geprobeerd en op een gegeven moment zei de psycholoog ook wel 'ja hij...'
	<u>Karin (KAR0805)</u> K26: Nee, helemaal niet. Ik heb nog wel rond gekeken naar groepen voor kinderen met gescheiden ouders. Maar dat was uiteindelijk niet in de buurt. Toen heb ik het gewoon aankeken en ook wel aangegeven bij de leerkracht. Als jullie denken dat er veel verandert aan Lotte, laat het dan weten. K35: Dat is denk ik ook wel gewoon dat je er normaal over kunt praten met je ouders. Maar meer niet, geen hulpverlening of op school een speciaal iets.

	<u>Laura (LAU2204)</u> L14: Dus, ik had er wel gesprekken over met een vriendin van mij die therapeute is. L43: Toen had ik een briefje geschreven voor de juf. Wil je haar erbij helpen want ze durft het niet. Het gaat over dat wij gaan scheiden. Toen heeft de juf haar daar mee geholpen. Het schijnt dat ze zelf niet zoveel gezegd heeft, maar dat de juf het meeste heeft verteld, dat dat zo was. Maar voor die tijd, omdat ik veel op school had geholpen kende ik ook al haar vriendinnetjes, en dat was een soort groepje, allemaal meisjes die bij elkaar zaten. En die had ik apart genomen en gezegd luister, S is heel erg verdrietig want dit en dat, en ik reken erop dat jullie er voor haar zullen zijn en dat jullie haar een beetje supporten. L44: Ja, ja. Het was ook een vast clubje meiden. Ze waren 4 en toen kwamen ze bij elkaar in de klas, dus die zijn al jaren vriendinnetjes. En dat maakte het voor haar ook wat meer draaglijker. L69: Nee. Pas recenter heeft mijn zoontje het KIES-programma doorgenomen. Dus KIES ken ik. En dat is voor hem heel goed geweest. L75: Dus ook zo'n KIES-programma, hoe ontzettend bijzonder en goed ik dat ook vind, je verwacht heel veel van gescheiden ouders, los van je eigen stuk, moet je een soort van de wijste zijn, en je kind centraal zetten, en dat is hartstikke fijn, maar niemand concreet vertelt hoe je dat dan moet doen. Hoe doe je dat dan? Ja, leuk die conflicten niet meer, maar hoe doe je dat dan? Hoe ga je er dan wel mee om? Ik had ook al heel snel in het begin, dat heb ik nog niet verteld, een fotoboekje voor ze gemaakt, met foto's van papa en van mij, van vakanties, en die had ik ze allebei gegeven, want dan kunnen jullie altijd naar papa kijken, als je papa mist dan hoeft je dat niet aan mij te vragen, en ook als je het boekje meeneemt naar papa en je mist mij, dan kun je altijd naar mama kijken. En dat werkte wel heel goed als instrument. En we hadden een boekje "Ik woon in twee huizen" van Martine Delfos en dat heb ik uit den treuren voorgelezen. L76: Ja... oh ja, dat was op het kinderdagverblijf van de kinderen, hadden de leidsters, als de kinderen nog niet echt konden praten, wel eens als tip meegegeven om zo'n boekje mee te geven met foto's van het huis, het konijn, dat soort dingen. En toen dacht ik dat is wel een goede manier om het wat inzichtelijk te maken. Ik merk wel, dat is trouwens ook nog iets wat ik heb gedaan, toen zij wat ouder was, ze vond het soms moeilijk om te vragen of ze mij mocht bellen, toen heb ik haar een mobiel gegeven, zodat ze mij in ieder geval kon sms'en. En nu merk ik dat ze me wat meer 'appt'. Dus dan is ze bij haar vader en dan stuurt ze me een 'appje', en dat vindt zij wel heel fijn om dat contact te hebben. L88: Ik denk wel dat het vele praten en het vragen naar haar emotie, dat dat voor haar wel helpt om het te uiten. <u>Lianne (LIA2504)</u> L19: En ze zijn wel een keer bij zo'n scheidingsbemiddelingsbureau, heb je ook de mogelijkheid dat ze naar een soort kindertherapeut... daar zijn ze één keer geweest. En Bram die was 10 toen al en die had echt iets van 'nou ik vond er niks aan en ik moest tekenen dit en tekenen dat'. Dus nee, ik kan eigenlijk niks bedenken L33: En toen is J een keer op een woensdagmiddag geloof ik met Bram wezen tafeltennissen bij ons op de boerderij. En ik had ze wat drinken gegeven en wat lekkers, en ik weet wel dat J ook een beetje gepraat heeft met hem van 'oh hoe is het nou met je'. Maar voor de rest, nee. Niet dat ik me kan herinneren. L34: nee ik heb wel eens gedacht van, moet ik hulp zoeken voor ze? Maar ik heb altijd wel het gevoel dat het ook wel ging. En ik denk dat Bram zeker ook met mijn moeder wel over dit soort dingen gepraat heeft <u>Patrick (PAT1804)</u> P21: Jawel, hij is naar de psycholoog gegaan en die had gezegd 'er scheelt niets met dat kind. De ouders zijn de probleem.' Ja, dat wist ik. Ik ben ook met de psycholoog gaan praten en heb de hele situatie uitgelegd. Hij zei: jullie moet in therapie. Dat hebben we ook gedaan...
--	--

	<u>Paula (PAU1305)</u> En hulp zoeken als een kind niet praat. Beseffen dat een kind ook af en toe een vertrouwenspersoon nodig heeft, omdat die het verhaal niet aan jou kwijt wil. En een kind mag geheimen hebben op dat gebied. Dat vind ik een hele belangrijke.
	<u>Renate (REN0105)</u> R27: En toen dacht mijn ex-man hij is autistisch. Ik zei: nee, want dan moet hij dat ook bij mij zijn. Dus dat kan niet. En toen heeft mijn ex-man voorgesteld misschien is het goed als hij in therapie gaat en dat we hem helemaal laten onderzoeken. Ik had zoiets van prima, laat hem maar in therapie gaan en dan zoeken we wel een goede kindertherapeut, want hij is gewoon emotioneel geblokkeerd, bij hem, want bij mij heeft hij dat helemaal niet. Ik had zoiets van daar komt mijn ex-man dan van zelf wel achter. Dus zo is het eigenlijk gekomen dat we hem hebben aangemeld voor therapie. R29: Oké. Die therapie heeft een klein half jaartje geduurd, 4 maanden. Daar zijn we gewoon heel tevreden over. De therapie is nu 3-4 maanden afgelopen en nu pas is het lampje gaan branden. Met weerzin hebben ze de tips van de therapeute opgevolgd. En dat begint nu zijn vruchten af te werpen. R60: Nou ja, ik denk dat als er kinderen bij jullie komen of ouders...het signaal is er al. Je bent nog niet in die voorfase dat je gaat zitten wachten dat alles goed komt. Niet met je relatie maar met je kind. Het is wel heel goed, en dat heb ik gemerkt met die therapeute Grace, dat als er een blokkade is, dat je een gespecialiseerd iemand, vooral als het om emotionele problemen gaat, dat vond ik bij mijn zoon, hier ben ik gewoon niet vaardig in, los van het feit dat ik niet neutraal ben, iemand die daar echt in gespecialiseerd is, ik denk dat dat ons heel veel tijd heeft bespaard..... R61: 4 jaar. Het probleem was ook nog niet zo. Eerst koppelde we de concentratiestoornis op school aan de echtscheiding en het verlies van oma. Toen dat overging leek het ook allemaal goed te gaan. Dat is ook een langzaam proces geweest. Er gaat iets niet goed daar. En dan probeer je het zelf op te lossen en wij waren dan ouders die wel...en anders was ik wel aan de bel gaan trekken met iets van therapie denk ik, maar omdat we allebei...mijn ex werkt voor het RIBW, dat wij iets makkelijker zijn om over die drempel van hulpverlening heen te stappen. Therapeuten halen dat er zo uit, er is hier meer aan de hand dan alleen een verwerkingsprobleem
Effect hulp	<u>Eva (EVA0305)</u> E51: ja dat heeft wel geholpen. (n.a.v. therapie bij Thom). E52: ja. Ja en hij had daarvoor eigenlijk al dat hij zich wel uitte en dat hij zich wel weer happy voelde. E96: ja die heeft al hulp gehad en die zit ook niet meer in huis daar, dus die heeft dat ook meer van een afstand kunnen bekijken en ik denk dat hem dat uiteindelijk wel geholpen heeft. Door daar niet in te blijven hangen.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I55: En dat vond ik ook fijn, dat kwam uit het verslag van de kindertherapeut, dat hij niet extreem veel meer last van de scheiding heeft gehad dan een ander kind. Het is meer het karakter van Daan wat zo is en hoe wij daarmee omgingen. Dat we misschien ook door de scheiding minder oog voor hem hadden en we wisten niet zo goed hoe we met hem om moesten gaan. Maar het is niet extreem slechter gegaan door de scheiding. Daar waren we wel blij om.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L77: Ja, ze hebben het nog steeds, af en toe kijken ze er nog wel in, ja. (in een fotoboekje van papa en mama)
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L34: Want ze zijn toen wel een keer bij die kindertherapeute geweest via dat bemiddelingsbureau, maar daar kwam eigenlijk gewoon niks uit dat ik dacht van nou, daar hoeven ze ook niet heen hoor.
	<u>Paula (PAU1305)</u>

	Daar is ze (dochter) behandeld, fysiek maar ook pratend. En daar heeft ze een aantal dingen neergelegd die ze niet wilde delen, en later wel wilde delen. <u>Renate (REN0105)</u> R29: De therapie is nu 3-4 maanden afgelopen en nu pas is het lampje gaan branden. Met weerzin hebben ze de tips van de therapeute opgevolgd. En dat begint nu zijn vruchten af te werpen. Mijn zoon gaat nu met veel meer plezier naar zijn vader toe. In het begin had hij ook heimwee, dat was voor mij heel moeilijk. Dus ja, dat soort dingetjes. Nu gaat het goed moet ik zeggen. Ik krijg bijna geen smsjes meer, of heel kort ja, oké en dat is het dan. Hij draagt haar op handen. Hij heeft echt zijn ei kwijt gekund bij een neutraal iemand, waarmee hij niet emotioneel beladen is.
Hulpbron kind	<u>Dennis (DEN2404)</u> D68: ja daar heeft hij wel over gepraat. Niet over overdreven veel, maar niet alleen met ons hoor, D69: maar ook met zijn tante. Het zusje van mijn ex, die woont hier vlakbij. Maar ja dat is dus via via gegaan. Maar met haar heb ik er ook over gepraat en zeker Willem ook, en ik denk dat die bij zijn vriendjes ook wel... niet dat ik daar heel concreet dingen van hoor, maar.. dat hij daar ook wel over gepraat heeft. En je merkt ook kinderen onderling die praten ook over dingen, die zoeken toch lotgenoten op. Dus die praten ook onderling erover. Zijn beste vriendje komt ook uit een gescheiden familie, zijn ouders zijn ook jaren geleden al gescheiden, dan kun je dat ook relateren. D70: En dat heeft denk ik ook wel voordelen als je in je sociale omgeving ziet dat er meerdere scheidingen zijn. D81: ja ze trokken wel in die periode meer naar elkaar toe (broertje en zusje) Maar dat ze wel, ja ik denk wel een stabiele basis bij elkaar hebben gevonden. Niet dat ze super goed bevriend zijn, want nu ook doen ze wel eens dingetjes samen maar meestal gewoon niet. Een jongen van 16 en een meisje van 13 ja, die doen toch andere dingetjes. Maar ze letten wel op elkaar, dat zie je wel. D103: nee, wat ik zeg, ik denk ongetwijfeld ook wel dat ze momenten hebben gezocht, dus ook met vriendjes hebben gepraat en misschien met die ouders of met hun tante dan hier. Ik weet dat ze het erover gehad hebben maar niet in de zin van een hulpvraag. Zeker in het contact met hun vriendjes, mijn idee daarbij is dat het vooral spiegelend is, van 'hoe gaat dat dan bij jou?' <u>Eva (EVA0305)</u> E46: En bij mijn dochter was dat eigenlijk in het begin niet zo merkbaar, die had ook wel een hele groep in haar sociale omgeving met vriendinnen maar ook met leerkrachten op de basisschool, daar zat ze toen nog. Waardoor ze zich daar eigenlijk wel fijn voelde, dat merkte je wel. E50: dus Thom die heeft eerst heel wat gesprekken gehad met de broer van zijn vader. En die heeft ook psychologische hulp gehad uiteindelijk, op de basisschool. En die is ook nog bij een alternatief genezer geweest. E51: Hij is eerst bij die alternatief genezer geweest, maar dat had ermee te maken dat zijn vader geen toestemming wilde geven voor psychologische hulp. En later moest hij alsnog dat traject in bij de psycholoog. E57: wel met een aantal vrienden maar niet met heel veel. Dan hou je dat toch een beetje voor je. E58: Maar als je kijkt, in die vriendengroep zijn er ook wel steeds meer gekomen waar ouders uit elkaar gingen, dus die hebben wel steun aan elkaar gehad. En dan begrijpen ze het ook wat beter. E66: E66: nee. Nou in het begin wel maar later niet meer. (steun broer en zus) E69: Maar goed ik denk dat als het erop aankomt, dat ze wel steun aan elkaar hebben. <u>Isabel (ISA0305)</u> I75: ja, de moeder van Peter. Omi is een hele betrouwbare factor voor hem. Daar heeft hij denk ik wel heel veel aan gehad. Ik

	heb een vriendin daar heeft hij een hele goede match mee, Elisa. Daar vraagt hij ook om, 'mag zij weer een keer oppassen op mij, of komen logeren' of wat dan ook. Maar dat is een gevoel, dat weet ik precies waarom hij dat heeft. Zij gaat helemaal <i>into</i> zijn... ik ben dat nog een beetje aan het ontdekken bij mezelf, ik ga me soms ook afsluiten, maar Elisa is lekker puur en voor een kind is dat prettig. Die voelt dat. Daan voelt dat, dat het oké is met haar. Maar er zijn niet veel mensen die hij vertrouwt. Helaas niet een meester of een juf, op school niemand. Als ik even nadenk, wie heeft er nu echt een rol gespeeld met de scheiding. Ik denk omi, een grote rol. Het feit dat de zus van Peter, die heeft 2 kinderen, dat hij daar een goed contact mee heeft, dat hij daar ook lekker kon spelen. Dat is het eigenlijk wel hoor. Hij vertrouwt niet veel mensen, en ik ook niet. Dus dat snap ik ook.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J22: ja Bart heeft bij de psycholoog gelopen J24: opa en oma.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K28: Het leuke was dat Tim en Lotte een vriendje hadden waarvan de ouders een jaar daarvoor waren gescheiden, en die was juist heel erg van: oh, dat deden mijn vader en moeder ook toen ze net gescheiden waren. En dan hadden Tim en Lotte zoiets van: oh, onze moeder is toch normaal. Dat was gewoon heel handig dat zij wat leeftijdsgenoten hadden die dat dan ook hadden meegemaakt. K31: Ik weet dat Tim heel veel met een vriendje heeft gepraat, die ook gescheiden ouders heeft. Lotte heeft dat wat minder, maar die heeft zelf ook niet zoveel behoefte aan. K33: . Ik denk dat het voor hen heel prettig is dat ze samen zijn. Samen naar Henk, samen wennen. Dat dat wel fijn is. Niet dat ze met elkaar enorme gesprekken hebben, dat niet. Dat merkte ik wel de eerste paar weken, net na de scheiding. Toen waren ze heel lief voor elkaar, en zochten ze elkaar op. K34: En toevallig zitten ze ook in een klas met 3 anderen kinderen waarvan de ouders gescheiden zijn en dat is best zeldzaam op een gereformeerde school. Daardoor was het al iets normaler. K35: . Ik merk wel dat ik met de kinderen een drie-eenheid ben geworden door alles heen. Ik denk dat Henk dat ook heeft. Dat is denk ik ook wel gewoon dat je er normaal over kunt praten met je ouders.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L43: Ja, heel vaak. Sowieso praat ik veel met m'n kinderen. Toen had ik een briefje geschreven voor de juf. Wil je haar erbij helpen want ze durft het niet. Het gaat over dat wij gaan scheiden. Toen heeft de juf haar daar mee geholpen. Maar voor die tijd, omdat ik veel op school had geholpen kende ik ook al haar vriendinnetjes, en dat was een soort groepje, allemaal meisjes die bij elkaar zaten. En die had ik apart genomen en gezegd luister, S is heel erg verdrietig want dit en dat, en ik reken erop dat jullie er voor haar zullen zijn en dat jullie haar een beetje supporten. L44: Ja, ja. Het was ook een vast clubje meiden. Ze waren 4 en toen kwamen ze bij elkaar in de klas, dus die zijn al jaren vriendinnetjes. En dat maakte het voor haar ook wat meer draaglijker. Dat ze het al wisten en dan hoefde ze er niet zoveel over te zeggen want dan wisten ze het al. Ik heb wel eens aan haar gevraagd: heb je er veel met iemand over gesproken? Dat niet echt, maar het gaf haar wel de mogelijkheid, als ze het zou willen, dan kon het. L46: Ja, in de kerk. Ze heeft toen catechisatie gedaan, dus daar wel. En sport deed ze met vriendinnetjes van school. L69: Nee. Pas recenter heeft mijn zoontje het KIES-programma doorgenomen.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L33: Het enige wat ik wel weet, maar dat is ook zo gelopen met J (<i>voorganger</i>) dat die toen een keer zei van 'goh Bram, leuke jongen' enzo. Dat ik ook zei van 'ja hij is ook hartstikke gek op jou'. En toen is J een keer op een woensdagmiddag

	geloof ik met Bram wezen tafeltennissen bij ons op de boerderij. En ik had ze wat drinken gegeven en wat lekkers, en ik weet wel dat J ook een beetje gepraat heeft met hem van 'oh hoe is het nou met je'. Maar voor de rest, nee. Niet dat ik me kan herinneren. L34: Weet je ze kunnen heel goed, zeker Bram, met mijn ouders. Die wonen hier ook vlakbij. En ik denk dat Bram zeker ook met mijn moeder wel over dit soort dingen gepraat heeft. En ik ben er dus wel open in, zo van gewoon zeggen als er iets is, vertel het me gewoon.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P64: Ja, ja, hij heeft vriendjes.
	<u>Paula (PAU1305)</u> Onderling met andere kinderen die ook gescheiden ouders hebben, ervaringen uitwisselen. Heel erg grappig. Mijn vriend heeft dat nu ook met zijn kinderen, ze vormen gewoon gescheiden kinderen clubjes. En dan gaan ze met elkaar praten over hoe het is als je ouders gescheiden zijn. En die van mij, die doet dat weer op een andere manier. Die gaat gewoon met haar vriendinnen van 'nou mam, ik heb eens even gepraat met ze hoe zij dat doen als hun moeder aan het daten is.' P24: ja.(antwoord op de vraag of je als broer en zus iets aan elkaar hebt) En ik vind ook wel, als je sommige scholen tegenwoordig hoort, die stimuleren dat ook goed. P26: ze hebben beiden wel iemand gehad waar ze mee gepraat hebben, vooral mijn dochter. Een aantal gevoelens die ze had wilde ze niet delen. Dus toen hebben we haar met iemand laten praten waarmee zij goed contact had. P27: nee een semiprofessionaal, dat was iemand die, een fysiotherapeute, die doet ook craniosacrale en mensendieck. Een beetje haptonomieachtig. Mijn zoon sowieso bij ons wel. Ik denk ook zijn tante wel. En leerkrachten op school, hij zat op een gegeven moment op de middelbare school. En zijn beste vriend. De vriendjes, vriendinnetjes. P29: ja. Zij waren natuurlijk ook altijd gewend om samen te logeren. Dus ze waren best wel op elkaar aangewezen. En ook wel gesprek, dat af en toe eentje bij mij kwam of bij hun vader, omdat de ander het ergens moeilijk mee had. Dus wel troost. Als ik het nu specifiek moet terughalen... en natuurlijk, ze hebben een tijd stiefbroers gehad, die hebben ook al een scheiding achter de rug. Dus dat had ook wel weer positieve dingen, samen leuke dingen doen, komt er ineens een hele leuke set bij.
	<u>Renate (REN0105)</u> R27: En toen dacht mijn ex-man hij is autistisch. Ik zei: nee, want dan moet hij dat ook bij mij zijn. Dus dat kan niet. En toen heeft mijn ex-man voorgesteld misschien is het goed als hij in therapie gaat en dat we hem helemaal laten onderzoeken. Ik had zoiets van prima, laat hem maar in therapie gaan en dan zoeken we wel een goede kindertherapeut. R29: Oké. Die therapie heeft een klein half jaartje geduurd, 4 maanden. Daar zijn we gewoon heel tevreden over. R55: Ja. Met kinderen die in hetzelfde schuitje zaten. In iedere klas zit wel een kind waarvan de ouders gescheiden zijn. Heel af en toe kon je er iets van volgen. Dat gaat op een heel andere manier dan volwassenen. Maar daar hebben ze het wel over gehad. R57: Nou steun weet ik niet maar wel een uitlaatklep af en toe. Dat kan al in de vorm van twee zinnen gaan en daarna spelen ze weer door want het zijn kinderen. Dat sommige dingen herkenbaar zijn dat ze er niet op aangekeken worden, dat je bij de een en dan weer de andere ouder verblijft. En hij had het voordeel toen zat hij nog op een school waar het Jena-plan onderwijs was. Daar heb je dus 3 leeftijdsgroepen in één klas. Dus hij bleef zitten, de groep waarin hij zat zou nog niet overgaan naar de volgende groep. Hij bleef zitten, maar zijn vriendjes van zijn eigen leeftijd waren nog gewoon in de klas, voor hem veranderde in dat opzicht vrij weinig. (Verder nog steunbronnen?) R58: Nee, niet in het bijzonder met de echtscheiding.

Weerbaarheid kind	<u>Eva (EVA0305)</u> E48: ja klopt. Terwijl bij mijn zoon zie ik dat eigenlijk, die praat er ook veel makkelijker over. Als zijn vader belt van 'goh wil je dit of dat', dan zegt hij ook wel van 'nee, daar heb ik eigenlijk niet zo'n zin in'. Of 'nou dat vind ik goed'. Dat doet hij wel. Dat heeft hij wel geleerd. E94: ja ik denk toch wel dat ze, Thom niet zozeer. Tenminste, zoals ik er nu tegenaan kijk merk ik bij hem niks, zit hij lekker in z'n vel. En vindt hij het ook wel prima. En als hij iets wil weten vraagt hij het. Hij heeft ook geen moeite om met zijn vader op die manier te communiceren. E99: en toen zei hij 'ik ga er niet meer naartoe. Ik ga er niet meer naartoe'. Ik denk ja, en nu? Maar goed uiteindelijk heeft hij dat ook wel zelf met zijn vader over gesproken. Dat vond ik wel heel knap van hem. E100: ja dat vind ik ook. En daar is hij wel heel erg in gegroeid. <u>Isabel (ISA0305)</u> I51: Nou toen had ik het al heel snel in de gaten, die man praat heel graag over dingen die hij beleeft. En dat is hartstikke leuk, maar Daan sluit zich dan af voor hem want die denkt daar kan ik m'n ei niet bij kwijt. I52: Dus we hebben een gesprek aangevraagd bij meester Bob en gezegd hoe Daan in elkaar steekt en dat hij zich niet veilig voelde bij hem. Nou hij reageerde daar heel goed op en heeft sindsdien op iedere woensdag, dan mogen de andere kinderen iets doen een bepaald uurtje, en hij gaat op de bank zitten met Daan om even te praten. Of hij nog wat te vertellen heeft. En de ene keer is het wel goed, dan komt Daan wel met een verhaal, maar we houden het een beetje in de gaten en we hebben ook gezegd als het goed gaat, gaat het goed. En Daan komt dan thuis en zegt hij 'nou meester Bart vergat met mij op de bank te gaan zitten'. Ik zei 'oh nou dan moet je meester Bart maar even aan z'n jasje trekken'. En het is leuk dat hij dat dan ook doet. Want hij merkt ook dat heb ik nodig. Voor Daan is het helemaal leuk dat hij dan even aandacht heeft van de meester. <u>Joris (JOR0305)</u> J14: In het begin wisselden we daar nog wel veel mee, maar toen hebben de kinderen gezegd van 'dat vinden wij niet zo handig, want we hebben ook ons eigen ritme'. En ze zijn ook wat groter nu. Dus houdt gewoon dat ritme vast en als jullie iets inplannen prima. J17: Toen hebben ze zelf op een gegeven moment aangegeven van 'ja dat is wel lastig pap, jij bent super makkelijk en bij jou mag alles, en misschien is dat niet helemaal goed'. Dat was inderdaad niet helemaal goed. J18: dat hebben ze zelf gezegd ja. Zo van, ja 'we gaan eigenlijk een beetje te laat naar bed' bijvoorbeeld. J22: ja Bart heeft bij de psycholoog gelopen, maar dat was vooral omdat hij zoveel moeite had met op vakantie gaan, een andere school, en daar zal de scheiding best wel bij gekomen zijn. Maar die zei al vrij snel vrij resoluut van 'nou ik weet nu hoe ik met die dingen om moet gaan, om kan gaan, en vanaf hier doe ik het zelf wel'. En toen heb ik het toch nog een paar keer geprobeerd en op een gegeven moment zei de psycholoog ook wel 'ja hij...' J23: ja het is klaar. En de rest niet. <u>Karin (KAR0805)</u> K25: Toen heb ik ook wel aan haar gevraagd wil je er met iemand over praten? Ik dacht, ik doe het in kindertaal: wil je naar de praatdokter? Lotte: bedoel je de psycholoog? *iedereen lacht* Maar dat wilde ze niet. K31: Ik geloof niet dat Lotte er zo heel veel over heeft gepraat. Dat doet ze dan toch het liefst met mij, maar wel over haar dingen. Zij bepaalt waar het over gaat. <u>Laura (LAU2204)</u>
--------------------------	---

	L69: We hebben een intake gehad en daar was mijn dochter ook bij. En die had getekend dat ze aan haar haren daar naar toe werd gesleept, want die wilde niet. En nog steeds want het puberprogramma is net begonnen. Maar ze zegt nog steeds: ik hoef niet, ik heb er geen problemen mee. L70: Ja, dat zegt ze ook: ik heb helemaal geen tijd om daarheen te gaan! Ik zit op school en heb de step-groep, en dat is ook zo, ze heeft natuurlijk ook de weekenden heeft ze al haar eigen dingen. L83: Ja, en dat ze er niet om hoeft te vragen. Niet dat dat niet zou mogen, want dat mag best wel, maar het is een soort van drempel. Dus ik denk dat ze nu, ik denk dat dat signaal over KIES wel een terecht signaal is, dat het nu wel even goed is zo. <u>Paula (PAU1305)</u> P22: Ik denk ook dat ze zelfstandiger zijn geworden, weerbaarder, zelfverzekerder uiteindelijk. Dat ze veel meer hun grenzen aangeven, 'dit wil ik niet'. P39: (over zelfbescherming) ja absoluut Ook heel verstandig. Dat moeten ze zelf doen, want er is niemand die dat voor hen doet. P40: ja maar ook kwetsbaarder. Want ze worden weerbaarder, omdat er iets staat te gebeuren waar ze minder flexibel in zijn. Want ze weten ondertussen wat voor impact het heeft als er een nieuw iemand in je leven komt, en die gaat ook nog heel wat in je leven bestieren. Dus dat is ook een kwetsbaar stuk waardoor ze weerbaarder worden. Dus een beetje plus en min. P41: Het tekent hen positief: weerbaarder, zelfstandiger, een kijk op hoe het leven in elkaar zit <u>Renate (REN0105)</u> R32: Ja, natuurlijk. Het is nog niet echt de puberteit dus, nu is het nog leuk. Ik weet ook niet wat er gaat gebeuren. Dus ja, hij heeft duidelijk zijn keuze gemaakt dat hij het niet prettig vindt wat ik naar mijn ex-man doe: als hij ergens tegenaan liep vertelde ik dat tegen mijn ex-man. En dat wil hij niet meer. Dus dan doe ik dat niet meer. Tenzij ikzelf denk: dit kan niet, dit moet ik vertellen, dan zeg ik het hem wel.
Praten ouder-kind over scheiding toen	<u>Eva (EVA0305)</u> E30: ja daar hebben ze ook wel naar gevraagd (kinderen hebben gevraagd naar de scheiding toendertijd) E39: Dus met de kinderen heb ik daar wel pittige gesprekken over gehad. Ik ben er niet in meegegaan maar ik ben wel echt boos erom geworden. E75: Dat probeerde ik altijd wel te mijden maar dat heb ik later wel voor m'n voeten gekregen van ze, dat ze aan mij niks merkten, dat ze van mij niks hoorden. En omdat ik juist zoiets had van ik wil dat niet naar hen toe laten zien. <u>Isabel (ISA0305)</u> I36: nou niet zoveel hoor. Nee niet zoveel over de scheiding. Wel als hij dan zei van 'maar ik wil heel graag bij papa zijn'; 'ja dat snappen we maar dat is niet zo, want we hebben co-ouderschap dus je gaat om de week naar mama, en papa moet ook werken doordeweeks'. Dus dat vroeg hij wel heel vaak en dan legden we dat uit. Meer zakelijk zeg maar. <u>Joris (JOR0305)</u> J11: En bij Roos, ik denk dat ze haar eigen gevoelens een beetje vlak houdt. In ieder geval niet heel veel uit. Ze benoemde het wel, zo van 'ik vind het kut dat jullie uit elkaar gaan. Maar goed, dat is zo'. En dan gaat ze vervolgens de voordelen opnoemen van gescheiden ouders hebben. Dus die praat daar niet echt over. En de oudste ook niet, wel over allerlei andere dingen. <u>Lianne (LIA2504)</u> (op de vraag of Lianne het ooit over de scheiding heeft gehad met haar kinderen) L25: nee.

	L26: En ik weet wel dat Sander een keer heeft gezegd, toen hij in de nieuwe klas kwam, was hij toch wel weer een beetje bang van ja ik ben misschien de enige met... en dat hij thuiskomt en zegt: 'en die papa en mama zijn gescheiden, en die papa en mama, en die...' ze zien dan ook in één keer in van goh, ik ben niet de enige. En Bram heeft ook zoals dat jongetje wat nu mee is, zijn ouders zijn ook gescheiden.
	Patrick (PAT1804) P57: Uhm... nou niet direct. Ik ben blij dat ik het er met hem over kan hebben. Ik kan bij hem die situatie aangeven, dat wij daarom gescheiden zijn, dat we niet hebben gepraat. Dat waren geen leuke tijden.
	Renate (REN0105) S: praatte je toen met je zoon over de scheiding? R33: Ja, ja. R34: Dat we er wel erg verdrietig over waren dat het niet gelukt was, en hem uitleggen dat het zo beter was. Ik vertelde hem wat er zou gebeuren als we bij elkaar zouden blijven, dat het dan nog erger zou worden als een half jaar voor scheiding, dat was echt vrieskist-niveau. Dat dat dan zo zou blijven, dat je beter twee gelukkige ouders kunt hebben die niet bij elkaar wonen.
Praten ouder-kind over scheiding nu	Dennis (DEN2404) D64: Het is niet zozeer dat we uitgebreid hebben gesproken over die scheiding en wat hij daar nou bij voelde, want die scheiding wordt ook niet anders. Je kunt er wel over praten, maar datgene wat hij het liefste wil, wat hij zou willen, dat is niet zo. Dat gaat niet meer gebeuren. Dus is het ook best lastig om daar heel erg over te praten, want ja 'wat wil je dan?', ja 'door weer bij elkaar te zijn', dat gaat niet gebeuren vriend. Ik denk dat we dat soort gesprekken wel eens gehad hebben, maar als je daar tegenaan loopt dan snijdt het alweer de weg af voor je. Dan kun je zo'n gesprek maar deels voeren. D68: ja daar heeft hij wel over gepraat. Niet over overdreven veel, maar niet alleen met ons hoor, D106: nee. Onze kinderen hebben ook... Ze hebben soort twee in één.
	Eva (EVA0305) E72: ja een enkele keer, maar dan als ze erom vragen. Ik zeg altijd als jullie iets willen weten dan kunnen jullie ernaar vragen. Maar om daar nog steeds met hun over te beginnen, vind ik zelf niet fijn. E74: nee ik geloof het eigenlijk niet (of de kinderen zelf beginnen over de scheiding)
	Isabel (ISA0305) Teruggekeken op de scheiding? I40: ja, dat doet hij zelf heel veel. Nu hij ook lekkerder in z'n vel zit. Daan is heel erg van momentjes terugpakken. Vakantie: 'weet je nog dat we toen samen daar en daar waren? Toen waren jullie nog niet gescheiden he mama?' 'Nee toen waren we nog samen'. En dan vraag ik gelijk, 'wat is het verschil eigenlijk?' 'Ja jij was niet zo blij'. I71: ik denk dat hij daar nog wel mee bezig is. Ja dat denk ik wel. We praten in die zin niet van we gaan eens even over de scheiding praten, maar zo tussendoor noemt hij soms dingetjes op en dan hebben we het erover.
	Joris (JOR0305) J29: ja, soms. J30: nee het komt wel eens ter sprake, meestal naar aanleiding van iets anders, als we aan tafel zitten te eten of zo. Maar ik weet niet of er iemand is die dat opzoekt. J31: ja het gebeurt nog wel eens ja. Of van ja, 'toen jij er nog woonde toen deden we dat'.
	Karin (KAR0805)

	K28: Ik praat vrij veel met hen. Als ze het snappen dan snappen ze het en zo niet dan draaien ze zich na 5 minuten om en zeggen: daaag, ik ga nu verder met de Lego. K29: Ja, in het algemeen, maar ook over de scheiding. K30: Over hoe ik mezelf voel of ik vraag regelmatig door de loop van de tijd heen hoe kijk je er nu tegenaan? Hoe gaat het? Dat probeer ik wel een beetje bespreekbaar te houden.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L43: Ja, heel vaak. Sowieso praat ik veel met m'n kinderen. Zo ook vanochtend. We stonden samen tanden te poetsen, in de badkamer. Ik zei: nou vandaag word ik geïnterviewd over scheiden en het gaat over jou. Wil je nog dingen zeggen die ik vooral moet zeggen? Wat vind je ervan? Toen zei ze: wat je vooral moet zeggen is dat kinderen inspraak moeten hebben in het schema dat wordt gemaakt, dat schema van wanneer naar papa en wanneer naar mama en daar moeten kinderen inspraak hebben. Prima, dat zal ik zeggen. En wat vind jij dan? Heb je voldoende inspraak? Dat was wel goed geregeld zei ze. Dat is wel grappig om terug te horen.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> S: heb je het nog wel eens over de scheiding met je kinderen? L24: nee eigenlijk nooit.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P53: Jawel. Op wat voor manier? P54: Soms zijn er momenten, ze zeiden ook wel eens tegen mij, waar mama mee gaat, dat was toch eigenlijk jouw vriend? Ja, dat was mij vriend, en nu niet meer. P55: Mijn dochtertje ook: maar dat was toch jouw vriend? Waarom is hij niet meer jouw vriend dan? Dan vragen de kinderen dat, en dan geef je een antwoord waar ze eigenlijk ook niks aan hebben want ja, je kunt niet zeggen dat is een klootzak. Je moeder heeft een rotstreek uitgehaald. Dat zeg je dan ook niet? Ik zeg wel: dat merk je later wel als je groter bent, dan weten ze: jeetje, m'n moeder heeft dat gedaan. Dat hoeft ik nu niet te zeggen. Op die leeftijd weten ze niet wat vreemdgaan is. Dat weten ze niet. Dat kan ik wel vertellen. Maar nee, dat doe ik later wel. Dat is echt niet leuk. Ik ben wel blij dat ze dat gedaan hebben. P56: Niet direct. Ik weet het eigenlijk niet meer. De laatste tijd gaat gewoon goed. Vanaf het begin ging het bij mij fijn, toen we uit elkaar waren, dat ging op zich goed.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P21: En dat ik zelf het gesprek met hen ben aangegaan, ik zeg 'joh ik ben één keer gaan samenwonen zonder jullie wat te vragen, dat gaat nu niet gebeuren. Je hebt nu je eigen regie, jullie zijn oud genoeg om te bepalen in hoeverre iemand in je leven komt' P37: ja, ze komen er wel eens op terug. Niet zozeer over de scheiding zelf, maar dat we uit elkaar zijn en dat ze gescheiden ouders hebben. Ja, natuurlijk. Nog een paar maanden terug: 'ja ik vind dat helemaal niks, dat heen en weer gesjouw'. Maar dat soort praktische dingen, dan ligt dat weer bij papa, en waar moet je dan op letten, moet je dat meenemen? En nieuwe partners betekent ook iets. Dus dat is wel waar het dan meer op terugkomt. Af en toe komt mijn dochter er absoluut op terug, op die periode dat ik heb samengewoond. Het is niet zozeer dat we uit elkaar zijn gegaan, maar de keuzes die je maakt waar zij last van heeft, maar geen instemming in heeft. Dus dat is ook een lastige. Want je maakt een hele impactvolle beslissing voor je kinderen. P38: over de waarom van de beslissingen. 'Vond je dat niet stom? Dat was een stomme beslissing van je. Heb je daar geen spijt van?' En dan gaan ze de discussie aan, dat mag. Nee ze zijn daar heel open over.
	<u>Renate (REN0105)</u>

	(Vraag: praatje nu nog wel eens over de scheiding?) R31: Nee, eigenlijk niet meer. Dat is nu toch al zo lang geleden. Wel over afspraken die we maken, hoe hij daarin benaderd wil worden door mij
Gedrag kind nu	<u>Eva (EVA0305)</u> E36: En dat merk je vooral bij de oudste nog steeds. Dat ze dat nog steeds moeilijk vindt om dingen tegen haar vader te zeggen. Omdat ze dan bang is voor een bepaalde reactie. E47: En die heeft dat eigenlijk pas, ik denk dat dat de afgelopen paar jaar dat zij dat veel extremer heeft. Dat je dat ook wel merkt op het moment dat ze een relatie heeft, dat ze daar ook heel erg aan vasthoudt en dat ze dat moeilijk vindt om los te laten. Dat merk je nu. E55: ja nu wel, want nu ervaart ze dat ze er teveel last van heeft. Echt wisselende stemmingen. Ze heeft denk ik niet zo heel veel keus. Ze zal wel iets moeten. E68: Maar dat merk je nog steeds wel een beetje, dat daar nog steeds een spanningsveld tussen zit, dat ze hem dat eigenlijk kwalijk neemt. En daar kun je niet zo heel veel mee. E82: Tenminste, dat is mijn gevoel natuurlijk, dat Maartje dat nog steeds heel extreem heeft. Want als ze het inderdaad gewoon fijn vindt om een paar dagen langer te blijven, dat ze het moeilijk vindt om dat tegen hem te zeggen omdat ze dan toch bang is dat hij daarop reageert. Dan denk ik van volgens mij moet je dat gewoon kunnen zeggen. Maar dat vindt zij lastig. Ik weet ook niet of hij erop reageert, maar dat is haar gevoel. Dus zij zit daar nog steeds wel aardig in. E103: Maar Maartje werd 18 vorig jaar en daarvoor zijn we wel gaan lunchen met haar verjaardag, maar niet dat ze dat echt thuis deed. Dus ik zei van 'wat wil je dan?' En ze wilde het eerst wel thuis maar later ook weer niet want dan was ze weer bang dat dat spanningsvelden ging opleveren. Dus zij maakte zich al druk dat er spanning zou ontstaan, ook als er andere mensen bij zijn. Ik denk ja, dat kan. Toen wilde ze uit eten en toen was ze weer bang dat er een spanningsveld zou zijn tussen haar vader en Thom. Dus die maakt zich daar bij voorbaat al druk over. En toen zei ik ook 'ja weet je, moet je het dan wel willen? Waarom wil je dit dan? Dat wij daar allebei zijn terwijl het zoveel spanning geeft?' 'Ja ik geloof dat ik het eigenlijk niet wil', zei ze. <u>Isabel (ISA0305)</u> I27: ja de boosheid is vooral op zichzelf, dat merkte je wel. Dat heeft hij nu nog wel een beetje hoor. <u>Karin (KAR0805)</u> K32: En als hij nu ergens mee zit dan praat hij daarover. Soms duurt dat even. Dan merk je aan zijn gedrag dat het niet lekker gaat. Dat duurt dan een paar weken voordat het eruit komt. Bijvoorbeeld laatst merkte ik het gaat niet heel erg lekker. En toen kwam hij 's nachts om 12 uur bij mij in bed liggen en begon hele verhalen te vertellen over van alles. <u>Laura (LAU2204)</u> L60: Nee, inderdaad. En nog kan ze het wel hebben. Nu is het meer rondom donker, in het donker is het niet fijn om thuis te zijn. (en ook claimend gedrag). L62: En daarin merkte ik wel dat ze jonger was, nu merk ik dat ze heel erg haar eigen leven gaat leiden met vriendinnen, met de kerk crèche dienst, dus ze heeft meer haar eigen planning. En in die tijd had ze dat niet. <u>Paula (PAU1305)</u> P38: Nu zie je wel, maar dan zie je wel de impact op het moment dat iemand besluit te gaan samenwonen of er komt weer een nieuw iemand voorbij, dan is het wel even de kont tegen de klip. Ho even, hier gaat een heleboel niet gebeuren. Dus daar zit ook wel een grens.

Kernlabel: Veranderingen	
Labels	Antwoorden
Verandering na scheiding	<u>Dennis (DEN2404)</u> D40: ja. In december moest ons huis leeg zijn als ik het goed heb onthouden. En iets daarvoor, een paar weken daarvoor, had ik een nieuwe woning. En mijn ex die ging toen samenwonen. D41: En op het moment dat we zouden gaan verhuizen, is een gezamenlijk moment geweest. Het zou kunnen zijn dat ze op het moment van verhuizen, dat we ze toen een paar dagen hebben laten logeren. Ze hebben niet meegeholpen met verhuizen. Toen zijn ze bij mijn vader gaan logeren. En toen in het nieuwe huis. D42: Ze zijn nog wel gewoon op hun oude school gebleven en ik woon hier niet vlakbij maar we woonden hier vlakbij, dus hun context veranderde voor een groot gedeelte niet. Mijn ex ging in B Noord wonen, dat was iets minder handig. Maar goed, dat is ook even je nieuwe ritme zoeken, dat is altijd even lastig. M: bij wie kwamen de kinderen te wonen? D43: fifty-fifty. M: co-ouderschap ook? D44: ja letterlijk fifty-fifty. D45: Dus het is echt, de weekenden om en om en de week doormidden gedeeld. D52: Voor verjaardagen zijn de kinderen gewoon bij degene die jarig is. En met kerst zijn ze gewoon eerst bij de een dan bij de ander. D55: ja die periode was voor de oudste, voor Willem sowieso, toen ging hij na de zomervakantie naar de middelbare school. Dus dat was ook best een grote verandering. En ja dan is het gewoon een nieuwe situatie. D56: Dan heb je een nieuw huis, en nog een ander nieuw huis, D57: en mijn ex had toen een partner, dan is dat er ook nog weer bij. En hij heeft natuurlijk ook familie, dus ze komen in een heel nieuw sociaal netwerk terecht. Tenminste, bij hun moeder toen. D58: Dus ja alles is nieuw dan. Ze hebben wel hun eigen bed, maar het oude bed ging dan weer naar mij en bij mijn ex kregen ze weer een ander bed. Een andere slaapkamer, en dan moeten ze daar hun slaapkamer delen. Al dat soort dingetjes ja, alles is anders. S: en veranderden er voor haar (<i>Lisa</i>) nog meer dingen naast de verhuizing? D74: nou zij zat dan in dezelfde klas want ze zat nog gewoon op de basisschool. De verhuizing is wat ik net al aangaf, de sociale omgeving die dan deels ook veranderde. En dat ze natuurlijk ook weggaat uit haar oude wijk, dus het bekende stukje fietsen naar huis en dat je vriendinnetjes wel of niet meefietsen, die veranderen natuurlijk. Maar verder was er niets en dat is ook genoeg hoor. <u>Eva (EVA0305)</u> E22: ja. We hadden ook samen een huis, die is dan daarna nog verkocht. E59: ja. In het begin is er voor de kinderen niet zo heel veel veranderd, toen woonden ze ook nog steeds in dat huis. Ik ben destijds weggegaan omdat dat niet handig was om in dat huis te blijven samen. E60: Toen heb ik bij mijn moeder een maand of 7 gezeten en zij dus ook. E61: En ik heb in dezelfde wijk toen een huis gekocht waar ik later naar verhuisd ben. M: en je ex is zeg maar in hun eigen huis blijven wonen? E62: ja, die heeft daar in eerste instantie nog anderhalf jaar gewoond. En pas toen het verkocht werd is hij verhuisd. E67: ...Thom, mijn zoon, dat die op dat moment eigenlijk niet meer naar zijn vader wilde.

	E70: na een aantal maanden heb ik een nieuwe relatie gekregen, dus dat is er uiteindelijk veranderd. Een half jaar daarna zijn we ook samen gaan wonen. Dat is eigenlijk een verandering.
	<u>Isabel (ISA0305)</u> I45: ja de flat, dat is inderdaad veranderd. (<i>Moeder is in een flat gaan wonen</i>) I46: nee, Peter is in onze woning blijven wonen. Dus dat is wel heel erg fijn, dat is zijn basis en daar is hij opgegroeid. Dus daar was ik heel blij om. En ik wilde weg dus ik ben vertrokken, zeg maar. I47: En wat is er echt veranderd concreet? Ja dat als hij bij mij is, heeft hij geen vriendjes waar hij zo even naartoe kan. I49: Maar wat is er nu echt veranderd? Ja de plek is veranderd, van woonhuis naar flat. Maar Daan past zich wat dat betreft snel aan. Zo'n flat heeft ook weer z'n voordelen. Wat is er nog meer veranderd? Niet zo heel veel. I57: Ik heb mezelf ontdekt zeg maar. Ik ben meer op eigen benen gaan staan. (...) Ik ben heel zacht eigenlijk en ik ging me heel erg verharden naar de buitenwereld toe, van stoer blijven doen, op m'n poten blijven staan, tot je gewoon in elkaar zakt met zo'n burn-out en dan denkt van ja maar hoe ga ik dan wel zorgen dat ik wel dichtbij mezelf kan blijven maar ook de kop boven water houd? En dat is jezelf ontdekken, en daar heb je stilte en rust voor nodig en daar is die scheiding heel goed voor geweest. (...) Mijn gedrag is wel heel erg veranderd, ja. Voor mijzelf maar ook voor anderen in de omgeving. I58: ja, ik was heel erg aan het geven altijd. Vragen stellen aan mensen, 'hoe is het nou met je', omdat je aardig gevonden wil worden. En nu heb ik zoiets van oké, ik heb nu meer rust. I64: Want hij (<i>Peter</i>) is eigenlijk ook gevoelig maar hij heeft geleerd dat hij dat niet mag laten zien. Maar hij heeft dat bij mij er ook in gezet, van je moet niet huilen als Daan erbij is. Terwijl ik nu gewoon lekker huil als ik moet huilen. Nu leg ik uit aan Daan waarom. Dat hij niet denkt dat ik verdrietig ben ergens om, maar dat het ook van geluk kan zijn. Meer in het gevoel gaan zitten. Ik merk aan Daan dat dat hem goed doet. I69: ja, er is veel spanning weg bij ons. Er is heel veel spanning bij Peter weg, bij Daan vooral weg en bij mij ook. Door de scheiding.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J8: ...toen wij allebei een serieuze relatie hadden. J13: Het werd pas echt toen we echt gescheiden huishoudens gingen voeren. Gescheiden huishoudens met een ander. Dan veranderen er ook regels. In het begin zijn de regels precies hetzelfde, dat stem ik gewoon met mijn ex af, 'mogen ze dat bij jou wel, oké dan mag dat bij mij ook'. En nu wordt het anders want nu ben je met z'n vieren en je partner die heeft ook een eigen inbreng, dus de set van regels verandert in de huizen. Dat heeft wel even aanpassing gevergd, zowel van haar als van ons. J15: En eerst woonden ze met hun moeder hier, hier hebben ze school en dan woonden ze hier. Dus dat was een kilometer naar school. En die zijn nu verhuisd dus nu zit ik er een kilometer of 3 vandaan. Maar goed er zitten er 2 hier op school en 2 gaan naar een hele andere school, middelbare school. Dus ja en dat werd ook allemaal weer anders. J17: toen ik apart ging wonen, dus zeg maar aan deze kant *tekent uit op de tafel* Toen kreeg ik dus fysiek een huis en kregen zij fysiek slaapkamers bij mij. En toen is die regeling ook zo ingegaan. Ja dat was eerst op een andere dag geloof ik, maar toen is die regeling ingegaan en konden ze dus heen en weer. Daarvoor reisde ik heen en weer en toen moesten zij heen en weer reizen. Dus dat was wel een fysieke verandering. J20: 1,5 jaar na de scheiding kwam bij mij een partner in beeld en een half jaar later bij Merel. En bij mij heeft eerst nog... we zijn pas na driekwart jaar een beetje bij elkaar gaan wonen, dat ze er af en toe was en af en toe wel. En af en toe als de kinderen er waren, af en toe als de kinderen er niet waren. Dat het langzaam een beetje wende.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K5: Toen we gingen gescheiden hebben we er bewust voor gekozen dat ik hier bleef wonen. (...) Toen was Henk binnen twee weken weg. Die is toen vlakbij gaan wonen.

	K18: De grootste verandering voor hun is natuurlijk dat ze twee onderkomens hebben. Dus dat ze een paar keer per week moeten omschakelen van het ene huis naar het ander. K20: Wat niet verandert is dat mama is mama en papa is papa. Dat is duidelijk. Ik denk wel dat ze het bij allebei meer relaxt hebben. Tussen Henk en mij was het heel erg van...als we bij elkaar waren dan veranderde we allebei. Dat was een beetje hoe dat werkte tussen ons. En dat is nu niet meer zo dus heb je een meer relaxte mama of papa. In die zin is het positief veranderd. K28: Aan de ene kant ben ik meer mezelf als ik thuis ben, dus als de kinderen hier zijn. Aan de andere kant moet je wel door een heel rouwproces heen en krijg je alle fasen over je heen. Gaat het me alleen lukken en had ik dit zo gewild? Dat krijgen de kinderen natuurlijk ook mee. K35: Ik merk wel dat ik met de kinderen een drie-eenheid ben geworden door alles heen. Ik denk dat Henk dat ook heeft. Dat is voor mij wat lastiger in te schatten. Maar volgens mij hebben ze dat daar ook. Dat is denk ik ook wel gewoon dat je er normaal over kunt praten met je ouders.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L16: Ja, ja, in eerste instantie, daarna zijn we verhuisd. We konden daar niet blijven. Want die last kon ik niet dragen en daarbij wilde mijn ex-man in dat huis wonen. Dus die woont daar nu. De kinderen hebben zeg maar dat huis nog steeds, alleen woont hun vader daar met zijn nieuwe vriendin. En ik ben verhuisd met hen. S: Hoe lang was dat na de scheiding? L17: Twee jaar. Twee jaar later ben ik met hen verhuisd. Dus hebben daar nog twee jaar gewoond. L28: En toen kwam er naast die school kwam een huis vrij. Dat was precies op het moment dat ik uit het andere huis moest. En precies op dat moment kwam er een huis vrij en dat vond ik een wonder. En daar zijn we gaan wonen en omdat we daar gingen wonen was het enigszins bekend, je kunt vanuit het huis de school zien. Dus het terrein was een soort van veilig. Daar zijn we toen dus naar toe gegaan. L38: En ook wel een stukje, wat ik zei, de laatste nacht samen in een bed geslapen, toen heb ik ze weggebracht naar papa en toen wist ik ook we gaan nu verhuizen. En ik heb toen gezegd: "we gaan verhuizen, maar dat is zoveel werk, dan moet je zoveel tillen, dat werkt niet. Jullie komen als dat klaar is." L50: Maar dat het inderdaad richting opa en oma wel anders is. Dat daar nu minder contact mee is. L60: als je naar haar vader gaat moet ze bepaald huiswerk meenemen, dat moeten we van te voren doornemen zeg maar. En daar is ze denk ik wel wat anders dan als je dat niet hoeft, als je een kerngezin hebt met een vader en een moeder, dan hoeft je dat nooit. L88: En toen vroeg ik aan mijn kinderen hoe is dat nu voor jullie? Want wij zijn dan het gezin met één ouder. Toen zeiden ze zo iets van: ja, ja weet je het is wel weer leuk want we doen nu ook dingen die we anders niet hadden gedaan. Want dat was ook zo, het was een hele sportieve familie, en die hadden we anders niet zo gemaakt.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L11: Wij hadden wat dat betreft wel wat voordelen, we hadden een huis die we te koop moesten zetten, maar we hebben één kijker gehad en binnen 3 weken stond het bord 'verkocht' in de tuin. (...) En ik heb dit huis gekocht en Henk heeft ook een nieuw huis terug kunnen kopen, dus we konden allebei een huis terugkopen. L14: Ik kocht dus dit huis maar dat moest nog gebouwd worden, dus ik moest tijdelijk een ander huis gaan zoeken. (...) Maar we hebben nog tijdelijk een jaar op een boerderij in Z gewoond. L16: Ze hebben bij hem, niet zoals bij mij, een eigen kamer, daar staat alleen een bed, bij mij hebben ze echt hun kamer waar ze hun dingen hebben, en als ze naar Henk gaan neemt Sander toch vaak de playstation mee of een laptop. En hier hebben ze dat gewoon. Hier hebben ze ook vrienden in de buurt en dat hebben ze daar ook niet. L21: Bij Henk zijn ze toen, ik denk of drie weken daarna (<i>na de verhuizing naar boerderij</i>), of twee weken daarna, ook weer een

	weekend naartoe gegaan en ze hebben allebei een nieuw bed bij hem gekregen. L22: En ik denk wel dat ze gemerkt hebben dat ik wel veranderd ben en meer ook van je moet het toch alleen doen. M: op wat voor manier veranderd? L23: Nou ik ben soms echt wel dat ik op de boerderij ook zei van je zoekt het maar even uit, ik ben effe weg. Zo van even de fiets pakken en even een paar blokjes om te fietsen om even alleen te zijn. Dat ik ook wel eens boos op ze was.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P7: ze zijn de helft van de week bij mij, en om de weekenden. P40: Voordat het rond was. Een maandje. En dan kwam ze thuis, en dan weer niet, en dan weer wel. En de kinderen: 'waar is mama?' Toen zei ik tegen haar: 'nu moet je maar gewoon gaan, zoek maar een kamer waar je kan zitten want dit is geen hotel of zo.' P45: De kinderen zeiden wel dat ik veel liever was geworden. S: Is Pim veel veranderd na de scheiding? P49: Ja, altijd veranderen kinderen. P50: Ze worden in 1 keer een stukje ouder. Ouder, wijzer, waarschijnlijk ook. Ze maken een hoop mee natuurlijk. P51: ik denk dat hij (<i>Pim</i>) meer zijn gevoel kan tonen. Gevoelsmatig.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P5: We hadden vrij snel allebei een andere relatie. In september hadden we het huis verkocht en 1 december zijn we verhuisd allebei. Ik ben gaan samenwonen meteen, en Dennis die heeft een huis hier vlakbij gekocht. P10: ze gaan van de ene situatie naar de andere, er kwamen ook meteen stiefbroertjes bij. P12: Ik heb na een half jaar toch een eigen huis gekocht, toen ben ik op 500 meter afstand van hun vader gaan wonen. P13: En ze zijn er in woonomgeving op achteruit gegaan. P23: ja en ook een besef van de financiën, niet alles kan. Want je gaat er wel op inkomen achteruit. Ik ben er uiteindelijk op inkomen fors op vooruit gegaan omdat ik ander werk ben gaan doen. Maar je moet wel inleveren. Maar aan de andere kant, twee kamers, die ze allebei op hun eigen manier konden inrichten... P43: En wij hebben altijd 50/50 voor de kinderen gezorgd, dus we hebben ook heel makkelijk heel logisch dat kunnen voortzetten. Dus dat had weinig impact voor mij, voor de kinderen is het belangrijkste dat ze zoveel mogelijk stabiele factoren houden.
	<u>Renate (REN0105)</u> R15: Maar hij ging vrij snel ergens anders wonen toen. R19: Toen heeft hij iets gekocht in D en dat is nog wel redelijk in de buurt. Er zit 3 km tussen. Dus nu heeft hij vastigheid, en dat is wel belangrijk voor een kind. R19: Ene week bij mij, andere week bij hem. En dat is sinds een jaar nu. R25: ja er kwam een nieuwe partner in het spel, bij hem, daar heeft hij nog steeds een relatie mee. Toen hij dat huis ging kopen in D zijn zij ook samen gaan wonen. Dat huis is van hem, maar ze zijn wel officieel gaan samenwonen. R27: Mijn ex-man is veel strenger, heeft een strengere aanpak. Bij mij het is je huis dus kom maar binnen. Je hoeft niet, als ik thuis ben, aan te bellen of aan te kloppen om te melden dat je thuis komt. En dat heeft mijn ex-man wel, die is een stuk strenger. Die verwacht veel meer...niet alleen van zijn zoon, van iedereen. R39: En toen (<i>na vakantie Frankrijk</i>) is mijn ex-man ook niet meer teruggekomen in het huis. Hij heeft er 's nachts nog wel geslapen. R41: En bij mij werden spullen weggehaald. Niet zo heel veel, want ik dacht het is toch anti-kraak, misschien moet je wel vaak weg, dus laat maar wat dingen staan. Maar hij moest natuurlijk ook een eigen plekje krijgen. Dus er moesten dingen gekocht worden, een bed, dat soort dingen. Dus dat betekent wel veel actie.

	M: En zijn jullie in die tijd veranderd? R45: Nee. R47: Daarna is het een tijdje wel rustig geweest, totdat we merkten dat hij een blokkade kreeg naar mijn ex-man. Die alleen maar erger werd en dan maakt je je wel zorgen. Dat is niet normaal. R50: Die twee stijlen van opvoeden. Daar zaten nogal wat verschillen in. De basis hebben we wel met elkaar gemeen maar een heleboel kleine dingetjes waarin je ieder je eigen weggaat. En in het begin probeer je op elkaar aan te sluiten maar dat lukte gewoon niet meer. R57: En hij had het voordeel toen zat hij nog op een school waar het Jena-plan onderwijs was. Daar heb je dus 3 leeftijdsgroepen in één klas. Dus hij bleef zitten, de groep waarin hij zat zou nog niet overgaan naar de volgende groep. Hij bleef zitten, maar zijn vriendjes van zijn eigen leeftijd waren nog gewoon in de klas, voor hem veranderde in dat opzicht vrij weinig.
Beleving verandering kind	<u>Dennis (DEN2404)</u> D46: En dat is ook wel belangrijk hoor, dat merk ik aan de kinderen, die duidelijkheid en dat ritme. We zijn nu een beetje aan het schuiven omdat het de nieuwe relatie van mijn ex beter uitkomt. Dan zijn we aan het kijken of we de week andersom gaan doen, ja er komt wat meer weerstand bij de kinderen, van “nee zo is het en zo houden we het het liefst”. D79: Die is toch gaan samenwonen, dat is mislukt, daar hebben ze wel last van gehad. D80: Ze heeft een nieuwe vriend sinds een tijdje maar dan zie je wel dat de kinderen daar geen ruimte voor geven. “Prima dat je dat doet, ik ben blij voor je, maar dat hoeven wij verder nu niet mee te maken. Dat ga je eerst maar zelf regelen, maar daar hoeven we niet mee geconfronteerd te worden en die hoeven we niet te zien, totdat het een wat stevigere basis heeft.” Het is nu nog maar een paar maanden. D102: In die periode kreeg ik net een vriendin en begon dat een beetje te lopen en zie ik wel van, ‘ik ga me niet aan nog iemand hechten want straks gaat dat ook weer over’. Maar dat heeft meer met volgende relaties te maken. In die periode zelf, ik denk wel dat hechten aan mensen een beetje een besmet woord, een bijzonder gevoel wordt voor hen. <u>Eva (EVA0305)</u> E64: ja, en dat heen en weer dat vinden ze het meest storend. Gewoon dat continu heen en weer, maar ze willen eigenlijk ook niet anders. Tenminste de oudste vooral. Dat vindt zij heel lastig, niet om heen en weer te gaan maar wel iedere keer dat gesleep. S: je zoon heeft er misschien wat minder last van omdat hij niet zo vaak... E65: ja die heeft daar minder last van want die fietst er naartoe als hij er naartoe wil, maar die heeft maar één huis eigenlijk. En hij vindt dat fijner. E67: en dat heeft er vooral mee te maken dat Thom, mijn zoon, dat die op dat moment eigenlijk niet meer naar zijn vader wilde. En Maartje die merkte natuurlijk dat haar vader dat heel vervelend vond, dus dat kwam er een beetje tussen te staan. En dat veroorzaakte tussen hen weer heel veel spanning. Dus dat was iedere week, als ze weer kwam, of om de week, dan begon dat eerst met een paar dagen spanningsvelden tussen hen, maar daarna ging het wel weer beter. S: En hoe hebben de kinderen daarop gereageerd? <i>(Op samenwonen moeder met nieuwe vriend)</i> E71: eigenlijk heel goed. Dat was eigenlijk geen probleem. Gelukkig niet. <u>Isabel (ISA0305)</u> I64: Terwijl ik nu gewoon lekker huil als ik moet huilen. Nu leg ik uit aan Daan waarom. Ik merk aan Daan dat dat hem goed doet. I65: ja dat is fijn, dat is in positieve zin heel erg veranderd. En voor mij heel fijn dat Peter ook zegt dat het voor hem ook prettig voelt, dat hij ziet dat het met Daan goed gaat. I66: Ondanks dat het zondag, dat is onze wisseldag, altijd moeilijk voor hem is als hij naar mij toe komt. Dat is standaard, maar

	dat is ook een beetje een gewoonte dingetje nu hoor, Daan is ook wel van de gewoonte dingetjes. Van 'oh ik vind het zo moeilijk om dan naar jou toe te gaan'. En dan ga ik altijd in het gevoel van 'oké, papa blijft eten bij ons dan is het minder moeilijk voor je. Misschien legt hij je ook wel in bed. Maar je bent nu bij mij'. En dan is het die zondagavond moeilijk, maar maandag pakt hij de draad op. En maandagavond belt Peter dan: 'ging het goed?' 'Helemaal niks aan de hand'.
	<u>Joris (JOR0305)</u> J11: Wat hij (<i>Bart</i>) wel heel erg heeft en dat is nu veel minder, hij heeft last van veranderingen. (...) En dat kwam er wel allemaal uit en dat had hij denk ik wat steviger dan voorheen. Dat lijkt er wel mee te maken te hebben maar ik kan dat niet echt zeggen. J12: ja, hij had het al van jongs af aan, en ten tijde van de scheiding is dat wel een piekmoment geweest. Dus in die zin denk ik dat daar een link ligt. En Roos echt heel weinig van gemerkt. Die is bijna altijd vrolijk gewoon, toen en nu. J13: Nou Inge, de derde, die wel. Die heeft wel in een mate gezegd van 'ik vind het niet leuk toen je een vriendin kreeg, ik vind haar eigenlijk wel leuk maar dat betekent dat jij en mama niet meer bij elkaar komen en dat vind ik niet leuk'. J17: toen ik apart ging wonen, dus zeg maar aan deze kant *tekent uit op de tafel* Toen kreeg ik dus fysiek een huis en kregen zij fysiek slaapkamers bij mij. (...) Bart vindt dat niet zo leuk, wij woonden in een oude boerderij, buiten en hij is alleen maar buiten, op het land. En de meiden vonden het wel heel leuk want die hadden dan ook een aantal dagen met vriendinnetjes in het dorp. Vroeger moesten ze altijd afspreken en wij halen, brengen. En nu waren ze er gewoon een paar dagen en konden ze ook gewoon vrij rondlopen en naar speeltuintjes dus ze vonden dat op zich wel, dat was een voordeel. J20: 1,5 jaar na de scheiding kwam bij mij een partner in beeld en een half jaar later bij Merel. En bij mij heeft eerst nog... we zijn pas na driekwart jaar een beetje bij elkaar gaan wonen. (...) Dat heeft wel wat aanpassings... nou problemen is het verkeerde woord, maar wat aanpassing gevergd van iedereen. Zij heeft ook hele eigen ideeën over de opvoeding met kinderen.
	<u>Karin (KAR0805)</u> K18: De grootste verandering voor hun is natuurlijk dat ze twee onderkomens hebben. Dus dat ze een paar keer per week moeten omschakelen van het ene huis naar het ander. En daar heeft met name Tim echt veel last van gehad. Omdat hij sowieso niet van de verandering is. K19: Als hij dan van Henk naar mij kwam was hij gewoon heel boos. (...) Dat ging zo de eerste paar maanden. En Lotte was alleen maar: dat vind ik niet erg hoor, dat vind ik niet erg hoor. K20: Ik denk wel dat ze het bij allebei meer relaxt hebben. Tussen Henk en mij was het heel erg van...als we bij elkaar waren dan veranderde we allebei. Dat was een beetje hoe dat werkte tussen ons. En dat is nu niet meer zo dus heb je een meer relaxte mama of papa. K28: En in het begin was ik heel erg verdrietig en dat vonden de kinderen ook heel lastig.
	<u>Laura (LAU2204)</u> L28: Dus op zich ging die overgang (<i>verhuizing</i>) wel redelijk goed. Het inpakken vonden ze wel lastig, al die dozen, dat het echt voorbij was. L36: Want ze voelen zich daar wel plezierig (<i>bij vader</i>), maar in het begin vonden ze het lastig omdat ik er dan niet was. Dus het hele plaatje klopte, het huis klopte, papa was er en zij waren er, maar ik was er niet. Dat vonden ze dan wel jammer. Op die manier kunnen ze dat benoemen. S: Hadden ze dat dan ook andersom? Dat als ze in het nieuwe huis waren dat ze dan papa misten? L37: Nee, want papa hoorde daar niet bij. Die was daar nooit geweest. Dus dat was allemaal nieuw. Dus nee. L60: als je naar haar vader gaat moet ze bepaald huiswerk meenemen, dat moeten we van te voren doornemen zeg maar. Dat vindt ze wel het meest lastig, nog steeds. En dat zegt ze ook wel: nou, dan wou ik dat aan en dan had ik dat dan niet. L88: En toen vroeg ik aan mijn kinderen hoe is dat nu voor jullie? Want wij zijn dan het gezin met één ouder. Toen zeiden ze zo iets van: ja, ja weet je het is wel weer leuk want we doen nu ook dingen die we anders niet hadden gedaan. Want dat was ook zo, het

	was een hele sportieve familie, en die hadden we anders niet zo gemaakt.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L14: Maar we hebben nog tijdelijk een jaar op een boerderij in Z gewoond. Dat vonden ze geweldig. L16: Dus ja, wat ik heb gemerkt: ze gaan gewoon niet echt graag naar hun vader toe. Ze gaan wel maar... ze komen toch wel vaak zondagavond thuis... en zeker Sander nu die toch wat ouder is en nou ja en hoe vaak ik wel niet thuis kom en denk hij is er weer... dan zegt hij tegen Henk ik even naar een vriendje en dan zit hij toch vaak hier, of met een vriendje hier, omdat dit toch meer hun huis is. L20: En de verhuizing... Ik was op de boerderij bezig geweest op een vrijdag en zaterdag. En ik zou dan zondag de jongens in ons oude huis ophalen bij Henk. (...) En ik weet wel dat ik ze op ging halen met de auto, en dat ik zei van 'nou ja het is nu inderdaad echt de laatste keer dat jullie hier in dit huis zijn'. Toen zei ik 'zeg papa maar gedag', toen stapten we in de auto en ik weet dat Bram heel erg huilde en dat Sander ook heel erg begon te huilen. En doordat zij natuurlijk heel emotioneel waren begon ik ook. En Bram die was zo intens verdrietig en Sander ook en ik natuurlijk ook.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> P15: Als hij naar mij komt wilde die eigenlijk niet want dan moet hij de moeder alleen laten. Nou ja, dat is mijn theorie hoor. En dat vond hij hartstikke erg. Dan brengt zij de kinderen naar mij, en dan gaat ze hartstikke staan te huilen. En dat ziet dat kind. En wat doet dat met een kind? Niet echt iets leuks. P45: De kinderen zeiden wel dat ik veel liever was geworden.
	<u>Paula (PAU1305)</u> P9: Daar staat tegenover dat ik meteen ben gaan samenwonen, wat een hele impact op die kinderen heeft gehad. P10: ze gaan van de ene situatie naar de andere, er kwamen ook meteen stiefbroertjes bij. Iemand die je eigenlijk niet zo goed kent waar je mee in huis woont, waarbij je het gevoel hebt dat je eigenlijk aan het logeren bent, hoeveel ze ook van die persoon houden. En mijn moeder overleed en ik raakte in een depressie. Dus ik heb een hele burn-out gehad. En dat is voor hen heel zwaar geweest maar dat heeft weinig met de scheiding te maken in die zin, behalve dat je keuzes maakt waarbij je zoveel slagen krijgt dat dat bijna niet meer te doen is. M: ja en de kinderen die hebben ook het een na het ander meegemaakt. P11: ja, behoorlijk. Ja mijn dochter die draagt me het nog na hoor. P12: nou zij zegt ook wel van 'je bent een beetje dom', want die heeft aangegeven 'ik wil niet dat je gaat samenwonen'. En die heeft heel duidelijk aangegeven van 'nou, ik was daar niet blij mee'. Ze heeft overigens, haar toenmalige stiefvader, heeft ze veel verdriet gehad dat die relatie is uitgegaan. (...) Vader heeft plannen om te gaan samenwonen, en dat kwam van het weekend, dat vinden ze toch niet zo prettig. Want je krijgt met nieuwe partners te maken, bij mij zit er ook een nieuwe partner in, dat zal ook nog eens spelen. En dat betekent dat je maar te dealen hebt met mensen waar je waarschijnlijk niks mee hebt. Dat is negatief. Daar kunnen situaties bij zitten met stiefbroers waar je ook niks mee hebt, waar je dan maar mee op vakantie te gaan hebt... P13: Dus je hebt ook met verlies te maken, dus iedere nieuwe relatie brengt de angst met zich mee dat het ook weer uit elkaar kan gaan. (...) En een hoop gemor over dat ze moeten bijspringen in het huishouden. (...) Ze hebben een tijdje de oude buurt gemist maar nu kijken ze daar ook wel anders tegenaan. (...) Gemopper 'mama waarom moet ik 2 keer op vakantie'. Nou dat is dus ook een luxe. Maar zo'n kind heeft een sociaal leven, maar die wil niet 6 weken per jaar in de zomer op vakantie, die wil z'n vriendjes zien en die wil werken. Dus daarin ook wel een punt. Ja en gesleep met spullen. Daar hoor ik eigenlijk wel het meeste over, *imiteert een zucht*. Ze vinden het wel prettig zoals het geregeld is, het zou ook niet week op, week af moeten zijn. Maar ja 'dan moet ik m'n spullen weer mee sjouwen'. P22: Ze accepteren niet zomaar iedere verandering meer. En dat zie je nu ook bij hun vader. Dus dat is ook wel... er komt meer weerstand, ze komen wat meer voor zichzelf op.

	P36: Ik denk dat het moment van de verhuizing, dat dat nog wel het heftigst is geweest. Dat dat echt het moment is dat ze zoiets hadden van 'oké, wow, dit is het'. <u>Renate (REN0105)</u> R25: Dus hij moest eigenlijk wennen aan de nieuwe partner van zijn vader en aan haar zoontje, die is 3 jaar jonger maar zijn twee handen op één buik, die zien elkaar als broers, dus dat gaat heel goed. Maar met haar begon hij een steeds groter probleem te krijgen. Dat werd dus wel lastig. En toen gingen zij samenwonen en kon hij er dus niet meer omheen, en daar heeft hij wel problemen mee gehad. R26: In de communicatie met name. Haar niet accepteren, maar dat niet rechtstreeks zeggen want dat durfde hij niet. Hij klapte steeds meer dicht, in gezelschap van hun. Zijn vader is ook niet altijd de makkelijkste. Die stelt hele hoge eisen aan de mensen om zich heen, dus ook aan zijn kind. (...) Dus mijn zoon kwam tussen twee verschillende huishoudens te zitten en manieren van met elkaar omgaan. Dat zijn allemaal kleine subtiële dingetjes, maar daar heeft hij last van gehad. R27: Mijn ex-man is veel strenger, heeft een strengere aanpak. Je hoeft niet, als ik thuis ben, aan te bellen of aan te kloppen om te melden dat je thuis komt. En dat heeft mijn ex-man wel, die is een stuk strenger. Die verwacht veel meer...niet alleen van zijn zoon, van iedereen. En daar liep mijn zoon op stuk. R29: De therapie is nu 3-4 maanden afgelopen en nu pas is het lampje gaan branden. Met weersin hebben ze de tips van de therapeute opgevolgd. En dat begint nu zijn vruchten af te werpen. Mijn zoon gaat nu met veel meer plezier naar zijn vader toe. In het begin had hij ook heimwee, dat was voor mij heel moeilijk. Hij wilde zijn vader wel graag zien en de zoon van zijn nieuwe vriendin, hij wilde daar wel zijn, maar als je de hele tijd op je tenen moet lopen is dat heel erg moeilijk. Dat begon dan donderdagavond al, huilend, ik ga je missen. Wil je dan niet naar papa? Jawel dat wil ik wel. Hij is natuurlijk ook loyaal. Af en toe smsjes, ik mis je, i love you, dat soort dingen. Hij zei ook sms maar niet terug want dan wordt het erger, en als ik het van me af sms dan ben ik het wel kwijt daarna. En bij mij in bed slapen, de nacht voordat hij naar zijn vader ging en de nacht dat hij weer terug kwam. Hij kroop ook graag bij zijn vader in bed maar dat ging niet meer. (...) Nu gaat het goed moet ik zeggen.
Beleving verandering ouder	<u>Dennis (DEN2404)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Eva (EVA0305)</u> E60: Toen heb ik bij mijn moeder een maand of 7 gezeten en zij dus ook. Dus achteraf hebben we daar wel heel erg om gelachen, op die momenten was het niet altijd even prettig om weer bij je moeder te zitten en ook met de kinderen en alle bemoeienis en zorg. Dus ja, dat was aan de ene kant fijn. Maar aan de andere kant ook niet. <u>Isabel (ISA0305)</u> I57: ja, heel anders. Ik heb mezelf ontdekt zeg maar. Ik ben meer op eigen benen gaan staan. (...) Dus mijn gedrag, en dat kon Peter heel goed vergelijken, hoe het was voor de scheiding en na. Ik heb me totaal afgesloten voor hem omdat ik me niet meer veilig voelde of zo. En nu zegt hij ook soms, ik voel nu echt dat je je geeft aan mij. Dat als je een knuffel geeft, dan voel ik ook warmte. En dat is voor mij heel fijn om dat te kunnen uiten naar hem toe want hij is wel degene waar ik van houd en ik heb niks tegen hem. Maar ik wil hem niet als partner. Dus dat is voor mij ook een ontdekking en ik ben eigenlijk mezelf nog aan het ontdekken. Maar ik geniet van de weken dat Daan er is, dan is het compleet. En als hij er niet is, geniet ik ook want dan ben ik met mezelf. Ik kan heel moeilijk mezelf delen met anderen. Je merkt wel aan mij ik ben heel erg naar buiten toe, maar ik heb ook de momenten nodig dat ik lekker naar binnen toe kan kijken. I58: ja, ik was heel erg aan het geven altijd. Vragen stellen aan mensen, 'hoe is het nou met je', omdat je aardig gevonden wil worden. En nu heb ik zoiets van oké, ik heb nu meer rust. Dat is een heel fijn gevoel.

	I64: Terwijl ik nu gewoon lekker huil als ik moet huilen. I65: ja dat is fijn, dat is in positieve zin heel erg veranderd. En voor mij heel fijn dat Peter ook zegt dat het voor hem ook prettig voelt, dat hij ziet dat het met Daan goed gaat.
	<u>Joris (JOR0305)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Karin (KAR0805)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Laura (LAU2204)</u> L28: Ik wist dat het (<i>verhuizing</i>) me heel veel zou kosten en dat het veel emoties bij mij zou oproepen dat ik zo iets had van ik wil dat de kinderen komen als we verhuisd zijn. (...) Dus dat wisten ze al wel, de feitelijke verhuizing hebben ze niet meegemaakt. Dat heb ik met vrienden gedaan en dat was goed. Dat was voor mij... S: Dat is dan heel erg definitief dan hè? L29: Ja, heel erg definitief, het was mijn droomhuis, dus om daar de deur dicht te doen was al wat lastiger, en ik wist al dat hun vader daar ging wonen met zijn vriendin, dus dat voelde heel apart. (...) En een jaar na de scheiding is mijn vader heel plotseling overleden. En ik had nog een bericht op het antwoordapparaat van mijn vader. Omdat alles achter zou blijven, behalve persoonlijke spullen, heb ik als laatste dat bericht gewist. En dat was een heel heftig moment waarbij ik ontzettend moest huilen. Ik ben dus met vrienden naar dat huis gegaan en heb voor het laatst de deur daar dicht gedaan.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L20: En de verhuizing... Ik was op de boerderij bezig geweest op een vrijdag en zaterdag. En ik zou dan zondag de jongens in ons oude huis ophalen bij Henk. (...) Toen zei ik 'zeg papa maar gedag', toen stapten we in de auto en ik weet dat Bram heel erg huilde en dat Sander ook heel erg begon te huilen. En doordat zij natuurlijk heel emotioneel waren begon ik ook. En Bram die was zo intens verdrietig en Sander ook en ik natuurlijk ook. L26: En weet je, dan wil ik helemaal niet decadent doen, maar als ik dan zie, ja ik ben toch gescheiden, als ik dan zie wat voor huis ik heb en hoe ik erbij zit... daar ben ik alleen maar dankbaar voor natuurlijk. (...) Want ik werk maar 12 uur. En ik heb toch een eigen huis en auto en noem maar op.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Paula (PAU1305)</u> En mijn moeder overleed en ik raakte in een depressie. Dus ik heb een hele burn-out gehad. En dat is voor hen heel zwaar geweest maar dat heeft weinig met de scheiding te maken in die zin, behalve dat je keuzes maakt waarbij je zoveel slagen krijgt dat dat bijna niet meer te doen is.
	<u>Renate (REN0105)</u> <i>Onduidelijk.</i>
Verliezen scheiding kind	<u>Dennis (DEN2404)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Eva (EVA0305)</u> E53: Nou ouders uit elkaar. (...) Dus hij had drie dingen achter elkaar die allemaal met verlies te maken hadden.
	<u>Isabel (ISA0305)</u>

	<u>Onduidelijk.</u>
	<u>Joris (JOR0305)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Karin (KAR0805)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Laura (LAU2204)</u> L48: Ik vroeg een tijdje terug nog wel aan haar van, hoe is dat nu voor jou scheiden? Toen zei ze: ik ben er wel aan gewend. Toen zei ze ook, hun vader was veel op reis vanwege z'n werk, dan was hij twee weken niet thuis, en dan twee weken wel thuis maar wel gewoon aan het werk, dus ze zei: het lijkt eigenlijk net als toen, alleen wonen we nu ergens anders. Dus in dat opzicht... L49: Nee, ik denk dat dat niet zo'n verliessituatie is. L50: Omdat ze daar al een beetje gewend waren. Maar dat het inderdaad richting opa en oma wel anders is. Dat daar nu minder contact mee is.
	<u>Lianne (LIA2504)</u> L20: En de verhuizing... Ik was op de boerderij bezig geweest op een vrijdag en zaterdag. En ik zou dan zondag de jongens in ons oude huis ophalen bij Henk. (...) Toen zei ik 'zeg papa maar gedag', toen stapten we in de auto en ik weet dat Bram heel erg huilde en dat Sander ook heel erg begon te huilen. En doordat zij natuurlijk heel emotioneel waren begon ik ook. En Bram die was zo intens verdrietig en Sander ook en ik natuurlijk ook.
	<u>Patrick (PAT1804)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Paula (PAU1305)</u> P9: Ze verliezen hun zekerheid, namelijk het huis waarvan ze dachten dat ze daar op zouden groeien, de omgeving waar ze wonen, een hele prettige rustige wijk. Het gezin, de gezinseenheid. P12: zij verloren teveel in één keer want ze verloren ook hun oma, door familieomstandigheden en mijn moeder was hertrouwd, verloren ze daardoor ook degene die ze altijd als hun opa hadden gekend, want dat werd een erfeniskwestie. Dus de nasleep in die periode is heel heftig geweest. (...) Ja een kind verliest zijn veiligheid, wordt heel jong geconfronteerd met dat niet alles zo mooi is als dat je hoopt voor het leven. (...) Maar je merkt wel waar ze ook op verliezen is er komen nieuwe partners bij, en ze hebben met meer elementen te dealen in hun leven, wat hun leven ingewikkeld maakt. P13: Dus je hebt ook met verlies te maken, dus iedere nieuwe relatie brengt de angst met zich mee dat het ook weer uit elkaar kan gaan. (...) Dus ik zeg niet dat elk verliespunt ook een minpunt is. Je krijgt ook weer een andere kijk op het leven, het heeft ze iets meer met beide benen op de grond gezet. Ze zijn er in leefomstandigheden niet op achteruit gegaan, dus ze gaan nog steeds op vakantie, zelfs dubbelop.
	<u>Renate (REN0105)</u> <i>Onduidelijk</i>
Bijkomende verliezen	<u>Dennis (DEN2404)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Eva (EVA0305)</u> E53: Er waren wel meer dingen aan de hand hoor, het was echt niet alleen de scheiding. Mijn vader was ook vlak daarvoor overleden en daar had hij best een hele nauwe band mee, dus dat viel weg. Nou ouders uit elkaar, en vlak daarna is er een vriendje

	van hem overleden. Dus hij had drie dingen achter elkaar die allemaal met verlies te maken hadden. En dat kon hij niet meer <i>handelen</i> .
	<u>Isabel (ISA0305)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Joris (JOR0305)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Karin (KAR0805)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Laura (LAU2204)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Lianne (LIA2504)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Patrick (PAT1804)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Paula (PAU1305)</u> P10: En mijn moeder overleed en ik raakte in een depressie. Dus ik heb een hele burn-out gehad.
	<u>Renate (REN0105)</u> R15: Bij hem was het een dubbele periode want een half jaar daarvoor is mijn moeder overleden. (...) Hij zat ook in de rouw, want hij kon heel goed met zijn oma opschieten. En dat was ook een proces wat heel snel ging, in 3-4 maanden was ze weg. Het was kanker en bij de ene kankervorm heeft iemand nog vlees om zijn botten en gaat het allemaal nog wel. Bij haar kon je letterlijk de botten door het lijf heen zien, en toen was O 6, dat heeft natuurlijk zijn impact.

9.2 Labels en antwoorden interviews professionals

Kernlabel: Ervaring professional	
Label	Antwoorden
Opleiding	<u>Reesink (REE2803)</u> REE2: ik ben maatschappelijk werkster en heb mijn opleiding in deeltijd gevolgd aan de CHE. REE3: de gewone hbo en nee, ik heb wat korte scholing gevolgd maar niet post-hbo. Kids' skills is een kortdurende oplossingsgerichte therapie gericht op kinderen en ik heb me gewoon ingelezen. Ik ben aanspreekpunt opvoedondersteuning op basisscholen dus ik heb niet de hele post-hbo video-hometraining gevolgd maar wel de verkorte versie.
	<u>Westerink (WES2604)</u> A2: Ik heb dus de CHE gedaan als opleiding, daarna heb ik als vervolg gedaan de opleiding Contextuele Therapie. En verder heb ik gewoon nog diverse cursussen en allerlei dingen erbij gedaan. Video-hometraining doe ik ook erbij. A3: Bij die contextuele therapie heb ik ook mijn... ja we moesten toen een soort scriptie of iets dergelijks schrijven, het was niet echt een scriptie. Het was gewoon een paper zeg maar, over de gevolgen van echtscheiding voor kinderen. Dus ik heb me wel aardig in dat onderwerp verdiept. A5: En ik heb ook al meerdere keren studenten gesproken die ook wel met dit onderwerp bezig waren. Dus het komt altijd wel eens in de zoveel tijd ergens terug. En naar cursusedagen daarover geweest. Ik vind het zelf gewoon een heel boeiend onderwerp. Dan zijn er altijd weer nieuwe onderzoeken gedaan. Ja, boeiend terrein.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> <i>Integratieve kindertherapie.</i>
Werk	<u>Reesink (REE2803)</u> REE4: ik heb drieënhalve jaar algemeen maatschappelijk werk gedaan bij Sensire, dat zit hier ook in de regio, in de Achterhoek. En hier bij IJsselkring werk ik nu tweeënhalve jaar. Dus een aantal uren algemeen maatschappelijk werk en een aantal uren opvoedondersteuning, maar dat overlapt heel erg. REE5: Je wordt allemaal algemeen opgeleid maar je merkt toch, 'hier heb ik wat mee, dit ligt me'. En ik merk dat de doelgroep kinderen in de basisschoolleeftijd me ligt. Dus op het moment dat klussen uitrollen zorg ik dat ik goed vooraan sta. En ik merk dat als je iets leuk vindt, het je over het algemeen ook goed afgaat. Vandaar dat ik me daar iets meer in verdiep en een beetje die kant op ga. Vanaf het begin bij die sociale vaardigheidstrainingen dacht ik 'kom maar op, ik wil dat wel'. Dat vind ik heel erg leuk. En ik doe ook individuele hulpverlening en dan gaat het vaak over echtscheidingssituaties.
	<u>Westerink (WES2604)</u> A4: Ik ben coördinator groepswork ook en van die groepen heb ik er zelf diverse gedraaid, waaronder een groep voor kinderen van gescheiden ouders. En ik heb in het verleden ook groepen gedraaid voor de ouders zelf, dus ik ken de beide kanten een beetje.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> <i>Kindertherapeut.</i>

Ervaring professional gescheiden ouders	<u>Reesink (REE2803)</u> REE6: vaak zijn het ouders. Heel vaak moeders. Die zeggen 'wil je eens met mijn kind gaan praten'. En dan zeggen we 'je kind moet het zelf willen'. Ik zeg ook altijd eerst: ik wil eerst met jou praten en het liefst ook met je ex. Want heel vaak, zeker bij jonge kinderen, is het zo dat als ouders bijvoorbeeld leren om niet te gaan ruziën waar het kind bij is, of hem niet als boodschapper te gebruiken van 'zeg jij maar eens tegen je moeder dat ze niet zo moet zeuren of tegen papa dat hij wel de alimentatie moet overmaken', dan worden kinderen zo belast. En dan kan ik wel met de kinderen gaan praten, maar de verandering moet bij de ouders gaan liggen. REE22: ik zie het regelmatig. Dat ouders zich toch verliezen in hun boosheid en over de rug van de kinderen domme dingen doen naar elkaar. Bv. een vader die geen alimentatie betaalt, wie heeft daar nu eigenlijk last van? Dat is toch echt het kind. Moeder is dan boos, die zegt van 'ja ik kan geen nieuwe schoenen voor je kopen want papa betaalt de alimentatie niet'. Dat maakt het rouwproces toch gecompliceerd. <u>Westerink (WES2604)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ1: ja ik maak dat zelf niet vaak meer mee hoor, dat ouders gescheiden zijn, dat ze dan gewoon het contact verliezen, dat het bijna zo is dat één ouder het helemaal alleen doet. Behalve als er echt sprake is van hele ernstige psychische problemen bij één van de ouders. WIJ4: Maar ik heb in de praktijk eigenlijk bijna altijd te maken met dat beide ouders betrokken zijn bij de opvoeding. WIJ16: Maar je hebt nog wel eens dat je als therapeut ergens tussen gaat zitten, dat is ook moeilijk van een echtscheidingssituatie, tenzij ouders heel goed met elkaar overweg kunnen. Dat is natuurlijk ook altijd in het voordeel van het kind. MAR: maar waartussen dan precies? WIJ17: nou, als ouders een slechte communicatie met elkaar hebben. WIJ18: Ja, of de één doet de aanmelding en de ander die wil het niet, of je spreekt de één maar de ander eigenlijk niet. Nou dat kan allemaal gebeuren. (...) En in dit geval was het zo dat één van de ouders... het kind woonde eerst bij één van de ouders, en die kreeg vervolgens een nieuwe partner. WIJ34: ik zie het kind sowieso echt wel als een afspiegeling van... het is niet dat ik ergens de schuld leg of zo, maar het laat toch zien wat er zich zo afspeelt in relaties. En het kind is niet vrij daarin, dat is afhankelijk van de ouders, en dat speelt met name ook als ouders gescheiden zijn, daar is het kind eigenlijk dan zo afhankelijk van de ouders. WIJ62: zelfvertrouwen is voor mij heel erg belangrijk. En weerbaarheid... hoe zal ik dat zeggen... naar ouders is dat van belang. Van ik ben er ook nog. Je hoort soms dingen van – steeds wel minder hoor, gelukkig wel van de mensen die hier komen in ieder geval – maar ik zeg toch nog wel eens van nou jullie zijn gescheiden he, het kind heeft daar niet voor gekozen. En een omgangsregeling is in feite voor de ouders, en niet altijd voor het kind. WIJ79: ja en dat kan je dan op heel veel verschillende niveaus zien, want ik heb ouders hier die dus goed met elkaar overweg kunnen, maar toch is er wat. Toch ligt er wat. WIJ80: Dan is het soms zelfs zaak dat dat niet, dat heb ik nog niet gezegd, dat ik die ouders bijna niet eens zie. Dan is het afleveren aan de deur, wegwezen, echt in sommige gevallen... want anders dan komt hier alles binnen. En dat kan niet. Want hier is de plek van het kind, en echt voor het kind. En niet op dat moment voor de vader of de moeder. Dus dat kan zo zijn.
---	--

Ervaring professional scheidingskinderen	<u>Reesink (REE2803)</u> REE5: En ik doe ook individuele hulpverlening en dan gaat het vaak over echtscheidingssituaties. Ik denk dat zeker een derde van de vragen rond kinderen is. REE6: Want heel vaak, zeker bij jonge kinderen, is het zo dat als ouders bijvoorbeeld leren om niet te gaan ruziën waar het kind bij is, of hem niet als boodschapper te gebruiken van ‘zeg jij maar eens tegen je moeder dat ze niet zo moet zeuren of tegen papa dat hij wel de alimentatie moet overmaken’, dan worden kinderen zo belast. En dan kan ik wel met de kinderen gaan praten, maar de verandering moet bij de ouders gaan liggen. REE11: We hebben nu zeven jongens – toevallig zijn er alleen jongens, dat is heel apart. En sommigen waren wel onverschillig. Maar we merkten al de eerste keer, omdat we het ook wat speels aanbieden, dat ze stuk voor stuk zeiden ‘ohh heb jij dat ook’, ‘het lucht me op om erover te praten’ en ‘ik voel me ineens niet meer raar’. REE19: En als ik individueel met kinderen praat dan ga ik regelmatig eens wandelen. Zeker bij jongens, die vinden het een beetje naar als ik zo... *gebaart hoe ze tegenover elkaar zitten*. En als je dan naast ze loopt dan komt er soms wat meer. STI: In wat voor stadium is meestal de scheiding als kinderen zich aanmelden? REE29: ja dat is heel verschillend. Want we hebben 1 kind in de groep zitten en die ouders wonen zelfs nog bij elkaar. Dus het is nog heel pril. En ik merk dat hij wel een beetje wit om z’n neus wordt als die andere kinderen allemaal aan het vertellen zijn van ‘papa en mama wonen uit elkaar en die heeft al een nieuwe vriendin’, en oh dat hangt mij nog boven het hoofd. Dus ja dat is wel een beetje pittig. En bij 1 kind zijn de ouders al 2 jaar uit elkaar. Dus alles ertussenin. Meestal krijgen we aanmeldingen als ouders al echt elders wonen. Dat ze echt moeten wennen aan de nieuwe situatie. REE31: nu praat ik in algemene termen: ik zie dat meisjes iets sterker zijn om zich verbaal te uiten en zelf zeggen van ik wil met een mevrouw praten, en dat jongens vaak wat nukkig gedrag tonen en dan zeggen moeders van ‘oh hij moet maar met jou (REE) gaan praten’. In eerste instantie willen ze dat misschien niet, en soms willen ze het ook echt niet en dan moet je dat niet forceren. Maar je hebt natuurlijk ook wat introverte meisjes en extraverte jongens, dus ik praat nu in heel algemene termen. Dat is heel verschillend. Sommige kinderen geven het zelf aan. REE35: Bij één jongetje is het <i>bird nesting</i> ik weet niet of je die term bent tegengekomen. Dat is dat het kind in het ouderlijk huis blijft wonen en dat ouders week om week... dat is toch een aparte vorm. Dat kan voor kinderen rustiger zijn, omdat ze niet steeds hun koffertje hoeven pakken. Dus dat is ook heel apart. REE37: Dus bv. 1 jongetje die krijgt een halfbroertje of –zusje. Vindt hij dat leuk? In het intakegesprek zei hij ja dat vind ik leuk, want mama zat ernaast. En hij heeft nu al een paar keer gezegd dat hij het niet zo leuk vindt. En papa vindt het ook helemaal niet leuk. REE47: we hebben dat dus gevraagd, van ‘hebben jullie dat in de klas verteld’, en sommigen wel, sommigen niet, maar je merkt toch dat ze allemaal wat gesloten waren. En dat helpt dus, dat ze hier in die groep kunnen zeggen van, ‘ik mag gewoon zeggen wat er voor geks bij mij thuis aan de hand is want jullie weten allemaal hoe dat is’. Het ene verhaal is dan wel heftiger dan het andere, maar het is wel die schaamte voorbij in deze groep. Ik denk dat dat ook die opluchting is. <u>Westerink (WES2604)</u> A3: Bij die contextuele therapie heb ik ook mijn... ja we moesten toen een soort scriptie of iets dergelijks schrijven, het was niet echt een scriptie. Het was gewoon een paper zeg maar, over de gevolgen van echtscheiding voor kinderen. Dus ik heb me wel aardig in dat onderwerp verdiept. A7: ja dat is de leeftijd van 9 tot 12 jaar, dus dat is zeg maar de bovenbouw van de lagere school. Die hebben wij in huis, die
--	--

	draait dan eigenlijk zodra we weer een groep vol hebben. Ik weet niet of hij dit jaar al gedraaid heeft, ik dacht eind vorig jaar. A9: Terwijl jonge kinderen daar vaak veel meer onbevangen in zijn en die worden meestal toch gestuurd door hun ouders, weten helemaal niet waar ze voor kiezen. Dus dat is toch heel anders. M: en zie je daar ook een zekere groei in? Door de bijeenkomsten heen? A69: ja weet je het is dan wel vrij kort hoor. Het zijn dan meer incidentjes zeg maar, dat je bv. een probleem van iemand gaat bespreken en uitspelen. En dat je gaat kijken van nou zou je dat voor de volgende keer eens kunnen doen, en hoe is dat gegaan? Dan kun je dat wel zo wat uitwerken met kinderen. Maar dat kan al de 4e of 5e bijeenkomst zijn dat het aan bod is, dan heb je nog 2 bijeenkomsten. Dus hoe dat allemaal verder doorzet weet ik ook niet. Ze krijgen in ieder geval de tools mee, laat ik het zo zeggen, en hoe het daarna gaat dat kunnen wij natuurlijk niet volgen.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ8: En dat is sowieso wel, ik vind kinderen van gescheiden ouders wel één van de lastigste dingen die er zijn hier. WIJ9: omdat kinderen, die zitten gewoon ergens tussen. En dat is hier echt de bedoeling voor het kind zelf, maar hij neemt als het ware alle conflicten die er zijn, loyaliteitsconflicten en zo, die neemt hij ook hier mee naartoe. Het is niet zo, dat ouders denken soms van dan is diegene hier en dan kan mijn kind alles wel aan u vertellen, maar zo makkelijk is dat helemaal niet. Dat zit in hun, en dat is niet zo dat dat hier dan niet meer zo is, dat blijft gewoon. WIJ10: dat ze er niet makkelijk over willen vertellen, want ze blijven loyaal aan hun ouders. Ook hier. (...) Ik kijk altijd wel heel goed van waar komt het kind zelf voor, en soms wil het heel duidelijk gewoon over andere dingen hebben. WIJ11: ja, of helemaal niet over al die toestanden die er allemaal zo plaatsvinden, maar veel meer gewoon over het dagelijks leven van het kind zelf. Maar het kan ook wel heel fijn zijn om daar wel wat over te vertellen. Maar ik zie ook heel veel kinderen die er niet zo makkelijk over vertellen. En ik zie ook heel veel kinderen die niet aangemeld worden met het probleem van ja, wij zijn gescheiden. Bijvoorbeeld kinderen met een druk hoofd of concentratieproblemen, of laat lastig gedrag zien. En dan heeft dat soms te maken nog met de scheiding. MAR: kom je daar dan pas later achter, of bijvoorbeeld in de intake? WIJ12: ja, gedurende de therapie. WIJ15: ik heb nu inderdaad een aantal cliënten waarin dat juist heel erg speelt, die scheiding. Dus dat is wel heel actueel zeg maar, dat wisselt een beetje. WIJ44: . Ik heb zelf ook zo'n kindje nu, die ook binnenkwam met 'ja mijn probleem is dat ik steeds twijfel'. Van wil ik nu naar papa of wil ik nu naar mama, omdat daaronder zit natuurlijk weer dat van oh ja maar hoe vind papa dat als ik bij mama ben, en vooral als de relatie niet goed is tussen die twee.. En dat was dus zijn probleem. Dat zie je sowieso vaak, kinderen die kunnen niet meer zelf kiezen. Dat breidt zich uit naar andere gebieden. Die kinderen houden zoveel rekening met hun... ze komen veel meer in een volwassen positie terecht met wat hun ouders vinden en willen en hoe dat voor ze zou zijn. Ze worden echt bemiddelaars. Dat zie ik ook vaak. Of kinderen die rechter willen worden of advocaat. Want die hebben dat natuurlijk al... die hebben die bemiddelaarpositie al. Of ze hebben echt ervaringen met rechtszaken. Maar dat jongetje die twijfelt, dat werd uiteindelijk gewoon opgelost doordat, met name moeder was het in dit geval, gewoon zelf het besluit nam van die dag ga je daar en die dag ga je daar, en toen werd dat jongetje ontlast. Vrijgesteld van... en dan kan dat nog steeds natuurlijk wel zo zijn, dat hij de andere ouder mist. Dat blijft. Ik weet niet of dat echt, of je dat echt als verlieservaring zou kunnen zien maar het is natuurlijk wel het gemis van één van de ouders. En dan zeggen ouders heel makkelijk van nou dan kun je de ander toch bellen en zo *lacht*... Wat helpt is dat ik ze dan vertel hoe dat is voor het kind. Dat blijft namelijk, van ja maar hoe vindt papa dat als ik nu mama bel of... vaak vinden ouders het soms ook niet goed. En kinderen komen letterlijk in twee plekken terecht. Met ieder hun eigen regels en hun eigen klimaat. STI: ja je leest wel dat kinderen van gescheiden ouders vaak wat eerder volwassen worden of in ieder geval iets...

	WIJ47: ja of juist niet, dat kan ook heel goed. Dat een deel van het kind zelf niet kan ontwikkelen, namelijk het eigen deel eigenlijk. Maar dat ze het volwassen deel inderdaad heel snel ontwikkelen, maar dat gaat wel ten koste van iets. WIJ56: nou dan kan het toch gewoon heel fijn zijn voor het kind om hier te zijn, alleen maar te spelen...
Mening spel- en praatgroep	<u>Reesink (REE2803)</u> REE47: En dat helpt dus, dat ze hier in die groep kunnen zeggen van, 'ik mag gewoon zeggen wat er voor gek is bij mij thuis aan de hand is want jullie weten allemaal hoe dat is'. Het ene verhaal is dan wel heftiger dan het andere, maar het is wel die schaamte voorbij in deze groep. Ik denk dat dat ook die opluchting is.
	<u>Westerink (WES2604)</u> <i>Onduidelijk.</i>
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ5: wat mij vooral, dat moet me toch even van het hart, je zei het net al... jullie hebben ook gesproken met iemand in een spel- en praatgroepje, en ook dat is wel uit onderzoek geloof ik gebleken van Spruijt o.a. dacht ik, dat kinderen dat nog wel vaak als ondersteunend ervaren, dat ze het met andere kinderen daarover hebben. Gewoon om het delen van ervaringen.

Kernlabel: Hulpverlening professional	
Label	Antwoorden
Hulpverlening scheidingsskinderen algemeen	<u>Reesink (REE2803)</u> REE11: We hebben nu zeven jongens – toevallig zijn er alleen jongens, dat is heel apart. Mijn collega heeft er wel een aantal meisjes bij. STI: Je hebt al verteld over je spel en praatgroep dat het de eerste groep is die je draait. Wat is jullie doelgroep? REE13: de bovenbouw van de basisschool. REE58: ze hebben al een hele dag school erop zitten, dus we beginnen gewoon met limonade en een koekje. We hebben een ruimte hier in de kelder en daar staat ook gewoon een voetbaltafel. Dus ik zet wat stiften op tafel, want we hebben een paar hele rustige kindjes die gaan lekker even stiften. En de anderen gaan bij de voetbaltafel. En even 'hoe was je dag', sommigen hadden de Cito-toets gehad weet je wel, dus je haakt even in op de dag. En dan doe je het onderwerp. Vanmiddag is dat dus de nieuwe gezinnen, dus hoe zag je oude gezin eruit. Nou dan geef je even een heel klein stukje theorie, daar gaan we het over hebben. Hoe is dat bij jou, maak je even een rondje. Dus dan laat je ze praten en daarna willen we ze ook eventjes laten tekenen. Dus teken je gezin van herkomst maar en vervolgens de nieuwe situatie. Daarna doen we eventjes een pauze, gaan we even buiten stand in de mand doen of voetballen kort. Dan weer naar binnen en dan hebben we nog een klein stukje theorie, en bijvoorbeeld een rollenspelletje of we doen nog even dat bordspel van Gardner, waar ik het net over had. Dus je doet steeds een klein beetje theorie en dan iets creatiefs. En laat ze maar vertellen. Als zij gewoon willen vertellen en het loopt, prima, dan doen we toch niet een rollenspelletje.
	<u>Westerink (WES2604)</u> A7: ja dat is de leeftijd van 9 tot 12 jaar, dus dat is zeg maar de bovenbouw van de lagere school. Die hebben wij in huis, die draait dan eigenlijk zodra we weer een groep vol hebben. Ik weet niet of hij dit jaar al gedraaid heeft, ik dacht eind vorig jaar. A8: En sinds kort willen we ook een groep aanbieden voor pubers. M: en hoe lang draait deze groep al, voor kinderen van 9 tot 12? A15: nou dat zou wel een jaar of 10 kunnen zijn denk ik. Dat is al een hele tijd hoor. M: zit er een bepaalde methodiek tussen, in dat programma? A17: niet zo heel speciaal, er zitten meer thema's in die we behandelen. M: en uit hoeveel bijeenkomsten bestaat die groep dan? A23: volgens mij 8. Ik geloof dat het een stuk of 8 bijeenkomsten zijn. S: uit hoeveel kinderen bestaat de groep? A27: minimaal 6, maximaal 10 zo ongeveer. Het ideale is een beetje zo 8 kinderen, dat is een hele mooie..
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ19: voor mij is het van groot belang dat ik de beleving van het kind vertaal naar de ouders. Dat is misschien wel één van mijn belangrijkste taken als kindertherapeut. WIJ20: ik vertel gewoon aan ze wat het kind hier laat zien, en waar het last van heeft. En ouders die weten dat vaak helemaal niet, die zijn zich daar helemaal niet bewust van. En door het zo te brengen kan je al heel veel verandering brengen in... Dat is zeg maar mijn ding, daar ben ik voor als kindertherapeut, om het belang van hun kind... dat is een beetje een groot woord... meer gewoon hun kind, wat dat nou voelt en ervaart, om dat te vertalen naar ouders. WIJ59: Ja dat is wel echt de bedoeling om het kind zoveel mogelijk te ontlasten, en zeker in echtscheidingssituaties. WIJ72: het kind is het uitgangspunt.

Eigen werkwijze	<u>Reesink (REE2803)</u> REE7: Als het te ingewikkeld wordt besteden we de mediation uit, dat gaat via een indicatie van Jeugdzorg. Maar als het niet echt een vechtscheiding is dan zijn we daar prima toe in staat. En als je dan merkt dat ouders ervoor openstaan en die doen hun best, laten zien dat ze hun kind willen ontlasten, dan kun je met het kind in gesprek. Het jongste kind dat ik heb gedaan, is 8. Jonger ga ik eigenlijk niet zitten. Dan denk ik 'je moet maar kijken of je een speltherapeut kan vinden', maar die moet je gewoon nog niet belasten. REE8: als het kind het zelf wil, dat vind ik echt belangrijk. Want wat ik met name nog wel eens zie is dat er wat introverte kinderen of jongens daar minder behoefte aan hebben en moeder wil dat dan heel graag. Als ik al merk dat het een jongen is die niet zo wil, dan ga ik bijvoorbeeld een stuk lopen met hem. Dat is al iets laagdrempeliger dan in een kantoortje zitten. Maar soms hebben ze er helemaal geen zin in. En natuurlijk moeten ze een plek hebben om te praten en ook met een objectieve derde, niet alleen met papa of mama, dat is absoluut van belang. Maar dat hoeft niet perse ik te zijn. Dat kan ook een oma zijn of een juf of iemand die al in het netwerk aanwezig is, en dan ga ik dat niet forceren. Dus het kind moet er echt zelf behoefte aan hebben, anders ga ik er echt niet aan beginnen. REE15: We kunnen die kinderen een steun in de rug geven maar het wortelt thuis, thuis moet het gebeuren. Ouders zijn daarin toch de belangrijkste factor. Dus je probeert ouders ook wat vaardiger te maken. Wij gebruiken het als basis, de cursus die ontwikkeld is door het NIM van Nijmegen. REE16: "en wij dan?" geloof ik.. Dit is het draaiboek voor ons, en dit is het werkboekje dat we erbij gebruiken. En soms passen we hem wat aan hoor, als we dat prettig vinden. Ik ben er wel heel erg voor om het speels te houden. REE28: wel die erkenning geven, van 'dat kan ik me nu echt voorstellen, ik ken mensen van 30 en die hopen dat nog steeds'. En in het begin mag dat, maar als kinderen daar natuurlijk heel lang in blijven hangen, is het wel goed om ze daar voorzichtig van los te maken, en te kijken van denk je dat dat nog echt gaat gebeuren? 'Ja, ik denk echt dat dat nog gaat gebeuren'. Dan moet je ze misschien nog even laten, maar uiteindelijk kan je ze ook helpen en begeleiden om die nieuwe situatie te accepteren en daar de mooie dingen van te zien. <u>Westerink (WES2604)</u> A16: En we hebben dan ook een eigen programma opgesteld op grond van allerlei ervaringen en andere programma's. En dat programma kan ook weer aangepast worden als er nieuwe dingen op de markt zijn die we kunnen invoegen. Dus we proberen het ook altijd heel actueel te houden. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ19: En voor mij is het van groot belang dat ik de beleving van het kind vertaal naar de ouders. Dat is misschien wel één van mijn belangrijkste taken als kindervertherapeut. WIJ20: ik vertel gewoon aan ze wat het kind hier laat zien, en waar het last van heeft. En ouders die weten dat vaak helemaal niet, die zijn zich daar helemaal niet bewust van. En door het zo te brengen kan je al heel veel verandering brengen in... Dat is zeg maar mijn ding, daar ben ik voor als kindervertherapeut, om het belang van hun kind... dat is een beetje een groot woord... meer gewoon hun kind, wat dat nou voelt en ervaart, om dat te vertalen naar ouders. En dat alleen al is vaak gewoon heel erg behulpzaam. WIJ23: Maar wat ik dan kan doen is ze gewoon, dat is sowieso iets wat ik kan doen, er gewoon voor het kind te zijn, ook al kan ik verder niet zoveel veranderen. Maar het is gewoon soms heel fijn voor een kind om hier gewoon te zijn, te spelen of iemand die naar ze luistert. Dus dat is niet waarom ouders hun kind hier meestal brengen, maar het is soms wel wat het

	wordt. WIJ31: Vaak speelt daar ook nog bij hoe er gescheiden is/wordt gescheiden, wat de aanleiding is. Dus daar vraag ik ook naar, dat is wel leuk want dat zijn de ouders niet altijd gewend. Zelfs als ze met een heel andere klacht komen en ze zijn uit elkaar, dan ga ik daar wel naar vragen. Niet altijd hoor, ik moet wel denken dat dat belang heeft... WIJ33: soms kan blijken dat na een aantal sessies het kind niet echt geschikt is voor de kindtherapie. Of dat het kind zich gestuurd voelt door ouders en zelf eigenlijk helemaal nergens mee zit. Dat is meer het geval van... meestal meer opvoedingsproblemen of het kind misdraagt zich, het is erg boos. Dan is het belangrijk om eerst het kind te erkennen van dat dat er allemaal mag zijn en dat het ook allemaal helemaal niet erg is, wat ook echt zo is, dat is echt mijn werkwijze. Dus soms wil het kind dan alsnog komen maar soms is het ook gewoon zaak om met de ouders aan de slag te gaan en dat het kind... WIJ43: Maar hier in de therapie ben ik gewoon echt wel heel erg volgend met het kind. En zodra we het over de echtscheiding zelf gaan hebben of over vader en moeder dan merk ik echt dat kinderen heel voorzichtig gaan worden. En dat is dan vaak veel meer iets wat ik met de ouders bespreek, liever. En wat ook zou kunnen zijn dat ik dan juist heel erg werk aan die relatie zeg maar, met die ene ouder. Want vooral vaders die opeens ook gaan opvoeden, dat is heel wat anders dan eerst alleen maar gewoon vader zijn. Dat vraagt nog wel wat begeleiding. (...) Ik werk sowieso ervaringsgericht met kinderen. WIJ48: een hele open houding. En ze mogen komen met wat ze willen, zeg maar. Het zijn de ouders die de aanmelding doen, maar dat wil nog niet zeggen dat dat ook hetgene is waar we mee aan de slag gaan. Dat kan iets heel anders zijn. En kinderen mogen praten, maar dat hoeft niet. Dus ik ben heel erg in die zin... luister ik wel heel duidelijk naar het kind. Maar ik kan ook directief zijn, ik kan ook sturend zijn als ik denk van nou.. dat dat wel nodig is of dat het moet. WIJ55: ja sowieso. En soms gaan kinderen er zelf wel over vertellen en soms vraag ik er ook wel zo naar, maar om kinderen meteen zo, hup, in die scheiding te gooien... Een scheiding is iets van ouders meer. Terwijl ik dat met ouders wel doe, juist. Die zitten vaak hier als ouders... als het ouders zijn die goed met elkaar overweg kunnen, dan kan je het er juist wel heel erg goed over hebben en dan blijkt dat er vaak toch ook nog wel het een en ander zit. WIJ56: nou dan kan het toch gewoon heel fijn zijn voor het kind om hier te zijn, alleen maar te spelen... STI: ja dat je het niet hebt over de scheiding of zo... WIJ57: nee, helemaal niet, nee. Maar gewoon meer over vriendjes of over, weet ik veel, juist hun eigen leven. Juist omdat ze er toch al zo in zitten, in die hele toestand. WIJ58: Ja, het is heel kindgericht zeg maar. Maar ook dus juist een heel duidelijke systemische benadering. Ik werk zelf ook wel met een soort familie-opstelling. (...) Het is voor mij om een soort blik te krijgen op het systeem, hoe het in elkaar zit. En vervolgens neem ik dat dan mee naar ouders. Niet zozeer naar het kind zelf. WIJ71: ik stem af op het kind. WIJ72: het kind is het uitgangspunt. WIJ82: ik stel overigens wel eens de vraag aan kinderen: heb je wel eens gedacht van waren mijn ouders maar gescheiden? Dat is ook nog een vraag die je kan stellen.
Effect hulpverlening	<u>Reesink (REE2803)</u> REE11: Maar we merkten al de eerste keer, omdat we het ook wat speels aanbieden, dat ze stuk voor stuk zeiden 'ohh heb jij dat ook', 'het lucht me op om erover te praten' en 'ik voel me ineens niet meer raar'. Dus wij waren best wel enthousiast.

	REE33: En we merken dat het ze toch allemaal wel oplucht, dat lotgenotencontact. Er waren twee jongens bij van wie we dachten, die zijn zo introvert, die hebben er niet zo'n zin in, we moeten het nog maar eens bekijken. Maar je merkt doordat er veiligheid in de groep is... We hebben ook echt basisregels neergelegd van wat er verteld wordt blijft hier. Daar zijn we heel secuur in, echt zorg voor mekaar. En ze vertellen eigenlijk allemaal. Wij hoeven bijna niks te zeggen. Dat is echt leuk. Van het een komt het ander. Dus het nodigt echt uit. REE47: je merkt toch dat ze allemaal wat gesloten waren. En dat helpt dus, dat ze hier in die groep kunnen zeggen van, 'ik mag gewoon zeggen wat er voor geks bij mij thuis aan de hand is want jullie weten allemaal hoe dat is'. Het ene verhaal is dan wel heftiger dan het andere, maar het is wel die schaamte voorbij in deze groep. Ik denk dat dat ook die opluchting is. <u>Westerink (WES2604)</u> <i>Onduidelijk.</i> <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ21: mijn doel is voor het kind, maar omdat ouders dat dan zien en snappen, verandert daar iets in hoe zij het kind benaderen of hoe ze met de partner omgaan, of hoe ze met elkaar omgaan. En dan lukt het vaak wel. WIJ32: En dat alleen al, door daarnaar te vragen (<i>naar scheiding</i>), kan al heel veel doen in de relatie tussen ouders, en heeft ook effect op het kind. Ook al heb ik het kind dan nog niet gezien. Alleen al omdat het soms de afstand verkleint of de lucht wordt opgeklaard of.... WIJ65: Maar weerbaarheid is wel altijd een onderdeel van de therapie in die zin, kinderen worden er weerbaar ván, omdat ze gewoon durven te praten over wat hun bezig houdt omdat er naar ze geluisterd wordt.
Werkvorm individueel	<u>Reesink (REE2803)</u> REE8: Als ik al merk dat het een jongen is die niet zo wil, dan ga ik bijvoorbeeld een stuk lopen met hem. Dat is al iets laagdrempeliger dan in een kantoortje zitten. REE17: we doen eigenlijk dezelfde werkvormen als die mijn collega geeft voor groep 5/6, maar wij passen hem iets aan. We proberen hem iets stoerder te maken. Zij wil bijvoorbeeld dit boekje gaan gebruiken (<i>Kamil, de groene kameleon</i>) die gebruik ik niet. En er staat in het werkboekje dat je het ook aan je knuffel kan vertellen als je ergens mee zit. Nou dat heb ik er even uit gehaald, dat is echt te suf *lacht*, dus we hebben gezegd misschien heb je een huisdier tegen wie je kan praten. Dus zo kijk je een beetje wat past. Die jongere groep zal je iets meer laten tekenen en de oudere groep iets meer laten schrijven. Dus zo kijk je een beetje wat passend is. Maar als je bv. ook Googlet 'drie huizen', dan kom je ook bij wat jeugdzorg gebruikt, zeker voor jongere kinderen, om wat gevoelens los te maken. Dan laat je ze het huis van de zorgen tekenen of schrijven, en het huis van de dromen, en het huis van de leuke dingen. Die drie. Dan kom je er eigenlijk achter van wat gaat goed wat gaat minder goed, en dat vind ik ook een leuke techniek. REE19: En als ik individueel met kinderen praat dan ga ik regelmatig eens wandelen. Zeker bij jongens, die vinden het een beetje naar als ik zo... *gebaart hoe ze tegenover elkaar zitten*. En als je dan naast ze loopt dan komt er soms wat meer. REE20: We hebben ook een spel, het echtscheidingsspel van Gardner, heet die man. En dat zijn gewoon een stapeltje vragen, het is zo'n bordspel, een beetje mens-erger-je-niet-achtig, een dobbelsteen erbij en dan moet je steeds een vraag pakken over denken, doen of voelen. En op die manier krijg je ook weer wat informatie op een speelse manier over gevoelens over de echtscheiding. En als ik individueel met kinderen werk dan doe ik ook nooit een vol uur hoor. Soms is zelfs 20 minuten genoeg bij kinderen, dat merk je wel. Of drie kwartier hooguit. REE42: En we stimuleren ook heel erg 'met wie kun jij praten? Want wij zijn zometeen weer uit beeld. Maar behalve papa en

	mama, heb je een lieve oma, een lieve buurvrouw, is er iemand op school?' En als dat er niet is, dan proberen we daar toch wel naar op zoek te gaan, dat dat netwerk wel wordt uitgebreid. STI: hoe doen jullie dat? REE43: door het bespreekbaar te maken. In eerste instantie met de kinderen, en als je merkt van ik weet niet of dat wel zo goed zit, dan koppel je dat terug naar de ouders. STI: jullie gaan niet actief op zoek...? REE44: ja ik heb dat ook wel eens bij een kind gedaan hoor, dat was iemand in de brugklas. Toen heb ik wel even gekeken op school of er een zorgcoördinator was die dat oppikte. REE48: En met kinderen vind ik wel dat je echt wel wat creatieve werkvormen moet gebruiken, als het tekenen of het wandelen of een spelletje. Je hebt met name heel sociaal vaardige meisjes, die hebben het niet nodig hoor, die kletsen echt een uur lang vol en klaar.
	<u>Westerink (WES2604)</u> A10: We gaan meestal niet individueel, nee ik heb wel eens een keer een gesprekje, maar dan probeer ik ze wel naar die groep... A12: En voor jongere kinderen hebben we ook wel wat speltherapie in huis, dus dat is ook een mogelijkheid. A14: jongere kinderen is dus onder de 9 jaar. Daar hebben we geen groep voor. En als dat echt heel erg vastgelopen is kan dat ook via speltherapie.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ49: soms is het wel goed om wel, dat het kind wel echt iets gaat zeggen. En dat kan ook indirect zijn. Ik kan ook gewoon een verhaal gaan voorlezen. Je hebt hele mooie metaforische verhalen, en als kinderen dan moeite hebben om het zelf te vertellen om welke reden dan ook, of dat ze sowieso niet zo goed met praten zijn, of dat ze dat niet durven... dan kunnen ze zich via zo'n verhaal toch herkennen. WIJ58: Ik werk zelf ook wel met een soort familie-opstelling, ik weet niet of jullie dat kennen. Dat is ook wel... ook al zijn ze er niet, dan is het soms heel fijn om ze hier toch allemaal neer te zetten: die vader en moeder, de broertjes en de zusjes. Dat kan soms gewoon in spel zo ontstaan, dat doen kinderen gewoon zelf. Maar bij oudere kinderen zet ik ze gewoon ook letterlijk neer op verschillende plekken. En dan kun je ook heel goed zien wie bij wie hoort en... de vraag is alleen soms wat je daar dan vervolgens mee doet.
Werkvorm groep	<u>Reesink (REE2803)</u> REE16: Dus we proberen zoveel mogelijk gebruik te maken van toneelstukjes, rollenspellen, verhaaltjes, sprookjes. Een boek wat ik heel leuk vind, die heb ik toevallig meegenomen voor mijn collega. Die is voor de wat jongere bovenbouw. *legt boek <i>Kamil, de groene kameleon</i> op tafel* En de Drie Huizen, kennen jullie dat? Wat Jeugdzorg gebruikt? Dat je kinderen laat tekenen. Wij hebben hem iets anders gedaan, we laten ze bijvoorbeeld ook wel eens het huis van papa en het huis van mama tekenen. Wat is er fijn bij papa en wat is er fijn bij mama. En we zitten in een groep jongens. Sommigen vinden het helemaal tof om te tekenen en anderen vinden het niet cool dus die laten we maar schrijven... REE17: we doen eigenlijk dezelfde werkvormen als die mijn collega geeft voor groep 5/6, maar wij passen hem iets aan. We proberen hem iets stoerder te maken. Zij wil bijvoorbeeld dit boekje gaan gebruiken (<i>Kamil, de groene kameleon</i>) die gebruik ik niet. En er staat in het werkboekje dat je het ook aan je knuffel kan vertellen als je ergens mee zit. Nou dat heb ik er even uit gehaald, dat is echt te suf *lacht*, dus we hebben gezegd misschien heb je een huisdier tegen wie je kan praten. Dus zo

kijk je een beetje wat past. Die jongere groep zal je iets meer laten tekenen en de oudere groep iets meer laten schrijven. Dus zo kijk je een beetje wat passend is. Maar als je bv. ook Googlet 'drie huizen', dan kom je ook bij wat jeugdzorg gebruikt, zeker voor jongere kinderen, om wat gevoelens los te maken. Dan laat je ze het huis van de zorgen tekenen of schrijven, en het huis van de dromen, en het huis van de leuke dingen. Die drie. Dan kom je er eigenlijk achter van wat gaat goed wat gaat minder goed, en dat vind ik ook een leuke techniek.

REE20: We hebben ook een spel, het echtscheidingsspel van Gardner, heet die man. En dat zijn gewoon een stapeltje vragen, het is zo'n bordspel, een beetje mens-erger-je-niet-achtig, een dobbelsteen erbij en dan moet je steeds een vraag pakken over denken, doen of voelen. En op die manier krijg je ook weer wat informatie op een speelse manier over gevoelens over de echtscheiding.

REE37: En vanmiddag hebben we weer groep, zometeen. Deze keer gaan we het hebben over nieuwe vormen. Dus eerst mogen ze hun eigen gezinnetje tekenen voordat de scheiding er was, en nu hoe de gezinnen er nu uit zien. (...) Dus dan we willen even over die nieuwe vormen, die nieuwe partners praten, hoe ga je daarmee om. Of emoties, daarover hebben we het gehad natuurlijk. Hoe ga je om met je boosheid, met je verdriet, met je angst.

REE57: En we hebben het dus gehad over angst, boosheid en verdriet, maar we hebben het dan ook over blijheid. Dus waar word je blij van? Dus je moet die kinderen ook weer niet in de put laten zijn. En daarom gaan we ook elke keer even naar buiten, gewoon lekker spelen. Dus het positieve aspect moet er wel zijn (...) En dit was voor ons ook de eerste keer dat we de groep gingen doen, dus ik was toch wel iets nerveus, en ik dacht oh is het werkboek wel voldoende en ik had er nog wat extra dingen bij gevonden. Het is eigenlijk al heel snel genoeg. Voel die rugleuning, ga achteruit zitten. Gewoon het feit dat je er bent en dat je luistert is eigenlijk al hartstikke leuk. Of je gaat dat rondje lopen of wat dan ook. Dus je hoeft ook niet heel hard te werken hoor. Ik ben dus erg van de creatieve werkvormen, maar ik had vorige keer een verhaal voorbereid. Gewoon laten gaan, want het hoefde niet.

REE58: ze hebben al een hele dag school erop zitten, dus we beginnen gewoon met limonade en een koekje. Dus ik zet wat stiften op tafel, want we hebben een paar hele rustige kindjes die gaan lekker even stiften. En de anderen gaan bij de voetbaltafel. En even 'hoe was je dag', sommigen hadden de Cito-toets gehad weet je wel, dus je haakt even in op de dag. En dan doe je het onderwerp. Vanmiddag is dat dus de nieuwe gezinnen, dus hoe zag je oude gezin eruit. Nou dan geef je even een heel klein stukje theorie, daar gaan we het over hebben. Hoe is dat bij jou, maak je even een rondje. De groep moet ook niet groter zijn dan 7 of 8 bij dit, want ze moeten veel kunnen vertellen. Terwijl bij sociale vaardigheidstraining die ga ik binnenkort weer geven, daar hebben we 12 kinderen *no problem*. Want ze hoeven wat minder te vertellen. Dus maar dit is echt 7 of 8 vind ik voldoende, ze moeten goed kunnen vertellen. Dus dan laat je ze praten en daarna willen we ze ook eventjes laten tekenen. Dus teken je gezin van herkomst maar en vervolgens de nieuwe situatie. Daarna doen we eventjes een pauze, gaan we even buiten stand in de mand doen of voetballen kort. Dan weer naar binnen en dan hebben we nog een klein stukje theorie, en bijvoorbeeld een rollenspelletje of we doen nog even dat bordspel van Gardner, waar ik het net over had. Dus je doet steeds een klein beetje theorie en dan iets creatiefs. En laat ze maar vertellen. Als zij gewoon willen vertellen en het loopt, prima, dan doen we toch niet een rollenspelletje.

REE62: nou ja als ik denk van we laten ze nu die twee tekeningen maken bijvoorbeeld, van dit was je oude situatie, dit is de nieuwe situatie, wat was hier fijn aan en wat is hier fijn aan? En wat maakt je verdrietig en wat zou je willen?

Westerink (WES2604)

A11: ja weet je die vorm past gewoon zo goed bij kinderen, het is heel speels, met andere leeftijdsgenootjes, dat is gewoon veel passender dan dat jij als volwassene de hele tijd met een kind gaat zitten praten. Dat is toch een volwassen manier eigenlijk.

A13: Ja voor kinderen dus vooral in die groep.

	M: zit er een bepaalde methodiek tussen, in dat programma? A17: niet zo heel speciaal, er zitten meer thema's in die we behandelen. A18: Maar ik kijk wel heel erg vanuit de contextuele bril. Die methodiek zit er wel bij en achter, ja zeker. Bijvoorbeeld dat genogram-achtig met de Duplo poppetjes bijvoorbeeld, vinden ze ook heel erg leuk dat je met die Duplo poppetjes mag werken. En dan gaan we ook de gezinnen neerzetten, en wat is er veranderd? Dat is ook een hele leuke manier om met die kinderen te praten over hun thuissituatie. Dus Duplo gebruiken we ook als een methodiek erbij. Dus die twee zou je wel kunnen noemen, contextueel en Duplo poppetjes. A19: ja, wat doen we allemaal... Allerlei opdrachten. We hebben een spel met kaartjes en dan moet je draaien aan een dingetje, dan mogen ze kleurenkaartjes uitkiezen en die staan dan weer voor een bepaalde vraag. En dat zijn eigenlijk allemaal vragen die je normaal in een gesprek met volwassenen stelt, maar als je die aan kinderen zo stelt dan is dat veel te, ja daar kunnen ze niet gelijk iets mee. Maar in spelvorm is het gewoon veel speelser, dan voelt dat toch anders. En we zeggen ook altijd van je hoeft het niet te beantwoorden, je mag het beantwoorden maar het hoeft niet, maar je krijgt wel een punt als je het beantwoordt. Dus dat is natuurlijk wel heel stimulerend. Ja we maken tekeningen, we knutselen wat, we doen spelletjes, ze hebben een werkboekje, ze maken af en toe eens een opdrachtje. A21: Rollenspelletjes doen we ook wel. Dat is ook leuk, of je pakt de verkleedkleden erbij. Kijk als je vraagt aan kinderen van, wat is nou nog een vraag waar je mee zit? Dat doen we bijvoorbeeld op het eind. Wat is nou een vraag waar je mee zit en die je beantwoord zou willen krijgen? Sommige kinderen kunnen dat beantwoorden maar ook heel veel kinderen niet. Dus dan doen we dat via een spelvorm, één kind is dan een rechter, dat is een wijs man. En dan gaan we met elkaar bedenken, wat zou een kind nog voor vraag kunnen hebben aan een wijs iemand of aan een rechter, wat hij nog zou willen weten? Nou bijvoorbeeld: wat moet ik doen als mijn vader me op komt halen en mijn vader en moeder die maken ruzie bij de deur? Wat wil ik dan doen? A22: Zo ga je er een beetje indirect op een speelse manier over praten, en dat werkt veel beter dan dat je allemaal in de groep gaat zitten praten. A27: Het ideale is een beetje zo 8 kinderen, dat is een hele mooie.. A28: ja dan kun je net genoeg aandacht hebben voor iedereen, en dan is het ook weer niet te klein dat ze het gevoel hebben dat ze altijd iets moeten zeggen. En je kan ook in kleine groepjes werken af en toe, of twee aan twee een opdrachtje doen. Je moet weer niet te weinig kinderen hebben want dan zijn ze constant aan de beurt, maar je moet er ook weer niet teveel hebben want dan kun je ze allemaal niet goed meer in de gaten houden. A29: Je wil het ook een beetje in de gaten houden van oké, waar loopt die en die tegenaan en wat kunnen wij daarmee in de groep, hoe kunnen wij daar op inspelen? Welke ontwikkeling zien we bij dat kind daar ook in? En als je er tig hebt, dan is dat niet bij te houden. S: houden jullie rekening met de ontwikkelingsfase van bepaalde kinderen? A51: ongetwijfeld, maar dat is dan meer in wat je aanbiedt. Het niveau, de methode, het speelse. A53: kijk ja, het is natuurlijk een andere ontwikkeling dan pubers, die moeten meer zelf keuzes en dergelijke gaan maken. En dat is bij kinderen natuurlijk nog niet het geval, dan maken de ouders de keuzes voor je. Dus daar sluit je natuurlijk ook bij aan. A71: ja we maken dan een soort genogrammetje met elkaar, van wie zijn jouw hulpbronnen en wie is nou jouw belangrijkste steun geweest in deze echtscheiding? Of bij wie kan je terecht? Daar hebben we het ook met elkaar over, de één zegt nou ik kan altijd fijn naar m'n opa, of de juf of die of dat. En nou wat vind je daar dan fijn aan? Zo praat je daar wat over. En meestal gaan we daarna een kaart maken voor die persoon, dat ze een persoon uitkiezen, en daar zetten ze dan ook een bedankje op, van wat fijn dat ik bij u terecht kan, of iets dergelijks. En dat vinden ze allemaal ook heel leuk, die kaart maken en die
--	---

	kaart geven.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u>
	N.v.t.
Aanmelding hulpverlening	<u>Reesink (REE2803)</u> REE7: En als je dan merkt dat ouders ervoor openstaan en die doen hun best, laten zien dat ze hun kind willen ontlasten, dan kun je met het kind in gesprek. Het jongste kind dat ik heb gedaan, is 8. Jonger ga ik eigenlijk niet zitten. Dan denk ik 'je moet maar kijken of je een speltherapeut kan vinden', maar die moet je gewoon nog niet belasten. REE9: ja, sowieso moeten ouders alle twee toestemming geven. Sowieso als vader gezag heeft dan mogen wij niet eens hulpverleners als één van beide ouders geen toestemming geeft. Dus het is verplicht. REE10: En het kind moet het zelf willen, dus we doen eerst een intake van 'wat denk je ervan'. Soms heb je wel kinderen, die moeten het nog zien. REE13: Dus we doen de intake met ouders een kwartiertje, en met het kind een kwartiertje. REE21: we hebben alle interne begeleiders van de basisscholen een folder gestuurd, en die gaat dan weer mee met de nieuwsbrief. Dus alle kinderen van de basisscholen hebben die met de nieuwsbrief gewoon meegekregen. Of dat de juffen en meesters nog even die ouders een tip geven van 'joh zou je je kind niet opgeven voor...' En verder bellen, mailen de ouders zelf van joh, er meldt zich een kind aan. Wij hebben nu een groep van 7 jongens. We hadden 9 aanmeldingen maar twee van de ouders hebben geen toestemming gegeven. Dus de moeders melden aan en de vaders wilden het eigenlijk niet. Ja, jammer. REE29: Meestal krijgen we aanmeldingen als ouders al echt elders wonen. Dat ze echt moeten wennen aan de nieuwe situatie. STI: wat is de meest voorkomende aanleiding voor de aanmelding? REE30: dat ouders zich zorgen maken of dat het kind het uit, van 'ik heb daar last van'. <u>Westerink (WES2604)</u> A10: kijk als kinderen hier aangemeld worden met echtscheidingsproblematiek, dan kijken wij dus of ze in die groep kunnen. Dat doen wij heel veel. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ10: Terwijl als ouders hier hun kinderen aanmelden, dan moet ik altijd heel goed kijken van wat is nu precies het doel? In z'n algemeenheid is dat wel zo. Ik kijk altijd wel heel goed van waar komt het kind zelf voor, en soms wil het heel duidelijk gewoon over andere dingen hebben. STI: hoe komen ouders en kinderen bij jou? WIJ13: via eigen aanmelding, en ouders die bedenken dat zelf wel op de een of andere manier, en afhankelijk van hoe ze verzekerd zijn moeten ze soms eerst naar de huisarts, maar dat hoeft niet altijd. En hun huisarts die verwijst meestal wel door, als ouders er zelf mee komen. WIJ14: En wat wel zo kan bijvoorbeeld is dat ze via scholen horen van nou, 'we merken dit of dat' of 'misschien zou u eens naar die en die kunnen gaan'. Of ze horen dat via via, of gewoon via Google website, dat soort dingen. WIJ31: Vaak speelt daar ook nog bij hoe er gescheiden is/wordt gescheiden, wat de aanleiding is. Dus daar vraag ik ook naar, dat is wel leuk want dat zijn de ouders niet altijd gewend. Zelfs als ze met een heel andere klacht komen en ze zijn uit elkaar, dan ga ik daar wel naar vragen. Niet altijd hoor, ik moet wel denken dat dat belang heeft...

Traject hulpverlening	<u>Reesink (REE2803)</u> REE13: Dus we doen de intake met ouders een kwartiertje, en met het kind een kwartiertje, en dat doen we in de evaluatie ook. En na elke bijeenkomst, dat zijn zeven bijeenkomsten, dan koppelen we ook elke keer terug naar ouders en doen we er wat tips bij. REE14: we doen een algemene mail naar alle ouders, bijvoorbeeld: deze keer hebben we het gehad over de omgangsregeling, we hebben jullie kinderen deze tips meegeven, en we willen jullie als ouders andere tips meegeven. En wat we ook merken is dat je je soms individueel zorgen maakt om een kind. We hebben wel afgesproken dat als het kind niet wil dat we het aan papa en mama vertellen, we dat niet doen. Dus dan koppelen we ook wel individueel terug naar ouders, maar alleen met toestemming van het kind. MAR: hoe ziet precies een traject eruit? Want je hebt in totaal dan 6 bijeenkomsten om te doen. REE34: we hebben er volgens mij 7. We hebben eerst de intake met ouders en apart met het kind, waarbij we ook zeggen 'wat zou jij willen leren, wat hoop je en waar loop je tegenaan'. Dus je probeert het ook iets maatwerk te maken natuurlijk. De eerste keer is kennismaken. En we merken eigenlijk dat als je ze gewoon laat praten, van het een komt het ander. REE35: Maar we hebben wel een aantal onderwerpen bijvoorbeeld de omgangsregeling, van 'waar woon je, woon je steeds om en om bij pap en mam of zie je papa alleen maar een weekend in de 14 dagen of..?' REE52: Deze kinderen die krijgen stuk voor stuk wel ons e-mailadres en telefoonnummer en die mogen blijven bellen en mailen, mochten ze daar behoefte aan hebben. Er is 1 jongen bij van wie ik weet daar gaat Tim een paar individuele gesprekken ook nog mee aan. Prima. Dus dat is maatwerk, je moet kijken wat past. <u>Westerink (WES2604)</u> M: en uit hoeveel bijeenkomsten bestaat die groep dan? A23: volgens mij 8. Ik geloof dat het een stuk of 8 bijeenkomsten zijn. A24: Dan zit er een beetje opbouw in en vaste thema's, van hoe zag je gezin eruit, wat is er allemaal veranderd, wat vind je prettig, wat vind je niet prettig? Welke gevoelens kun je allemaal hebben, wat is ook normaal? Hoe ga je om met die bezoeksregeling en die twee huizen? <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> MAR: hoe ziet een traject er zeg maar uit? Als een kind hier komt, hoe lang blijft hij hier? Hoe moeten we dat zien? WIJ24: ja, dat hangt ook weer af van de vergoeding *lacht*. Nee hoor, dat is niet helemaal zo. De normale gang van zaken is een intakegesprek met de ouders, daar begint het al vaak mee. In ieder geval van kinderen met gescheiden ouders. WIJ28: Dus ik heb een intakegesprek met ouders, in elk geval van gescheiden ouders heb ik soms de ouders wel samen op de bank. Dat is al heel fijn. WIJ33: eigenlijk wel, dat is de eerste sessie, dat noem ik niet zo maar ik zeg natuurlijk wel tegen ouders van dat het kind moet willen en er moet natuurlijk ook een fijn contact tussen ons zijn, hij moet zich op z'n gemak voelen. Want als het kind het niet fijn vindt, nou dan houdt het gewoon meteen op natuurlijk. Dus die eerste sessie is altijd een soort kennismaking met het kind ook, en dan heb ik na 5 sessies weer een oudergesprek. Dat is het eerste echte oudergesprek. En soms is dat al iets eerder, want soms kan blijken dat na een aantal sessies het kind niet echt geschikt is voor de kindtherapie. Of dat het kind zich gestuurd voelt door ouders en zelf eigenlijk helemaal nergens mee zit.

Kernlabel: Advies professional aan hulpverleners	
Label	Antwoorden
Gedrag hulpverlener +	<u>Reesink (REE2803)</u> REE12: Tim, aan groep 7/8. Omdat het allemaal jongens zijn vonden we gewoon dat daar een kerel bij moet zitten. Want hij gaat ook gewoon lekker met ze voetballen. REE28: wel die erkenning geven, van 'dat kan ik me nu echt voorstellen. REE41: ja. En als hulpverlener, je ziet zo'n kind toch maar kort. Je moet heel erg samenwerken met de ouders, dat is super belangrijk. En met school, als daar toestemming voor is. REE48: Je neemt de tijd. Je moet hun taal kunnen spreken. REE49: ja veilig, dus wel die veiligheid, van 'ik ga dat niet allemaal doorvertellen'. Soms wil ik wel dingen doorvertellen maar dan vraag ik of je dat goed vindt. Spreek de taal van het kind alsjeblieft, dus wat ik net al aangaf, je past je aan op het niveau van het kind. Erkenning, luisteren. Je kan het niet oplossen, daar ben ik ook altijd heel duidelijk in. Dit is heel verdrietig en we kunnen het niet oplossen, maar ik kan wel een poosje met je meelopen, het kan wel minder pijn gaan doen. STI: je schept een reëel beeld van wat kinderen kunnen verwachten? REE50: ja dat denk ik wel. REE57: En verder aansluiten bij het kind. Voel die rugleuning, ga achteruit zitten. Gewoon het feit dat je er bent en dat je luistert is eigenlijk al hartstikke leuk. Of je gaat dat rondje lopen of wat dan ook. Dus je hoeft ook niet heel hard te werken hoor.
	<u>Westerink (WES2604)</u> A59: het is sowieso al handig als je iets met kinderen hebt, dat je die doelgroep leuk vindt. En ja dat je toch heel erg oog hebt voor de loyaliteit in alles wat ze zeggen over hun ouders. Dat je niet zomaar in dingen meegaat maar dat je altijd in het oog houdt van, ook al is een kind boos, daaronder zit wel dat hij eigenlijk van zijn vader wil houden of van zijn moeder wil houden. En eigenlijk willen kinderen gewoon weer dat het goed komt en dat soort dingen. Dat zijn allemaal dingen om rekening mee te houden. En je moet een beetje hun taal kennen, hun leefwereld. Dat soort dingen.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ51: Kinderen voelen zich vaak ook toch op de een of andere manier schuldig, of hebben vragen daarover. Dus een kind ontschuldigen is ook wel heel erg belangrijk. Dat het van beide ouders mag houden.
Gedrag hulpverlener –	<u>Reesink (REE2803)</u> REE51: je moet niet teveel gaan adviseren. Het moet je wel een beetje liggen om met kinderen te werken, dat is niet voor iedereen denk ik. Dat kan je natuurlijk best een beetje aanleren, maar ik denk dat als je niks met kinderen hebt, doe het dan alsjeblieft niet. Ga er niet aan beginnen. Kinderen voelen dat nog veel beter aan dan wij volwassenen. REE57: nou wat je al zegt, te snel in de oplossingsgerichte sfeer gaan zitten. Dit is niet een probleem wat op te lossen is. Dan bagatelliseer je ook heel erg vind ik.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> STI: zijn er dan ook dingen die je eigenlijk absoluut niet zou moeten doen? In je houding als hulpverlener? WIJ50: dat ze moeten kiezen. MAR: is er nog iets waar je als hulpverlener voor moet oppassen, of wat je vooral niet moet doen? WIJ53: nou ik denk zelf ¹⁰⁵ dus heel direct daar over die scheiding... dat direct als ingangsklachten nemen.

Houding hulpverlener +	<u>Reesink (REE2803)</u> Tim, aan groep 7/8. Omdat het allemaal jongens zijn vonden we gewoon dat daar een kerel bij moet zitten. Want hij gaat ook gewoon lekker met ze voetballen. REE48: In eerste instantie erkenning en een luisterend oor. Je bent gewoon die veilige plek waar ze mogen zeggen wat ze willen. Dus gewoon dat veilige, ik denk dat dat de basis is. REE49: ja veilig, dus wel die veiligheid, van 'ik ga dat niet allemaal doorvertellen'. Soms wil ik wel dingen doorvertellen maar dan vraag ik of je dat goed vindt. Spreek de taal van het kind alsjeblieft, dus wat ik net al aangaf, je past je aan op het niveau van het kind. Erkenning, luisteren. Je kan het niet oplossen, daar ben ik ook altijd heel duidelijk in. <u>Westerink (WES2604)</u> A58: ja ik denk dat dat allemaal wat speelser, wat losser, een beetje laagdrempelig is. Op die manier denk ik. A60: ja dan kom ik toch weer uit bij die loyaliteit. Je moet vooral meerzijdig partijdig zijn. Dat is gewoon heel erg belangrijk. Meerzijdig partijdig zowel bij de kinderen als bij de ouders. Altijd bedenken van oké het is een hele nare stiefmoeder en dat mag je ook vinden, dat is ook allemaal prima, maar je moet er wel mee <i>dealen</i>. En ja als een kind een stiefouder niet leuk vindt, dan kijk je bv. ook van wat vindt jouw moeder nou van die stiefouder, speelt dat nog een rol? Meerzijdig partijdig is heel erg belangrijk in de houding. A63: Dat is ook weer meerzijdige partijdigheid, loyaliteit, dat zijn de belangrijkste dingen. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ48: een hele open houding. Dus ik ben heel erg in die zin... luister ik wel heel duidelijk naar het kind. Maar ik kan ook directief zijn, ik kan ook sturend zijn als ik denk van nou.. dat dat wel nodig is of dat het moet. WIJ54: en het is ook altijd heel goed om je te realiseren hoe het voor kinderen is om daarin te zitten zeg maar. Dus niet zozeer dat ouders gescheiden zijn, als wel van hoe het nú voor hun is. Dus hoe ouders nu met elkaar omgaan.
Houding hulpverlener -	Geen antwoorden.

Kernlabel: Gescheiden ouders	
Label	Antwoorden
Rol ouders scheiding	<u>Westerink (WES2604)</u> A31: Halverwege de cursus hebben we een ouderavond en daarin vertellen we iets over hoe we bezig zijn met die cursus, en we vertellen ook van wat betekent het nu voor kinderen als hun ouders gescheiden zijn? Waar lopen ze nou tegenaan en hoe kun je als ouder daarop inspelen? Dus echt een stukje voorlichting over, nou de belangrijkste boodschap is eigenlijk ook: kinderen willen loyaal zijn aan beide ouders, en kinderen willen van beide ouders kunnen houden. A43: ja zeker. En het meest schadelijke is ook wel, dat is ook wel uit al die onderzoeken gebleken, van als ouders na de scheiding ruzie blijven maken. Dat zullen jullie ook wel tegengekomen zijn. Dan gaan ouders scheiden om dat ze denken, dan stoppen de ruzies. Maar daarna ruziën ze gewoon verder want ja, ze moeten toch elke keer weer over dat kind overleggen. Ja daar kun je nog wel een hoop ruzies over krijgen. A53: En dat is bij kinderen natuurlijk nog niet het geval, dan maken de ouders de keuzes voor je. Dus daar sluit je natuurlijk ook bij aan. A54: Hoe ouder ze worden hoe belangrijker hun eigen mening daarbij is, ook bij de bezoeksregeling en dergelijke, en hoe jonger, hoe meer dat er verantwoordelijkheid vanuit de ouders is. A62: En ook bij ouders, want dat vind ik ook een vak apart hoor, om bij die ouders een beetje... die zitten daar dan toch wel.... Het is wel verschillend hoor, je hebt ouders die kunnen op een goede, zakelijke manier met elkaar omgaan. Die kunnen echt als ouders met elkaar omgaan en die kunnen dat partnerstukje laten liggen of loslaten. Terwijl je andere ouders hebt die nog heel erg in dat conflict zitten en dan is het toch nog wel een kunst om de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Dat je toch met z'n allen zoekt naar de belangen van het kind, dat het goed gaat met het kind. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ77: ik denk dat het ook nog van belang is trouwens, sorry, dat ouders zich van tevoren zelf ook realiseren – tegenwoordig is dat natuurlijk veel meer, maar vroeger... - hoe het is om uiteindelijk die stap te ondernemen. Enerzijds denk ik voor de kinderen, maar ook voor henzelf. Ik weet niet of dat nu nog zo is, maar voorheen werd er soms denk ik nog wel te makkelijk of te licht over gedacht. Ik weet niet of dat verandert, maar... WIJ44: ja, en in heel veel gevallen is het heel belangrijk dat de ouders zelf de regels stellen, dus het kind niet laten kiezen. Omdat dat onmogelijk is.
Rol ouders opvoeding	<u>Reesink (REE2803)</u> REE15: We kunnen die kinderen een steun in de rug geven maar het wortelt thuis, thuis moet het gebeuren. Ouders zijn daarin toch de belangrijkste factor. Dus je probeert ouders ook wat vaardiger te maken. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> En dan zeggen ouders heel makkelijk van nou dan kun je de ander toch bellen en zo *lacht*... Wat helpt is dat ik ze dan vertel hoe dat is voor het kind. Dat blijft namelijk, van ja maar hoe vindt papa dat als ik nu mama bel of... vaak vinden ouders het soms ook niet goed. En kinderen komen letterlijk in twee plekken terecht. Met ieder hun eigen regels en hun eigen klimaat.

Rol ouders hulpverlening	<u>Reesink (REE2803)</u> REE15: We kunnen die kinderen een steun in de rug geven maar het wortelt thuis, thuis moet het gebeuren. Ouders zijn daarin toch de belangrijkste factor. Dus je probeert ouders ook wat vaardiger te maken. REE14: we doen een algemene mail naar alle ouders, bijvoorbeeld: deze keer hebben we het gehad over de omgangsregeling, we hebben jullie kinderen deze tips meegegeven, en we willen jullie als ouders andere tips meegeven. REE41: ja. En als hulpverlener, je ziet zo'n kind toch maar kort. Je moet heel erg samenwerken met de ouders, dat is super belangrijk. En met school, als daar toestemming voor is. REE55: ja, nou in die ene les hebben we dat dus duidelijk... en dat koppel je ook terug naar ouders. Dat ze niet denken van wat doet mijn kind brutaal, want je probeert ze natuurlijk daarin assertief te maken, maar niet agressief. Je moet respect hebben voor je ouders. REE56: ja, dit is wat we jullie kinderen voor tips hebben meegegeven. Dat moeten ze wel weten. <u>Westerink (WES2604)</u> A30: we hebben eerst een kennismakingsgesprek met de ouders. We proberen ze altijd samen te krijgen, want het is heel mooi als ze dit samen dragen ook. Soms lukt dat, in meerdere gevallen lukt dat. Maar soms zijn ze ook echt niet samen aan één tafel te krijgen, dan probeer ik ze apart te spreken. A31: Halverwege de cursus hebben we een ouderavond en daarin vertellen we iets over hoe we bezig zijn met die cursus, en we vertellen ook van wat betekent het nu voor kinderen als hun ouders gescheiden zijn? Waar lopen ze nou tegenaan en hoe kun je als ouder daarop inspelen? Dus echt een stukje voorlichting over, nou de belangrijkste boodschap is eigenlijk ook: kinderen willen loyaal zijn aan beide ouders, en kinderen willen van beide ouders kunnen houden. A32: en dan aan het eind hebben we weer een evaluatiegesprek, als het kan ook met beide ouders. A33: Dus ze worden er zeker bij betrokken, want heel vaak zit het probleem ook bij de ouders. Heeft het te maken met hoe de ouders al dan niet met elkaar omgaan, waardoor het kind weer last heeft. Dus je hebt die ouders er gewoon bij nodig. A34: nee. Die ouders spelen zo'n sleutelrol. A36: Daar hebben we het met hun ook over en op die ouderavond erover, hoe dat dan voor kinderen is. En soms komen stiefouders ook mee, dat is wel grappig. We hebben wel eens gehad dat beide ouders er met hun nieuwe partners zaten bijvoorbeeld. A50: nee en wij kennen ze ook niet hoe ze daarvoor waren, dus we kunnen het niet vergelijken. Dus je moet het ook heel veel doen met wat ouders daarover zeggen. Ouders en school, die zien dat het meest. A70: Maar je probeert het wel over te brengen aan de ouders of aan de leerkracht. Van nou let daar op, of help hem daarbij. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ55: Een scheiding is iets van ouders meer. Terwijl ik dat met ouders wel doe, juist. Die zitten vaak hier als ouders... als het ouders zijn die goed met elkaar overweg kunnen, dan ga ik het... dan kan je het er juist wel heel erg goed over hebben en dan blijkt dat er vaak toch ook nog wel het een en ander zit. Niet als ouders net gescheiden zijn, dan is er... speelt er nog zoveel van emoties. En sowieso als er financiële dingen zijn die nog afgewikkeld moeten worden dan, ahh, dat is zo... *lacht kort*. En soms is het goed om het kind even er helemaal uit te halen. Sommige situaties zijn gewoon bijna ondoenlijk. Daar kun je eigenlijk heel weinig aan doen of mee doen.
Rol ouders verwerking kind	<u>Reesink (REE2803)</u> REE61: ik heb het niet in die termen zo genoemd. Naar ouders ben ik altijd wel heel duidelijk: je kind zit in een rouwproces, geef hem ook de tijd, geef hem ook die ruimte. En ik heb ook wel eens ouders aan de lijn van 'ja maar wij doen het zo goed',

	ze voelen zich heel snel schuldig, 'en de kinderen hebben er bijna geen last van'. Jawel, dat hebben ze gewoon wel. Maar als ouders kun je er wel voor zorgen dat het zoveel zeer doet of zoveel zeer *gebaart groot en klein*002E Dus als ouders ook heel erg bevestigen van wat doen jullie het goed, en wat fijn, dat wel. Maar het is wel een rouwproces en je kind is wel verwond, dat is gewoon een gegeven. Dus ik denk dat ik dat vooral bij de ouders wel steeds heel duidelijk wil maken. En bij het kind, het woord rouwproces of verlieservaring is misschien wel grote-mensen-achtig, dus impliciet hebben we het natuurlijk over die emoties. <u>Westerink (WES2604)</u> A40: Maar gelukkig zijn er ook kinderen die wel de ruimte krijgen van hun ouders om van allebei te mogen houden. En daar gaat het vaak beter mee. A42: Want dat is gewoon heel erg belangrijk, dat je gewoon de ruimte van je ouders krijgt om van de andere ouder te mogen houden, om het daar leuk te mogen hebben, om dat gewoon te kunnen zeggen, om niet te hoeven denken van oké laat ik het maar niet zeggen want dan wordt mama verdrietig of dan wordt papa boos. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ74: ja, ik denk dat hoe ouders het zelf verwerken... want dan is de ouder meer of minder beschikbaar.. in hoeverre ze steun hebben in de omgeving... Heel veel ouders hebben onverwerkte gevoelens eigenlijk ten opzichte van een scheiding. En hoe meer ouders dat zelf wel verwerken, hoe meer ze ook weer beschikbaar zijn voor het kind. Dat is wel een heel hoog... ik probeer dat wel echt zo te doen.. even kijken hoor, wat zei je nou nog meer, wat nog meer bevorderend... WIJ75: dat ouders er wel over kunnen praten, dat ze het kind ook goed vertellen hoe het zit, want.... Niet alles natuurlijk wel vertellen, maar dat ze wel snappen hoe het zit. Dat duidelijk ook is van wanneer ze waar zijn en zo, want zelfs dat is nog niet altijd voor kinderen zo heel erg helder. Ja en het kan wel fijn zijn om iemand te hebben buiten de ouders om zeg maar. WIJ76: nee, ja het kan ook iemand binnen de familie, een opa of oma, is vaak nog wel eens zo dat ze het daar wel over kunnen hebben. En dat ouders met elkaar kunnen communiceren, dat is ook voor de verwerking van het kind, anders blijft hij daarmee bezig, heel erg met zijn ouders zo bezig. Ik denk dat dat wel het belangrijkste is.
Beleving scheiding ouder	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ19: En het verhaal van vader/moeder is altijd ook weer heel anders dan van het kind, de beleving van het kind. En voor mij is het van groot belang dat ik de beleving van het kind vertaal naar de ouders. Dat is misschien wel één van mijn belangrijkste taken als kindertherapeut. WIJ20: ik vertel gewoon aan ze wat het kind hier laat zien, en waar het last van heeft. En ouders die weten dat vaak helemaal niet, die zijn zich daar helemaal niet bewust van. En door het zo te brengen kan je al heel veel verandering brengen in... ja ervan uitgaand dat de meeste ouders die geven echt wel om hun kind.. maar in de dagelijkse routine en dan ook nog eens alle echtscheidingstoestanden erbij, verliezen ze vaak gewoon het kind uit het oog. Dat is trouwens sowieso wel vaak zo hoor. WIJ21: mijn doel is voor het kind, maar omdat ouders dat dan zien en snappen, verandert daar iets in hoe zij het kind benaderen of hoe ze met de partner omgaan, of hoe ze met elkaar omgaan. En dan lukt het vaak wel.

Omgang ouders	<u>Westerink (WES2604)</u> A31: En je ziet nogal eens dat één van de beide ouders dan zo gefrustreerd is over de ander dat die alleen maar negatief kan praten over die ander. A62: En ook bij ouders, want dat vind ik ook een vak apart hoor, om bij die ouders een beetje... die zitten daar dan toch wel.... Het is wel verschillend hoor, je hebt ouders die kunnen op een goede, zakelijke manier met elkaar omgaan. Die kunnen echt als ouders met elkaar omgaan en die kunnen dat partnerstukje laten liggen of loslaten. Terwijl je andere ouders hebt die nog heel erg in dat conflict zitten en dan is het toch nog wel een kunst om de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Dat je toch met z'n allen zoekt naar de belangen van het kind, dat het goed gaat met het kind.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ30: Maar als er heel veel afstand is tussen ouders, als ze helemaal geen contact met elkaar hebben dan krijg je echt die gespletenheid in kinderen zelf ook. Want ze kunnen natuurlijk niet kiezen eigenlijk, ze houden van beide ouders, maar als ouders onderling zo de strijd met elkaar hebben dan moeten ze zelf wel iets doen bijna, dan moeten ze wel bijna gaan kiezen tussen de ouders. Loyaal blijven of...

Kernlabel: Verandering scheiding	
Label	Antwoorden
Verandering gezinssamenstelling	<u>Westerink (WES2604)</u> A81: ja we hebben het ook over wat verandert er allemaal in je leven? We maken bv. ook twee tekeningen van twee huizen, van wat is er letterlijk allemaal sowieso al veranderd. En aan de hand daarvan praat je door, vraag je door. Wat is er veranderd, wat mis je?
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ18: . En in dit geval was het zo dat één van de ouders... het kind woonde eerst bij één van de ouders, en die kreeg vervolgens een nieuwe partner. Dat zullen jullie allemaal wel gelezen hebben, dat zijn allemaal van die dingen wat natuurlijk heel lastig is voor kinderen. Eerst heb je gewoon je eigen vader en moeder, dan gaan die uit elkaar, en dan krijg je die nieuwe partner. Voor het kind kan dat bijna al een onveilige situatie worden op zich, want opeens is moeder niet meer zo voor jou beschikbaar maar heeft opeens weer iemand anders. Zij zijn op een eigen manier opgevoed en grootgebracht, en dan ontstaat er een heel nieuw opvoedklimaat met nieuwe regels. Nee, die moeder luistert misschien opeens wel heel erg naar die nieuwe partner en helemaal niet meer zo naar het kind, of gaat zich heel anders gedragen. WIJ35: ik zie vaak veel veranderingen, maar het verlies is natuurlijk sowieso altijd dat ze bij elkaar zijn, dat je een gezin vormt, dat is altijd wel een verlies voor eigenlijk alle kinderen.
Verandering contact ouders	<u>Westerink (WES2604)</u> A81: ja we hebben het ook over wat verandert er allemaal in je leven? We maken bv. ook twee tekeningen van twee huizen, van wat is er letterlijk allemaal sowieso al veranderd. En aan de hand daarvan praat je door, vraag je door. Wat is er veranderd, wat mis je?
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ35: En vaak is het toch ook wel dat je de ene ouder gewoon minder vaak ziet. Het contact verandert ook. ik zit even te denken aan een cliënt, toen kreeg vader een nieuw huis en die woonde daar dan in co-ouderschap, weliswaar samen met de kinderen. En vervolgens gaat hij uit dat huis en gaat hij samenwonen met z'n nieuwe partner. En vervolgens raken de kinderen dus én dat huis kwijt, waar ze zich heel erg op hun plek voelden, dat is dan in dit geval een nieuw huis, niet het oude huis, waar ze zich heel erg fijn in voelden, en ook nog eens eigenlijk hun vader, omdat die vanaf dat moment heel erg met die nieuwe partner is, met wie ze niet op kunnen schieten.
Verandering leefsituatie	<u>Reesink (REE2803)</u> REE62: nou ja als ik denk van we laten ze nu die twee tekeningen maken bijvoorbeeld, van dit was je oude situatie, dit is de nieuwe situatie, wat was hier fijn aan en wat is hier fijn aan? En wat maakt je verdrietig en wat zou je willen? Dus in die zin grijpen we wel terug op die oude situatie en mag dat er ook zijn. Papa en mama wonen nooit meer samen in 1 huis, dat is gewoon heel verdrietig. Dus ik denk niet dat we echt praten in termen van verlieservaring of rouwproces, maar impliciet zijn we er steeds mee bezig...
	<u>Westerink (WES2604)</u>

	A81: ja we hebben het ook over wat verandert er allemaal in je leven? We maken bv. ook twee tekeningen van twee huizen, van wat is er letterlijk allemaal sowieso al veranderd. En aan de hand daarvan praat je door, vraag je door. Wat is er veranderd, wat mis je?
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ35: ik zit even te denken aan een cliënt, toen kreeg vader een nieuw huis en die woonde daar dan in co-ouderschap, weliswaar samen met de kinderen. En vervolgens gaat hij uit dat huis en gaat hij samenwonen met z'n nieuwe partner. En vervolgens raken de kinderen dus én dat huis kwijt, waar ze zich heel erg op hun plek voelden, dat is dan in dit geval een nieuw huis, niet het oude huis, waar ze zich heel erg fijn in voelden, en ook nog eens eigenlijk hun vader, omdat die vanaf dat moment heel erg met die nieuwe partner is, met wie ze niet op kunnen schieten.

Kernlabel: Beleving scheidingskinderen	
Label	Antwoorden
Emoties scheidingskinderen	<u>Reesink (REE2803)</u> REE11: We hebben nu zeven jongens – toevallig zijn er alleen jongens, dat is heel apart. Mijn collega heeft er wel een aantal meisjes bij. En sommigen waren wel onverschillig. Maar we merkten al de eerste keer, omdat we het ook wat speels aanbieden, dat ze stuk voor stuk zeiden ‘ohh heb jij dat ook’, ‘het lucht me op om erover te praten’ en ‘ik voel me ineens niet meer raar’. REE32: Het ene kind heeft driftbuien, het andere is juist weer heel erg gesloten, tegen het neerslachtige aan. Je kan het altijd wel merken. REE38: boosheid, verdriet en angst. Het ligt ook een beetje aan het karakter natuurlijk, en de aard van de echtscheiding, welke overheerst. REE39: Dus je ziet dat dat vaak boosheid is, en als je het kind kan leren om die emoties eerder aan te geven of dat verdriet, dan kan je ook zorgen dat het niet zo’n driftbui wordt. Ja, verdriet kan zich op heel verschillende manieren uiten natuurlijk. Maar eigenlijk is verdriet soms wat gezonder nog als ze dat kunnen uiten tenminste, dat het niet naar binnen slaat. Ja en dat is een kwestie van vooral laten zien. Je mag huilen, ook al ben je een jongen, je mag huilen. En angst, je ziet toch dat veel kinderen de angst hebben van ‘ja maar als papa niet meer van mama houdt, houdt hij dan nog wel van mij?’ REE40: zeker wel, ja. Omdat het vaak zo ongrijpbaar is, waar ben ik nou zo boos om of zo verdrietig om? Dus het kan best dat ze dan iets anders pakken waar ze die emoties aan vasthaken.
	<u>Westerink (WES2604)</u> A39: heel vaak de andere ouder missen, dat zie je heel veel. Er toch wel verdriet over hebben. Soms ook boos zijn, omdat de andere ouder weg is gegaan. Soms boos zijn samen met moeder bijvoorbeeld op vader. Dan is vader de boosdoener zeg maar, en dan ben je daar allebei boos op. Dus je hebt verdriet en boosheid, dat zie je wel veel.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ40: ja dat kan boosheid zijn natuurlijk. Ja en wat er volgens mij het meest voorkomt is dat ze ergens tussen zitten. Dat kom ik toch wel eigenlijk heel veel tegen. WIJ51: Kinderen voelen zich vaak ook toch op de een of andere manier schuldig, of hebben vragen daarover.
Gedrag scheidingskinderen	<u>Reesink (REE2803)</u> REE32: ja zeker. Een kind heeft twee basisbehoeften, een behoefte aan vrijheid/zelfstandigheid en veiligheid. En op het moment dat er een echtscheiding is, dan valt een kind toch weer terug in die behoefte aan veiligheid, want dat wordt hem ontnomen. En dat zie je wel in het gedrag: weer gaan duimen of weer gaan bedplassen, of heel erg hangen aan papa of mama, of schoolprestaties die kelderen. Het ene kind heeft driftbuien, het andere is juist weer heel erg gesloten, tegen het neerslachtige aan. Je kan het altijd wel merken. REE39: ja we proberen ze dat in woorden te laten zetten. Er zijn twee jongens bij die laten merken dat ze heel erg juist van de woede zijn. Over het algemeen zijn dat kinderen die zich verbaal juist wat minder goed kunnen uiten, waardoor het verdriet verhardt en dan bouwt het zich op. Als een pan met kokend water waar je de deksel op houdt, op den duur komt het eruit. REE40: Dat zie je ook bij driftbuien heel vaak. Dat ze het buurjongetje ineens op z’n gezicht slaan. Ja, op wie ben je echt boos? Ik ben boos op papa dat hij weg is. En dat is ook zo met bedplassen bijvoorbeeld of met enge dromen hebben. Of

	héél erg verdrietig zijn als je konijn doodgaat, ben je daar echt zo verdrietig om of is het weer een verlieservaring die eventjes de emmer doet overlopen? <u>Westerink (WES2604)</u> A47: Ja vaak zie je dan ook bij kinderen signalen op school, dat ze zich minder kunnen concentreren, afwezig zijn of juist lastig zijn in hun gedrag. Bij jongetjes zie je vaak dat dat meer externaliseert en bij meisjes meer internaliseert. Dus vaak op school zie je ook wel signalen. Slechter slapen... A49: ja met jongetjes wel hoor, die kunnen dan wat dwars en tegen de draad in zijn. En dan merk je ook wel dat ze dat een moeilijk onderwerp vinden, om het erover te hebben. Dat uiten ze dan soms door wat dwars te zijn. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ11: . En ik zie ook heel veel kinderen die niet aangemeld worden met het probleem van ja, wij zijn gescheiden. Bijvoorbeeld kinderen met een druk hoofd of concentratieproblemen, of laat lastig gedrag zien. En dan heeft dat soms te maken nog met de scheiding. WIJ40: ja dat kan boosheid zijn natuurlijk. Ja en wat er volgens mij het meest voorkomt is dat ze ergens tussen zitten. Dat kom ik toch wel eigenlijk heel veel tegen, en dat het soms daarom voor hun ook moeilijk is om het überhaupt te kunnen laten zien, omdat ze er gewoon tussen zitten, omdat ze loyaal zijn aan de ouders. WIJ43: En zodra we het over de echtscheiding zelf gaan hebben of over vader en moeder dan merk ik echt dat kinderen heel voorzichtig gaan worden.
Verwerking scheidingskinderen	<u>Reesink (REE2803)</u> REE45: ja, absoluut. Maar jij zegt vriendjes, maar ik merk ook vaak dat kinderen niet zo open zijn. Want er komt ook een schaamte aspect bij. Als mijn papa doodgaat, daar kan ik niks aan doen, dus dat kan ik gewoon vertellen aan de klas. Maar als papa weggaat omdat hij met de buurvrouw naar bed is gegaan, dat is zo gênant, daar hou ik echt m'n mond over. Dus je ziet dat dat schaamte aspect eigenlijk dat rouwproces bemoeilijkt, omdat ze zoiets hebben van *gebaart terughoudend*. Papa en mama hebben iets stoms gedaan. En dat zegt ook iets over mij. Dus het valt me op dat als er een verlieservaring is qua ziekte of dood, dat kinderen veel opener in de klas erover praten, maar echtscheiding is een beetje beschamend. Ze zeggen ook wel eens – nu is natuurlijk een verlieservaring op het gebied van overlijden afschuwelijk, dus ik wil niet vergelijken – maar ze zeggen wel eens dat dat een wat schonere wond is, omdat niet die schaamte en schuld erbij komt kijken. Terwijl echtscheiding is gewoon altijd een geïnfecteerde wond. REE46: ja, en dat gaat ook een beetje langzaam. Ze gaan scheiden maar dan woont papa eerst toch nog een tijd in huis en ja, het is allemaal wat vager. Dus ook dat aspect ja, van wanneer ga ik dat nu in de klas vertellen? REE51: Dat rouwproces van elk kind zit in een andere fase. De een is nog wat aan het ontkennen, de ander zit nog veel meer in de woede of in het verdriet. Dus je moet ook kijken waar het kind in zit. En je bent een coach dus je probeert ze die kant op te brengen door die rouwfases heen. Bijvoorbeeld vanuit die ontkenning, van 'nou dat snap ik, het zou wel heel leuk zijn als papa en mama weer samen zouden zijn', maar toch proberen die realiteit in te brengen. Maar je moet vooral kleine stapjes doen en dat proces ook een beetje accepteren. Als iemand nog heel erg in die ontkenning zit, dat is dan maar zo. Stel dat je iets heel kostbaars in je hand hebt en ik wil dat van je af gaan nemen, ga je alleen maar meer dit doen *houdt haar handen dicht bij zich*. Dus ook een beetje accepteren waar het kind zit. Je loopt een klein poosje mee, maar <i>that's it</i>. Ik ga het niet oplossen. REE61: je kind zit in een rouwproces, geef hem ook de tijd, geef hem ook die ruimte. En ik heb ook wel eens ouders aan de

	lijn van 'ja maar wij doen het zo goed', ze voelen zich heel snel schuldig, 'en de kinderen hebben er bijna geen last van'. Jawel, dat hebben ze gewoon wel. Maar als ouders kun je er wel voor zorgen dat het zoveel zeer doet of zoveel zeer *gebaart groot en klein*002E Dus als ouders ook heel erg bevestigen van wat doen jullie het goed, en wat fijn, dat wel. Maar het is wel een rouwproces en je kind is wel verwond, dat is gewoon een gegeven. Dus ik denk dat ik dat vooral bij de ouders wel steeds heel duidelijk wil maken. En bij het kind, het woord rouwproces of verlieservaring is misschien wel grote-mensen-achtig, dus impliciet hebben we het natuurlijk over die emoties. REE62: Dus ik denk niet dat we echt praten in termen van verlieservaring of rouwproces, maar impliciet zijn we er steeds mee bezig.. <u>Westerink (WES2604)</u> A40: Maar gelukkig zijn er ook kinderen die wel de ruimte krijgen van hun ouders om van allebei te mogen houden. En daar gaat het vaak beter mee. A41: die zijn vrijer in hun praten daarover, die dragen minder lasten met zich mee. Die mogen meer zichzelf zijn. A78: Soms, moet ik zeggen, heb ik het idee dat het toch met die kinderen haast beter gaat dan kinderen die zeggen dat het hun niets doet of dat ze blij zijn dat die vaders opgehoepeld... dat is toch veel lastiger om de loyaliteit voor vader nog een plek te geven. A86: ja wat belemmerend is voor de verwerking van de scheiding, dus het negatief praten van de omgeving over de andere ouder. Dat is denk ik heel erg belemmerend. A88: Maar het negatief zijn over de andere ouder is denk ik het meest belemmerend. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ52: dan moet je heel goed gaan oppassen van... waar word ik nou voor ingezet? En ik denk zelfs dat sommige kinderen met een beetje ADHD-klachten en zo, dat die soms echt te maken hebben ook met scheiding. En niet zozeer met het feit dat ze gescheiden zijn, soms ook, maar met de situatie van het nu. Of dat het kind ergens tussenin zit. Die kinderen die... of ze hebben een stukje niet verwerkt of ze hebben zo'n vol hoofd met allerlei dingen die ze eigenlijk voor hun ouders bedenken, dat ze gewoon eigenlijk niet meer aan hun eigen... aan zichzelf toekomen, aan hun eigen... dat die heel vergeetachtig worden of gewoon een heel druk hoofd krijgen.
Loyaliteit	<u>Reesink (REE2803)</u> REE9: ja, sowieso moeten ouders alle twee toestemming geven. Want als vader bijvoorbeeld niet wil en moeder wil het wel, dan komt het kind in een loyaliteit terecht. Sowieso als vader gezag heeft dan mogen wij niet eens hulpverleners als één van beide ouders geen toestemming geeft. Dus het is verplicht. REE10: Maar daarnaast is het ook zo dat de loyaliteit van het kind dan in het geding komt. Dan moet hij daar zijn mond over houden. En het kind moet het zelf willen, dus we doen eerst een intake van 'wat denk je ervan'. Soms heb je wel kinderen, die moeten het nog zien. <u>Westerink (WES2604)</u> A25: Loyaliteitsconflicten, is natuurlijk een ontzettend belangrijk onderwerp, dat proberen we ook op speelse manier ter sprake te brengen. Vertel je het aan andere kinderen of houd je het een beetje voor jezelf? A31: Dus echt een stukje voorlichting over, nou de belangrijkste boodschap is eigenlijk ook: kinderen willen loyaal zijn aan beide ouders, en kinderen willen van beide ouders kunnen houden. En je ziet nogal eens dat één van de beide ouders dan zo gefrustreerd is over de ander dat die alleen maar negatief kan praten over die ander. En dat is voor kinderen zo pijnlijk.

	A35: En dat is ook een punt waar kinderen vaak mee zitten: stiefouders, de nieuwe stiefouders. Hoe dat dan is voor ze en ingewikkeld want ja, die ene nieuwe stiefmoeder is best wel aardig, maar je eigen moeder vindt haar een rotmens. Ja wat moet je dan? Kun je die nou aardig vinden of niet aardig vinden? Dat zijn hele lastige dingen voor kinderen. A42: Want dat is gewoon heel erg belangrijk, dat je gewoon de ruimte van je ouders krijgt om van de andere ouder te mogen houden, om het daar leuk te mogen hebben, om dat gewoon te kunnen zeggen, om niet te hoeven denken van oké laat ik het maar niet zeggen want dan wordt mama verdrietig of dan wordt papa boos. A55: Het is eigenlijk een beetje net zoals dat je bijvoorbeeld een rechter... dat ben je misschien ook wel tegengekomen in die onderzoeken, van als je heel jong aan een kind vraagt van wil je bij je vader of bij je moeder wonen, dat je een kind dan in een loyaliteitsconflict brengt. A56: nee die kan niet kiezen. Terwijl bij iemand die 16, 17, 18 is, is dat natuurlijk alweer heel anders. Maar dat kun je van kinderen niet vragen A57: Dus dat is wel iets bij de ontwikkeling, dus als kinderen zeggen van ja ik wil eigenlijk liever bij m'n moeder wonen of iemand van 17, 18 die zegt dat, dan is dat toch heel anders. A78: Soms, moet ik zeggen, heb ik het idee dat het toch met die kinderen haast beter gaat dan kinderen die zeggen dat het hun niets doet of dat ze blij zijn dat die vaders opgehoepeld... dat is toch veel lastiger om de loyaliteit voor vader nog een plek te geven. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ9: omdat kinderen, die zitten gewoon ergens tussen. En dat is hier echt de bedoeling voor het kind zelf, maar hij neemt als het ware alle conflicten die er zijn, loyaliteitsconflicten en zo, die neemt hij ook hier mee naartoe. Het is niet zo, dat ouders denken soms van dan is diegene hier en dan kan mijn kind alles wel aan u vertellen, maar zo makkelijk is dat helemaal niet. Dat zit in hun, en dat is niet zo dat dat hier dan niet meer zo is, dat blijft gewoon. WIJ10: dat ze er niet makkelijk over willen vertellen, want ze blijven loyaal aan hun ouders. Ook hier. WIJ30: Maar als er heel veel afstand is tussen ouders, als ze helemaal geen contact met elkaar hebben dan krijg je echt die gespletenheid in kinderen zelf ook. Want ze kunnen natuurlijk niet kiezen eigenlijk, ze houden van beide ouders, maar als ouders onderling zo de strijd met elkaar hebben dan moeten ze zelf wel iets doen bijna, dan moeten ze wel bijna gaan kiezen tussen de ouders. Loyaal blijven of... STI: ja een gespleten loyaliteit krijg je dan. Als ze moeten kiezen, als ze worden gedwongen. WIJ31: ja, dus dan is het soms dat ze de ene ouder ook niet meer willen zien. En bijvoorbeeld als één van de ouders een ander had, of hij of zij is degene die weg is gegaan, dan zie je dat het kind nog wel eens meer de kant kiest van de zielige ouder als het ware. WIJ40: ja dat kan boosheid zijn natuurlijk. Ja en wat er volgens mij het meest voorkomt is dat ze ergens tussen zitten. Dat kom ik toch wel eigenlijk heel veel tegen, en dat het soms daarom voor hun ook moeilijk is om het überhaupt te kunnen laten zien, omdat ze er gewoon tussen zitten, omdat ze loyaal zijn aan de ouders. WIJ44: ja, en in heel veel gevallen is het heel belangrijk dat de ouders zelf de regels stellen, dus het kind niet laten kiezen. Omdat dat onmogelijk is. Ik heb zelf ook zo'n kindje nu, die ook binnenkwam met 'ja mijn probleem is dat ik steeds twijfel'. Van wil ik nu naar papa of wil ik nu naar mama, omdat daaronder zit natuurlijk weer dat van oh ja maar hoe vind papa dat als ik bij mama ben, en vooral als de relatie niet goed is tussen die twee, en die zal nooit goed zijn want anders waren ze nog wel bij elkaar even grofweg gezegd, er zijn heel veel relaties natuurlijk niet goed, maar... En dat was dus zijn probleem. Dat zie je sowieso vaak, kinderen die kunnen niet meer zelf kiezen. Dat breidt zich uit naar andere gebieden. WIJ50: Dat laatste meisje die vertelde dat ze echt in een bepaalde periode heel veel nachtmerries had gehad. En dat had volgens haar waarschijnlijk ook te maken gehad met dat kinderen in haar klas, nadat haar ouders gescheiden waren, vaak
--	---

	vragen hadden gesteld zo van bij wie wil je nou het liefste zijn en wie vind je nou het liefste? Dus gewoon vanuit kinderen zelf, niet vanuit haar ouders maar vanuit kinderen, klasgenoten of misschien een oma of familie, zo had ze het gevoel gekregen dat zij dus moest kiezen.
Parentificatie	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ40: En natuurlijk ook een ouderpositie innemen WIJ44: Die kinderen houden zoveel rekening met hun... ze komen veel meer in een volwassen positie terecht met wat hun ouders vinden en willen en hoe dat voor ze zou zijn. Ze worden echt bemiddelaars.
Beleving scheiding kind	<u>Reesink (REE2803)</u> REE26: precies, kijk als er echt klappen vallen of de sfeer is constant echt vreselijk, dan is kan dat voor een kind ook een opluchtend aspect hebben natuurlijk, als papa of mama ergens anders gaat wonen. Dat kan, of als er sprake is van psychiatrie of verslaving, dan wel. Maar ik meen dat het in verreweg de meeste gevallen voor kinderen toch een klap is en dat ze toch de droom hebben dat papa en mama bij elkaar komen. REE27: Als je gaat vragen van 'als je een toverstafje had en je mag zeggen wat je wil, wat wens je dan?' Ja toch wel dat papa en mama weer gaan trouwen en dat ze elkaar weer lief vinden. Dus daaraan zie je al, er is dus iets kapot. En dat kan niet meer gemaakt worden.
	<u>Westerink (WES2604)</u> A38: ja kijk, soms kan iets te pijnlijk of te moeilijk zijn, dat ze daar niet over willen praten. Je ziet ook wel eens dat kinderen er last van hebben dat ze thuis wat brutaal zijn en hier ook wel, dat ze zich dan wat afwerend gedragen of eigenlijk het liefst er maar niet zo heel veel over willen hebben. Of niet zo goed luisteren, dat is iets van het zit ze toch allemaal ergens wel dwars, dit onderwerp. Dat is toch wel heel moeilijk voor ze. Het kan soms ook zijn dat een kind juist weer heel stil is, dat hij het heel moeilijk vindt om zich daarover te uiten. Maar dan zie je ook wel weer dat als ze dan met anderen zijn, en ze horen dingen van anderen, dat ze vaak dan zelf ook meer loskomen. Dus dan zie je het ook wel weer veranderen. En soms vertellen kinderen ook wel, dat je denkt van er zit iets toch wel dwars, wat er op een gegeven moment toch wel uitkomt. Bijvoorbeeld ze zeggen van ik vind toch dat ik mijn vader veel te weinig zie, dat zit me dwars, ik mis mijn vader, ik heb heimwee naar mijn vorige huis. Dat soort dingen. Dat komt er dan soms wel uit. A65: Bijvoorbeeld, wat er nogal eens speelt, is dat een ouder bv. negatief kan praten over de andere ouder. Het hoeft niet eens altijd de ouder te zijn het kan soms ook de opa of oma zijn die dan negatief praat over de andere ouder. En dat vinden ze heel vervelend. A77: ze vinden het toch vooral wel heel moeilijk dat de andere ouder weg is. Dat noemen ze bijna altijd, een enkele keer zeggen kinderen ook wel van nou ik vind het wel fijn want nu zijn die ruzies tenminste opgehouden. Dat gebeurt ook hoor. Maar uiteindelijk hoor je toch ook wel vaak het gemis. A79: Ik hoor nog het meest het gemis van de andere ouder, en ook wel dat ze daardoor hun opa of oma niet meer zien, of nichtjes of neefjes niet meer zien. We hadden ook een keer een jongetje die zei van ja sinds m'n ouders gescheiden zijn mag ik niet meer met het neefje spelen van mijn moeder, van de andere kant, want mijn moeder wil niet dat die familie hier nog over de vloer komt. Die heeft gewoon het hele gemis van het neefje met wie hij altijd goed kon omgaan. Dus ja, missen van

	de familie van de andere kant dat gebeurt ook nog al eens. A80: heb ook wel een meisje gehad die was dan van Friesland naar hier verhuisd, en die miste heel erg de kinderen van haar andere school. Toen hebben we op een gegeven moment ook een kaart gemaakt dat ze ook iets tegen die kinderen kon zeggen. A83: ja. Bv. dat er minder ruzies zijn, en sommigen noemen ook altijd wel van ja twee keer sinterklaasfeest, of twee keer verjaardag vieren. Dat noemen ze ook als winstpunt. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ19: ja. Van ja maar mijn papa die heeft wel tijd voor zijn nieuwe gezinnetje of speelt wel met de nieuwe broertjes en zusjes maar niet met ons, allemaal dat soort dingen. En het verhaal van vader/moeder is altijd ook weer heel anders dan van het kind, de beleving van het kind. En voor mij is het van groot belang dat ik de beleving van het kind vertaal naar de ouders. Dat is misschien wel één van mijn belangrijkste taken als kindertherapeut.
--	---

Kernlabel: Verlies	
Label	Antwoorden
Verlieservaring	<u>Reesink (REE2803)</u> STI: We zoomen in op de verlieservaringen die kinderen hebben, en dat het lijkt op een rouwproces hebben we in veel literatuur gelezen. We hebben niet echt onderzoeken gevonden die 100% garanderen dat dat hetzelfde is, maar we lezen het wel heel veel. REE23: het is een verlieservaring toch? REE25: , ja. Ik denk dat je toch wel moet kijken naar elke individuele situatie, dat is verschillend. REE27: Als je gaat vragen van 'als je een toverstafje had en je mag zeggen wat je wil, wat wens je dan?' Ja toch wel dat papa en mama weer gaan trouwen en dat ze elkaar weer lief vinden. Dus daaraan zie je al, er is dus iets kapot. En dat kan niet meer gemaakt worden. En dat is rouw, toch? In de eerste instantie, als ze het eerst nog ontkennen en hopen dat ze weer terug kunnen naar de oude situatie. REE45: Dus het valt me op dat als er een verlieservaring is qua ziekte of dood, dat kinderen veel opener in de klas erover praten, maar echtscheiding is een beetje beschamend. Ze zeggen ook wel eens – nu is natuurlijk een verlieservaring op het gebied van overlijden afschuwelijk, dus ik wil niet vergelijken – maar ze zeggen wel eens dat dat een wat schonere wond is, omdat niet die schaamte en schuld erbij komt kijken. Terwijl echtscheiding is gewoon altijd een geïnfecteerde wond. <u>Westerink (WES2604)</u> A77: ze vinden het toch vooral wel heel moeilijk dat de andere ouder weg is. Dat noemen ze bijna altijd, een enkele keer zeggen kinderen ook wel van nou ik vind het wel fijn want nu zijn die ruzies tenminste opgehouden. Dat gebeurt ook hoor. Maar uiteindelijk hoor je toch ook wel vaak het gemis. A79: Ik hoor nog het meest het gemis van de andere ouder, en ook wel dat ze daardoor hun opa of oma niet meer zien, of nichtjes of neefjes niet meer zien. Die heeft gewoon het hele gemis van het neefje met wie hij altijd goed kon omgaan. Dus ja, missen van de familie van de andere kant dat gebeurt ook nog al eens. A80: ja dat kan ook, dat gebeurt ook zeker. En school, vriendjes... ja hoor. En soms ook wel, doordat het inkomen achteruit gaat, dat ze dan van bepaalde dingen af moeten. Van de hockey club of dan kun je niet meer naar de muziekles want dat is niet te betalen. Dat missen ze dan soms ook. Dat ze vaker nee krijgen te horen, van nee daar kun je niet aan meedoen want dat is te duur, of die kleren kunnen niet meer. Dat is ook een stukje verlies. A82: Zijn er ook nog dingen die niet alleen maar... we kijken naar het verlies, maar zijn er ook nog winstpunten? Daar kijken we ook wel naar? M: en wat ze aangeven te missen is eigenlijk het verlies wat ze dan hebben als ik het zo goed begrijp? A84: ja. De andere ouder... het is toch een hele overgang als je vader en moeder, als je ze dagelijks tegenkwam, en je ziet vaak vader dan maar één keer in de 14 dagen of zo. En zeker jongetjes hebben dat ook wel heel sterk. Meisjes ook wel, maar... A85: ja. Andere ouder, andere familieleden, dat is het belangrijkste gemis. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ34: En verlies, ja dat is bijvoorbeeld als... ik zit even te denken... als je je vader bijna niet meer ziet. Of als je vader een nieuwe partner heeft, een nieuw gezin, en dat zijn heel pijnlijke dingen. WIJ35: ik zit even te denken aan een cliënt, toen kreeg vader een nieuw huis en die woonde daar dan in co-ouderschap, weliswaar samen met de kinderen. En vervolgens gaat hij uit dat huis en gaat hij samenwonen met z'n nieuwe partner. En vervolgens raken de kinderen dus én dat huis kwijt, waar ze zich heel erg op hun plek voelden, dat is dan in dit geval een nieuw huis, niet het oude huis, waar ze zich heel erg fijn in voelden, en ook nog eens eigenlijk hun vader, omdat die vanaf 1993 moment heel erg met die nieuwe partner is, met wie ze niet op kunnen schieten. Dus dan is het eigenlijk.... Ik denk dat in dit geval dat tweede en derde verlies eigenlijk nog wel een sterker verlies was dan de scheiding zelf voor het jongetje van de

	drie kinderen. WIJ44: Maar dat jongetje die twijfelt, dat werd uiteindelijk gewoon opgelost doordat, met name moeder was het in dit geval, gewoon zelf het besluit nam van die dag ga je daar en die dag ga je daar, en toen werd dat jongetje ontlast. Vrijgesteld van... en dan kan dat nog steeds natuurlijk wel zo zijn, dat hij de andere ouder mist. Dat blijft. Ik weet niet of dat echt, of je dat echt als verlieservaring zou kunnen zien maar het is natuurlijk wel het gemis van één van de ouders. En dan zeggen ouders heel makkelijk van nou dan kun je de ander toch bellen en zo *lacht*... Wat helpt is dat ik ze dan vertel hoe dat is voor het kind. Dat blijft namelijk, van ja maar hoe vindt papa dat als ik nu mama bel of... vaak vinden ouders het soms ook niet goed. En kinderen komen letterlijk in twee plekken terecht. Met ieder hun eigen regels en hun eigen klimaat.
Uiting verlies	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ39: ja, of gewoon pratend... ja. Maar tekenen op zich kan ook een heel goed middel zijn en daar dan over te praten, en dan laten kinderen... gaan ze huilen, of... daar kom je snel genoeg nog achter.
Middel uiting verlies	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ36: dat kunnen ze gewoon vertellen of ze kunnen het tekenen, of ze laten het in spel zien. (MAR: dus vooral al pratend kom je er eigenlijk achter wat een kind precies als verlies ervaart?) WIJ38: dat kan, hoeft niet altijd, dus bij oudere kinderen, want ik krijg hier natuurlijk al kinderen vanaf 4 jaar. WIJ39: ja, of gewoon pratend... ja. Maar tekenen op zich kan ook een heel goed middel zijn en daar dan over te praten, en dan laten kinderen... gaan ze huilen, of... daar kom je snel genoeg nog achter.

Kernlabel: Weerbaarheid	
Label	Antwoorden
Weerbaarheid kinderen	<u>Reesink (REE2803)</u> REE31: nu praat ik in algemene termen: ik zie dat meisjes iets sterker zijn om zich verbaal te uiten en zelf zeggen van ik wil met een mevrouw praten, en dat jongens vaak wat nukkig gedrag tonen en dan zeggen moeders van ‘oh hij moet maar met jou (REE) gaan praten’. In eerste instantie willen ze dat misschien niet, en soms willen ze het ook echt niet en dan moet je dat niet forceren. Maar je hebt natuurlijk ook wat introverte meisjes en extraverte jongens, dus ik praat nu in heel algemene termen. Dat is heel verschillend. Sommige kinderen geven het zelf aan. REE36: En dan proberen we ze iets vaardiger te maken om te zeggen van ‘joh wil je dat zelf aan mama vertellen want ik word daar verdrietig van’. En ook als ze samen gaan ruziën waar je bij bent, dat je dan best op een beleefde manier maar wel duidelijk mag zeggen van ‘willen jullie stoppen, ik vind dit niet fijn’. Dat proberen we. <u>Westerink (WES2604)</u> (Weerbaarheid heeft te maken met:) A67: ja dat heeft toch allemaal een beetje te maken met je mening zeggen, grenzen aangeven... A68: ja. Proberen te zeggen wat je wel en niet fijn vindt. Niet dat dat altijd kan gebeuren, maar toch voor jezelf opkomen. Zo van jouw mening mag er zijn, die mag je laten horen. Dan kunnen je ouders je ook beter helpen. Dus echt, jouw mening doet ertoe, dat is even die weerbaarheid. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ66: ja maar kinderen kunnen dat al heel erg zelf. Dat is het leuke van kinderen, die kunnen dat al eigenlijk. Alleen ze leren het vaak af. Kinderen die horen vaak al heel helder, en die voelen al heel helder, alleen het wordt ze afgeleerd om dat minder te doen of om dat niet te doen... zo zie ik het. WIJ67: ja. En kinderen kunnen dat heel goed laten zien door onaangepast gedrag zeg maar. En daarin zijn ze wel heel krachtig, heel lastig voor hun omgeving, maar daardoor wordt er wel, als het goed is of als het goed loopt, naar ze geluisterd of er wordt eens naar gekeken van hé ja... terwijl ouders of ouderen die passen zich al makkelijker daarin aan, of ze zeggen maar wat, maar diep van binnen voelen ze iets heel anders. Kinderen hebben dat nog minder. Daarom zijn veel volwassenen veel moeilijker om te veranderen, vanwege al hun patronen, dan kinderen in feite. Dus een lastig kind is een kans zeg ik dan maar zo. Het is wel heel erg... voor ouders is het soms heel moeilijk natuurlijk, maar toch.
Definitie weerbaarheid	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ61: weerbaarheid van binnenuit dan. WIJ62: ik geef geen weerbaarheidstrainingen of zo. Wel een soort... zelfvertrouwen is voor mij heel erg belangrijk. En weerbaarheid... hoe zal ik dat zeggen... naar ouders is dat van belang. Van ik ben er ook nog.
Werken aan weerbaarheid	<u>Reesink (REE2803)</u> REE53: deze les ging daar met name over, over die weerbaarheid, over op een beleefde manier maar wel je ouders duidelijk maken... Dat was eigenlijk 1 keer een thema. ‘De boodschapper’ heet die bijeenkomst, van als je ouders dus jou in dat

	gevecht inzetten, om het maar zo te zeggen, hoe geef je daarin je grenzen aan. En de tweede keer ging het over gevoelens. Dus dan stimuleer je wel heel erg van blijf dat uiten, blijf dat zeggen. Ook die jongen die zei van ik was erbij toen mijn vader zichzelf wat aandeed. Heb je dat tegen papa gezegd dat je dat ook lastig vond? Nee had hij nog niet gezegd. Dan ga je dat wel stimuleren van hoe kan je dat gesprek tussen vader en zoon op gang brengen. Wil je dat we daarbij zitten, of wil je dat we dat aan papa zelf vragen of hij dat bij jou aanklaart... REE54: ja, zeker als het over de rug van hun wordt uitgevochten, dan mogen ze best weerbaar zijn. En verder: uit je emoties. En of dat nou verdriet of angst of boosheid is, het mag er zijn. Als jij moet huilen is dat niet gek, als je bang bent, als je een keer in je bed plast, dat is allemaal helemaal niet gek. Dus als je ook wat meer kennis geeft, dan stappen ze ook wat meer over die schaamte heen misschien. Dat mag er allemaal zijn. REE55: ja, nou in die ene les hebben we dat dus duidelijk... en dat koppel je ook terug naar ouders. Dat ze niet denken van wat doet mijn kind brutaal, want je probeert ze natuurlijk daarin assertief te maken, maar niet agressief. Je moet respect hebben voor je ouders. <u>Westerink (WES2604)</u> A21: Dus dan doen we dat via een spelvorm, één kind is dan een rechter, dat is een wijs man. En dan gaan we met elkaar bedenken, wat zou een kind nog voor vraag kunnen hebben aan een wijs iemand of aan een rechter, wat hij nog zou willen weten? Nou bijvoorbeeld: wat moet ik doen als mijn vader me op komt halen en mijn vader en moeder die maken ruzie bij de deur? Wat wil ik dan doen? A64: jawel, in de zin van dat we het hebben over wat vind je van bepaalde dingen, hoe bepaalde dingen gaan? Wat is jouw mening daarover? En hoe kan je dat kenbaar maken? Ook naar ouders toe. A66: En dan gaan we ook wel kijken van oké, hoe kun je dat nou aangeven dat je dat vervelend vindt? Dus dat is wel een stukje weerbaarheid, daar gaan we dan vaak ook mee oefenen in rollenspelletjes. Nou dan mag je ook voor jezelf opkomen en zeggen van nou ik vind het niet fijn als u vervelende dingen over papa zegt. Dus dat is wel een stukje weerbaarheid. <u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ65: Maar weerbaarheid is wel altijd een onderdeel van de therapie in die zin, kinderen worden er weerbaar ván, omdat ze gewoon durven te praten over wat hun bezig houdt omdat er naar ze geluisterd wordt. En soms doen we ook oefeningen, bijvoorbeeld met een jongen die met een behoorlijk autoritaire vader... en die meldt het kind aan van hij heeft een autoriteitsprobleem. Ik denk dan al vaak van hé dat is grappig, want u komt op mij erg autoritair over. Maar dan kan ik wel gaan oefenen met het kind, ik kan mezelf gaan opstellen als een zeer autoritair iemand, om het kind daar ook in... ja je zou dat kunnen zeggen weerbaar te maken, maar daar bedoel ik eigenlijk mee hoe ga je daar nou eigenlijk mee om? En hoe voel je je eigenlijk zelf? En hoe kun je wel voor jezelf opkomen zonder dat je een trucje gebruikt of een bepaalde... anders ga je mee in dat...
Hulpbron	<u>Reesink (REE2803)</u> REE8: En natuurlijk moeten ze een plek hebben om te praten en ook met een objectieve derde, niet alleen met papa of mama, dat is absoluut van belang. Maar dat hoeft niet perse ik te zijn. Dat kan ook een oma zijn of een juf of iemand die al in het netwerk aanwezig is, en dan ga ik dat niet forceren. REE42: ja zeker. Dus daarmee proberen we ook altijd een koppeling te maken (met leerkracht). En we stimuleren ook heel erg 'met wie kun jij praten? Want wij zijn zometeen weer uit beeld. Maar behalve papa en mama, heb je een lieve oma, een lieve buurvrouw, is er iemand op school?' En als dat er niet is, dan proberen we daar toch wel naar op zoek te gaan, dat dat netwerk wel wordt uitgebreid.

	REE45: ja, absoluut. Maar jij zegt vriendjes, maar ik merk ook vaak dat kinderen niet zo open zijn. Want er komt ook een schaamte aspect bij. REE52: Deze kinderen die krijgen stuk voor stuk wel ons e-mailadres en telefoonnummer en die mogen blijven bellen en mailen, mochten ze daar behoefte aan hebben. Er is 1 jongen bij van wie ik weet daar gaat Tim een paar individuele gesprekken ook nog mee aan. Prima. Dus dat is maatwerk, je moet kijken wat past. En we proberen dus echt te kijken van maar wie is er in jouw netwerk, die die vertrouwde derde ook kan zijn. Want dat hoeft niet perse wij te zijn natuurlijk, als die persoon er maar is. Je wil jezelf overbodig maken.
	<u>Westerink (WES2604)</u> A71: ja we maken dan een soort genogrammetje met elkaar, van wie zijn jouw hulpbronnen en wie is nou jouw belangrijkste steun geweest in deze echtscheiding? Of bij wie kan je terecht? Daar hebben we het ook met elkaar over, de één zegt nou ik kan altijd fijn naar m'n opa, of de juf of die of dat. En nou wat vind je daar dan fijn aan? Zo praat je daar wat over. En meestal gaan we daarna een kaart maken voor die persoon, dat ze een persoon uitkiezen, en daar zetten ze dan ook een bedankje op, van wat fijn dat ik bij u terecht kan, of iets dergelijks. En dat vinden ze allemaal ook heel leuk, die kaart maken en die kaart geven. En dan hebben we het er de volgende keer weer over van nou hoe is het gegaan? Hoe reageerde je opa of de juf? Dus dan versterk je dat ook nog weer, die hulpbron. A72: ja, al van eerst niet weten te noemen in ieder geval... dus dan ga je toch een beetje zoeken, wie zou het kunnen zijn? Dan ga je met ze na van opa, oma, vader, moeder, nou dat is dan wat moeilijker want die zijn zo betrokken. Juf, buurvrouw, moeder van een vriendje... ja zo probeer je toch wat te zoeken van met wie zou je er wel eens over kunnen praten? A73: vaak is er altijd wel iemand hoor, een oom of een tante of de juf of de meester... helemaal niets, dat zou ik niet zo willen zeggen. Het is meer dat ze er niet altijd van bewust zijn, A74: dus dat je moet helpen dat te benoemen, ze dat te laten inzien van oh ja die persoon die helpt mij wel eens, of die is bij mij betrokken. A75: Helemaal niet, ja dat zal er ook wel zijn, maar meestal komen we wel op iemand uit. Stijn: want zou je dan bv. het verschil kunnen zien tussen een kind wat weinig hulpbronnen heeft en een kind wat meer hulpbronnen heeft? A76: dat is een hele interessante vraag inderdaad. Dat hebben we nog niet gemeten in ieder geval. Dat zou ik niet kunnen zeggen. Maar dat is wel een mooie vraag, wel een leuk idee voor een onderzoek of zo. Wat is de rol van hulpbronnen? Gaat het met een kind beter als hij meer hulpbronnen heeft? Ik zou me kunnen voorstellen dat dat wel zo is. A87: Ja kijk op school, het is gewoon heel erg belangrijk dat de leerkracht er vanaf weet.
	<u>Wijnberg (WIJ0404)</u> WIJ75: Ja en het kan wel fijn zijn om iemand te hebben buiten de ouders om zeg maar. WIJ76: nee, ja het kan ook iemand binnen de familie, een opa of oma, is vaak nog wel eens zo dat ze het daar wel over kunnen hebben.

10. Enquête vragen en antwoorden

Enquête	1. Ben je man of vrouw?	2. Hoe oud ben je?	3. Welke opleiding doe je/heb je gedaan?	4. Wat is je burgerlijke staat?	5. Heb je kinderen?
R = respondent					
R 1	Man	18	WO Psychologie	In een relatie	Nee
R 2	Vrouw	20	HBO Human Resource Management	In een relatie	Nee
R 3	Vrouw	21	HBO Sociaal Pedagogische Hulpverlening	Getrouwd	Ja
R 4	Man	22	MBO Centraal Instituut Opleiding Sportleiders	In een relatie	Nee
R 5	Vrouw	22	HBO Sociaal Pedagogische Hulpverlening	In een relatie	Nee
R 6	Vrouw	20	HBO Maatschappelijk Werk en Dienstverlening	In een relatie	Nee
R 7	Man	23	HBO Maatschappelijk Werk en Dienstverlening	Alleenstaand	Nee
R 8	Vrouw	21	MBO Kappersopleiding, opleiding Complete Hairstylist	Samenwonend	Nee
R 9	Vrouw	23	HBO Maatschappelijk Werk en Dienstverlening	Getrouwd	Nee
R 10	Vrouw	23	Opleiding Receptioniste/Telefoniste, Managementassistente	Getrouwd	Nee
R 11	Vrouw	19	HBO Culturele en Maatschappelijke Vorming	Alleenstaand	Nee
R 12	Vrouw	30	MBO Sociaal Cultureel Werk	Alleenstaand	Nee
R 13	Vrouw	19	Opleiding Directiesecretaresse/Managementassistente	Alleenstaand	Nee
R 14	Vrouw	23	MBO Sociaal Pedagogisch Werk	Getrouwd	Nee
R 15	Vrouw	18	HBO	Alleenstaand	Nee
R 16	Man	23	WO Communicatie en Informatiewetenschappen	Alleenstaand	Nee
R 17	Man	27	MBO bouwtechniek	In een relatie	Nee

Enquêtevragen	6. Hoeveel broers en/of zussen heb je?	7. Hoe oud was je toen je ouders gingen scheiden?	8. Zag je de scheiding aankomen? Zo ja, hoe zag je dit? Zo nee, waarom niet?
R = respondent			
R 1	3	8	Nee totaal niet! Ik was nog jong, en ik had geen flauw idee dat er iets niet goed zat. Mijn vader leefde al een half jaar niet thuis, maar ik heb er nooit bij stilgestaan dat dat niet echt voor zijn werk was. Ik zag het niet, omdat het simpelweg nooit in mij opgekomen was dat mijn ouders niet goed bij elkaar hoorden. Dat hele besef was er niet. Ze hoorde bij elkaar, en in mijn hoofd was er ook géén andere mogelijkheid.
R 2	3	-	Nee ik zag de scheiding niet aankomen. Dit komt denk ik ook omdat ik te jong was om dit aan te zien komen. Daarnaast kan ik me wel herinneren dat ze weleens ruzie hadden.
R 3	3	12	Nee, ik was me totaal niet bewust van hoe een huwelijk 'behoorde' te gaan. Ik vond het gek dat andere ouders elkaar kusten, dat had ik mijn ouders nog nooit zien doen.
R 4	2	10	Nee, maar ik merkte wel dat er iets aan de hand was maar niet direct een scheiding als gevolg.
R 5	1	12	Ja. Mijn ouders hadden ontzettend veel ruzie en deden nooit gezellig samen. Ik heb mijn ouders nooit 'close' gezien met elkaar. Nooit even een kus, knuffel of een arm om elkaar heen bijvoorbeeld. We hadden twee banken thuis, mijn vader zat altijd op de een, mijn moeder op de andere.
R 6	4 of meer	11	Ja. Moeder woonde al in een herberg. Ging al slecht.
R 7	3	10	Ja. Mijn ouders waren al uit elkaar, mijn vader was toen al ergens anders gaan wonen omdat het niet goed ging. Ze waren nog niet officieel gescheiden, het was ook nog maar de vraag of dat ging gebeuren. Het was een soort time-out denk ik.
R 8	3	11	Ja, door de vele ruzies die ze in die tijd hadden.
R 9	3	8	Nee, ik had er geen idee van. Ik denk dat dit ook komt omdat ik zo jong was. Ik heb niet het idee dat mijn ouders uitzonderlijk veel ruzie hadden.
R 10	Geen	10/11	Ik kan niet zeggen of ik de scheiding aan zag komen. Natuurlijk denk je als kind dat je ouders altijd bij elkaar blijven en er niets aan de hand is. Toen ik het nieuws te horen kreeg was ik volgens mij verdrietig en boos!
R 11	1	8	Nee. Mijn ouders hebben het heel stil gehouden en mij en mijn zusje er buiten gelaten. Ik heb nooit gemerkt dat ze ruzie o.i.d. hadden.
R 12	2	10	Nee, mijn moeder wilde ons nooit veel vertellen. Op een dag kwam ik thuis van school en bleek dat mijn vader weg was. Ik voelde wel dat er iets was maar niet hoe erg.
R 13	3	10	Ja, ouders hadden veel ruzie en mijn moeder had een andere man.
R 14	2	12	Ja ik heb het ergens wel zien aankomen. Als kind wil je dit niet zien, je hebt zo veel hoop in je, daardoor is het gemakkelijk om te ontkennen dat het echt zo is. Dat je het ziet aankomen heeft, met de lange aanloop te maken, met het feit dat ik de oudste ben en mijn goede band met mijn moeder die er voor heeft gezorgd dat zij veel met mij besprak.
R 15	Geen	11	In eerste instantie niet. Tot een week van te voren, toen vroeg ik me af wat er was, maar toen wist m'n vader het nog niet.
R 16	3	10	Nee. Voor mij kwam het als een volledige verrassing. Mijn ouders probeerde ons niet te betrekken in hun problemen.

R 17	1	12	Ja, door de spanningen tussen m'n ouders wanneer ze bij elkaar waren. Er werd niet veel gezegd, maar ik voelde dat er bepaalde spanningen waren.
------	---	----	--

Enquêtevragen	9. Kun je de thuissituatie kort beschrijven, ongeveer een half jaar voorafgaand aan de scheiding?
R = respondent	
R 1	Mijn vader was het huis uit, en sliep bij een collega omdat dit "praktischer" zou zijn i.v.m. "werk". Hij was dus een half jaar van tevoren het huis al uit. Het idee was volgens mij in de eerste plaats de afstand opzoeken met mogelijkheid tot wederopbouwen, en eventueel het huwelijk afblazen.
R 2	Mijn ouders, mijn 3 zussen en ik woonden in D toentertijd. Mijn vader en moeder hadden weleens ruzie. Wij hoorden de ruzies dan terwijl wij boven in bed lagen.
R 3	Wij woonden met z'n zessen in een rijtjeshuis. Mijn oudste twee zussen hadden beiden een vriend die vaak bij ons over de vloer kwamen. In de weekenden waren we vaak met z'n achten. Er bleven vaak mensen eten, de deur stond altijd open voor visite.
R 4	Gespannen sfeer meer merkte ik er niet echt van.
R 5	Zie bovenstaande vraag. <i>(Ja. Mijn ouders hadden ontzettend veel ruzie en deden nooit gezellig samen. Ik heb mijn ouders nooit 'close' gezien met elkaar. Nooit even een kus, knuffel of een arm om elkaar heen bijvoorbeeld. We hadden twee banken thuis, mijn vader zat altijd op de een, mijn moeder op de andere.)</i>
R 6	Vader aan de alcohol, moeder overspannen.
R 7	Mijn vader was toen dus al het huis uit. Ik denk dat mijn vader een jaar voor de scheiding het huis uit ging. Dit weet ik niet zeker. Ik weet niet hoe de thuissituatie eruit zag een half jaar voordat mijn vader het huis uitging.
R 8	Veel spanningen, ruzies. En als ik me goed herinner sliepen m'n ouders apart.
R 9	Ik vind dit lastig om te beschrijven omdat het al zo lang geleden is en omdat ik nog heel jong was. Maar volgens mij hadden we een heel normaal gezinsleven. Mijn ouders hebben zelfs nog hun 12,5 jarig huwelijk gevierd in het half jaar voordat mijn vader wegging. Ook gingen ze nog kijken voor een huis en zouden we misschien een hondje krijgen.
R 10	Ik woonde met mijn vader en moeder in Z. Een rijtjes huis en we hadden één hond. Mijn moeder werkte als verpleegkundige en had af en toe nachtdiensten. Omdat zij dan overdag moest slapen en mijn vader aan het werk was moest ik vaak overblijven op school. Mijn vader werkte toen fulltime als technisch tekenaar en was dirigent bij een koor. Ik zat op de basisschool en ging daarnaast vaak uit school bij vriendinnetjes spelen.
R 11	Rustig, niets bijzonders. Ouders werkten allebei, mijn zusje was 5 en zat net op een school voor speciaal onderwijs. Ik zat in groep 4 van de basisschool.
R 12	Aangezien mijn moeder dacht dat het beter was voor ons als we van niks wisten hebben zij en mijn vader nooit iets laten merken. Ook al had mijn vader dus al een half jaar een affaire en wist mijn moeder dat 3 maanden voor de scheiding al. Ik voelde wel dat er iets niet klopte maar als ik ernaar vroeg deden ze of hun neus bloedde.
R 13	Chaotisch thuis en veel spanningen.
R 14	Mijn vader ging in 2001 bij ons weg, alleen in de weekenden was hij bij ons, toen dat voor mijn ouders niet meer ging kwam hij niet meer slapen maar alleen de zaterdag. Later ging mijn moeder de zaterdagen weg, om een confrontatie met mijn vader te ontlopen. In 2002 was mijn vader niet meer welkom in het huis en gingen we samen met mijn broertje, zusje en vader hele zaterdagen op pad. Zo konden we samen zijn, maar er was geen basis. In 2003 hebben mijn beide ouders de scheidingspapieren getekend.
R 15	We woonden in een nieuwbouwwijk met z'n drieën en een hond. Ik kreeg net een nieuwe kamer en we waren naar Disney en Italie

	geweest.
R 16	Niet anders als daarvoor. Mijn vader werkte en mijn moeder bracht alle kinderen naar school. Ouders gingen normaal met elkaar om, geen ruzie en vriendelijk naar elkaar toe.
R 17	Die was gespannen, onzeker. Ik wist dat het niet goed ging tussen m'n ouders, mijn broertje ook.

Enquêtevragen	10. Hebben je ouders je verteld dat ze gingen scheiden? Zo ja, hoe deden ze dit en wat vertelden ze?
R = respondent	
R 1	Mijn vader vertelde het ons (ik, mijn zus en zusje). We stonden naast elkaar in de keuken terwijl we onze moeder op de fiets zagen vertrekken. Ze had géén gedag gezegd, en het voelde alsof er iets niet klopte. Hij vertelde ons dat papa en mama niet meer goed bij elkaar pasten, en dat ze gingen scheiden. Mijn zus en ik begrepen wat het betekende. Voor mij kwam het echter totaal onverwachts, en daarom stortte mijn wereld toen helemaal in. Mijn moeder was er dus niet bij, toen het verteld werd.
R 2	Ja dit hebben zij verteld. Wij zaten allemaal aan de tafel en toen hebben zij aangegeven dat ze gingen scheiden. Ik weet niet meer precies welke reden zij gaven maar ik denk dat het zoiets was van dat ze teveel ruzies hadden.
R 3	Ja, op een avond hebben ze het gezin bij elkaar geroepen in de woonkamer. Mijn moeder vertelde dat 'papa en mama gingen scheiden'.
R 4	Wat ik me kan herinneren zaten we met z'n allen aan tafel te eten toen zij de mededeling deden dat ze gingen scheiden. We waren er allemaal en niemand anders. Wat ze precies vertelden kan ik me niet herinneren.
R 5	Mijn tweelingzus en ik waren boven op mijn kamer toen mijn moeder naar boven riep of we naar beneden wilden komen. Mijn vader en moeder zaten daar op ons te wachten... Nog zonder dat ze iets gezegd hadden wist ik het. Wat ze precies zeiden weet ik niet meer.
R 6	Nee. Door SGJ gedaan.
R 7	Ja. Ik kan me herinneren dat mijn vader het me vertelde. Hoe hij het precies deed weet ik niet. Hij vertelde het gewoon. Hij vertelde met name dat het niet mijn schuld was, dat is me bijgebleven. Dit vond ik toen raar, want ik dacht ook helemaal niet dat het mijn schuld was.
R 8	Ja, wij blijven in het ene huis wonen en het weekend wisselden zij. En toen kwam mijn vader op een vrijdag een uur of 2 te vroeg en mijn moeder bleef ook, dus dat vond ik raar. En toen vertelden ze; papa en mama gaan scheiden.
R 9	Toen mijn zus en ik op bed lagen kwam mijn vader in zijn eentje naar boven om te vertellen dat hij een paar nachtjes ergens anders ging slapen omdat het niet zo goed ging tussen papa en mama.
R 10	Mijn ouders hebben wel verteld dat zij gingen scheiden. Hoe zij dit mij precies verteld hebben kan ik mij niet goed herinneren. Het enige wat ik weet is dat ik erg boos was op mijn vader. (hij was er met een andere vrouw vandoor gegaan.)
R 11	Ja. In het weekend zaten mijn zusje en ik te knutselen aan de keukentafel. Mijn moeder kwam naar ons toe en vertelde ons dat papa ergens anders ging wonen maar dat we papa en mama allebei nog evenveel konden blijven zien. Ze heeft vast nog meer verteld maar dat weet ik niet meer. Ik weet ook niet meer of mijn vader er ook bij was toen ze het vertelde.
R 12	Mijn moeder heeft ons (de twee oudste kinderen, mijn zusje van 2 was hier niet bij) verteld dat mijn vader vreemd ging en dus niet meer van ons hield. We moesten er maar aan wennen dat we hem niet meer zouden zien. Mijn vader heeft hier nooit iets over verteld.
R 13	Ja, alle kinderen bij elkaar geroepen en toen in de woonkamer gezeten.
R 14	Toen mijn vader doordeweeks wegging hebben ze dat samen verteld tijdens mijn eerste keer asperges. Ik ben gevoelig voor sfeer en kende mijn ouders en hun uitdrukkingen..... mijn vader stond asperges klaar te maken en alles in mij vertelde dat er iets mis was.

	Tijdens het eten hebben ze ons uitgelegd dat het soms maar beter is om even afstand te hebben..... Tranen met tuiten. Nog heb ik moeilijk als ik het over die asperges heb. Toen mijn ouders definitief uit elkaar gingen heeft mijn vader ons aan de keukentafel geroepen. Mijn moeder wilde hier niet bij zijn, zij wilde ook niet scheiden van mijn vader. Mijn moeder kon niet nog een keer het verdriet aanzien van ons. Hij vertelde dat het echt niet aan ons lag maar pap en mam niet samen verder konden omdat ze elkaar niet meer begrepen.
R 15	Ja, maar ik weet niet meer precies hoe en wat.
R 16	Ja. Op het moment dat ze gingen scheiden vertelde ze ons dat ze uit elkaar gingen. Mijn moeder zei dat het misschien niet voor altijd was. Het woord scheiden werd naar mijn weten niet expliciet gebruikt.
R 17	Ja, dit hebben ze samen verteld toen we een keer bij elkaar waren. Ze vertelden dat ze niet langer van elkaar hielden en dat ze dus gingen scheiden en dat papa ging verhuizen.

Enquêtevragen	11. Hoe beleefde je het nieuws van de scheiding?	12. Hoe reageerde je op het nieuws van de scheiding?
R = respondent		
R 1	Als het einde van het gezin hoe ik het voor me zag. Het was me onduidelijk waarom mijn ouders niet bij elkaar wilde zijn. Voor de rest werd ik ook van binnen heel stil. Er ging zoveel door me heen, dat er niets echt tot me door drong! Na het zinnetje "papa en mama gaan uit elkaar", kreeg ik niet zoveel meer mee. Ik was niet in shock, maar het was wel vergelijkbaar in zekere zin.	Nauwelijks. Huilen. In mezelf gekeerd.
R 2	Ik beleefde het nieuws in eerste instantie niet zo. Ik begreep niet waarom ze gingen scheiden. Later kwam het besef pas.	Mijn oma vertelde mij altijd dat ik heel erg verdrietig was. Ik moest huilen en was overstuurd. Ik begreep niet waarom ze gingen scheiden.
R 3	Ik was heel verdrietig.	Ik werd heel boos en moest heel hard huilen. Ik verstopte me achter de jassen in de gang.
R 4	Verdrietig.	Omdat de anderen (mijn oudere broer en zus) erover gingen praten zei ik niet zoveel.
R 5	Alsof ik in een roes was... Ik wist ergens dat het er aan zat te komen, maar toch schrik je er nog van. Ik heb erg hard gehuild.	Ik moest erg veel huilen en heb het er vervolgens vooral veel met mijn tweelingzus over gehad.
R 6	Overviel me.	Geen idee.
R 7	Het kwam niet echt als een schok. Ze woonden toen dus al een hele tijd uit elkaar. Er veranderde dus eigenlijk niks. Het deed niet zo heel veel met me, voor mijn gevoel. Ik herinner het me niet meer zo goed, maar ik kan me niet herinneren dat ik het heel erg vond bijvoorbeeld.	Volgens mij hoorde ik het aan en accepteerde ik het. Ik heb er denk ik niet over gehuild, alhoewel ik wel een heel emotioneel kind was. Het heeft me dus niet heel erg verdrietig gemaakt.
R 8	Op een of andere manier was ik in het begin heel vrolijk terwijl iedereen zat te huilen, maar dat is later wel tot me doorgedrongen. Ik denk ook dat ik het niet wilde geloven.	Ik reageerde dus heel vrolijk.
R 9	Toen mijn vader vertelde dat hij wegging heb ik heel erg gehuild. Ik heb het jaar van de scheiding heel intens beleefd. Heel veel	Zie vorige vraag.

	schijnbaar nutteloze dingen heb ik onthouden. Bijvoorbeeld dat ik lid werd van de Donald Duck. Ik heb dat jaar heel veel gehuild en heel veel vragen gesteld.	
R 10	Ik was boos op mijn vader en was verdrietig. Mijn prestaties op school ging ook een stuk achteruit. De scheiding van mijn ouders is waarschijnlijk een van de redenen dat ik een groep ben blijven zitten.	Ik durf niet te zeggen hoe ik precies reageerde op de scheiding. Het is inmiddels 12/13 jaar geleden en ben dit eigenlijk een beetje vergeten. Ik kan mij voorstellen dat ik het niet leuk vond en verward reageerde.
R 11	Ik besepte op dat moment denk ik niet zo goed wat ze nou precies bedoelde en wat het inhield.	Ik reageerde heel rustig, zei 'Oké'. Ging weer verder met kleuren.
R 12	Het was een klap. Vooral omdat ik dus al een tijdje aanvoelde dat er iets was. Ik voelde dat ze tegen me gelogen hadden. Dat vond ik niet eerlijk. Daarnaast vond ik het heel moeilijk dat ons verder niks meer verteld werd. Mijn vader was weg, wij moesten maar gewoon door. Er was geen ruimte voor emotie.	Ik was heel boos. Ik gaf mijn moeder de schuld van alles. Voornamelijk (achteraf gezien) omdat zij de enige ouder was die ik over hield. Maar ergens was ik ook boos omdat het haar keuze was dat wij onze vader niet meer mochten zien en niet die van ons.
R 13	Ik zag het al wel aankomen, maar het was toch wel vervelend.	Ik was heel erg verdrietig.
R 14	Wat ik me vooral herinner is dat mijn broertje en zusje zo verdrietig waren, ik kon ze niet beschermen. Ik wilde iedereen wel troosten, realiseren dat dit niet lukt was voor mij heel moeilijk. Mijn moeder was op dat moment alleen weg, ik kon haar niet zien en wist niet of ze wel weer terug zou komen. Je voelt je alleen en machteloos. Wat je ook bent!	Ik ben in de zorg-modus terecht gekomen. Het voor iedereen zo goed mogelijk willen maken en houden.
R 15	Ik moest heel erg huilen omdat ik het niet echt aan zag komen, er was nooit ruzie of zo.	Huilen.
R 16	Ik was verbaasd, wist eigenlijk niet goed wat er nou ging gebeuren en dacht eigenlijk dat het nog wel goed zou komen.	Ik denk dat ik niet echt wist wat de gevolgen waren. Het besef was er niet echt, dus ik reageerde redelijk kalm. Mijn moeder was meer overstuurd dan ikzelf.
R 17	Ik zag het dus al wel aankomen maar het blijft een schok.	In het begin reageerde ik niet zo, maar 2-3 weken later moest ik wel huilen en was ik verdrietig en boos.

Enquêtevragen	13. Hoe zag je woonsituatie eruit na de scheiding?	14. Was er sprake van een omgangsregeling? Zo ja, hoe zag deze eruit? Zo nee, waarom niet?
R = respondent		
R 1	Wonen bij moeder	1 keer in de 2 weken een weekend bij mijn vader, de rest bij mijn moeder. Feestdagen eerlijk verdeeld.
R 2	Wonen bij moeder	Ja, in eerste instantie woonde ik bij mijn moeder en was ik om het weekend bij mijn vader. Daarna kwam de maandagavond erbij en was ik om de maandagavond bij mijn vader. In de zomervakantie was ik 3 weken bij mijn vader.
R 3	Wonen bij moeder	Nee. Wij woonden twee straten bij mijn vader vandaan. Ik kon altijd langskomen. Ik heb geen idee waarom er geen omgangsregeling is gekomen.

R 4	Wonen bij moeder	Geen vaste omgangsregeling. We zagen mijn vader voldoende in de weekenden. Dit was niet vastgelegd.
R 5	Wonen bij moeder	Ja. Ik ging in het begin ieder weekend naar mijn vader. Het ene weekend van vrijdagavond tot zaterdagavond en het andere weekend van vrijdagavond tot zondagavond. Later is dit veranderd in 1 weekend in de 2 weken.
R 6	Ik ging bij mijn oudere broer en zijn gezin wonen	1x in de maand naar mijn moeder, en 1 x in de maand naar mijn vader.
R 7	Wonen bij moeder	Er waren gewoon afspraken onderling gemaakt. Mijn vader kwam elke maand naar ons toe (waar mijn moeder en wij woonden dus) en mijn moeder ging dan een weekendje weg, naar haar ouders. Mijn vader verbleef dan het weekend bij ons. Nu kan dat niet meer, mijn moeder vindt dat onplezierig. Aan het begin deed ze dat wel omwille van de kinderen. Destijds gingen wij ook 1 keer per maand een weekend naar mijn vader. We zagen onze vader dus 1 keer per 2 weken een weekend.
R 8	Wonen bij moeder	Ja om het weekend bij m'n vader.. en als we het weekend bij m'n moeder waren dan aten we maandag bij mijn vader. En met feestdagen was het het ene jaar daar en het andere jaar daar.
R 9	Wonen bij moeder	In het begin mocht één keer in de week één kind bij mijn vader logeren vanwege kleine huisvesting. We waren toen nog met 3 kinderen, dus dat betekende dat we één keer in de drie weken een nachtje bij mijn vader hadden. Daarna werd het één keer in de twee weken een weekend, en de andere week op dinsdag.
R 10	Wonen bij moeder	Ik ging elk weekend naar mijn vader toe. Op een gegeven moment werd dit om het weekend en naar verloop van tijd ging ik er af en toe nog heen. (hier zijn wel een aantal jaren overheen gegaan)
R 11	Wonen bij moeder	Ja, om het weekend en de helft van iedere vakantie was ik bij mijn vader. Hiernaast zag ik hem soms uit school wel eens, want hij bleef in de buurt wonen.
R 12	Wonen bij moeder	Nee, mijn moeder wilde dit niet. Een aantal jaar geleden heb ik mijn vader opgezocht en via hem ben ik erachter gekomen dat hij dat wel graag wilde maar zich schuldig voelde over wat hij mijn moeder had aangedaan dus ook niet te hard ervoor heeft gevochten. Hij dacht dat als we ouder waren we zelf die keuze wel konden maken.
R 13	Wonen bij vader	Om het weekend naar mijn moeder en elke woensdagmiddag.
R 14	Samen met mijn moeder, broertje en zusje zijn wij bij mijn oma gaan wonen omdat het huis verkocht moest worden.	Vrij snel na het tekenen van de papieren had mijn vader een eigen huis. Vanaf dat moment zijn wij 1 keer per 2 weken een weekend naar mijn vader gegaan.
R 15	Ik woon het grootste deel bij m'n moeder en deels bij m'n vader.	Ik geloof dat ik in het begin een weekend in de twee weken bij m'n vader was. Later is dat veranderd.
R 16	4 dagen bij moeder, 3 dagen bij vader.	Ja. Doordeweeks waren we tot donderdagavond bij mijn moeder thuis. en de weekenden bij mijn vader thuis. 1 op de 3 weekenden brachten we bij mijn moeder door.
R 17	Wonen bij moeder	Ja, we zagen onze vader 1 weekend in de week. De rest van de week waren we bij mama.

Enquêtevragen	15. Welke veranderingen maakte je mee tijdens de scheiding?	16. Hoe heb je deze veranderingen beleefd?
R = respondent		
R 1	Verhuizing, minder contact met vader.	Het verminderde contact met mijn vader was erg lastig. Toen ik mijn eerste mobiel kreeg belde ik iedere avond met mijn vader.
R 2	Verhuizing, andere school, minder contact met vader en moeder, komst van een stiefmoeder.	Van de meeste veranderingen had ik verdriet van, zoals het tweede huwelijk van mijn vader. Later werd de situatie het eigenlijk 'gewoon'.
R 3	Verhuizing, minder contact met vader.	Ik heb het laten gebeuren, ik kon er niks aan doen. Ik ben meegegaan in de stroom.
R 4	Minder contact met vader, minder zakgeld, komst van een stiefvader en stiefmoeder.	Aan de ene kant prettig omdat het zonder ruzie ging en ik m'n vader voldoende zag, maar aan de andere kant bleef ik hopen dat ze weer bij elkaar kwamen.
R 5	Verhuizing, minder contact met vader, komst van een stiefvader en stiefmoeder, meer verantwoordelijkheid.	Ik vond het vreselijk om te verhuizen. Een nieuwe wijk, ver weg van mijn vrienden en school. Het contact met mijn vader werd een stuk minder. De band met mijn vader en moeder werd slechter. Mijn vader had na enkele maanden al een nieuwe vriendin die met haar twee kinderen al snel bij hem introk. Nog voordat ik gewend was aan de nieuwe situatie was deze wéér veranderd. Ik kreeg het gevoel dat mijn vader me vervangen had. Dit gevoel heb ik nu nog steeds. Mijn moeder ging fulltime werken, waardoor mijn tweelingzus en ik veel taken hadden in het huishouden. Zo kookten we beiden 2 keer per week en hadden we daarnaast ook een schoonmaakrooster. (de ene week moest ik de keuken doen en mijn zus de badkamer en het toilet en vice versa)
R 6	Verhuizing, andere school, minder contact met vader en moeder, komst van een stiefmoeder, een pleeggezin.	Ingrijpend.
R 7	Geen veranderingen.	-
R 8	Verhuizing, andere school, komst van een stiefvader en stiefmoeder.	Zwaar. Vooral omdat mijn vader na ongeveer al een half jaar alweer opnieuw was getrouwd. En toen mijn moeder aankwam met een nieuwe vriend na een paar jaar, heb ik dat heel lang niet geaccepteerd, dat was met de relatie van mijn vader trouwens ook.
R 9	Minder contact met vader, komst van een stiefvader en stiefmoeder.	Mijn vader is pas op mijn 17e hertrouwd en mijn moeder toen ik 20 was. Ik vond het heel erg dat ik mijn vader minder zag. Ik heb ook een tijdje (rond mijn 10e) verlatingsangst richting mijn moeder gehad. Ik was bang dat ik haar ook kwijt zou raken en ze mocht dus nergens heen zonder mij. Toen mijn vader hertrouwde vond ik het heel moeilijk omdat de vrouw met wie hij trouwde mogelijk een oorzaak was van de scheiding. Uiteindelijk raakte ik eraan gewend en heb ik nu goed contact met haar. Toen mijn moeder opnieuw trouwde vond ik dat heel fijn voor haar, omdat ik het haar gunde omdat ze het al zo moeilijk heeft gehad. Zelf was ik ook net ten huwelijk gevraagd en dat was dus wel bijzonder.
R 10	Komst van een stiefmoeder.	Ik vond het niet leuk dat wanneer ik naar mijn vader ging, ik hier een andere vrouw tegenkwam die met mijn vader knuffelde en kuste. Dit maakte mij vaak boos. Op den duur heb ik mij er denk ik bij neer kunnen leggen en was het 'normaal' dat deze vrouw er was.
R 11	Minder contact met vader, minder contact	Ik vond het jammer dat ik opa en oma minder zag. Ik had het er wel eens moeilijk mee

	met opa en oma, komst van een stiefmoeder.	om hele gezinnen (vader, moeder en kinderen) op straat te zien lopen. Ik vond het niet erg dat mijn vader een vriendin kreeg.
R 12	Minder contact met vader, minder zakgeld, komst van een stiefvader.	Ik heb het er heel zwaar mee gehad. Vooral omdat mijn band met mijn vader altijd heel veel sterker dan die met mijn moeder en mij was. Daar had ik het erg moeilijk mee. Mijn moeder was nu alleenstaande moeder met drie kinderen dus natuurlijk hadden we minder zakgeld maar daar heb ik nooit mee gezeten.
R 13	Minder contact met moeder, komst van een stiefvader.	Totaal niet leuk.
R 14	Verhuizing, minder contact met vader, minder contact met opa en oma, komst van een stiefmoeder.	Op dat moment voeg je je naar wat er is, of niet. Pas achteraf ben ik gaan zien dat ik dingen heb gemist.
R 15	Verhuizing, komst van een stiefvader.	Ik vond het toen helemaal niet leuk.
R 16	Verhuizing, komst van een stiefvader en stiefmoeder, meer zakgeld.	Mijn ouders hebben altijd hun best gedaan om ons zo 'normaal' mogelijk op te voeden. Ikzelf heb het nooit heel erg gevonden dat mijn ouders gescheiden waren, wel jammer. De nadelen waren voor mij vooral het heen en weer reizen. En de komst van een nieuwe vriendin van mijn vader en nieuwe vriend van mijn moeder vond ik af en toe vervelend.
R 17	Minder contact met vader, minder zakgeld.	Ik vond het heel jammer dat het contact met m'n vader minder werd. Opeens was hij er niet meer om samen voetbal te kijken of een spelletje te doen. We kregen ook minder zakgeld, dat vond ik ook jammer.

Enquêtevragen	17. Heb je hulp gehad ten tijde van de scheiding?	18. Hoe zag deze hulp eruit en hoe heb je dat ervaren?	19. Had je eventueel hulp gehad willen hebben? Zo ja, van wie?
R = respondent		-	
R 1	Nee	-	Nee.. De situatie was lastig, en ik vind het fijner daar zelf over na te denken.
R 2	Ja	Op school heb ik gesprekken met een leraar gehad. Daarna heb ik gesprekken gehad met een maatschappelijk werker en een psycholoog.	-
R 3	Ja	Ik had steun aan mijn zussen.	-
R 4	Nee	-	Nee.
R 5	Nee	-	Ja, van een professional.
R 6	Ja	Gezinsvoogd van de SGJ. Vooral als praktisch voor het regelen van omgangsregeling. Verder niet echt als ondersteunend, ze pakten niet door.	Ja, had ik gewild. van mijn ouders zelf of broers of zussen.
R 7	Nee	-	Nee.
R 8	Nee	-	Ik denk dat ik dat wel nodig zou hebben gehad. Want ik worstel nog steeds met dingen en daarvoor

			krijg ik nu hulp. Dus als ik dat toen had gehad dan had ik het ook eerder kunnen verwerken.
R 9	Ja	Ik heb hulp gehad van de praatpaal van de kerk, met een groepje andere kinderen van gescheiden ouders. Volgens mij vond ik dit vooral gezellig en heb ik er niet heel veel aan gehad. Verder heb ik ook een soort kindertherapie gehad, met allemaal speelgoed en knutselspullen. Ik ging dan met die vrouw praten over waar ik mee speelde of wat ik maakte. Ik vond dit volgens mij ook gewoon leuk.	-
R 10	Nee	-	Ik had misschien wel hulp willen hebben. Hier heb ik eigenlijk nooit zo goed over nagedacht. Mijn band/relatie met mijn moeder is enorm close. Ik kon altijd met ALLES bij mijn moeder terecht, dus kan mij herinneren dat ik met mijn vragen/boosheid en verdriet altijd naar mijn moeder ging.
R 11	Nee	-	Nee.
R 12	Nee	-	Ja. Van mijn moeder zelf, ik had gewild dat ze meer open was geweest. Maar misschien ook van leraren die wat vaker hadden kunnen vragen hoe het met ons ging?
R 13	Ja	Maatschappelijk werkster, het was wel fijn, maar had er niet heel veel aan.	Nee.
R 14	Nee	-	Ja! De kerk heeft veel aandacht aan mijn moeder geschonken, waar ik heel blij mee ben! Mijn moeder was niet in staat om ook een stukje van die aandacht aan ons door te geven. Ik had deze graag van personen die daarvoor zijn aangesteld direct richting mijn broertje, zusje en mijzelf gewenst.
R 15	Ja	Vertrouwenspersoon, vriendinnen, leraren, familie.	-
R 16	Nee	-	Nee. Ik kon er met mijn vader wel over praten.
R 17	Nee	-	Ik heb wel iemand gemist om mee te praten over wat er allemaal gebeurde. Een neutraal iemand.

Enquêtevragen	20. Welke gevoelens stonden centraal tijdens de scheiding?	21. Welke gedachten stonden centraal tijdens de scheiding?
R = respondent		
R 1	Verdriet. Onzekerheid.	"Het is allemaal aan het veranderen, maar ik heb er niets over te zeggen."
R 2	Verdriet, boosheid, en teleurstelling.	Waarom moet mij dit overkomen?
R 3	Verdriet.	Onmacht.

R 4	Verdriet verder kan ik me er niet zo veel van herinneren.	Kan ik me niet zo goed herinneren.
R 5	Verdriet, boosheid en haat.	Ik heb heel lang gedacht dat mijn pa en ma zouden zeggen dat het een grapje was..
R 6	Eenzaamheid en verwarring.	Waarom? Ik snap het niet?
R 7	Weet ik niet meer. Ik kan me geen gevoelens herinneren.	Weet ik ook niet meer. Ik kan me geen gedachten herinneren.
R 8	Woede, verdriet, onmacht.	Dat het mijn of onze schuld was.
R 9	Verdriet, ik heb heel veel gehuild. Ik was een paar jaar later ook heel erg bang om verlaten te worden door mijn moeder. Ook eenzaamheid, niet alleen door het gemis van mijn vader, maar ook doordat ik op dat moment veel werd gepest omdat ik makkelijk begon te huilen.	Ik was bang om alleen gelaten te worden. Ik had veel vragen bijvoorbeeld over waarom dit mij moest over komen.
R 10	Boosheid en verwarring.	Ik weet nog dat ik 's avonds in bed lag en niet kon slapen op het moment dat er in mijn kamer iets anders stond dan normaal. Wanneer er bijvoorbeeld een beeldje of fotolijstje iets verschoven was, MOEST ik mijn bed uit om dit recht te zetten. Eerder had ik geen rust en kon ik niet slapen. Wanneer ik in die tussentijd dan een pluisje o.i.d. op de grond zag liggen, MOEST ik dit opruimen. Dit ging op ten duur van kwaad tot erger en soms sliep ik hele nachten niet. Toen mijn moeder hier weet van kreeg heb ik lang met mijn moeder over gepraat en heeft zij mij geholpen hier 'vanaf' te komen. Wanneer ik dit typ, kan ik mij bijna niet voorstellen waarom ik dit deed en klinkt het enorm raar. Ik denk echter dat ik dit deed om op deze manier nog IETS in mijn leven te hebben wat op orde was en vertrouwd.
R 11	Onrust, onduidelijkheid.	-
R 12	Verlaten, verdrietig en boos. Veel onbegrip.	Als ik niet dacht dat het mijn moeders schuld was dan dacht ik wel dat het mijn schuld was. Ik voelde me niet goed genoeg.
R 13	Haat en liefde en onrust.	Verraad.
R 14	Onbegrip. Verdriet.	Alleen. Machteloos. Oneerlijk. Wantrouwen naar mannen, laag zelfbeeld.
R 15	Verdriet.	Dat alles nu ging veranderen en dat ik dat niet wou.
R 16	Verbazing en ik vond het erg jammer. Lichtelijk verdrietig.	Wat gaat er allemaal gebeuren? Waarom gaan ze scheiden?
R 17	Verdriet, boosheid, schrikken.	Waarom konden ze het niet goedmaken met elkaar? Komen ze misschien nog bij elkaar?

Enquêtevragen	22. Heeft de scheiding invloed gehad op keuzes die je hebt gemaakt? Zo ja, welke keuzes?
R = respondent	
R 1	In een relatie twijfel ik heel snel. Doordat ik veel gedachtes in mijn hoofd heb, sta ik bij ieder scenario stil. Omdat het bij mijn

	ouders niet goed heeft uitgepakt, ben ik er bewuster van geworden dat relaties niet per definitie goed uitpakken. In het kort: Ik bedenk vaak dat het ook fout kan gaan en kan mezelf daarom niet volledig in een relatie storten in emotioneel opzicht.
R 2	Ja bijvoorbeeld op jonge leeftijd uit huis gaan.
R 3	Ik ga zelf volgende maand trouwen. Ik heb er wel veel over nagedacht hoor, of het huwelijk wel zin heeft. Maar ik denk dat het wel degelijk zin heeft, als je maar elkaars grootste fan blijft. Mijn ouders waren dat niet van elkaar. Ik heb geen goed voorbeeld gehad, maar ik kan het wel. Misschien wil ik ook wel iets bewijzen zo, aan mijn ouders.
R 4	Nee de scheiding heeft geen gevolgen gehad voor de keuzes die ik heb gemaakt.
R 5	Ik heb sinds mijn 16e geen contact meer met mijn vader. Bij het aangaan van relaties houd ik mensen zo veel mogelijk op afstand. Mensen die wel dichtbij komen ga ik een soort van claimen, uit angst om ze kwijt te raken.
R 6	Keuze om te gaan trouwen maak je meer overwogen. En bewust voor gekozen om MWD te gaan doen.
R 7	Nee.
R 8	Ik ben wel voorzichtiger geworden qua relaties. Ik laat mensen niet snel toe in mijn leven en ben erg gesloten. Dus het heeft wel degelijk invloed gehad.
R 9	Ik ben inmiddels twee jaar getrouwd. Een jaar voor mijn trouwen heb ik het heel moeilijk gehad omdat ik veel twijfels had of ik wel zeker wist dat ik voor altijd bij mijn man zou blijven. Natuurlijk weet je dit nooit zeker. Toch heb ik deze keuze doorgezet omdat ik nu weet dat liefde ook een keuze is. Ik zou heel graag kinderen willen, dat is niet beïnvloed door de scheiding.
R 10	De scheiding en alles wat ik meegemaakt heb rondom mijn vader heeft zeker invloed gehad op het maken van keuzes. Ik kon moeilijk keuzes maken omdat ik altijd bang was de verkeerde keuze te maken en vervolgens teleurgesteld te zijn. Het aangaan van een relatie vond ik moeilijk. Ik dacht altijd: wanneer ik close wordt met een jongen en deze toelaat in mijn leven, kan hij mij alleen maar verlaten en pijn doen. In mijn puberteit heb ik daarom ook altijd afstand gehouden wanneer een jongen verliefd op mij was of iets dergelijks. Inmiddels ben ik in september alweer 3 jaar gelukkig getrouwd met J en kan ik mij niet voorstellen zonder hem te leven of dat hij mij zal verlaten/pijn doen. Hij heeft mij laten zien dat niet alle jongens hetzelfde zijn. Al heeft dit in het begin ook wel veel tijd en moeite gekost.
R 11	Nee.
R 12	Ik weet dat ik nooit wil trouwen. Mijn moeder is uiteindelijk 3 x getrouwd en 2 x gescheiden. Tegenwoordig is het niet nodig om echt te trouwen, ook als je bv. kinderen krijgt. Je kunt wettelijk gezien heel veel vastleggen. Dat voor eeuwig bij elkaar geloof ik niet zo in. Maar op het moment ben ik nog steeds alleenstaand en kinderloos omdat ik moeite heb met relaties aan gaan.
R 13	Ja vast wel, maar weet ze op dit moment niet op te noemen.
R 14	Ik zelf heb op jonge leeftijd een bijzonder mooie man leren kennen. Hij heeft veel voor mij moeten laten of juist doen omdat ik continu het idee had dat hij me zomaar in de steek zou kunnen laten voor iemand anders die veel leuker was dan ik op dat moment. Meerdere keren heb ik hem het advies gegeven om bij me weg te gaan! Ik wilde perse trouwen! Wat God samen brengt zal geen mens scheiden. God heeft deze man zeker op mijn pad gebracht en wij gaan niet scheiden! Een soort statement denk ik.
R 15	Ik ben toen afgestroomd naar havo.
R 16	Niet bewust.
R 17	Ik vond het lastig om in mijn huidige relatie te stappen.

Enquêtevragen	23. Veranderde er tijdens de scheiding iets in je gedrag? Zo ja, wat veranderde er?	24. Werd dit door je omgeving opgemerkt?	25. Werd er iets mee gedaan?
R = respondent			
R 1	Niet van bewust! Ik was jong, ik weet niet in hoeverre de scheiding aandeel had in mij gedrag.	-	-
R 2	Ja ik werd terughoudender.	Ja, door vriendinnen.	Ja, namelijk gesprekken voeren.
R 3	Ik denk het niet, maar dat kan ik niet echt zeggen aangezien ik nog zo jong was.	Nee.	Nee.
R 4	Nee er veranderde niets.	-	-
R 5	Ja, ik werd erg teruggetrokken.	Ja, door m'n zus.	Nee.
R 6	Ja, heel erg in mezelf gekeerd. Van buiten altijd vrolijk, maar vanbinnen verdrietig.	Nee.	-
R 7	Niet dat ik weet.	-	-
R 8	Ik trok me steeds meer terug en praatte met niemand over mijn gevoelens of gedachten.	Ja, door familie.	Nee.
R 9	Ja ik werd enorm druk, ik kon nooit stilzitten moest overal radslagen maken e.d.	Ja, door school, ouders, klasgenoten etc.	Niet echt, mijn moeder heeft wel overwogen om een ADHD test te laten doen.
R 10	Mijn gedrag veranderde zo, dat ik erg druk werd en mij altijd aansloot bij anderen. Zelf maakte ik amper beslissingen en liep altijd met iedereen mee. Ik denk dat ik graag ergens bij wilde horen.....	Ja, door mijn moeder.	Zij heeft mij laten zien dat ik mij zelf kan zijn en voor mijzelf mag opkomen.
R 11	-	-	-
R 12	Ik ben in een luchtkasteel in mijn hoofd gaan wonen en daar niet meer vandaan gekomen tot ik op mezelf woonde. Dat was toen ik 16 was. Mensen kregen geen contact met me. Ik deed precies wat ik moest doen, maar sociaal gezien was ik afwezig en kon ik moeilijk nieuwe relaties aangaan.	Nee.	-
R 13	Nee.	-	-
R 14	Moeite met vertrouwen, loslaten, een eigen mening vormen en mijn mening uiten.	Ja, door mijn moeder en partner.	Ja, ik heb een tijd gesprekken gehad met een psychiater.
R 15	Weet ik niet. Ik zat sowieso in m'n puberteit dus lastig.	Nee.	-
R 16	Niet dat ik weet.	Nee.	-
R 17	Ik werd stiller.	Ja, door opa en oma.	Ik heb er heel af en toe met opa en oma over gesproken, maar daar werd verder niets mee gedaan.

Enquêtevragen	26. Heb je tijdens of na de scheiding een gevoel van verlies ervaren? Zo ja, wat dan?
R = respondent	
R 1	Mijn vader.
R 2	Soms had ik het gevoel dat ik één van mijn ouders verloren had.
R 3	Dat weet ik niet meer.
R 4	-
R 5	ja. je verliest je huidige leven. Je krijgt een totaal nieuw leven. Je hoort ineens niet meer bij een gezin, maar je hebt er twee. Twee waar je op de een of andere manier maar voor een deel deel van uit maakt. Daarnaast het verlies van mijn vader. Ik heb mijn moeder lang kwalijk genomen dat ik mijn vader niet meer volledig in mijn leven had.
R 6	Ja. Gevoel alsof je altijd iets mist wat niet meer goed komt. Gevoel van gemis van normale thuissituatie.
R 7	Niet echt. Mijn ouders woonden al uit elkaar. Het was voor mij heel gewoon.
R 8	Ja. Op de ene of andere manier raak je niet alleen je ouders een beetje kwijt, maar vooral ook een deel van jezelf.
R 9	Ja, het hele scheidingsproces is telkens weer opnieuw een verlies. Een verlies van hoe het altijd is geweest, van wat je denkt dat normaal is, van de hoop die je ergens houdt dat je ouders toch weer bij elkaar zouden komen, van de zekerheid in je eigen relaties.
R 10	Natuurlijk verlies je je vader en voelt dit vervelend. Of ik dit daadwerkelijk ook zo bewust ervaren heb, durf ik niet te zeggen.
R 11	-
R 12	Ja, ik had het gevoel dat ik mijn vader kwijt was maar niet mocht rouwen daarom. Ik voelde me verlaten en alleen hierin.
R 13	Ja familiegevoel.
R 14	Het gezin waar ik uit kom is gebroken. Je kunt van de losse delen weer een mooi nieuw product maken maar toch blijf je de littekens zien. Ook al is het goed zo.
R 15	Niet echt.
R 16	Nee, niet bewust.
R 17	Ja, verlies van mijn vader.

Enquêtevragen	27. Is de relatie met je vader veranderd na de scheiding?	28. Is de relatie met je moeder veranderd na de scheiding?
R = respondent		
R 1	Sporadisch heel sterk.	Ja, die is verslechterd.
R 2	Nee, die is hetzelfde gebleven.	Nee, die is hetzelfde gebleven.
R 3	Vanzelfsprekend, bij iedereen verandert de relatie als je uit de kindertijd komt toch? Ik begon langzaam te zien bij mijn vader (die misschien wel zichtbaarder werden door de scheiding).	Ik denk dat elk meisje in de puberteit meer naar haar moeder toegroeit. Mijn relatie met mijn moeder is verbeterd, maar ik denk niet dat dat door de scheiding kwam.
R 4	-	Nee, die is hetzelfde gebleven.
R 5	Ja, die is verslechterd.	Ja, die is verslechterd.
R 6	Ja, die is verslechterd.	Nee, die is hetzelfde gebleven.
R 7	Nee, die is hetzelfde gebleven.	Nee, die is hetzelfde gebleven.
R 8	Ja, die is verbeterd.	Ja, die is verbeterd.
R 9	Niet verslechterd, wel veranderd. Ik denk wel dat als mijn ouders niet waren gescheiden dat mijn relatie met mijn vader beter was	Niet verslechterd, maar doordat we heel veel bij mijn moeder waren hadden we eerder irritaties, als mijn ouders nog getrouwd

	geweest.	waren geweest had mijn vader in sommige dingen in kunnen grijpen en was de relatie met mijn moeder met wat minder irritaties geweest.
R 10	Ja, die is verslechterd.	Ja, die is verbeterd.
R 11	-	-
R 12	Ik heb mijn vader op mijn 25ste pas weer ontmoet. De relatie is nu heel erg goed.	Ja, die is verslechterd.
R 13	Ja, die is verslechterd.	In het begin goed, maar na paar jaar zeer verslechterd.
R 14	Het contact is minder, maar het contact dat er is is goed.	Ja, die is verbeterd.
R 15	Ja, die is verbeterd.	Ja, die is verbeterd.
R 16	Nee, die is hetzelfde gebleven.	Nee, die is hetzelfde gebleven.
R 17	De relatie is hetzelfde gebleven ook al zie ik hem minder.	Nee, die is hetzelfde gebleven.